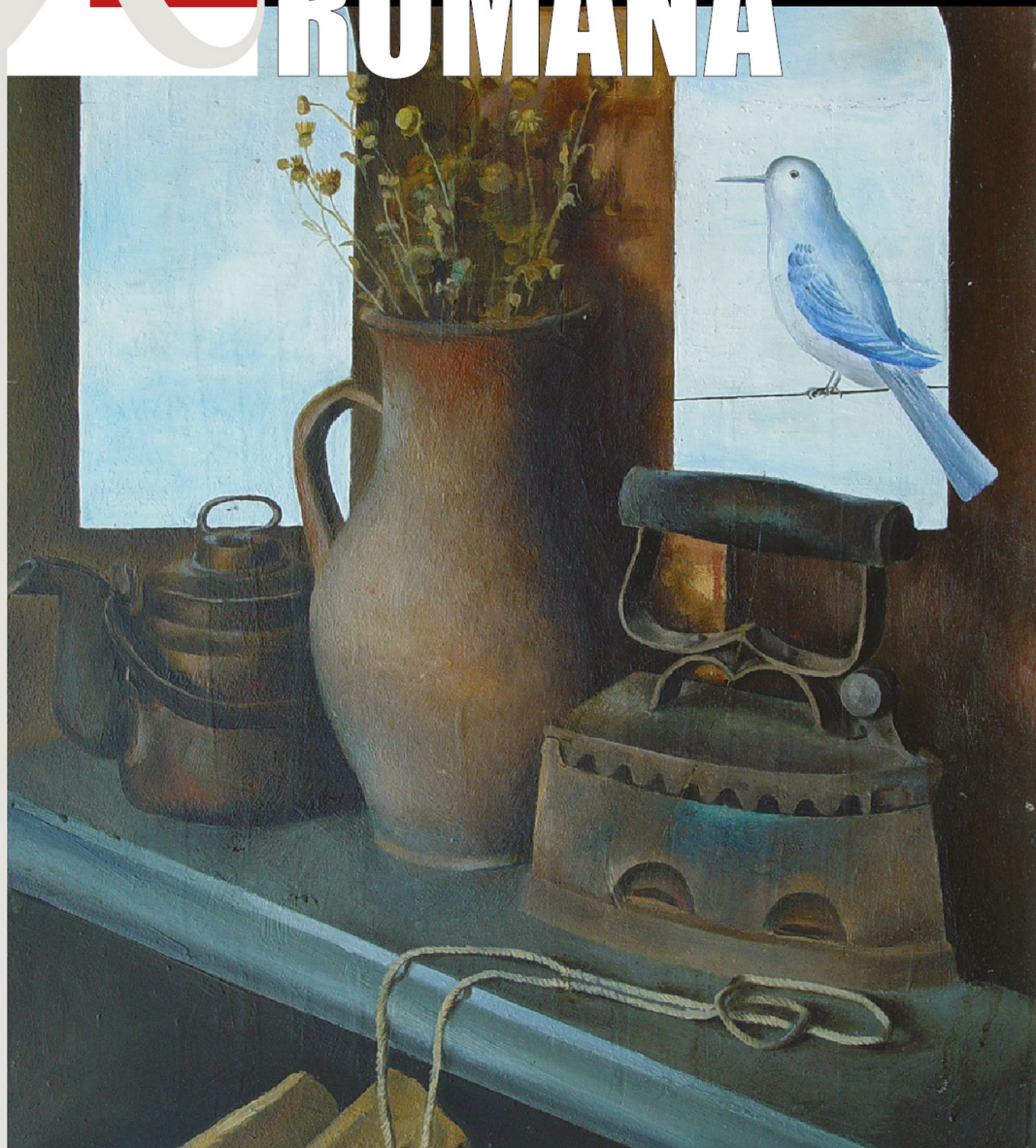

Limba ROMÂNĂ

Nr. 3-4 (177-178) 2010

ANUL XX · CHIȘINĂU

 INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr. 3-4 (177-178) 2010
MARTIE-APRILIE
CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Editor Echipa redacției

ISSN 0235-9111

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

Redactor Tatiana FISTICANU

Lector Veronica ROTARU

**Procesare
computer** Oxana BEJAN

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Eudochia ROBU (I – *Geamuri deschise*; IV – *Moartea unui pom*)
I–XVI (pagini color). Poze de lurie FOCA și Victor LAVRIC

**Colegiul
de redacție** Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Anatol CODRU, Nicolae DABIJA, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Vlad POHILĂ, Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

*Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al A.Ș.M.,
prin Hotărârea nr. 61 din 30 aprilie 2009, a recunoscut calitatea științifică
de profil a revistei „Limba Română”.*

**Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.**

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

Căsuța poștală nr. 83,

bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 84 58, 23 87 03

e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com

pagina web: www.limbaromana.md

SUMAR

AUTOGRAF

Eugen CIOCLEA	NELINIȘTE ȘI SPERANȚĂ	6
	E = HV	7

CRITICĂ, ESEU

Adrian Dinu RACHIERU	CIORAN ȘI „RUGĂCIUNEA NEGATIVĂ”	8
Antonio PATRAȘ	LA RĂSĂRITUL TEMNIȚEI. DESPRE SUFERINȚĂ ȘI REVELAȚIILE DURERII	18
Ioan MILICĂ	IMAGINI ȘI IMAGINAR ÎN POEZIA LUI EMIL BRUMARU	29
Iulian BOLDEA	DUALISMUL POETIC PAȘOPTIST. GRIGORE ALEXANDRESCU	45

NICOLAE MĂTCAȘ – 70

	REFERINȚE BIOBIBLIOGRAFICE	55
Alexandru BANTOȘ	UN INCORUPTIBIL AVOCAT AL LIMBII ROMÂNE	57
Ion UNGUREANU	UN ROMÂN ANCESTRAL PRINTRE NOI	63
Constantin ȘCHIOPU	UN PROFESOR – PURTĂTOR DE LUMINĂ ȘI DE ADEVĂR	68
Petru SOLTAN	CULOAREA SUFLETULUI OMULUI NICOLAE MĂTCAȘ	71
Ion DEDIU	REPUDIAREA DETERMINISMULUI GEOGRAFIC	76
Petru BUTUC	PRINCIPIUL METODOLOGIC ÎN SCRIERILE DE GRAMATICĂ ALE PROFESORULUI NICOLAE MĂTCAȘ	78
Vlad PÂSLARU	ULTIMA NOASTRĂ REDUTĂ	80
Elena ZGÂRCIBABĂ-BOGDAN	UN BUCHET DE TRANDAFIRI ALBI	83

4 **Limba ROMÂNĂ**

Maria CUDLENCO	NASC ȘI LA CRIHANA OAMENI	85
Ion STICI în dialog cu Nicolae MĂTCAȘ	TRAIECTORIA UNUI DESTIN	87
Nicolae MĂTCAȘ	CAISUL; BASARABIEI; CUM E, MOȘ PASĂRE?...; VERNALE PLOI, CELESTE HERGHELII; „POLONEZA” LUI OGHINSKI	96
ITINERAR LEXICAL		
Silvia PITIRICIU	DIN TERMINOLOGIA CROMATICĂ: GALBEN ÎN LIMBA ROMÂNĂ	103
DIALOGUL ARTELOR		
Eudochia ROBU	FLORILE LEAGĂ SUFLETUL OMULUI DE TOT CE E FRUMOS	111
	EUDOCHIA ROBU. LIMBAJUL CULORILOR ȘI AL EMOȚIILOR (PAGINI COLOR)	I-XVI
SERAFIM SAKA – 75		
	REFERINȚE BIOBIBLIOGRAFICE	115
Mircea V. CIOBANU	OMUL CARE NE SCOATE DIN ANONIMAT	117
Serafim SAKA	PE SUB ARCUL DE CĂDERE	123
	OMUL PENTRU LUME	139
Serafim SAKA în dialog cu Nicolae STOIAN	ORDINEA ESTE ÎN FIECARE DINTRE NOI	142
	APRECIERI CRITICE	150
PRO DIDACTICA		
Mariana CHETROIU	BASMUL – CONSOLIDARE PRIN JOCURI DIDACTICE	152
Nicolae FELECAN	COMPLEMENTUL POSESIV	158

POESIS

Alexandru BANTOȘ
în dialog cu
Eugen CIOCLEA

„LITERATURA ESTE O RĂFUIALĂ
CU PROPRIA CONȘTIINȚĂ”

164

Eugen CIOCLEA

KARAOKE; A; AX; PRIPON; PANTA RHEI; NIRVANA;
MAL; VÂJ; NEX; POLIGON; SILEX; ATU

171

HAZARD

179

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Lina CODREANU

GH. FOCȘA –
ETNOGRAF ȘI MUZEOGRAF (I)

181

PROZĂ

Erast CĂLINESCU

BULIADA SAU „NEMAIPOMENITELE” AVENTURI
ALE LUI BULĂ ÎN ORÂNDUIREA SOCIALISTĂ

188

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Viorica-Ela CARAMAN

NOUA POEZIE BASARABEANĂ –
O RE-AUTENTIFICARE A LITERATURII

198

Iulian FILIP

HĂȚIȘURILE
ȘI LUMINIȘURILE RĂTĂCIȚILOR

202

AUTORI

207

6 Limba ROMÂNĂ

Eugen CIOCLEA

NELINIȘTE ȘI SPERANȚĂ

Suntem noi oare pregătiți pentru propria renăscare? Avem vreo idee, vreo viziune clară în perspectivă și chiar curajul de a ne bate cu timpul din față? Ne trebuie alte unelte, mult mai durabile? Cu umilința și modestia nu se mai poate. Spre centru! Mai aspri. Altfel toate eforturile noastre de a ne găsi un loc cât de cât în lumea aceasta ar eșua. În mod tragic. Trebuie să acceptăm eterna condiție de neliniște și speranță. Karl Popper zicea: „Este adevărat, avem nevoie de speranță; a acționa, a trăi fără speranță este peste puterile noastre. Dar n-avem nevoie de mult. Ne mulțumim cu puțin, însă în plus noi avem mare nevoie de siguranță”.

$$E = h\nu$$

Existența e-un paradox rezolvat
 și poate de-aceia matricea
 sentimentelor mele-nmulțită
 cu matricea sentimentelor tale
 nu este egală cu matricea
 sentimentelor tale-nmulțită
 cu matricea
 sentimentelor
 mele.

Eu. Goch

Adrian Dinu **CIORAN****RACHIERU ȘI****„RUGĂCIUNEA NEGATIVĂ”**

*Acea națiune care nu e sortită unei mari revoluții
este condamnată a se învăța în jurul propriului ei deșert.*

Cioran

Este posibilă „schimbarea la față”?

Contemplând, mistuit de remușcări, „zațul fostelor nebunii” și angajarea juvenilă și glorificând, cu „ura iubitoare” a acelor ani (considerați „anii altcuiva”), o viziune mesianic-totalitară, bătrânul Cioran se dezice, părelnic, de „imperialismul vieții”, de febra trăitului, colorând subiectiv paginile sale animate de „extazul îndoielii”. Totuși el rămâne *un mare vital*, chinuit de „insurgența demoniacă”, observa Gh. Grigurcu. Chiar dacă râvnește abstragerea în *intemporalitate*, neliniștea impersonală și se vrea, prin scrisul său, „dincolo de istorie și de devenire”. Știe însă prea bine că „o carte trebuie să fie o primejdie”. Iar *Schimbarea la față a României* poartă prin ani acest pasional mesaj, branșat la febra devenirii și voința de transformare. Condamnând vehement o Românie „mediocră, domoală, resemnată”, o țară-ecou, golită de dramatism, cultivând, sub pavăza defetismului, o spectaculoasă indiferență.

Or, preceptul cioranian, lansat în febricitanta junețe sedusă de mesianism, invita – corectiv – la o despărțire de soarta minoră a neamului, acesta urmând a exista doar „ca amenințare”. Altfel spus, ca „ethos agresiv” în Istorie. Îndemnând la o „iubire conștientă a puterii” și flagelând „neantul trecutului propriu”, deloc flatant, eseistul era, de fapt, frământat de o dureroasă și, cum se va vedea mai încolo, insolubilă problemă: ce trebuie să rămână sau, dimpotrivă, ce trebuie să devină un neam, în speță al nostru, mânat de impulsul de a-și oferi un alt destin, ieșind în largul Istoriei.

Vituperanța cioraniană, cu accente pamfletare, condamna – pe de o parte – debila pornire de a face Istorie, defensivitatea mioritică și slaba încordare a voinței. Pe de altă parte, tot Cioran observa că *un destin e un dat definitiv*, că această condiție de cultură mică e hotărâtă, pre-scrisă în ortogene-

za culturilor. Dacă așa stau lucrurile, răzvrătirea, în numele unei iubiri delirante, de trăire apocaliptică, frisonată de *gustul devenirii*, nu poate schimba mai nimic. Soarta ne e pre-scrisă, acel *impuls specific* lucrează și rechizitoriul semnat de junele Cioran ne pecetluiește destinul sub semnul eternizat al neputinței. Totuși corecția de orbită pare posibilă, devenirea se insinuează, de vreme ce eseistul ne avertizează că înțepenirea în naționalism, închiderea în local ratează „sensul unui neam”.

Dacă Cioran vroia o biciuire a orgoliului și, drept consecință, o Românie fanatizată, alte voci sunt gata să decreteze că pomenitul „ethos agresiv” este un fapt împlinit și apetitul anxionist al românilor face ravagii, amenințând vecinătățile. Iată, de pildă, osteneala „fructuoasă” a lui Vasile Stati, propunând – sub „girul științific” al Academiei de la Chișinău – o Istorie a Moldovei în date, în care răstălmăcește cu nerușinare faptele, vorbind în *numele adevărului istoric* (?) despre „cuceritorii români”. Să mai adăugăm că V. Lapteacru, punând și el umărul, nu ezită să califice jalnica făcătură „o carte trebuincioasă”, glorificând *demnitatea de moldovean*. În fond, astfel de opinii (care se iluzionează că aruncă „o privire sinceră în oglindă”) însoțesc vocile celor care râvnesc „desfacerea” României. Nu degeaba V. Stati batjocorește inițiativele celor care au dorit Unirea (bătându-se pentru împlinirea ei), numindu-i în derâdere *românomari*. Evident că „istoricul” de la Chișinău consideră România un *stat artificial* (parcă și Huntington gândea similar și, despicând România, indica granița catolică drept „sfârșitul” Europei). Și dacă l-am chestiona în privința devenirii, problema reintegrării, cerută de marșul implacabil al Istoriei, n-ar figura printre prioritățile lui V. Stati. Dimpotrivă, ar încărcă agenda falselor probleme.

Să ne întoarcem însă la Cioran. El n-a atacat cheștiunea basarabeană, dar, înțelegând scrisul ca valoare terapeutică, recunoștea semnificația cărții ca rană. „Suferința știe totul” – obișnuia să spună moralistul. Și nu este Basarabia o provincie suferitoare? Literaturizarea ne poate elibera de obsesii, dar numai trăirea este „adevărată școală”. Totul – mărturisea neliniștitul Cioran – „începe de la măruntaie”. Or, visceralele sunt „clarvăzătoare”, instinctele dictează și autorul se revarsă în pagină, făcându-ne părtași la exercițiul repetitiv al nefericirii. Gândul concentrat, depresiv, fixat într-o formulă diamantină, gata de a fi anulat imediat (sub porunca viscerelor sinelui), aparține unui ins frenetic, contradictoriu, locuind totuși într-o „paradigmă vitalistă” (cum bine observa Ionel Necula). „Afrontând” tabieturile, cel ispitit de negație se dovedește arțăgos sau exultant și impune *cioranizarea lumii*. El, alungat din Paradis, se răzbună; în lumea post-paradisiacă, insomniacul Cioran suportă „crima” lucidității. Neliniștitul autor află însă că viziunea negativă înseamnă o cunoaștere primejdioasă. Cutreierat de boala nesomnului, nu poate uita. Noaptea sibiene de atunci n-au hrănit doar „divagații” frenetic livrate, ci au consolidat o viziune. Dar Cioran știa că luciditatea este incompatibilă cu viața. Ea, viața, cere un „minimum de iluzii”. Este oare Basarabia – ne întrebăm – iluzia noastră? Nu putem noi pătimi pentru o idee? Și, mai ales, nu o putem împlini? Ușurința în a ceda, comportamentul slugarnic, în fine, defensivitatea mioritică (cum, repetat, ni se amintește) par a întări un răspuns negativ. Văduviți de mesianism (și Cioran nu obosește, nici el, a relua observația), suportăm soarta hărăzită, amânând o revoltă, de altminteri, inutilă (dacă acceptăm premisele cioraniene).

Intervenții relativ recente (cazul lui Pierre Yves Boisseau, în „Le Monde”) „denunță” xenofobia, antisemitismul, altfel spus, substratul extremist al operei lui Cioran. Încât tot ce a scris după cea mai controversată carte a sa (adică *Schimbarea la față a României*) pare a fi, potrivit raționamentului eseistului amintit, doar o secreție a sentimentului de culpă. Previzibil, dispariția moralistului a provocat decontul, a stârnit reacții virulente, rebeliunea exegetică fiind întreținută, știe oricine, de însași creația sa inflamată, orgolioasă, contradictorie. De pe meterezele *Ego*-ului, Cioran privește disprețuitor; fie că vorbește de rostul echivoc al religiei, fie că muștră, în fraze grele, „neînfăptuirile valahe” și destinul nostru slugarnic, el – în inconfundabilu-i stil laconic, fragmentar, liric – se confesează. Hiperlucidul Cioran acuză povara existenței („accidentul meu”) și face din temele sale obsesive (având ca poli singurătatea și orgoliul) o dilatată „confesiune neîntreruptă”. Gândul fulgurant, iubind fragmentul, cu oroare de sistem, esențializează; menirea singulară, respectând unicitatea ca ființă și esteticitatea propriei individualități, înseamnă, de fapt, o prăbușire în sine (după ce, inevitabil, a făcut ocolul Istoriei). Cioran știe prea bine că doar cultura este triumful individuației. Afirmatia, așezată răspicat în paginile „istorice” ale cărții sale de junete („divagații” scrise prin 1935-’36), se hrănește din pasiune și regretele unei iubiri disperate, conștientizând limitele României și visând, fanatizat, la „schimbarea (ei) la față”.

Alcătuie din paradoxuri, dar trecut prin școala rigorii carteziene, căutând, cutreierat de frisonul gândirii, „adevărul spermatic”, Cioran s-a vrut totuși „creatura bibliotecii”. Neliniștea extatică și disperarea luminoasă coabitează într-o voluptuoasă încordare la marginea ființei. O filozofie ascunsă (câtă vreme Cioran este cobaiul propriei sale filozofii) alimentează această vitalitate neagră. Un strigăt de disperare, de fapt, iscat de *blestemul lucidității*. Sub bagheta lui Cioran, în pofida lirismului emfatic și a cinismului afișat, învățăm clarviziunea (nefastă, precizează imediat eseistul). Dar otrava ei subtilă, acea *cioranură* (Roland Jaccard) care stăpânește infernul lăuntric, fără putința izbăvirii, fără tresăririle adevăratei credințe, pare a afla în creație salvarea temporală. Ființele lovite de finitudine (heideggerian vorbind) înțeleg că finitudinea este privare de sens. Și totuși, pășind în viață (și făcând, astfel, primul pas în moarte), pustiiți și neizbăviți, devorați de nostalgia paradisului și mârniți de somnolența prelungită a nației (îndurând Istoria, în atâtea rânduri agresivă), „învățăm”, sub semnul urgenței și al stilului catastrofic, clarviziunea; nu doar blestemul lucidității, ci și blestemul etnic „lucrează”, firește, «sans rigueur», în această filozofie îmbibată de scepticism, blamând o somnolență conștientă de sine.

Totul merge spre rău, constată, aproape imperturbabil, Cioran. Și atunci recăderea în somnolență (contrastând cu soluția de altă dată, cea a ethosului agresiv, conotând „voința de putere”) poate fi visata izbăvire a omului cioranian?

Multă vreme un autor interzis, Cioran are parte, acum, de o explozie editorială (ca salutar gest recuperator). Doar că unele dintre titlurile puse în circulație, inundând piața literară, sunt – cum s-a observat (Z. Ornea) – „antologii cosmetice”, cu un sumar „agreabil”, filtrat (ca să nu zicem cenzurat). Dar și așa, teribilismul tânărului Cioran, crescut la școala lui Nae Ionescu într-un dispreț total pentru filozofia „sistemică”, răzbate la tot pasul; chiar dacă unele din vechile afirmații

sunt repudiate, iar filozoful invită, obsedat de jocul nuanțelor, la o baie în context, deoarece – suntem preveniți – „trebuie înțeles totul cu grijă”.

Provocările cioraniene au stârnit admirație, chiar „delir de sezon” (urmând fluctuațiile modei), dar n-au produs discipoli. Inimitabil, transferând în pagină neliniștile proprii conștiințe inflamate, Cioran a rămas un singular. Să ne amintim că un C. Tacou făcea observația (de nelepădat) că „poți deveni, eventual, un Eliade (adică un ins „zăvorât” în opera lui, sensibil la misterul lucrurilor), dar *nu poți deveni Cioran*” (s. – A.D.R.). Pariul cu sine al acestui filozof „clandestin”, luptând împotriva temperamentului, n-a stins conflictul dintre viață și operă. „Bietul Cioran” (ca să preluăm aici vorbele lui Noica, cel care visa să aibă influență doar în România) s-a dezis tocmai de România; apelând la un idiom de împrumut (franceza fiind, afirmă Cioran, *o limbă terapeutică*), el iese din „infernul etniei”, recucerindu-și echilibrul. Dar sistematicul (totuși) pesimism hrănește, după alte păreri, o maimuțareală pe marginea prăpastiei. Doar „solidaritatea disprețuitoare” (D. Țepeneag) îl mai leagă de țara părăsită, un deșert al „bietului” profet Noica. Toată creația lui Cioran e tensionată de acest conflict dintre experiența personală și cea livrescă. Contrazi-cându-se la tot pasul, urmând *logica viului*, filozoful (ca spirit nihilist) dovedește o conștiință artizanală. Nuanțele cioraniene împingând semeția demiurgică până la a considera filozofia drept „cea mai înaltă formă a neputinței”, pulverizează, în numele aforismului, tocitul loc comun; reluând ideea și prelucrând-o (în sensul rafinării ideatice și a domesticirii stilistice), Cioran confirmă, prin laconism, că moraliiștii sunt „spirite de formulă” ispitiți de negativitate.

Chiar cearta cu divinitatea sălășluiește în această necurmată *rugăciune negativă*. Istoria, cu mașinăria ei implacabilă, este ironie în mers, lumea e vidată de divin, omul pare a fi opera ratată a demiurgului. Scepticul „de serviciu” nu are acces la revelarea Divinității și această imposibilitate a identificării îi anulează efortul de a crede. Doar insomnia îi stârnește revelația, rămânând – prin excesul conștiinței – o experiență capitală. Pedepsit, condamnat la a veghea (blestemul conștiinței, oferind experiența prăbușirii, fiind altceva decât conștiința filozofică), Cioran constată că somnul face viața suportabilă: doar în uitare, în inconștiență aflăm limanul salvator.

Dar când pasiunea absolutului se cuibărește într-un suflet sceptic (cum e, neîndoios, Cioran), de o subiectivitate totală, eliberând fluidul lăuntric în clopot și alimentând „fericitul dezechilibru”, repudierea formelor pare o inevitabilă consecință. Gânditor „existențial și organic”, Cioran fuge de ponderație, ruginind spiritul. Încordarea sa dureroasă caută efervescența, nu cristalizarea: descoperă, cu „otrăvicioasă voluptate”, haosul irațional, fascinația viului și, desigur, zguduirea ființei. Acest „farmec irațional”, departe de superficiala suferință estetică, dă o marcă organică scrisului său. „În durere – scrie Cioran – omul cugetă prin simțuri”. Între durere și disperare, scrisul cioranian vrea să urmeze sinuos intensitatea și spontaneitatea vieții, acceptându-i iraționalitatea organică și logica contradictorie.

Fixat în perpetua interogație, răbufnind devastator, Cioran este un vicios al negației. Făcând din percepția fragmentaristă „orgoliul unui moment de transfigurare”, condensând, fatal, o sumă de contradicții, el se considera un „douteur”

12 Limba ROMÂNĂ

incurabil. De aici și refuzul instinctiv al certitudinii, beatitudinea reflecției care erodează soliditatea locului comun, fascinația negației conducând spre un timp al secătuirii, când luciditatea și oboseala înving. Dar acuză, oare, Cioran, de-adevăratelea, acea „sărăcie interioară” pe care, cu felurite prilejuri, o flutură declarativ? A scris el prea mult, cum pare a crede, învinovățindu-se?

„Prima mea carte – afirma marele eseist*, spulberând ideea progresiei – conține deja, virtual, tot ce-am spus după aceea”. Dar prima carte semnată de acest „calomniator al Universului” (cum se răsfăță) era, firește, o „carte explozivă și barocă”; o carte de „o rară violență” (crede Sylvie Jaudeau) în care junele filozof, revărsând în pagină insolențele vârstei, rostea un adio brutal chiar filozofiei. Intoxicat de limbajul filozofic, Cioran respinge în *Pe culmile disperării* iluzia profunzimilor; el, stăpânit de fervoare și furie, vrea o despărțire „sălbatică”, convins că filozofiei îi scapă marile, adevăratele probleme. Spirit turmentat, tânărul Cioran se războiește cu „devenirea”, aceasta dezlănțuind forțe potrivnice, imposibil de stăpânit, pregătind autodistrugerea. Pedepșa noastră, va scrie el mai târziu, este Istoria; fiecare acțiune va fi o sursă de nefericire. Apropiat de gnostici, Cioran desfășoară o concepție asupra Istoriei care reia sfatul lui Simmel. Și, ne amintim, cel pe care Cioran îl considera un adevărat scriitor spunea: „Pentru a se menține, viața trebuie să se distrugă”.

În acest balans al incertitudinilor, Cioran – incapabil de credință – pare a găsi refugiul în experiența extatică. „Îndoiala – afirma bătrânul Cioran – este fie paralizie, fie trambulină”. Fiindu-i refuzat saltul în credință, eseistul răscumpără această ambivalență prin intensitatea trăirilor, prin ebrietatea iluminărilor și voiajul „dincolo de sine”, recunoscând naufragiile îndoielii suverane și alungând spectrul ruinei. Contemplând o devenire vidată de sens, el îmbrățișează o mistică fără absolut, îmbătut de ideea risipirii, a ne-ajungerii și a neîmplinirii, alunecând spre o luciditate sterilă. Eul lui Cioran nu este, vai, confortabil; devastat de insomnii, tânărul Cioran nici nu râvnește așa ceva. În fond, scrie el, sănătatea perfectă este *a-spirituală*. Iar pentru a acționa avem nevoie de certitudini, afirmă cel locuit de un scepticism incurabil. Să nu fi îndemnat Cioran la acțiune? Dimpotrivă.

Or, „divagațiile” pe care le așterne cu frenezie și cutezanță tânărul Cioran (la 24 de ani învolburările orgoliului vizau, neapărat, definitivul) în *Schimbarea la față a României* nu țin doar de silințele condeiului unui june; dar, iată, în ediția definitivă (Editura Humanitas, 1990) și, regretabil, desfigurată, autorul mărturisește cumva surprins – a nu se fi regăsit. El vorbea atunci de „vicii substanțiale” și de o „românitate deficientă”. În numele lor propunea, desigur, o soluție: convins de obsesia unei meniri (dobândind, în timp, un „contur original”), el gusta din *furia devenirii*, veștejind resemnarea, plaga scepticismului organic. Așa-zisa înțelepciune, scria apăsător Cioran, ne condamnă la inerție; echilibrul ar fi, zice eseistul, expresia unei deficiențe. În consecință, doar pasiunea de individualizare, nedomolită, ne poate conduce spre „ceasul solemn” când vom găsi, orgolioși și agresivi, un sens în lume. Când, ieșind din sub-istorie, renunțând la a mai fi conduși de vreme, ne vom scutura de sinele lenevos, descoperind răspântia: încărcându-ne de fanatism, lepădându-ne de inadecvare, părăsind orizontala, proverbiala noastră răbdare (devenită, pentru unii, categorie etnică).

Este clar, Cioran visează pentru noi. Dorește din tot sufletul să ieșim dintr-un destin mediocru, preparând o transfigurare istorică. Vrea ca România să nu mai lunece pe soarta sa, mărginindu-se la etnic. Mărșăluind în ritmul marilor culturi, România se va îmbolnăvi de o viziune universalistă. Atinsă de *grația terestră*, ea va dezlănțui o ofensivă fecundă, nemaifiind o țară ratată. Când? Cioran speră că nu va constata o nouă amânare, că ne vom scutura de „nimbul” blazat al înțelepciunii (dictându-se doar o cuminte supraviețuire), deși este obligat să recunoască – nu resemnat însă – că acest salt nu se poate face „când îl vrei”. El descoperă în crezul mesianic soluția tuturor problemelor. Ideea Saltului produce o fascinație violentă și devine posibilă prin desferecarea „potențialului imperialist”. Este aceasta o soluție pentru România? Ne îndoim.

Cartea lui Cioran, scrisă, spuneam, de o conștiință febricitantă, condamnă, în fond, în numele unei realități viitoare, la o indiferență spectaculară și molipsitoare. Eseistul dorește pentru acest neam umilit și oropsit, dedat cu voluptate bășcăliei suverane, exercițiilor de dispreț și negativitate superficială, de autodenigrare – o explozie; un miracol istoric, altfel spus, care să ne elibereze de complexe, anulând inegalitățile de nivel istoric; care să ne salveze de blestemul mioritic, schimbându-ne ereditatea, acele „dispoziții esențiale” care ne aruncă în brațele abandonului, odihnind într-un creștinism pastoral.

Dacă istoria noastră este o lungă serie de începuturi ratate, *ieșirea din minorat*, spune Cioran, devine posibilă printr-un fenomen politic original. Un nou start impune, obligatoriu, a renunța la așteptarea subterană, la *somnul istoric*, alimentând voința de a deveni națiune. Cum? Cioran are un îmbietor răspuns la îndemână: prin *existența profetică*. România, meditează junele filozof aruncând cuvinte grele, este o țară fără profeți; venind dintr-un timp fără istorie, din „vidul trecutului” și oferind o „cultură adamitică”, România nu se poate scuza la nesfârșit, invocând împrejurările vitrege, ci se poate afirma, deșteptând virtualitățile. Dar astfel de gânduri înalte, avertizează Cioran, nu se pot concretiza fără mesianism. Înnămoliți în originarul etnic, vădăm un atașament static, nepreocupați de a ne integra în istorie. Existăm „mai puțin”, suntem doar o umbră și avem datoria – lichidând un blestem ereditat – să metamorfozăm infinitul negativ al dorului în eroism. În fond, observă moralistul de mai târziu, istoria noastră conservă doar „reacții de existență”; e nevoie de a-i imprima un sens ascendent, ieșind din milenara și sterila zbatere orizontală, definind un popor contemplativ. Doar o „tablă de conversiune” (cum spune Cioran), hrănind febra politică, ar putea – prin elan colectiv și convergență – să imprime alte reflexe istorice, veștejind „dezertiunea din lume”.

Nu oferea Revoluția din decembrie astfel de premise prielnice? Cioran însuși, surprins de evenimente, îndrăznește o reconciliere cu trecutul. Eminescu, afirmă eseistul într-un interviu, nu poate fi o eternă scuză; marele poet nu poate justifica demisia noastră din Istorie, „absența completă”, eșecurile succesive, o compensație infinită. Revoluția – constata Cioran („bouleverseur”) – invita la a ne depăși scepticismul. Un popor face o singură mare revoluție, afirma el apodictic în *Schimbarea la față a României*, așteptând-o. Revoluția oferă un sumum de auto-conștiință; fără ea istoria este devenire inertă. Se poate pregăti deci *saltul transfigurator*, despărțindu-ne

de soarta periferică și anonimatul istoric. Suntem la o răspântie care ne poate lecuși de o obsesie dureroasă. Cioran visa la o dilatare lăuntrică, sperând o proiecție de orgoliu. Voința de putere (se pot desluși, fără efort, urme din Nietzsche) pregătește o răzbunare creatoare. Angajat profetic, disperat chiar, Cioran iubește frenezia mesianică, vestind respirația istorică a unui neam și, de aici, voința unui salt istoric, rupându-se de un somnolent „destin germinal”. Adică *înfrângându-și legea*, cum scrie el apăsător, renunțând la neorgoliosul *a fi* pentru *a deveni*, lucrând pasional cu materia viitorului.

Dar în volumul din 1934, *Pe culmile disperării*, Cioran scria ferm: „Nu-mi plac profetii, precum nu-mi plac marii fanatici care nu s-au îndoit niciodată de credințele și misiunea lor”. Dorind a converti o dureroasă obsesie într-un salt transfigurator, moralistul pledează, de fapt, patetic, dar și cu scepticism ironic, pentru *o angajare profetică*. *Schimbarea la față a României* s-a născut din această „iubire problematică”. Făcând din disperare un reazem, noi – observă caustic Cioran – am fost „un popor de răzmerițe”. Condamnați la o existență subterană, am fost lipsiți de o tradiție revoluționară. Eterna defensivitate pregătește – speră autorul – o răzbunare creatoare; ceea ce ni s-a refuzat trebuie câștigat, spuneam, printr-o dilatare lăuntrică și o proiecție de orgoliu care să cheltuiască rezervele neconsumate; care să ne inculce – prin voința de putere – o respirație revoluționară, încât acest popor să *nu mai încapă în sine*.

Scepticul Cioran se hrănește din disperare. Lunga apatie a unui popor vegetal, îndurând istoria, se cuvine curmată. Ieșind din această *somnolență conștientă de sine*, mai crede eseistul, ne scuturăm și de o stare poetică pasivă, deși – demonstrația s-a făcut – vegetalitatea românească a fost fertilă în planul artei. Nu invocând anumite circumstanțe (vitrege) vom câștiga un mare sens în lume. Soluția ar fi, scrie Cioran, să ieșim din granițele profetismului național, să spargem zidurile localismului. Altfel spus, să ieșim din sub-istorie, scuturându-ne de un organicism somnolent. Îndărătnicia cu care ne păstrăm în granițele originalității etnice (poate că Cioran avea în vedere statul etnografic al lui Crainic sau „noua mișcare ortodoxă”) ține de fixitatea caracterelor primare și împiedică detenta marilor gânditori mesianici. Vrea să fie Cioran un astfel de profet, deviindu-ne destinul?

Răspunsul pare mai degrabă negativ, eseistul crezând, cu o luciditate dureroasă, doar în capacitatea de îndoială; *criteriul îndoielii*, notează Cioran, este singurul valabil, umanizator (vezi *Fuga de pe cruce*), nimbând clipele tragice ale existenței. Dar Cioran dorește din răspuțeri pentru acest popor un alt destin; se îndoiește, dar visează că potențialitatea, tendințele imanente, cumsecădenia colectivă vor îngădui *o formă românească de existență*. Că *geniul momentului*, prudența, cumiștenia vor face loc riscului și aventurii, exprimând un *ethos agresiv*. În fond, cultura imediatului (obligându-ne a naviga printre contingente) este o perspectivă „de jos”, încărcată cu substanță etnică; moderația, ar putea continua raționamentul, blochează sau întârzie o filozofie înaltă, imposibilă fără un grăunte de nebunie. Asta cere, de fapt, Cioran; doar provocarea (dezvăluind o rezervă de forță) poate impune o idee în lume. Poporul român, „prea așezat”, poartă oare în sânge o idee imperială?

Evident nu. Apatia, să recunoaștem, ne condamnă la existență fără destin. Putem nădăjdui la o schimbare de orbită? Descoperirea de sine pe care o pregătește în retortele viitorului Cioran are ca premisă tocmai saltul de la amânare și umilință la frenezie. Pasivitatea nu poate fi un merit. Marile culturi, observă Cioran, sunt lumi; atinse de „superstiția istoriei”, traversând fie vitalismul aural, fie rafinamentul crepuscular, ele zguduie, sunt totalități cu caracter cosmic, satisfăcând setea demiurgică. Or, spațiul nostru cultural (unde geografia a determinat istoria) poartă, zice Cioran, cu o disperare retrospectivă, un blestem balcanic, „apolitic”; ne putem scutura, în aspirația neostoită pentru formele europene, de aceste lanțuri ale eredității, contaminată de „scursorile asiaticе” ale unui imperialism steril? Va putea România să devină un focar al sud-estului european, ieșind din mistica naționalistă? Va fi ea o realitate politică, mânăta – în numele pasiunii pentru universal – de un avânt ascendent, sau se va mulțumi cu un destin mizer, plasată la remorca civilizației? Din păcate, evenimentele postbelice confirmă îndoielile lui Cioran. Cangrena morală și pecetea „caragialismului” ne-au sortit unei existențe periferice, fără a face din România – așa cum spera junele eseist – „o conștiință nemulțumită”. În numele mobilității centrelor de putere, al policentrismului cultural încă mai nădăjduim în lichidarea tarelor balcanismului (cu statele lui „gelatinoase” – cum scria imberbul autor – și idealuri de împrumut). Să fie forța singura noastră soluție, promițându-ne izbăvirea?

Cioran e limpede: doar atinsă de „grație istorică” o idee, precedând și hrănind voința unui salt istoric, ne preface în altceva. Dar cu o condiție: *cultul forței!* Nimic mai străin de ethosul românesc, vom constata. Totuși a împinge doar spre trecut orgoliul național nu înseamnă o „risipă de eroism”, câtă vreme ne scaldăm în mizerabilitatea prezentului. Doar profetismul ne poate hărăzi o altă soartă. Dar cum nu există mesianism fără implicații politice, orice idee mesianică ascunde, evident, o „pornire spre putere”. Elanurile mesianice se sprijină pe viitor ca pe singura noastră realitate. Plăsmuirea României, notează Cioran, presupune a ne îmbolnăvi de orgoliu, *înfrângându-ne legea*: adică, despărțindu-se de un trecut neflatant, pentru a pregăti saltul istoric printr-o ruptură fecundă, vestind discontinuitatea.

Într-un anume sens, istoria noastră postbelică – instaurând prin forță un comunism importat – a produs această fractură, deviindu-ne destinul pe orbita sovietică. Rusia îl fascinasе pe tânărul Cioran. Ea ar fi, nota junele eseist, țara de la care am putea învăța mai mult; probabil că E. Cioran viza istoria mesianică și nu infecția ideologică. Oricum, *cazul rusesc* oferea o experiență bogată și Cioran părea sedus de aspirația hegemonică, impunând un universalism ideologic. Accesul la putere, recapitulează eseistul, cere o voință organizată; iar prin industrializare proletariatul dobândește „orgoliul de clasă”. Atent la diferența „de conținuturi”, autorul pledează pentru rezolvări specifice, fără a fi pătruns de mirajul unei soluții universale (comunismul) care a tulburat mesianismul slav, contaminat de bolșevism. Înțelegând însă că instrumentul Istoriei este politicul, Cioran scrie apăsător – concluziv: România n-are de învățat decât de la națiunile care gândesc politic. Adică de la cele care îmbrățișează cinismul forței, animate de un spirit politic de mare anvergură. Tragediei culturilor mici, Cioran îi adaugă – lucrând

pe exemplul românesc – insuficiența politicului, confiscând și istovind erupțiile spiritului.

Gândurile lui Cioran cresc din dualism și disperare. Or, „revelațiile disperării sunt revelațiile neantului”. Între potențialitatea bogată și raționalismul fad, între capacitatea de revelare și principiul demonic al vieții, omul cioranian – ca ființă fragmentară – suportă un dualism ireductibil. Silința nesăbuită de a înăbuși pornirile divergente iscă nu doar tortura, ci și vampirismul spiritual, mistuit în propria-i încordare. Perversitatea rațiunii, fragilitatea subtilității, pudoarea metafizică în trăirea infidelității ne instalează în dizarmonie. Chibzuind îndelung, prinși în trudnica „elaborație interioară”, sugrumăm fondul trăirilor, „fierberea antinomiilor”. Respingând echilibrul steril, acea *încântare în finit*, Cioran respinge sterilizarea și formalizarea vieții; închistați în cultură – avertiza el (*Cultură și viață*, în „Rampa”, 15 octombrie 1933) –, refuzăm *înțelegerea vieții*. Între o conștiință incendiată și o biologie transfigurată, Cioran preferă, se vede bine, chinul organic, extazul conținuturilor debordante. Dezinteresat de „formele vide”, produse de inteligențele plictisite, locuind într-o „lume de forme reci, sterile și nevitalizate” (cum definește el, scandalos, cultura), Cioran vrea *nu revoluția formelor, ci succesiunea conținuturilor*. Firește, cu o precizare: fondul adânc al subiectivității, vârtejul demonic, barbaria sunt *dincolo de cultură*, nicidecum anterioare ei. O redescoperire a biologiei (transfigurate) după o anemiere culturală!

Refugiat într-un Occident vulnerabil, sortit ruinei, gânditorul e convins că „nu poți face istorie nepedepsit”. Din acest punct de vedere, Franța ar fi țara cea mai amenințată; ea s-a cheltuit prea mult și decăderea, sleirea ar fi tributul firesc al civilizațiilor expirante atinse de infantilism, golite de vitalitate. Înțelegând sensul tragic al devenirii, Cioran deplânge tocmai absența noastră din Istorie.

Conduc de legea freneziei, filozoful „clandestin” nu duce însă niciun gând până la capăt. Contradicția sălășluiește în orice rând, bolnav – la tânărul Cioran – de *cultul iraționalului*. El condamnă „pauzele timpului” și ia pulsul epocilor. Hitlerismul ca destin (să nu uităm că febrilul Cioran avea mistică Führerului) a răpit spiritul critic unei națiuni; dorind cu înfrigurare renașterea României, același Cioran descoperă în democrație un exemplu demoralizant. „Istoria, rostește el, e făcută de plutonieri inspirați”; sunt aici, indiscutabil, opinii favorabile dictaturilor europene, răzbate cu violență nociva ideologie de dreapta, favorizând accesul demonicului.

Să n-aibă Cioran dreptul la căință? Exprimă acele cărți „preistorice” (cum le-a etichetat însuși autorul) părerile unui „tânăr smintit”? Poartă ele un fond excesiv, o încărcătură juvenilă, sunt povara sinceră a unei crize? Indiscutabil. În fond, *Pe culmile disperării* închide o intuiție primordială: „tot ce aveam să scriu după aceea, recunoștea Cioran, se găsește, deja, în ea”. Și apoi stilul catastrofic, valabil astăzi ca și ieri, contaminează temperamentele problematice, corupte de *un minus vital*. Radicalismul cioranian, transparent în aceste opinii de tinerețe, viza o soluție regeneratoare; probabil că elanul autoritar al dictaturii (pentru care Cioran manifesta *un entuziasm explicit*; cf. Z. Ornea) hrănea gândul unei

alte Români, pătrunsă de fanatism orb, izbucnind din periferia ratării, rupând într-un ceas fast zăgazurile.

Contemplând hățișurile și vicleniile Istoriei, Cioran dorea o schimbare de destin. Aversiunea față de orient, infuzia de forță, ieșirea din destinul germinal și „somniața virginală” înseamnă un plus de autocunoaștere; astfel, consumându-ne posibilitățile lăuntrice, existăm *ca amenințare*, preparând saltul definitiv, devenind creatori de Istorie în imediat. Politicul ar servi „valorile vitale”; iar acestea, după o lungă înjosire, ar schimba formula noastră sufletească, trezind *gustul devenirii*. Tânărul Cioran pledează, așadar, într-un eseu patetic devenit inclement rechizitoriu, pentru „schimbarea la față”; el cere o voință încordată pentru ca acest neam, atins de resemnarea fatalistă, să nu se mulțumească cu „mângâierile destinului”, ci să-și trăiască propria-i putere, placată pe o înaltă misiune politică și spirituală, înfrângând *blestemul mioritic*.

Altfel spus, privind spre limanul tranziției după o euforică fractură istorică, lepădându-ne de crisparea ideologică, dar, regretabil, nu și de nostalgia paternalismului, se cuvine să nu mai îmbrățișăm fatalismul ca soluție. Ceea ce urmează să se întâmple ar trebui provocat chiar de vrerea noastră, nu de voința altora; *ceea ce vrem să fim* presupune nu reînvierea trecutului (plonjând într-o lume închisă-edenică, populată de mituri excepționaliste), ci construind viitorul, renunțând la practica temporizării, la eterna lamentație și improvizație, la reflexul slugarnic. Critica distructivă, fără alternativă, și politicianismul centrifugal, frenezia demolărilor și energia irosită în rivalități umorale ne condamnă la lăncezeală, mângâiată lenevos de boarea balcanică, și ne aruncă într-o tranziție fără țel. Constatăm că la ora decontului blestemul manolian se întinde letargic. Trăind dilematic între ambițiile europene și maladiile orientale, România râvnește a deveni o societate performantă. Ea trebuie, așadar, să se schimbe (nu doar „la față”) și nu trebuie să uite că bătălia informațională, acerbă azi, nu se poate împăca, nici măcar pe termen scurt, cu sărăcia imaginației diplomatice. Delăsarea trebuie abandonată, inclusiv pentru a curma anomalia întreținută de existența a două state românești. Putem spera? Vom reuși să ne adunăm și să acționăm? Oricum, nu rugăciunea negativă poate fi izbăvitoare, chiar hrănită de o iubire delirantă. Altfel, riscul periferializării va pecetlui neputința de a ne croi un destin înalt. Ideea cioraniană a „neantului valah”, îmbrățișată de unii analiști, se dovedește confortabilă pentru toți denigratorii neamului, evidențiind cu virulență slăbiciunile ființei etnice, „golurile psihologice și istorice” ale devenirii, metehnele și încetineala evoluției, în fine, somnul istoric, văduvind România de trecut și de viitor. Contează mai puțin că strigătul lui Cioran, disperat, era un „crez de generație” (Ionel Necula), înrolându-se unei misiuni profetice; sau că *Schimbarea...*, potrivit unor voci studențești (scrisoarea de solidarizare era publicată în paginile revistei „Vremea”), se angaja în „lupta contra reumatismului și a cretinismului”. Teza poate fi (și este!) nemilos exploatată și de cei care, în plină confuzie identitară, luptă cu românismul, hotărând că orbita rusească este preferabilă. Nu cred că unii politicieni de la Chișinău l-au citit pe Cioran, dar, observăm, nu ratează niciun prilej de a incrimina ethosul „agresiv” și poftele imperiale. Basarabia, din păcate, rămâne un cobai al Istoriei și „nodul” unei dispute. Reîntoarcerea ei se cuvine pregătită nu prin risipă de vorbe și inconsecvență, inventariind un șir de șanse ratate. Constatăm însă că, la această oră, reîntregirea nu este un sentiment popular; ideea-capcană a independenței (Vlad Loghin) a câștigat teren, iar o *unire artificială*, forțată, nu ar stinge un litigiu istoric. Rămâne miracolul regenerării românismului și speranța regăsirii în interiorul aceleiași culturi. Fiindcă, pe bună dreptate, Mihai Cimpoi observa că faimosul conservatorism are „rațiuni polemice” și că fenomenul basarabean stă sub semnul Păsării Phoenix.

**Antonio PATRAȘ LA RĂSĂRITUL TEMNIȚEI.
DESPRE SUFERINȚĂ ȘI
REVELAȚIILE DURERII**

Goticul Hermannstadt, respirând profund sub cerul vechimii sale ca sub o polifonică pecete a lui Bach, „cetate a umbrelor”, burg medieval a cărui melancolie seduce definitiv călătorul, a fost teatrul predestinat al nașterii Cercului Literar. Într-adevăr, orașul estetic, cu atmosfera sa central-europeană, romantic-decadentă, a fost un mediu privilegiat pentru formarea intelectuală a tinerilor studenți ardeleni, de vreme ce, din interminabilele plimbări însoțite de discuții, nu rareori controversate, s-a cristalizat o exultantă prietenie culturală care, roditoare mai apoi, în plan individual, pentru cei ce au cultivat-o, avea să marcheze un moment important în istoria literaturii române. Dar dintre toți membrii Cercului Literar de la Sibiu-Cluj poate niciunul nu a trăit mai dramatic ordalia istoriei, experimentând pe propria piele răul românesc, decât Ion D. Sârbu (1919-1989), discipolul preferat al lui Blaga. De aceea am ales să vorbesc, acum, despre acest scriitor cu destin complex, nu înainte de a preciza că și el a ieșit tot din mantaua Cercului, cu aceleași obsesii „euphorioniste” de artă elevată și de morală aplicată, trăită pe viu.

Fiu de miner, absolvent al Facultății de Litere și Filozofie din Cluj, Sârbu a aderat la comunism pe timpul când partidul era scos în afara legii, încredințat că pășește pe calea cea dreaptă. Drept sancțiune, este trimis pe front (în 1939, la 20 de ani), ajungând să-și termine studiile cu mare efort, însă cu rezultate strălucite. Răsplata vine imediat sub forma postului la Universitatea din Cluj, ca asistent al lui Liviu Rusu la catedra de estetică (în 1946), iar din 1948 e numit conferențiar la Institutul de Artă Dramatică. Venind chiar comuniștii la putere, lui Sârbu pare a-i surăde norocul – dar nu pentru mult timp. Pentru a rămâne în sistem, securitatea îi pune condiții inacceptabile din punct de vedere etic: delatațiunea, denigrarea publică a colegilor și profesorilor săi. Începea era ticăloșilor. Ca atare, Sârbu pleacă din Universitate, ca dascăl în învățământul preuniversitar, undeva, în munți, la Baia de Arieș. Urmărit pas cu pas de

ura unor inși oportuniști de tipul lui Baconsky (figură sinistră a acelor ani), Sârbu va izbuti abia după moartea lui Stalin să scape oarecum de necaz, angajându-se, la recomandarea lui Blaga, ca redactor la revista „Teatru”, în București. Nu mult după aceea, datorită articolelor sale lipsite de dogmatism, e suspectat de securitate, urmând să intre și el, ca orice om de bună-credință, în pușcăriile comuniste. Nu întâmplător metafora Athanorului (politic) apare obsesiv în scrierile sale.

Din 16 septembrie 1957, când, după șase luni de anchetă la Ministerul de Interne, scriitorul a fost condamnat la un an de închisoare (la Jilava), el intră fără voie sub tăvălugul unei lumi fundamental absurde¹. „Lunga sa călătorie în noapte” va dura șase ani, dar coșmarurile în care se vedea trimis înapoi în lagăr au prelungit nedefinit această condamnare. La vârsta senectuții, înțelept, reconsideră însă aspectele benefice ale detenției: „Dumnezeu a fost bun cu mine; (...) ca să mă scape de mai rău, m-a luat de guler și m-a trimis în pușcărie. Astfel m-a mântuit de silă și de ispită, pierzând totul, dar primind în schimb acest suflet de purgatoriu cu care, în pace și onor, îi aștept la judecata de apoi pe toți cei care, din frică și lașitate, au depus împotriva mea la cele trei procese” (Sârbu, 1992, p. 202-203).

Neacceptând niciun fel de compromis cu puterea comunistă, Gary (cum îi spuneau prietenii) este condamnat din nou pentru „atitudine dușmănoasă”, apoi pentru „delictul de uneltire contra ordinii sociale”. Verdictul necruțător – șapte ani de închisoare corecțională, la care se adaugă patru ani de suspendare a drepturilor cetățenești, confiscarea averii personale și a manuscriselor – este pronunțat la sfârșitul anului 1958, un an mai târziu scriitorul fiind părăsit și de soția sa, față de care va păstra mereu un justificat resentiment. Dacă va fi suferit atunci sau nu, nu știm; dar printre fragmentele memorialistice ale autorului se găsește și următoarea replică de pușcărie a celebrei arii *La donna è mobile*: „La Jilava, marți, venea așa-zisul *grețier* de la tribunale. Nu intra, striga vulgar la ușița pe care ni se serveau mâncărurile. «Popescu Mihai», auzeam noi; «prezent», răspundea P. M., un bărbat frumos care, de ani de zile, își ascundea cu discreție dragostea față de femeia de acasă. «Ce este?», întreba acesta. «Iscălește aici: te-a lăsat curva!». Popescu iscălea. Tremurând. După ce își relua locul în pat, toată lumea constata că, numai în câteva clipe, a devenit un biet moșneag” (Sârbu, 1991, p. 214).

În 1959 e transferat la Gherla; i se cere să îl denunțe pe Blaga și refuză. Regimul îi va fi înăsprit în consecință². Iar în anul următor se află în colonia de muncă Salcia, unde îi întâlnește pe Alexandru Paleologu, Al. Zub și Sergiu Al.-George. Cu toți, dar mai cu seamă cu celebrul indianist, va lega o prietenie durabilă. Evocând această perioadă, Alexandru Paleologu schițează un surprinzător și complex portret al fostului său coleg de detenție: „Avea talentul ăsta de povestitor extraordinar, truculent (...) și un foarte mare bun simț lexical. (...) Avea un dar al râsului uriaș”. Ținea conferințe colegilor de celulă despre Blaga și despre filozofia culturii și se angaja în „conversații pasionante și din ce în ce mai comprehensive”. Își revelase celor din jur, în grelele condiții de pușcărie, „însușirea de a fi un domn”³. Dacă „inteligenta lui extraordinară” l-a ajutat să suporte și să depășească interior frustrările detenției, aceasta nu înseamnă totuși că experiența n-a fost, pentru el, una traumatică: „În pușcărie mi se părea nebun acela care uita, pentru o clipă

măcar, că e în pușcărie și că problema problemelor nu poate fi alta” (Sârbu, 1992, p. 193). Pentru a obține foaia de hârtie pe care să facă o cerere de recurs, intră în greva foamei. Reușește. Își clamează completa nevinovăție. Zadarnic: teza de doctorat a tovarășului Andrei Băleanu îl incrimina fără drept de apel – era un „burghez negativist și reacționar”⁴.

Anul 1961 îl găsește în lagărele de muncă (Grindu, Salcia, Periprava) distrofic, cântărind patruzeci și nouă de kilograme. La Strâmba, în Balta Brăilei, coleg de celulă cu Sergiu Al.-George, face politică ecumenică și discută aprins despre creștinismul originar, dinaintea Schismei. Ca urmare, de Paști, încarcerat și sărbătoresc miracolul Învierii printr-o slujbă de mare ținută spirituală, în cinci limbi, cu liturghie și cor *sotto voce*. Momentul înălțător rămâne în memoria scriitorului ca o sursă de energie și de putere de rezistență:

„Am dus cu ortodocșii, catolicii, greco-catolicii și trei categorii de protestanți, timp de trei luni de zile, niște tratative eucharistice; am pledat pentru UNIREA creștinilor. (...) Rezultatul: Paștile (...) le-am sărbătorit împreună. Un sobor de cinci preoți (mari în grad) a oficiat o liturghie veche în limba greacă. Corul a cântat pe rând în greacă, latină – doar la sfârșit în limba română. (...) Predică nu s-a ținut; doar prin consens, eu, ca mirean, mi-am exprimat bucuria de a fi fost martorul unui miracol. (...) Aveam cinci turnători printre noi; au fost atât de întorși pe dos, că au renunțat să-și facă cuvenitele delațiuni. În memoria celor care au participat la acest, pentru unii, sublim (pentru alții ridicol act creștinesc) moment, s-a împământenit expresia Unirea de la Strâmba” (Sârbu, 1998, p. 81).

În același an aveau să-l părăsească, pe rând, „cei doi Lari ai sufletului” său: tatăl și Blaga. Gary lucra acum la tăiat stuf în Deltă, sub soare și sub crivăț, târându-și opincile improvizate din anvelope vechi legate cu sârmă pe „miriștea desfundață și tăioasă ca sticla”, mâncând pe întuneric, într-o baracă umedă și murdară, bătut întruna, neîngrijit, „ca o fiară”⁵. Fără a o ști, rămăsese cu mult mai singur în lumea spectrală și roșie. Dar, devenit mai curat și mai înțelept, a transformat pedeapsa într-o ocazie de regăsire interioară și de limpezire a sensurilor: „(...) pentru mine Jilava este un tărâm inițiatic egal cu Delos, Oxford sau Harvard, iar tăiatul stufului mi se pare egal cu stagiul Yoga al marelui dispărut Mircea Eliade. Spiritual fericit și fremătând de intuiții și revelații (prin post și meditație) n-am fost decât acolo” (Sârbu, 1994).

Face carceră la Periprava, în 1962, pentru că ținuse conferințe despre Blaga, apoi o grevă eșuată se soldează cu pedeapsa de a mânca în genunchi. Toate acestea le consideră accidente; libertatea sa spirituală era un bun câștigat și nu putea fi diminuată prin nicio corecție: „...culmea, ne-am dat seama că și paznicii noștri, și ministerul din Capitală, chiar și rușii din Kremlin, tot în genunchi își consumau arpașul post-revoluționar” (Sârbu, 1991, p. 96).

În 1963 începe grațierea deținuților politici. Ion D. Sârbu avea patruzeci și patru de ani. Multe dintre experiențele lagărului se vor transforma în obsesii literare, prezente și în memorialistica, și în creația sa ficțională – în romanul *Adio, Europa!*, de exemplu, autorul reconstituie, în culori vii, atmosfera universului concen-

traționar, evocând fapte autentice, ca moartea absurdă a lui N. Paloș, a cărui vină fusese doar aceea de a fi purtat în viața reală numele folosit uneori ca pseudonim de tânărul gazetar de la ziarul „Patria” în unele articole (din 1945-1946) mai puțin aliniate dogmei oficiale. Această amintire îl va bântui pe Sârbu mereu – pe patul de moarte îi cere Mariei Graciov (1996, p. 65) să restabilească adevărul evenimentelor, să spele memoria lui N. Paloș care, sub tortură, „recunoscuse” că el ar fi fost autorul articolelor incriminate. Această aventură a cunoașterii morții scriitorul o valorifică, profund, abia în libertate, când ajunge să vadă închisoarea ca un *theatrum mundi*: „...dintre toate metaforele politice, pușcăria mi se pare cea mai revelatorie imagine, în mic, a ceea ce este societatea noastră, în mare” (Sârbu, 1992, p. 178).

După eliberare, Ion D. Sârbu se întoarce în colonia minerească a părinților și strămoșilor săi. Negăsind de lucru, intelectualul care fusese, cândva, „cel mai tânăr conferențiar universitar din țară” devine „cel mai bătrân vagonetar din mina Petrila”. După două luni de muncă în subteran, se transferă la Teatrul de Stat din Petroșani pe postul de „șef serviciu producție” (începând cu 1 ianuarie 1964).

În august 1964 este trimis la Craiova cu domiciliu forțat. Acolo, ajunge secretar literar al Teatrului Național sau, după propria afirmație, „un iobag cu dosar și diplome, acceptat în Isarlâk pentru reabilitare și pocăință” (Sârbu, 1997, p. 37). Celula lui era acum mai largă și fără ziduri vizibile, însă gratiile elastice nu-l slăbeau din strânsoarea lor. Singur, izolat, simțindu-se bătrân și jefuit de ani buni din viață, fostul om de lume, conviv și amator de dispute colocviale, devine un marginal fără voie, practicând fuga de societate și de memorie. Îi trebuia un sprijin. Îl va găsi în persoana Elisabetei Afrim, cu care se căsătorește la 5 ianuarie 1965, fără obișnuitele tatonări, fără mare entuziasm, chiar fără o suficientă cunoaștere reciprocă. S-a „aruncat” în acest mariaj, el, cel care știa din precedentă experiență câtă suferință poate aduce cu sine o căsătorie făcută pripit. Iată cum evocă soția sa, peste ani, acest moment:

„Nu ne-am agreat, avea un neastâmpăr, o neliniște care mă irita. (...) Într-o zi l-am oprit la masă. (...) M-a cerut în căsătorie netam-nesam (nu spun cum a formulat cererea!). Cum credeam că o face cu ușurința cu care-și schimba iubitele, i-am răspuns afirmativ, făcând pe «glumeața». (...) Ne-am căsătorit, având ca unic martor la oficierea căsătoriei pe soacra mea. (...) Mai mult, am întârziat la ceremonia de la Consiliul Popular (...). Biata mea soacră, ca, de altfel, și bietul meu viitor soț, au trăit mari emoții crezând, poate, că m-am răzgândit. Drept care, atunci când am apărut la orizontul străzii pe care mă așteptau, am auzit slobozindu-se din plămâni Sârbului un «Te bag în... mă-tii!»⁶.

Căsătoria se va dovedi salvatoare pentru Gary, care va recunoaște inteligența, înțelepciunea și bunătatea soției sale: „Dumnezeu a fost bun și milos cu mine, mi-a adus la picioare o soție divină (pe care nu o merit)” (Sârbu, 1991, p. 67). „Lizi” devine Olimpia, „Limpi” (în romanul *Adio, Europa!* și în paginile jurnalului și corespondenței), sau „isarlâka mea Xantipă”, probabil datorită apetenței pentru spumoașele certuri de bucătărie, pe care soțul le califică drept „perle de literatură orală”.

Munca de secretariat literar îl confiscă: „...M-am dăruit acestei meserii, am făcut ordine, am adunat o arhivă, am pus bazele unui muzeu al acestui teatru. (...) Am îngropat zece ani de matură viață între aceste nobile ziduri” (Velea, 1994, p. 92). Participă la întemeierea Societății culturale „Ion Luca Caragiale”, la organizarea unor micro-festivaluri „Shakespeare”, „Molière”, „Goldoni”, „Camil Petrescu”, coordonează o serie de conferințe experimentale în genul „prelecțiilor” „Junimii”, cu invitați, susținând el însuși numeroase expuneri, pe teme diverse (*Începuturile teatrului românesc, Începuturile poeziei românești, Teatrul antic, Poezia greco-latină, Teatrul în Evul Mediu, Poezia în Evul Mediu, Poezia Renașterii, Teatrul lui Alecsandri, Hasdeu, Eminescu, Teatrul istoric românesc, Teatrul ca formă de filozofare, Poezia lui Lucian Blaga, Radu Stanca, poet și dramaturg, Etapele dramatice ale lucidității: Don Quijote, Faust, Hamlet, Rainer Maria Rilke – poetul cunoașterii și contemplației, Triunghiul magic autor – regizor – actor, Molière, comedianțul*). Publică în reviste („Ramuri”, „Luceafărul” etc.) texte despre teatru, scrie câteva scenarii cinematografice, nefinalizate, unele fiindu-i, după propriile mărturisiri, „furate” (Sârbu, 1996, p. 115).

Începând de acum, timp de mai bine de un deceniu, se dedică teatrului, scriind și numeroase piese, drame și comedii, dintre care de valoare notabilă sunt: *Arca buneii speranțe, Pragul albastru, Sâmbăta amăgirilor, Beții comedianți sau Plautus și fanfaronii*. Ion D. Sârbu devine un autor jucat, mai ales în teatrele de provincie. Este din nou implicat în viața literară, dar practică, terapeutic, fuga de memorie (Oprea, 2000, p. 33). Libațiile prelungite îi dau aerul unei „epave în derivă”; adoptă o ironie incomodă, șfichiuitoare, care nu mai este, ca în tinerețe, născută din neastâmpărul spiritului și din plăcerea vorbei de duh, ci din defularea nemulțumirilor și din sentimentul ratării. Sfaturile lui Sică Alexandrescu – „Nu ai voie să umbli murdar, nebărbierit, obosit. Luptă! Nu îmi place cum arăți acum, dar știi că pe dinăuntru ascunzi ceva rar și prețios”⁷ – relevă o stare de fapt consemnată, retrospectiv, și de Alexandru Paleologu: „Gary avea un fel de beție transpirată și acrită, plină de resentimente care se expectorau în starea asta, ceea ce îl făcea desul de greu asimilabil în diverse grupuri. El provoca nu scandaluri, ci mici indispoziții, cu niște replici mai iritate. Aveai impresia că suferă de o insatisfacție...”⁸. Ion D. Sârbu a suferit, într-adevăr, până în ultimul deceniu de viață, de insatisfacția de a nu se fi mărturisit, de a fi fost necunoscut, de a nu fi recuperat pozitiv experiența detenției („anii puși la C.E.C.”), a marginalizării, a domiciliului forțat.

Comportamentul său incomod și inadaptarea, resimțită frustrant, din anii '70, căderea psihică din preajma pensionării (1973), repetatele internări în diverse spitale de psihiatrie (București, Podari, Craiova), insomniile, amnezia, crizele de tristețe furioasă, recurentul gând al sinuciderii sunt tot atâtea zbateri ale unei conștiințe vii și active, simptome ale unei lucidități tăioase, neadormite. Ion D. Sârbu nu putea fi – niciodată n-a putut fi – altfel decât foarte sincer cu sine însuși, lucid „până la sânge” și inapt de compromisuri.

În august 1977 este „reținut și tratat ca un hoț de cai” de Securitate; de atunci nu va mai scăpa de obsesia bății în ușă – simptom caracteristic al victimei⁹. „Tratamentul” la care fusese supus se datora grevei minerilor din Valea Jiului. După

moartea mamei (1975), scapă, printr-o minune, de cutremurul nimicitor din martie '77 grație reacției viscerale pe care o are la întâlnirea cu fostul său delator, Baconsky, în București¹⁰. Trăind mereu cu gândul sinuciderii, reușește, miraculos, să se salveze prin scris, considerat acum „o medievală *ars bene moriendi*”. În '78 notează, copleșit de disperare în fața aberantului cult al „persoanei” impus de Ceaușescu: „Murim (...) fiindcă ni s-a terminat țara, fiindcă ne părăsește limba, fiindcă nu am fost vrednici să murim de gât cu primul fes agitator care a declarat (...): «Iată, eu sunt cel mai iubit fiu al acestui popor!». Avem soarta pe care o merităm” (Sârbu, 1997, p. 161-162). Se simțea definitiv pierdut. La șaiszeci de ani, în 1979, își purta, scârbit și gârbov, crucea. Era pe vremea aceea, probabil, după cum remarca Valeriu Cristea, „cel mai puternic caracter cu care se poate mândri breasla noastră literară”¹¹.

Anul 1980 îl găsește „singur și pieziș”, făcând bilanțuri catastrofale: dusesse – susținea în momentele sale de furie autonegatoare – o existență de melc retras în cochilie, fusesse privat de șansa iubirii, a bogăției, a călătoriilor și a sincronizării cu timpul în care a trăit. Trădat de prima soție, de cei mai buni prieteni, ocolit de interesul Atotputernicului, privat de frumoasa bibliotecă din tinerețe, de manuscrisele și fișele sale, viața îi apare ca o sumă de nostalgii și regrete, unele ingenuie – „N-am văzut marea decât în filme” –, altele ironic-persiflante – „nu l-am cunoscut pe Călinescu”¹². Mai mult chiar, scriitorul se plânge de concurența ne-loială pe care i-o făcea „un oarecare Petrini”, copiindu-i fără sfială destinul: „Iată caricatura unui Candid valah, ea poate fi imaginată la Mogoșoaia, și fără nicio greutate, seamănă leit cu viața mea. E atât de banală existența pe care am dus-o, încât chiar și Literatura mi-a luat-o înainte. Înainte de a o povesti cuiva, am fost deja inventat” (Sârbu, 1994, p. 144). Ceea ce nu realiza modestia fiului de miner era caracterul exemplar al vieții sale: nu era un ins banal, ci unul exponențial, a cărui evoluție marca etapele unei paradigme a rezistenței eroice antitotalitare. Romanul lui Preda îl validează pe Ion D. Sârbu, o dată în plus, ca model al intelectualului consecvent cu sine, în ciuda opresiunii comuniste.

Privind înapoi, fără mânie, ajunge la concluzia că „tot ce am scris nu e decât o simplă Prefață: prefață la marea operă de artă, care a fost biata mea viață”¹³. Și acum, în pragul senectuții, se declară un „dascăl prin vocație”; îl preocupă, încă, proiectele unor sinteze și eseuri despre „real și ficțiune, adevăr și iluzie, viață și vis”¹⁴. Sacrificiul, suferințele îi apar zadarnice, inutile: „...am purtat o cruce, nimănui nu i-a folosit, nimeni nu a observat-o, am purtat-o și o port fiindcă asta mi-e datoria”¹⁵. Obsesia morții îl bântuie tot mai acut.

Observă, cu ironică tristețe, cum alimentația „rațională” ajunge să favorizeze, mai mult ca niciodată, postul și meditația întregului popor – dar masele, rezistente la metafizică și lipsite de demonul cercetării, convertesc mistica în dresaj și elevarea spirituală în frică și nebunie. Lucid, Ion D. Sârbu formulează pronosticuri politice extrem de adânci, pe care realitatea le va îndreptăți, fatalmente, ulterior: „...chiar dacă am tăcea un secol de acum încolo, nu vom putea face ca pământul acesta să uite nebunia aplauzelor și a uralelor la care am ajuns prin dresaj, selecție și frică” (Sârbu, 1997, p. 465).

Ochiul ager al fostului și actualului ilegalist, comunist desolidarizat și „reacționar burghez”, văzuse născându-se, în mijlocul mulțimii, monstrul cu o mie de capete și fără niciun chip – „omul nou”. Maladia, instalată în toate păturile societății, mușca aprig din ființa tot mai slăbită a ceea ce fusese cândva civilizația tradițională românească. Este ceea ce Ion D. Sârbu va numi, inspirat, „murirea”.

Exasperat, va căuta în îndepărtatul Apus sensurile uitate ale vieții și morții. O mult visată călătorie – grație unei burse D.A.A.D. – prin Franța, Germania, Danemarca, Belgia, Olanda și Elveția (în 1980-1981) se sfârșește cu o teribilă dezamăgire, confirmând, încă o dată, o maximă folosită de scriitor cu diverse prilejuri: „Orice vis se răzbună!”. Occidentul nu oferă niciun răspuns incertitudinilor sale, pelerinul e nevoit să constate că zeul lipsește și că altarul e gol, că Pythia și-a pierdut auzul și glasul. Lumea civilizată îi apare total, criminal dezinteresată de suferințele acelor țări al căror destin fusese pecetluit la Yalta: „Nu pot să neg impactul dureros ce l-am încercat în scurta mea întâlnire cu *burghezia* Occidentului. Disproporția între măreția și bogăția bibliotecilor și librăriilor lor și meschinăria (cinică, ignorantă, egoistă și distantă) cu care iau cunoștință de durerile și suferințele noastre” (Sârbu, 1992, p. 72). Paul Goma, întâlnit la Paris, îi face invitația de a rămâne acolo. Sârbu refuză exilul. Ceea ce câștigase în treizeci de ani de suferință era virtutea rarisimă, nobilă, de „a gândi în lanțuri, prin lanțuri, contra lanțurilor” – „Ion D. Sârbu, singurul carpato-dunărean care, într-adevăr, avea o treabă *acasă*”, afirmă Paul Goma, după lectura literaturii „de sertar” a exilatului din Craiova-Isarlâk¹⁶.

Într-o scrisoare către familia Boeriu, Gary constată, retrospectiv, că voiajul său peste hotare fusese, de fapt, un prilej de autocunoaștere. În același sens, notează în jurnal: „În cele trei luni în care am circulat prin Apus (...) am simțit tot timpul că îmi lipsește ceva esențial (...). La întoarcere abia, mi-am dat seama că – în conformitate cu *starea mea de rumânie* continuă, de-a lungul a cinci decenii de marginalizare și urgisire, mi s-a format un fel de reflex condiționat, la nivelul funcțiunilor mele spirituale (...). Nu pot dansa decât ca ursul românesc, pe tipsie fierbinte” (Sârbu, 1991, p. 218).

Cele trei luni în Vest îl transformă, oferindu-i șansa înțelegerii misiunii sale, declanșând acea impresionantă energie creatoare din ultimii ani ai vieții. După cum își amintește Alexandru Paleologu, semnele acestei „transformări” ajung să se răsfrângă și în exterior:

„S-a întors din Occident transfigurat (...), a devenit dintr-o dată, iarăși, un tip aerisit, plăcut, jovial și îngrijit (...), cu lenjerie frumoasă, curată, bine călcată, prezentabil. Figura lui de mare răsător era a unui om bine dispus, care a apucat să vadă ce a vrut foarte mult și nu spera. A fost ca o a doua naștere”¹⁷.

„Renașterea” aceasta se datorează însă nu atât plăcerii de a fi văzut cu ochii lui minunile civilizației apusene – pentru că ar fi putut rămâne în Occident, dar n-a făcut-o –, cât sentimentului presant că trebuie să scrie, aici, despre experiența sa, că este important să se achite de obligația morală față de posteritate, față de propria sa vocație.

Reîntors acasă, își reactualizează și definește precis „ideile obsedante” – cum ar fi dispariția culturii populare tradiționale. Anunță, în tonalitatea apocaliptică a lui Nietzsche: „Satul a murit, veșnicia nu mai are unde să se nască!”. Vede *Miorița* nu ca pe o expresie a existenței pastorale a poporului nostru, ci ca pe o „liturghie a morții țăranului” și ca „un prohod al lumii acestuia”. Găsește, în sine, resurse inepuizabile, scrie câte zece ore pe zi – „lucrez continuu la cel mai bun roman românesc”, îi mărturisește lui Virgil Nemoianu (Sârbu, 1994, p. 90).

Correspondența devine pentru Ion D. Sârbu singura formă de comunicare, se izolează, zelos, în singurătatea sa și lansează în eter mesaje de speranță și înțelegere: „Și tot mai des scriu scrisori de dragoste către bunul Dumnezeu. Sper să le primească. Sper să mă creadă. Sper să mă ierte...” (Sârbu, 1991, p. 191).

I se publică (în 1982) volumul de teatru *Arca bunei speranțe*, în care include și un substanțial autoportret – *În loc de autobiografie* –, considerat de Ioanichie Olteanu „cea mai bună dramă din volum”. Sărac și glorios – obține Premiul Academiei Române, dar cartea nou apărută nu-i aduce niciun venit, deși se epuizase imediat, întrucât piesele fuseseră deja jucate (și retribuite, în trecut) de diverse teatre din țară –, e mândru să-și anunțe prietenii că a terminat prima parte din romanul testamentar *Adio, Europa!*. Simțind apăsarea timpului, scrie, cu o febrilitate disperată: „*Candid*-ul meu, care mă chinuie și mă ferește; (...) mi-e frică să nu-mi pierd mințile, uneori efortul de concentrare e atât de intens, încât mă suspectez de o ușoară ieșire de pe fix” (Sârbu, 1994, p. 104). Sclav exaltat al literaturii, mărturisește: „Trăiesc în măsura în care mai citesc și mai scriu” (Sârbu, 1994, p. 79). Și scrie, pentru sertar, pe lângă romanul amintit, și un foarte interesant și cutremurător jurnal, confesiune pe sute de pagini, zgâriată „pe tencuială”, cum ar fi spus Arghezi, timp de aproape un deceniu, și nenumărate epistole, parțial recuperate și publicate postum.

Îmbătrânit și însingurat, „se mută cu totul în literatură”, trece „cu arme și bagaje” în „oceanul de proză”. Consideră teroarea comunistă o maladie inventată și întreținută de marile puteri și definește, cu amar sarcasm, popoarele roșii: „noi suntem leucocitele Europei”, „suntem doar niște numere inutile” (Sârbu, 1991, p. 44). Dialoghează cu „larii și penații” săi din ceruri – Blaga, Onisifor Ghibu, Sergiu Al.-George, Radu Stanca –, cărora li se alătură, în 1984, cea mai dragă prietenă a sa, Eta Boeriu. Se roagă mult și scrie cât poate – „*oro et laboro*”, notează în jurnal –, făcând literatură ca „pregătire pentru moarte”.

În 1985 i se publică volumul de comedii-eseu *Bieții comediantii*, după ce, anterior, îi apăruseră nuvelele scrise în tinerețe, în volumul *Șoarecele B. și alte povestiri* (1983). În toamna aceluiași an, Ion D. Sârbu termină romanul *Adio, Europa!*, cea mai virulentă satiră la adresa comunismului din literatura noastră. Primește, pe lângă Premiul Academiei, Premiul Uniunii Scriitorilor, Premiul revistei „Ramuri” ș.a., distincții care nu prea îl interesează: „Am obținut toate premiile mari posibile în țara mea. (...) Dar am o glandă a nefericirii care secretă îndoieli și critică” (Sârbu, 1994, p. 386). I se pare mai important să corespundeze, să consoleze epistolar soțiile prietenilor dispăruți și să mai dea semne de viață prietenilor vii.

Bolile îl împovărează fizic, dar scrisul îl ține „în stare de dragoste” în mijlocul fricii generalizate.

Văzând în politica de reformă (*perestroika*) și transparență (*glasnost*) a lui Gorbaciov semnul unei posibile destinderi și în propria țară, Ion D. Sârbu depune, în 1986, la Editura Cartea Românească, romanul *Lupul și Catedrala*; trecut „ca o cărămidă fierbinte” din mână în mână, textul este definitiv refuzat în 1987. Pentru a nu pierde locul în „plan”, scrie, într-un timp scurt, romanul „pentru copii și bunici” *Dansul ursului*, publicat în 1988. Cizelează „caietele robului Deziderius Candid”, proiectează o carte de memorii despre Blaga și o alta despre tatăl său, o carte pentru copii, trei „nuvele cinematografice despre Război” etc. Dar nu are încredere că i se va da timp să le ducă la bun sfârșit pe toate. Are mai mare încredere în vizita lui Gorbaciov din 1987 și speră că Dumnezeu va interveni, în sfârșit, pentru a salva lumea de comunism. Citește, cu durerea de a-i fi descoperit atât de târziu, mari autori: Ionesco, Revel, Koestler, Zinoviev, Soljenițan etc. I se umple sertarul cu manuscrise nepublicate și simte că și-a înălțat, cu trudă supraomenească, acel „monumentum aere perennius”. Îi scrie Marianei Șora: „Spune-i și asta (lui Ion Negoïtescu – A.P.): «cred că Sârbu are o operă. Va fi postumă, dar va fi o operă!»”¹⁸.

Atât de așteptatul „dezgheț” rusesc nu ajunge însă la fel de repede în țara noastră precum „înghețul”. Aici aerul este tot mai rece și rarefiat, se respiră mai puțin oxigen și mai mult cult al „persoanei” celui mai iubit fiu al poporului. În 1988, Sârbu apare pe listele Securității, printre alți scriitori care refuzaseră să colaboreze la un volum omagial: „...Înainte de a muri, voi declara oftând: «Ferice mie, mor fără să-l fi aplaudat!»” (Sârbu, 1992, p. 159). De Paști, în același an, termină *Jurnalul*, subintitulat „roman politic” și „de aventuri periculoase”. *Dansul ursului* nu place nici publicului, nici criticii. E iremediabil trist și obsedat de ideea sinuciderii. Dar moartea nu-l va lăsa să aștepte prea mult: în noiembrie i se descoperă un cancer la gât; suportă, stoic, operația și citostaticile, își ia rămas-bun de la prieteni în scrisori demne și împăcate. Îi trimite lui Alexandru Paleologu, spre păstrare și eventuală publicare, prețiosul său testament, cea mai valoroasă piesă din averea sa – romanul *Adio, Europa!* – și, în 17 septembrie 1989, cu gândul la prietenii săi din cer care-l așteaptă „agitând stegulețe”, moare frumos – așa cum scria în *Jurnal* – „ca un lup în fața unei visate Catedrale”. Evenimentul trece aproape neobservat. Doar vechiul său amic, Horia Stanca, semnează câteva rânduri în „Ramuri” și „România literară”. Cercul se închisese la vremea potrivită și era curat și neștirbit, așa cum și-o dorise întotdeauna Gary.

NOTE

¹ „Absurdul primului meu contact cu detenția: «Banditule, scoate șireturile, cureaua, ceasul, proteza din gură; vino să te tundem; scoate-ți pantalonii să primești 25 de lovituri la cur...». «De ce?», am întrebat eu, total desființat, dar supunându-mă. «Fiindcă întrebii!», zise sergentul, și începu să mă bata” (Sârbu, 1992, p. 71).

² Vezi Oprea (2000). În capitolul *Romanul vieții. Biografia unui proscris*, autorul utilizează numeroase surse documentare, aducând detalii prețioase pentru clarificarea unor date insu-

ficient cunoscute. Pentru perioada detenției scriitorului, exegetul citează din *Cartea Albă a Securității* mărturiile ale unor foști colegi de pușcărie.

³ Alexandru Paleologu, *Ion D. Sârbu – restituiri*, interviu acordat lui Antonio Patraș, publicat în „Jurnalul literar”, nr. 15-16/1998, și, ulterior, în vol. *Politețea ca armă*, Editura Dacia, Cluj, 2000, p. 117-127.

⁴ Idem, *Post festum. Addenda...*, o completare, după ani, făcută de autor la articolul său nepublicat din 1957 ca răspuns la acuzațiile aduse de Andrei Băleanu, H. Zalis, H. Bratu ș.a., în vol. Ion D. Sârbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu* (pagini de jurnal, corespondență cu Horia Stanca, Liviu Rusu, Eta Boeriu, Ion Vartic etc.), Cluj, Biblioteca Apostrof, anul VII, nr. 12/1996, p. 182.

⁵ Episodul apare, în haină ficțională, în romanul *Adio, Europa!*, Editura Cartea Românească, București, 1997 (ed. a II-a), p. 443-446.

⁶ Valeriu Cristea în dialog cu doamna Elisabeta Sârbu, în „Caiete critice”, nr. 10-12/ 1995, p. 24-25.

⁷ Ion D. Sârbu, *Legăturile mele sentimentale cu Brașovul*, în *Velea*, 1994, p. 53.

⁸ Alexandru Paleologu, *art. cit.*, în „Jurnalul literar”, nr. 15-16/1998.

⁹ *Să nu uit...*, scrisoare-confesiune adresată lui N. Carandino, datată 27 sept. 1973, în Sârbu, 1996, p. 185-195.

¹⁰ Conform mărturiilor scriitorului din interviul cu Ionel Jianu (din 1989, cu puțin înaintea morții), *Eu l-am văzut pe Blaga plângând...*, în *Velea*, 1994, p. 123-124.

¹¹ Valeriu Cristea, *Singur în oceanul de proză*, în „Caiete critice”, *ed. cit.*, p. 103.

¹² „N-am călătorit, nu am fost bogat, n-am avut femei prea frumoase, n-am fost înțeles și nu prea am înțeles vremea și vremurile mele. Am trăit într-o cochilie intelectuală, nu pentru că mi-era frică de frig, ci pentru că cineva mă tot lovea peste coarne. N-am văzut Marea decât în filme, n-am fost la Paris, nu l-am cunoscut pe Călinescu. Războaiele le-am făcut, le-am câștigat; bătăliile mele le-am pierdut, toate. Copiii mi-au murit, soția m-a părăsit, casa părintească a ars (în ziua înmormântării). Volumele de proză au fost date la *topit*; piesele aruncate la coș; filmul declarat rebut. Fișele arse; publicațiile vechi, la fel... Prietenii mei cei mai buni m-au trădat. Cu Dumnezeu sunt într-o corespondență bizară și capricioasă, pădurile le-am uitat, copilăria o regăsesc numai în somn. Moartea se apropie ca o țigancă hoață și urâtă. În fiecare zi sună la ușă... și fuge” (Sârbu, 1994, p. 24).

¹³ *Șantier dramaturgic*, în „Teatrul”, nr. 9/1980, p. 28. Textul a fost publicat postum în *Sârbu*, 1994, p. 105-106.

¹⁴ *Idem, Păpușile lui Eustațiu Gregorian*, în „Teatrul”, nr. 12/1980, p. 19-21; textul a fost publicat postum în *Sârbu*, 1996, p. 98-105.

¹⁵ Ion D. Sârbu către Dorli Blaga, în „România literară”, nr. 40/1990.

¹⁶ Paul Goma, *Scrisoare deschisă către Alexandru Paleologu*, în „Jurnalul literar”, nr. 19-20, oct. 1998.

¹⁷ Alexandru Paleologu, *art. cit.*, în „Jurnalul literar”, nr. 15-16/1998.

¹⁸ Ion D. Sârbu către Mariana Șora, Craiova, 5 sept. 1987, în „Caiete critice”, nr. 10-12/1995, p. 40.

BIBLIOGRAFIE

1. Maria Graciov, 1996, *Foarte bun, foarte nepublicabil*, în volumul Ion D. Sârbu, *Cu sufletul la creier*, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sârbu”, Petroșani.
2. Nicolae Oprea, 2000, *Ion D. Sârbu și timpul romanului*, Editura Paralela 45, Pitești.
3. Alexandru Paleologu, *Ion D. Sârbu – restituiri*, interviu acordat lui Antonio Patraș, publicat în „Jurnalul literar”, nr. 15-16/1998, și, ulterior, în volumul *Politețea ca armă*, Editura Dacia, Cluj, 2000, p. 117-127.

28 Limba ROMÂNĂ

4. Ion D. Sârbu, 1994, *Obligația morală*, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sârbu”, Petroșani.
5. Ion D. Sârbu, 1994, *Traversarea cortinei* (corespondență cu Virgil Nemoianu, Ion Negoitescu, Mariana Șora etc.) Editura de Vest, Timișoara.
6. Ion D. Sârbu, 1996, *Între Scylla și Carybda*, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sârbu”, Petroșani.
7. Ion D. Sârbu, 1997, *Adio, Europa!*, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București.
8. Ion D. Sârbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. I (1991) și vol. II (1992), Editura Scri-sul Românesc, Craiova.
9. Ion D. Sârbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu* (pagini de jurnal, corespondență cu Horia Stan-ca, Liviu Rusu, Eta Boeriu, Ion Vartic etc.), Cluj, Biblioteca Apostrof, anul VII, nr. 12/1996, p. 182.
10. Ion D. Sârbu, 1998, *Iarna bolnavă de cancer* (scrisori către Deliu Petroiu, Mina și Ion Maxim și Delia Cotruș, organizate într-un „roman epistolar” de Cornel Ungureanu), Editura Curtea Veche, București.
11. Dumitru Velea (editor), 1994, Ion D. Sârbu, *Atlet al mizeriei*, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sârbu”, Petroșani.

Ioan MILICĂ **IMAGINI ȘI IMAGINAR** **ÎN POEZIA LUI EMIL BRUMARU**

Poet al esențelor distilate în filigranul luxuriant al imaginilor, Emil Brumaru trăiește lasciv și boem într-o mitologie interioară, amestecând în creuzetul scriiturii modalități complexe de semnificare poetică. Poezia sa ia ființă prin metamorfozele semnului și crește în orizontul unei neînțetate căutări a valențelor eliberatoare ale limbii. În poezia lui Brumaru, textul pare să-și tragă sevele expresive din substanța internă a cuvântului. Lupta pentru dezrobirea semnului din tirania referențialității mundane generează un univers textual a cărui evoluție își are originea, după cum spune poetul, în extraordinara acumulare de energie produsă prin polarizarea forțelor primare ale câmpului existențial *viață pe hârtie – trăire*: „trăiești cu adevărat, probabil, doar când scrii, adică la maxima ta posibilitate de a te bucura, de a realiza că ești. (...) Scriind poți ordona, trăind ești la cheremul unui soi de hazard, de tăvăleală prin principiile, credințele, obiceiurile sau capriciile altuia, altora...”¹.

Dacă s-ar da crezare acestei afirmații, se poate aprecia că simetria *scriitură = ordonare – trăire = hazard* scoate în evidență, deopotrivă, natura sistematică, lucidă a scriiturii, orientată spre echilibru și spre geneza de sens, și caracterul tranzitoriu al trăirii, centrată pe subiectivitatea convingerilor sinelui și pe evaluarea continuă a alterității. Altfel spus, *ordinea și hazardul* reprezintă identități consubstanțiale ale eului, care există între perenitatea demiurgică a scriiturii și vremelnicia anarhică a trăirii. În sens mai larg, poetul pare să supună aceste distincții contextuale unei idei mai ample, dialectica raporturilor dintre *limbaj și trup*: „medicina mi-a configurat un tipar de deplină libertate față de secretele savuroase ale trupului, tipar pe care am căutat să-l umplu, mișunard, încetul cu încetul, cu îndrăznelile limbajului”².

Să fie acesta demersul interpretativ care ar oferi o posibilitate de înțelegere a specificului poeziei lui Emil Brumaru? La o lectură atentă a poemelor adunate în *Opera poetică*³ se

remarcă, fără putință de tăgadă, existența legăturilor indisolubile dintre *limbaj* și *trup*, termeni care, în cele ce urmează, vor fi considerați categorii ale imaginarului poetic. Această delimitare, inspirată de unele considerații ale poetului, are doar importanță metodologică și ajută la prezentarea coerentă a complexității imaginarului poetic. În consecință, prezentul studiu nu-și propune să prezinte, într-o manieră exhaustivă, imaginarul operei lui Emil Brumaru, ci este, mai degrabă, o încercare de pătrundere în interioritatea semnelor poetice, pentru a lămuri, pe cât posibil, natura, importanța și dinamica unor imagini dominante în poemele scriitorului ieșean. Mai trebuie adăugat că terminologia și clasificările din acest eseu sunt orientative și ilustrează semnificațiile textelor dintr-o perspectivă descriptivă, ca rezultate ale actului recuperator numit lectură.

Limbaj și trup. Pornind de la ipoteza că imaginarul poetic este „un soi de gramatică”, „o sintaxă de tip aparte, direct furnizoare de sens”⁴, se poate presupune că, în poezia lui Brumaru, cele două categorii, *limbaj* și *trup*, sunt prototipuri imagistice prin care se arată existența unor legături transtextuale, care potențează unitatea semiotică a operei. Prin *limbaj* se definește, în sens simbolic, relația *limbă / semn – poem* și, implicit, rețeaua schemelor de semnificare, în timp ce *trupul* este mulțimea de elemente și procedee poetice prin care se conturează raportul *limbă / semn – poet*, adică ansamblul modalităților prin care autorul își asumă natura creatoare a scriiturii și dă „viață” estetică textelor. În ansamblu, individualitatea categoriei *limbaj* este marcată de reflexivitate (semnele poetice își dezvoltă referențialitatea sau modalizează / metamorfozează semnificațiile altor referenți textuali), iar identitatea categoriei *trup* se dezvoltă prin elemente și procedee poetice ale „scenografiei”.

Identitatea categoriei *limbaj* se constituie prin imagini care generează scheme de semnificare și reprezentări textuale, adică trăsături de imaginar specifice poeziei lui Brumaru: *diafanul*, *corporalitatea*, *totemismul* și *alomorfismul*. Aceste trăsături ar avea în comun *vizualitatea*, înțelesă drept „calitatea preponderentă a poetului, facultatea sa dominantă, felul său de a-și anexa realul, cu multiplele sale înfățișări și reprezentări”⁵.

Diafanul reprezintă trăsătura unor structuri textuale în care semantica semnelor poetice se realizează prin negarea semnificației de tip referențial și impunerea autoreferențialității. Această trăsătură individualizează semnele tutelare, ale unui univers original, paradisiac, în care semnificatul ia ființă direct din semnificant. Spre exemplu, poemul *Înger*, din volumul de debut (*Versuri*, 1970), impune semnul poetic *înger* ca element exponențial al unei lumi în care metafora trăiește în sine: „Un înger s-a trezit într-o amiază. / Era prea grea lumina și-l izbea. / (...) / El și-a-ncălțat ușoarele botine, / Și-a luat din vis bastonul de parfum, / Și-a pus pe aripi tristețurile fine / Și mâinile și-a-nmănușat în fum” (p. 34). În planul textului citat se constituie alte valori imagistice, dependente de semnul tutelar *înger* (*lumină – vis – somn*). Ființa *îngerului* este lipsită de corporalitate (*oglindea-l aurea nedumerită*), căpătând însă reprezentare antropomorfică prin semantica evocativă a verbelor reflexive (*și-a-ncălțat, și-a luat, și-a pus, și-a-nmănușat*). Elementele nominale descriptive – prin care se creează doar reprezentarea figurativă a

corporalității – sunt subordonate stilistic verbelor întemeietoare de sens (*ușoarele botine, bastonul de parfum, tristețurile fine*).

Într-un alt poem, *Izvoarele*, *diafanul* se constituie ca trăsătură definitorie a imaginării textului prin semnul poetic *lumină*: „Între izvoarele care desfac în jur / Rănilor uriașe de azur / Dovlecii plini de mațe stau candizi / Și-nlăcrimați în pături de omizi. // Din mături dulci cu mormoloci și sare / Lumina urcă iazurile clare / Orele-atârnă-n iarbă nemişcate / De vietățile ce clipocesc pe spate”. În acest caz, semnul generator *lumină* potențează existența unei matrice acvatice a vieții. Constituită prin sinonimia sintagmatică *izvoare – răni uriașe de azur – lumină*, ființarea devine posibilă numai prin metafora izvorului, înțeles ca factor de generare a vieții, ca element primordial născut din sacrificiul luminii (*răni uriașe de azur*). De altfel, metafora izvorului este reflectată emfatic în text, prin reluare metonimică (*mături dulci*) sau descriptivă (*iazurile clare*). Celelalte ființe din lumea întemeiată prin jertfa luminii poartă urmele suferinței (*Dovlecii plini de mațe stau candizi/ Și-nlăcrimați în pături de omizi.*), iar în acest univers originar timpul capătă inerția corporalității (*Orele-atârnă-n iarbă nemişcate/ De vietățile ce clipocesc pe spate*).

Un alt semn fundamental care se înscrie în categoria *limbaj* este *cântecul*, prin intermediul căruia *diafanul* capătă atât consistență textuală, cât și paratextuală. Sintagme precum „cântec naiv”, „cântec de adolescent”, „cântecel”, „cântec trist”, „cântec de toamnă”, „cântec de copil”, „cântec de faun”, „cântec de pirat” etc., evidențiază geneza lumii poetice originare oglindită în titlu, *cântecul* fiind ilustrarea muzicalității – principiu creator căruia i se subordonează dinamica textuală a altor semne poetice. Determinările atributive, adjectivale sau substantivale modifică universul armoniei eufonice prin constituirea unor registre de existență distincte: muzicalitatea evocatoare („cântec de copil”, „cântec de adolescent”), muzicalitatea mitică („cântec de faun”), muzicalitatea livresc-ludică („cântec de pirat”), muzicalitatea afectivă („cântec de toamnă”). De exemplu, poemul *Cântec de adolescent*, publicat în volumul *Adio, Robinson Crusoe* (1978), subliniază metaforic nașterea muzicalității diafane a *cântecului*: „Fluturi monstruoși se clatin, / Florile împrășcă sânge, / Rupt nerăbdător cu mâna / Ceru-n falduri mari se strânge. // Și cu miezuri uriașe / Putrezesc în aer mure / Dar din ce în ce un cântec / Prinde parcă să murmure...”. O lume a violenței și a morții precedă nașterea muzicalității. Starea de tensiune este evidențiată prin prezentul verbelor reflexive sau activ dinamice (*se clatin, împrășcă, se strânge, putrezesc*). În această apocalipsă pre-muzicală, seminții neștiute de fluturi, flori și mure se prăbușesc catastrofic în moarte, iar cerul-cortină se grăbește să ascundă, prin închidere, dezintegrearea fizică a cosmosului. Dispariția iminentă este însă amânată prin murmurul adânc și himeric al cântecului, iar armonia paradisiacă vine să reazeze lumea în firescul ei.

Ca trăsătură circumscrisă categoriei *limbaj*, *corporalitatea* reprezintă substanța internă a semnificantului poetic: litera se îngroașă molatic, carnea parfumului și a vegetalului invadează imaginea, sevele se revarsă în existență. Semnele cu această trăsătură au o identitate arhitecturală, fiind încărcate decorativ până la

prețiozitate și manierism. Poemul *Ceas* (*Versuri*, 1970) dezvăluie universul imaginii suave și al devenirii organice: „E ceasu-n graniți fine de răcori / Oprit, până când sufletul îl umple, / Motanii îmi surâd curtenitori / Și sclifosiți din blănuri scumpe, / Și litera se-afundă mai docilă, / Mai aromată, mai neprihănită, / Ca-ntr-un fotoliu-n afânata filă; / C-o temenea imagini mă invită”. Trupul literei se purifică și se umanizează prin alchimia contopirii sufletului cu timpul, iar imaginea reconfigurează discursul poetic într-o formă de contemplare a corporalității: „Înfășurat în lirice caftane / Nu prididesc silabele să număr... / Oh, eu am vrut să spun numai că treci / Cu-o umbreluță de mărar pe umăr”.

Construcție semantică barocă, poemul *Prezentare* (*Versuri*, 1970) este un elogiu liric adus corporalității. Imaginarul răzvrătirilor don quijotești se actualizează prin gingășia trupească a vegetalului, prin lichefierile translucide și prin sublimarea fină a ironiei scatologice: „Trăiam în bulion, trăiam în fructe, / În dulci latrine cu hârtii murdare, / În untdelemn duceam naive lupte, / Sticlele mele aveau dop de soare. (...) / Pe tăvi dormeam alături de mari fese / De piersice roz-albe ce transpar. // Iar perna mea, ca laptele de moale, / Puf de cocor ce zboară-n ea avea. / Piperle cu rangurile sale / Vechi pretendente-au fost la nara mea”. Somnolența potențează aici proiecțiile onirice, saturate de corpolența semnelor – *bulion, fructe, latrine, untdelemn, piersice, perna* – prin care se construiește rețeaua imagistică a unui uriaș imperiu cotropit de lene. Stăpână rafinată și grațioasă peste luxurianța simandicoasă a trândăviei este banala și frageda *ciuperca*: „Și pentru-a-mi fi stăpână și regină / Peste imperiul vast de lene calmă / În fața mea creștea ciuperca fină / Cu reverențe și cu spori în palmă”. Alteori, semantica *corporalității* este nu autonomă, ci relaționată cu unitățile *diafanului*, între cele două trăsături ale categoriei *limbaj* instituindu-se un raport de complementaritate. Mai precis, semnele *diafanului* generează lumea poetică, iar semnele corporalității „populează” această lume. Poezia *Cântec naiv* (*Cântece naive*, 1976) reprezintă o dezvoltare lirică a reîntoarcerii la starea de armonie edenică: „Să ne iubim în pălării de fetru, / În solnițe cu fluturi moi, sub masă / Pe pătrunjei și țelini ca finetul, / Lângă oglinzi cu căptușeala groasă. // Iar seara, durdulii și-n pielea goală, / Scăpați de haine ca de o tortură, / Să facem baie într-o portocală / Coaptă de-amor, cu vorbe dulci în gură”. În acest caz, mecanismul de semnificare lirică este organizat prin valențele *cântecului*, din care ia naștere imaginarul iubirii naive. Celelalte semne își obiectualizează sensul, formând trupeșul cadru scenografic al unui erotism corpulent. *Pălăriile* de fetru, *solnițele* cu fluturi moi, așternuturile fine de *pătrunjei* și *țelini*, căptușeala groasă a *oglinzilor*, corpul zemos al *portocalei* devin fetișuri semantice prin care se potențează starea de extaz (cântecul). În alte poeme, precum *Bulionul* (*Dulapul îndrăgostit*, 1980), *Lampă* (*Ruina unui samovar*, 1983) sau *Deodată* (*Dintr-o scorbură de morcov*, 1998), semnele corporalității reliefează, prin trimitere la propria referențialitate, arhitecturi lirice complexe. Drama discursivă a *bulionului*, ființă inocentă, captivă în ermetismul barbar și mut al mârșavelor sticle, se dezvoltă prin nevinovata ironie a contrastului dintre presupusa opacitate a nefericitului lichid calomniat pe nedrept („Vă par vulgar și-opac. / Injurii fără nici o socoteală”) și transparența orgolioasă a decantării („Sunt sufletul tomatelor! Mă scoală / Orgoliul lor din limpedele-mi pat”). Carnea *lămpii* –

ibovnică tăcută și grațioasă – evocată prin lirismul desuet al cântecului țigănesc („Lua-te-aș la mine-acasă / Să te sui zveltă pe masă, / Nu culcată ci-n picioare / Ca să nu se verse gazul”) trezește poftă aprinsă, înăbușită, însă, în nostalgia flăcării care se stinge molatic („Să-ți pup glezna și obrazul / Luminos, / Din sticlă tare, / Până-n șold flacăra-ți moare / Cu miros...”).

Există în poezia lui Brumaru o serie de semne poetice care poartă trăsătura *totemismului*. Prin aceste semne se evidențiază continuitatea dintre imaginar și mitologia livresc-personală a poetului. Prin dinamica imaginilor pe care le potențează, cuvinte precum *motani*, *crini*, *păianjeni*, *melci*, *portocale* își reliefează identitatea emblematică, iar semnificația lor devine heraldică. În interiorul operei poetice, aceste semne cuprind genealogia sacră a arhetipurilor și reprezintă liante între categoria *limbaj* și categoria *trup*, întrucât sunt ilustrări subtile, transfiguratorii ale stărilor poetice. Unul din *Primele tangouri ale lui Julien Ospitalierul* (*Julien Ospitalierul*, 1974) problematizează, dialogic, identitatea strămoșului ancestral, al cărui mister genetic accentuează *mythos*-ul spre care tinde armonia cuplului: „Ți-am adresat o întrebare: Crinul / E-un animal din vremuri de demult / Trist transformat în frăgezimi de chinul / Extazului îndelungat? Te-ascult // Și mi-ai zis: Oh, crinu-i animalul / Cel mai pios, îmbrobonat de-amor / Poartă jiletcă proaspătă ca valul / Și-n loc de gură are un izvor // Cu tari miresme, uneori fatale / Dacă-l aduci în silă lângă pat; / Și limba-i se-ndulcește-ntre petale / Ca într-un bot de miel cârlionțat”. În acest poem, *crinul-totem* își dezvăluie ansamblul de semnificații printr-un mecanism imagistic paradoxal, ce ar putea fi numit substituție metamorfotică. Prima strofă impune ca imagine dominantă înlocuirea naturii vegetale a *crinului-floare* cu o identitate zoomorfă. *Crinul-animal* trăiește într-un timp imemorial („vremuri de demult”), supunându-se tristelor chinuri ale spiritualizării extatice, care-i permite accesul la o nouă formă de existență, cea de zeu al iubirii, ființă inocentă, șuie și delicată, cu trup îmbrăcat în jiletcă. *Crinul-cupidon* cu izvor în loc de gură risipește viclean parfumuri otrăvitoare când este adus fără voie în proximitatea profană a patului și se dedulcește pofcios cu nectarul petalelor iubirii. Dincolo de eufemizarea erotismului, imaginile dezvoltate în poem prin transformările semantice din interiorul câmpului lexical al substantivului *crin* reflectă constituirea unui *totem*, ale cărui avataruri din imaginarul poetic – gingașa floare, tristul animal și capriciosul cupidon – își consumă metempsihoza în mitologia personală a operei.

Alteori, imaginile de tip totemic se dezvoltă ca blazoane lirice, fiind impuse prin elemente care sugerează o heraldică tandră a amoretatului cuprins de lenea reveriei. Din acest punct de vedere, poezia *Ecuson* (*Adio, Robinson Crusoe*, 1978) ar putea fi considerată un model al lirismului de catifea: „Îți trimit un ecuson, / Cel mai gingaș și mai trist. / E barat cu bulion / Și-n triumphiul de deasupra / Are-un melc cu crucifix / Care ține pe un corn / Patru fluturi ce-și beau supă / Cu cravatele la fix. / Iar în cel de dedesubt, / Lâng-un domn cu portocală, / Două râme pentru supt / În clipe de plectiseală”. Imaginile se dezvoltă sub umbrela cuvântului-titlu, *ecusonul* nefiind altceva decât rodul scriptural al melancoliei în care sufletul se înfășoară protector, meditănd, ironico-umoristic, la feeria plecti-

sului. Geometria „spațiului” generat prin această eliberare lirică este decorată cu imagini specifice mitologiei personale: melcul sacrosant, *five o'clock*-ul fluturilor dandy, domnul cu portocala, râmele zemoase. Acest veritabil infoliu imagistic, prezent în multe poeme, sugerează că o trăsătură definitorie a poeziei lui Brumaru este căutarea înfrigurată a unor *imagini emblematice*, aparent asemănătoare, dar niciodată identice.

Este dificil de impus un sens particular conceptului de *alomorfism*, dacă se are în vedere poezia lui Emil Brumaru. În accepția din acest studiu, termenul ar putea face referire la capacitatea eului poetic de a modela plurivalența unor imagini, de a supune înțelesurile unor convertiri multiple, dar finite, în funcție de context. Altfel spus, prin *alomorfism*, o imagine esențială, specifică scriiturii unui autor, capătă valențe sau existențe textuale diferite în interiorul operei. În același timp, *alomorfismul* trimite și la misterul alchimic al scriiturii, la raportul de interdependență dintre substanța gândirii poetice și varietatea constructelor imagistice în care această substanță se întrupează estetic. În ceea ce privește poezia lui Brumaru, s-a afirmat că acest tip de dinamică a imaginii este determinat de analogie: „(...) Emil Brumaru transfigurează delicat banalul, prefăcându-l în miracol, descoperă fantasticul în domesticitatea umilă, inventând *analogii* (s. – *I.M.*) subtile. Odată descoperit, acest stil este cultivat până la virtuozitate. S-ar părea că uneori poetul caută cuvântul de dragul căutării, interesându-l efectele îmbinărilor insoțite dintre cuvinte, nu ideea exprimată.”⁶ Să fie, într-adevăr, vorba de manierism? O astfel de etichetă nu pare să fie deloc în acord cu unele dintre afirmațiile poetului. Atât în *Cerșetorul de cafea*, cât și în interviurile ocazionale, Brumaru prezintă, e drept, fragmentar, o altă perspectivă: căutarea sensului, prin scriitură și prin lectură. Nu e vorba de căutare „de dragul căutării”, ci de un proces amplu, rafinat și speculativ de decantare a semnificațiilor, de recuperare plenară a imaginii și de armonizare a acesteia cu epifaniile care par să motiveze propriile acte de creație artistică: „Întunecări sinistre de înțelegere mă exclud periodic... devin cretin, nu deslușesc sensul cuvintelor, mi se par necunoscute, iar nu glumesc, le văd ca pe niște pictograme enigmatice... și deodată sare și sensul lor, parcă dinăuntru, ca o împoșcare de jerbe de parfum, așa cum tâșnește seva din porii portocalelor, mă udă cu zeama lor gustoasă pe față... sunt fericit, periculos de fericit... Cuvintele ce trupuri nostime au!”⁷. Dacă ar fi să dăm crezare până la capăt spuselor lui Brumaru, tocmai descifrarea champollioniană a „pictogramelor” și reconfigurarea imagistică prin care se interpretează lumea ar face din poezie singura formă de „sinceritate dusă până la limită... peste limită”⁸.

Semnele care ar putea fi incluse în această trăsătură a imaginarului ar trebui, în primul rând, să reflecte profunzimea creatoare și să semnaleze valențele contextuale ale unităților limbii, așa cum apar ele, ca rezultate textuale complexe, generate prin transfigurare artistică. Din acest punct de vedere, în poezia lui Brumaru, semnul *fluture* pare a avea cea mai complexă desfășurare imagistică. Cuvânt-metaforă, termenul contopește, în semnificări textuale distincte, imagini ale contemplării, zborului și ale aspirației nostalgice spre edenic. În *Apocrifa II* (*Versuri*, 1970) se remarcă construcția unui imaginar volatil al nostalgiei: „Par-

fumurile după ploaie / Ne bagă degetele-n nări. / Un kilogram de fluturi putrezi / Candoarea are în cămări / Din care cu delicatețe / Servești tristeții musafiri. / Adolescenții mor de coșuri / În toiul marilor iubiri”. Organizat în jurul triadei *parfumuri – fluturi – iubiri*, poemul pare un exercițiu de recurs la memoria revoluționară. Convergența celor trei elemente se fundamentează pe ideea de efemeritate. Fluturii putrezi ai candorii trimit cu gândul la imaginea fluxurilor și refluxurilor unei conștiințe dominate de imposibilitatea depășirii carnalității și a inocenței. Alomorfismul semnului *fluture* este ulterior amplificat în unele poezii din ciclul *Dulapul îndrăgostit* (1980), volum în care articularea dinamicii imagistice se dezvoltă prin alegorie sau prin analogie. În poemul *Hermaphroditus*, de exemplu, imaginea aglomerării de fluturi bezmetici este corelată cu un parcurs inițiativ al căutării de sine: „Am fost lăsat să plec în lume / Printre izvoare ce au prund și spume / Și printre fluturi orbi izbînd în mine / Aripile lor mari cu țigle fine. // Și într-un lac, către sfârșitul zilei, / S-alunec vrînd în undele ce fac / Bulboane moi de lapte și vanilii, / M-a îndrăgit nimfa aceluia lac”. Coerența alegoriei atenuază impresia de desfăț oniric. Învolverările interioare ale gândurilor par a se concretiza în reprezentarea imaginară a agresivității fluturilor rătăcitori, ființe turbulente și decăzute, cu aripi fabricate, de Icar, cărora le lipsește capacitatea de a mai percepe ansamblul și armonia vizuală a lumii. Ideea devine mai accentuată în poezia *Elegie*, din același volum. Conștiința unui Narcis rătăcit, nu în vanitatea contemplării sinelui, ci în drama propriilor neputințe, este creată prin imaginea fluturilor risipiți de vînt: „Risipit îmi e destinul, / Luat de vînt ca fluturii, / Lacom își apasă crinul / Gura lui pe-a ciuturi”. Setea animalică a crinului care-și neagă condiția vegetală, tocmai din neputința de a se adăpa prin propriile rădăcini, îngroașă tușele delicate ale imaginii fluturilor risipiți în vînt. Se accentuează astfel falia dintre interioritate și exterioritate, fiind conștientizată acut neputința de a mai percepe sensurile adânci și misterioase ale echilibrelor.

Sonetul de pe insulă (Bocește fratele lui Robinson Crusoe) – poem a cărui semnificație se așază, prin elementele de paratext, sub umbrela intertextualității – evidențiază existența sublimării, ca mecanism intern de convertire a trăirilor în imagini. Prin monolog, tînguirea comemorativă a naufragiului apare ca o morocănoasă solitudine: „Ți-am dat iubirea – flutur – și ți-am spus: De-l strîngi se sfarmă, dacă-l lași dispăre / În aer, înălțat precum Isus / Hristos după ce-a mers lin pe izvoare (...) Iar eu, rămas, privesc acum arare / Cum i se zbat aripile-n apus / Și nu pot plînge, deși dînsul moare. / Sunt tot mai pustiit, tot mai ursuz...”. Dacă n-ar impresiona prin detaliul zbaterii bicisnice înspre apus, s-ar crede lesne că metafora *iubirii-fluture* trimite la patetismul proteic al literaturii de ah și of. Poetul e însă serios, iar tonalitatea lirică e de sorginte livresc-medievală. Domnița cea supusă, dar frivolă a părăsit lumea mirifică și sacră a iubirii, iar el, trubadurul, plămăiește, sentimental, povestea unui firav sentiment. Există și contexte în care semnul *fluture* are o existență pur decorativă: „Deasupra nesimțirii vom flecări-ntr-un colț, vom pipăi popoul fecioarelor cu moț, vom scărpinga burlane, vom bate cu ciuperci în buci de domnișoare, vom prinde fluturi berci, vom lua cu lingurița caimacul de pe zei (...)” (*Comedia dell'arte I*). Această viaie confesiune, furată, parcă, din jurnalul unui *play-boy*, sau din însemnările galante ale unui

aventurier spilcuit și extravagant, cu mentalitate cuceritoare de motan, arată că poetul jonglează precis cu dezvoltările imagistice ale semnelor, fapt ce poate duce la concluzia că poezia lui Brumar, prin excelență contextuală, ar putea fi înțeleasă nu numai ca artefact literar, ci și ca fetiș care satisface capriciile și așteptările vizual-eufonice ale autorului și cititorului. Ar fi eronat să se considere că acestea ar fi singurele dezvoltări textuale ale semnului *fluture*.

Nu trebuie părăsită această zonă a interpretării fără a aminti că și alte semne poetice pot fi incluse în trăsătura de imaginar numită alomorism. De fapt, distincțiile teoretice nu sunt decât modalități interpretative de zugrăvire a complexității universului poetic.

Pentru a legitima existența unei categorii numită *trup*, se poate porni de la nuanțarea unor sintagme precum „materialitatea limbii” sau „materia limbii”. În ce măsură se poate considera, într-un studiu despre imaginarul poetic, că limba este materială? Care ar fi specificul acestei materialități? În acest sens, s-ar putea invoca, de exemplu, o idee mai veche de-a lui Tudor Vianu: „S-ar putea numi deci materie în artă toate acele elemente ale operei care preexistă lucrării artistului, pe care acesta le primește și care, până la un punct, i se impun. (...) Caracterul special al materiei pe care o întrebuițează poetul, adică al limbii, împrumută artei sale un fel de a fi paradoxal și aproape tragic. Faptul că poetul este un artist care folosește materia limbii, amenință în orice clipă arta sa cu nimicirea. Nu există un artist care să fie obligat, în aceeași măsură ca poetul, să lupte cu materia destinată creației sale. Limba se prenumără printre cele mai improprii materii artistice”⁹. Pornindu-se de la aceste afirmații, se pot formula două observații: 1) limba este materia actului de creație numai în măsura în care poetul își asumă și depășește constrângerile normelor funcționale lingvistice și 2) „conflictul” dintre conștiința poetică și limbă determină geneza unei arte paradoxale, oscilează între ermetism și dezamăgire.

Referindu-ne la opera lui Emil Brumar, se poate accepta ideea că poetul are conștiința materialității limbii, valorificând creator resursele și limitările acesteia. Un argument important este faptul că lexicul poetic este eliberat de prejudecăți, licențiozitatea frustă și rafinementul textual acoperind aceleași zone tematice prin care se potențează imaginarul: dragostea, melancolia, fascinația pentru mecanica amorului, singurătatea, ludicul, ironia, despărțirea de inocența copilăriei etc.

În al doilea rând, trebuie comentată recuzita de procedee și modalități poetice care fac posibilă receptarea operei, pentru că mizanscena este la fel de importantă ca și sensurile poetice. Din acest punct de vedere, *trupul* este necesar pentru eliberarea *limbajului*. Ce trăsături s-ar putea asocia acestei categorii a imaginarului? Poetul a precizat, în diferite ocazii¹⁰, că scrie poezie cu „personaje”, atât masculine, cât și feminine. Fără a sugera o taxonomie a „ființelor” și avatarurilor poetice, se poate afirma că principiul masculinității capătă, din perspectiva trăsăturilor prin care se constituie categoria *trup*, dezvoltări de tipul *cavalerul*, *poveștășul* și *amantul*, în vreme ce feminitatea include concretizări precum *Dulcineea*, *Cruela* și *Lolita*.

În opera lui Brumar, reflectarea textuală a feminității se face aproape întotdeauna prin focalizare. Dacă ansamblurile imagistice ale masculinității ar putea fi

considerate, până la un anumit punct, *ego-uri* poetice, imaginarul feminității se dezvoltă prin raportare la masculinitate. Travestiul, înțeles ca alternanță a măștilor masculinității cu cele ale feminității, nu se regăsește în imaginarul operei, pentru că feminitatea este, probabil, percepută ca „obiect” interpretativ al „subiectului” masculin. Mai simplu spus, masculinitatea se definește prin identitate, în vreme ce feminitatea este identificată prin alteritate. Ambele au ca element comun *dramatizarea*, contopind în acest concept, deopotrivă, jocurile de măști lirice și recuzita imagistică prin care aceste jocuri se actualizează textual.

Cavalerul. Gânditor și contemplativ, ființă cu sânge albastru, depozitar al eterne-lor nefericiri dătătoare de singurătate și de crude vicii, cavalerul lui Brumar se îmbracă în „caftane lirice”, trăiește aieva în povești, prețuiește nostalgia memoriei afective și cugetă ironic la micile absurdități ale vieții. În *Povestea cavalerului cu brici (Cântece naive, 1976)*, un nobil sângeros și capricios, dar generos și sensibil, ciopârțește șopârle și le transformă în gustoase mâncăruri cu sosuri fascinante, pe care le împarte supușilor, însă fatalitatea ia chipul unui deznodământ amar: „Și azi așa și mâine-așa / Până ce-o slujnică fecioară / Rămase din mâncare grea / Și se-aruncă în scoc la moară. // Iar castelanul nostru-amar / Visă de-atunci întreaga-i viață / Șopârle cu sâni albi și mari / Strângând copile dulci în brață...”. Tragismul este atenuat de melodramă și de ludic. Visul freudian al cavalerului, adevărat blestem născut din poftele necugetate ale cenușăresei care rămâne grea din pricina aleselor bucate, nu este decât sfârșitul unei feerice ironii a fericirii și nefericirii. Textul are ritm și substanță epică, iar cumplita întâmplare care ucide somnul teutonului de pe Rin devine exemplară printr-un fabulos insignifiant ce stârnește zâmbete. Un alt poem, „Sonetul cavalerului distrus / fiindc-a mâncat harbuz după harbuz” (*Dintr-o scorbura de morcovi, 1998*) sugerează, în cheie ludico-ironică, că bulimia, meteahnă nefastă născută din rușinea unui amor dificil, nu este decât un simptom al alienării. Basna leneșului aristocrat cu rădvan tras de melci și condus de-un crin, pe post de vizitiu, ajuns ridicol și trist măscărici al iubirii neîmpărtășite își are cheia într-un retorism șugubăț: „Par vază de cristal plină de huște”. Pe final, umorul crește în poem, prin discontinuitate anacolutică, dezvoltată, în text, ca reflex lingvistic al fâstâcelilor unei conștiințe amoroase excesiv de timide: „(...) Apoi în cuște / De-a binelea voi fi închis, nebunul / Ce nu i-a mirosit măcar săpunul / Ce-i lingușea faimoasele picioare. / Și-n fine, -o să mor, bleg, de-o bubă mare!!”

Uneori, *cavalerul* se convertește textual într-un pirat cu cicatrice, pe nume Ciung-Șchiop-Chior, amator inveterat de licori inflamabile, un veritabil *ginger bread man* îndrăgostit de Marea Vampă. Imaginarul vestimentar se dezvoltă în linia unui decor sugestiv și a erotismului exotic: „În insulele Caroline / Britanice e-atât de bine. / Bretelele la pantaloni / Sunt din halva și bulion / Și nasturii de la prohab / S-au abolit iar orice damă / Își prinde-n modul cel mai grav / Oh, chica coapselor c-o clamă / Și-ncepe către-amurg să geamă / Stând leneșă sub baobab!!” (*Hambarul lui Moll Flanders*). Caricatura veselă și fină, potențează sensibilitățile ascunse ale unui Parpanghel de New Orleans, aici în ipostaza de muzical cavaler al boemei: „Haleală-i cât poți ca să bagi / În tine și te-absorb dulci vagi – / Ne

desfăcute a plictis”. Acestea nu sunt însă singurele dezvoltări ale acestei trăsături de imaginar.

Povestașul. Spre deosebire de *cavaler*, identitatea *povestașului* este reliefată de elemente poetice mai largi, care depășesc adesea spațiul textului, fie prin referințe de tip intertextual sau cultural, fie prin paratext. Esențiale pentru înțelegerea imaginilor care constituie această trăsătură de imaginar sunt a) avatarii¹¹ și b) tipurile de scriitură.

a) Construcția de avatari apare ca strategie majoră de marcarea a imaginarului în ciclul *Detectivul Arthur* (1970). Mecanismul de impunere a imaginilor se actualizează prin orchestrarea unui aparent epic confesiv, care generează efectul dilatării latențelor interioare. Text de atmosferă – nu „personajul” este interesant, ci lumea în care el există și pe care o „povestește” – poemul *Detectivul Arthur* este sugestiv în acest sens, întrucât timpul verbal dominant este viitorul, marcă a potențialității: „Detectivul Arthur va sosi împreună cu umbrele serii, precaut, / Având în valiza-i ușoară motanul lui leneș pe care-o să-l lase puțin, / Înainte de-a-ncepe ancheta, să cânte-n fotoliu din flaut / În vreme ce dânsu-și va umple, trist, pipa cu crini”. Croit, aparent, după tiparul celebrului Sherlock Holmes, dar înrudit cu Swan și Clarissa Delloway, Arthur pare preocupat de anchetarea unui singur lucru, oglindirile fluxurilor și refluxurilor temporalității în conștiință. Deducțiile sale sunt, de fapt, meditații asupra oscilațiilor timpului interior, mărturie fiind dinamica perspectivelor temporale, una de tip retrospectiv (*Prima elegie, A treia elegie, A cincea elegie*) și alta de tip prospectiv (*A doua elegie, A patra elegie, A șasea elegie, Ultima elegie*). Cel mai important text al ciclului, *Testamentul detectivului Arthur*, își dezvoltă semnificațiile pe scheletul unui monolog liric, conceput în jurul unui nucleu format din următoarele semne: *singurătate – cuvinte – a povesti*. Evazi-onismul semantic din poem capătă convergență prin atmosferă, înțeleasă, așa cum precizează Mariana Neț¹², drept o tranziție între „actual” și „imaginat”, fapt ce permite argumentarea ideii că Arthur este, de fapt, o conștiință metatextuală, mai precis, regizorală.

Un alt avatar apare în volumul *Julien Ospitalierul* (1974). Spre deosebire de Arthur, a cărui identitate este dezvoltată, prin translația de la persoana a III-a, a exteriorității, către persoana I, a interiorității, personajul Julien Ospitalierul există în orizontul certitudinii. Capricios și timid, prieten al melcilor, iubitul ștampilei Adelfina trăiește intens în lumea muzicalităților subtile, căutând sensul extazului în misterul unei fântâni. Proiectul de viață este înfricoșător: fericirea cu orice preț. Tangourile sale dezvăluie lumi complexe, etajate, cu semne care se încadrează în categoria de imaginar numită *limbaj*, indicând, în același timp, procesul de spiritualizare, de renunțare la lumescul cuvintelor, prin care trece avatarul: „Eu trebuia să fiu în soare / Să nu cunosc nici un cuvânt / Lăsându-mi mâna ca pe-o rază-n / Fântânile de pe pământ. // Și bun prieten cu cristalul / În proaspăt m-aș fi-adăpostit, / Fără să-mi tulbure tăcerea / Femeile cu pas greșit”. (*Ultimele tangouri ale lui Julien Ospitalierul*). În conștiința lui Julien Ospitalierul, timpul este sublimat în așteptare. De fapt, fuga din timp pare să fie elementul care generează, în imaginar, identitatea de povestaș a Campionului Cruzimii: „Sori de amiază

asfințind în piept, / Am ridicat cuvinte luminoase / Să bată-n vânt și-am început
s-aștept / Femeile cu nume de mătase // Dar n-a venit nici una... Cine-anume /
Ca mine de tăcut a mai rămas? / Acul lucind de spaimă-al unui ceas / Mă caută
stăruitor prin lume” (*Confidența lui Julien Ospitalierul*).

O a treia ipostază a *povestașului* este cea de poet. Avatar cu identitate solară, acordat la ritmurile ascunse ale lumii, poetul aspiră neconținut la starea de extaz, văzută ca remediu împotriva tristeții mundane. Ca și în cazul lui Arthur sau al lui Julien, poetul este dependent de confesiune, pe care o modelează în tonuri dulci, pastelate. Reticent sau, uneori, declamativ, avatarul se impune drept conștiință metatextuală, definită tocmai prin libertățile pe care și le asumă prin actul de a scrie (fiind vorba de un procedeu care ar putea fi numit „scriitură în scriitură”): „Eu sunt un poet de duminică / La haina mea roz am o mânecă // Albastră, cealaltă vernil. / Eu scriu doar în luna april // Și-atunci nu mai mult de un vers / Pe care deja l-am și șters. (...) Dar câteodată sunt trist, / Vai, parcă nici nu mai exist. // Sparg mingi cu andreaua și pești, Ucid păpădii cu calești, // Cu îngerii roua din șanț / O beau pân’ la ultimul sfânt!” (*Balada poetului de duminică, Cântece naive*, 1976).

Portretizarea și atmosfera, aspirația spre extaz, imaginarul paradoxal al delicatelor și plăcutelor cruzimi inutile sunt, și în cazul poetului, elemente care ajută la configurarea identității avatarului confesiv: dacă Arthur cugetă elegiac, Julien iubește bile de fildeș și este fascinat de tangouri, iar poetul scrie trist, înțepător despre corola de minunății a lumii de dincolo de sensurile denotative (*Catalog de nimfe, Adio, Robinson Crusoe*). Ar fi nedrept să se afirme că trăsătura de imaginar pe care am numit-o *povestaș* se dezvoltă doar prin aceste trei conștiințe textuale. Există multe texte, în care latența avatarului confesiv nu necesită o identificare clară. Cert este că el există și se manifestă în acest imaginar de tip regizoral, care presupune un echilibru nuanțat între decor, mască și interpretare scenică, însă dramatizarea implică și existența scenariului sau, mai precis, a tipurilor de scriitură pe care se bazează reprezentarea lirică.

b) Titlurile poemelor sunt mai mult ilustrative și pot fi distinse câteva tipuri de scriitură: 1) *narativul alegoric*, cu elemente de ludic și de imagistică barocă (majoritatea textelor numite *Baladă* sau *Poveste*); 2) *epistolarul imaginativ* (texte numite *Jurnal*, *Scrisoare* sau *Epistolă*), dominat de o lirică densă, subminată uneori de ironic și de joaca cu sensurile, imagistica fiind adesea construită pe o presupusă și fragilă relație emițător – destinatar; 3) *eufonismul extatic* (textele numite *Cântec*) în care se remarcă metamorfozele scriiturii eliberatoare și aspirația spre desăvârșire sau spre împlinire; 4) *ironismul folcloric* (texte numite *Bocet*, *Blestem*, *Chiuitură* sau *Numărătoare*), dominat de existența unei poetici moderne, de tip urban; 5) *textualismul* (texte de tipul *Elegie*, *Sonet* sau *Tamaretă*), definit prin metamorfozele limbii poetice, în direcția anulării unor tabuuri sau a potențării unui univers al intimității¹³ și 6) *pornolirismul* (textele din ciclul *Infernala comedie*). Cu toate acestea, trebuie precizat că diversitatea formelor de scriitură împiedică realizarea unei clasificări cuprinzătoare, permițând doar evidențierea unor tendințe specifice universului poetic al autorului.

Amantul. Această trăsătură de imaginar a poeziei lui Brumaru este, întrucâtva, hibridă, situându-se undeva între ansamblurile imagistice ale *cavalerului* și cele ale *povestașului*. Interesantă pentru actualizarea acestei trăsături este translația de la conotația metaforică (*Versuri*, 1970) la denotația cuvintelor tabu (*Infernala comedie*¹⁴). În volumul de debut, amantul pare încă vrăjit de fascinația sugestiei. Latența carnalității e învăluită încă în magia inocenței, iar erotismul are nevoie de bogate decoruri catifelate, care să amplifice mistica seducției și a cuceririi: „Cinstiți aceste sfere de mătase, / Înzăpezite miezuri de tomate, / Crude cetăți cu punțile lăsate / Spre sufletele noastre curioase. // O, ce candoare-n gestul de-a desface / Fecioarei adormite în legumă / Pieptarul străveziei promoroace. // (...) De rotunjimea ei o să te bucuri, / Căci ți se dă, cuminte și adâncă. / Pân' la pământ cinstiți aceste sfere, încă” (*Imn*, *Versuri*, 1970). Fascinația formelor își găsește împlinirea în deliciul atingerilor, prin tonalități encomiastice: „Te-am uns cu miere și salivă / M-ai mângâiat cu pielea ta / Ne-am tăvălit de o potrivă / În dup-amiaza milostivă / Pe cea mai fragedă podea” (*Iubita mea cu dos frumos*).

Treptat, scriitura suferă numeroase transformări și decantări de sens. În volumul *Adio, Robinson Crusoe* (1978) se manifestă deja opulența carnalității, asociată cu risipirea vălului de ingenuitate, deși se păstrează încă un decor bogat: „Iubita mea nu-i ușă de biserică! / Ea are coapse șui și țâța sferică / Și se dezbracă de cum se-ntunecă / Într-o căpșună din peninsula Iberică. // Acolo mă așteaptă și mă judecă / În timp ce piei de piersică adulmecă / Stând goală-n tre mireisme și impudică / Părul curgându-i către emisfera sudică” (*Cântec naiv*). Virtualitățile expresive par să se dezvolte tocmai în direcția stilizării motivelor și/ sau a înlocuirii acesteia cu evidențele. Sonetele *Infernalei comedii* suplinesc tocmai această nevoie explicită de sens, iar comedia devine comédie. Parafrazând titlul unei cărți celebre de-a lui Pascal Bruckner, amantul trăiește acum, epicureic, în „luna de fiere”, sedus fiind de voyeurism și de satisfacția plăcerilor cărnii: „Și cât de gingaș te apleci / Ca să-mi arăți cum se cuvine / Portița tainiceii poteci, / Când trupul cald, scos lin din rochii, / Ca într-un basm aliotman / Mi-l dărui (...)” (*Sonet 18*). Altfel spus, textele ciclului *Infernala comedie* (2005) sunt, folosind o sintagmă impusă de poet, „caligrafii ale acelorași cuvinte”. Din acest punct de vedere, *Infernala comedie* poate fi considerată un capricios exercițiu stilistic, născut, probabil, din dorința de a sfâșia, prin cuvinte tabu, magia unei scriituri complicate și luminoase. Lăsând la o parte senzaționalul obscen, aducător de celebritate și de vitriol critic, se pot remarca continuitățile de adâncime ale operei: „Mi-am cheltuit talentul în lubrice sonete / Cum fluturii-și dau praful aripilor pe mâini / Netrebnice. Ajunge! Sufletul meu, ți-e sete / Din nou roua-n tăpșane de lobodă să-ngâni?” (*Sonetul 43*).

Dulcineea. *Glycera* este una din primele actualizări ale imaginarii feminității. Numele, provenit din grecesul *glykeros* („dulce”), se regăsește și în catalogul ființelor marine din specia Glyceridae și face referire la un vierme frumos colorat, cu mișcări de tirbușon, folosit ca momeală de pescari. În volumul de debut al poetului, *Glycera* cea lascivă apare în ipostaza unei sofisticate doamne de salon. Stăpână „suprasexuală” și sensibilă a unei lumi de fructe, parfumuri și motani, ea este Dulcineea în fața căreia masculinitatea contemplativă se prosternează adânc și tandru: „Ce zeu să născocesc să îmi ajute / Cu harul lui ca dânsa să mă lase /

Să-i fiu umilul sclav ce scoate plute / Cu grație din sticle lungi la masă? (...) Și sâni mari ce-i ține doar afară, / Licențioși, pe ei motani să-și culce, / C-un pământ să-i scutur la picioare / Din copăcei miresmele năuce” (*Glycera, Versuri*, 1970). Leșinurile suave ale Glycerei îl tulbură adânc pe detectivul Arthur (*Fluturii din pandișpan*), iar finul strateg al gândurilor întortocheate se retrage discret din salonul doamnei cu motani saltimbanci, fără a îndrăzni să tulbure misterul himericului roi de fluturi ieșiți din pandișpan.

Imaginea Dulcineei se dezvoltă însă și prin alte identități textuale ale feminității. Iubita Ideală, apariție tutelară, rarisimă și tăcută, ia chipul unei zâne vapoase, fără trup, care trăiește alături de povestaș în misterul unei lumi fragile și sacre, edenice, populate de melci stâlpnici, fluturi cuvioși și de paingi cruciați (*Zâna legată fedeleș*). De altfel, recurența imaginii zânei sau a feminității delicate apare și în alte poeme dominate de o scriitură hagiografică: „Erai atât de frumoasă! / Cădeau linguri largi de pe masă / Să-ți prindă miresmele sacre / În palma lor grea de argint // Când, lin, cu picioarele macre, / Treceai, în dulci tâlcuri dealint, / Prin îngerii strânși de-o zi deasă / Anume la mine în casă. // Erai atât de frumoasă / C-aproape-ncteam să-ți mai simt / Privirea, ci numai o rouă / Regală. S-o bem pe din două / În scorbura timpului sfânt...” (*Caligrafiele acelorași cuvinte*). În aceeași notă, poemul *Aveai părul lung până la cer* este o odă a feminității feciorelnice, a reverenței în fața sfințeniei și perfecțiunii formelor diafane: „Aveai părul lung până la cer / Atârnai de dânsul pe pământ / Mă gândeam să-ți mângâi trupul sfânt / Sâni cu sfială să ți-i cer // Coapselor închise să mă-nchin / Să le ating uimit ce albe sunt / Doar cu floarea grea a unui crin / Să le-mbrățișez îngenunchind”.

Tot în această trăsătură de imaginar pot fi incluse și unele dintre *Cântecele pentru Absurdica*, în care se reflectă imagini ale unei feminități dulci, duplicitare, configurate contrastiv, prin îngemănarea angelicului cu o carnalitate ațățătoare, pregătindu-se, astfel, introducerea unui alt registru imagistic.

Lolita. Existența unor imagini ale feminității, situate la limita dintre inocență și voluptate vinovată, pare să fie recurentă în poezia lui Brumar. Încă din primele volume, configurația acestei dezvoltări a imaginarului capătă consistență textuală în imagini ale candorii șăgalnice și chemătoare. Pe alocuri, retorica discretă de alcov este acompaniată cu gesturi mici și graseieri de mahala, pline de patos exclamativ: „Spune-mi, fă, din care spume / Ai venit albă pe lume, // (...) Copilă cu viața-n sos / Care m-ai întors pe dos” (*Bocet pentru Reparata*). În fața jucăușei fecioare, amantul-motan se lasă cuprins de profunde și senzuale exaltări imagistice ce biciuiesc adesea simțurile, ca un preludiu ce anunță iminența împlinirii: „(...) Oh, pe plafoane sunt serafi cu vergi // Ce bat la tălpi bezmetice fecioare / Și uneori pe sâni căci au greșit / Cu ei, dezvirginându-i, iar pe urmă, / Duiși le umplu rănile cu chit // Și-nlăcrimați le iau din nou la pieptul / Lor plin de pene și-n aripi le strâng, / În timp ce ele cu delicatețe / Le trag pe frunte nimburi-adânc!” (*Primele tangouri ale lui Julien Ospitalierul*). Alteori, *tangoul* – frumoasă convertire melodică a aspirațiilor către contopirea cu ispita tinereții și a înfloririi trupești – este înlocuit de câte un *Cântec naiv*, dominat de muzicalitatea aprinsă a

zburdalnicelor patimi: „Nepotolita mea puștoaică, / Tu ce mă chemi să te sărut, / Nebună ca o balalaică-n / Permisia unui recrut, // Pe sânii îndopați cu silă. / Cu zahăr. Ca pe poze-n bâlci / De ne vom giugiuli, ai milă / De un bătrân motan cu gâlci!”

În infernul ispititoarelor desfătări trupești trăiește Reparata, nibelunga cu sânii „prinși în curelușe” și „căpșune drept mânușe” (*Balada trecerii Reparatetei*), femeia-trup care se naște ca avatar nabokovian al zvârcolirii, prin detronarea imaginii emblematice a femeii-icoană. Glycera, sacrosanta efigie fără trup a elegantelor reverențe poeticești se oglindește diafan în genunile idolatriei față de valkiria sentimentelor, Reparata. Această metamorfoză este atent studiată de poet: „Și nu umbla prin roua rău famată, / Cu-n dedițel în dinți, sălbăticiune, / Și-ntre genuni, pe lobode culcată, / Nu sta în vraiește, fără sutană / De viespi virgine. Ci, spre-a fi mai pură, / O, tu, jnapancă boticelliană, / Din damigene cloș pline cu bură / Bea-mi sufletul și fierbe-ți în sparanghel / Cărniță de piept dulce de arhanghel” [*Sfaturi pentru Reparata* (VII)].

Devoratoare de simțiri, *jnapanca* este zeificată prin elogii, ca simbioză imagistică oximoronică: „usturătoare dulceață” (*Elogiul Reparatetei I*), un „tot / Ce mă-nspăimântă și îmi este drag” (*Elogiul Reparatetei II*), o ființă fragedă și ameițitoare, cu trup de „plăceri într-insul pân' la greață” (*Elogiul Reparatetei III*), încât „până și Allah de poftă rage” (*Elogiul Reparatetei II*). Căzut în vraja solomonăresei, stăpânul, poetul arată cu degetul spre țintuirea farmazoanei la stâlpul infamiei, sperând astfel într-o tardivă recuperare a inocenței cu care, altădată, o preamărise pe Dulcinea. Tortura și anatema apar acum ca forme de exorcizare a vinovatelor plăceri: „De mâini și de picioare ți-am prins cu frânghii groase / Trupul viclean și trândav de patru strașnici fluturi / Ca să ți-l rupă-n calde bucăți” (*Defăimarea Reparatetei I*) sau, mai sugestiv: „Cum crezi că unui Domn tu poți Destinul / Să i-l înghiți cu lacomii tăi nuri, / Cățuie dătătoare de miasme, / Tu care faci și dintr-un fruct bordel / Și născocеști iubiri tot mai altfel / Pân' ce plămâinii ți se-neacă-n astme? / La tine vin ca la un Antihrist / Și-apoi promulg bule de aur, trist!” (*Defăimarea Reparatetei II*). Sublimă împletire contrastantă de angelic și demonic („cățuie dătătoare de miasme”), ispititoarea *nibelungă* din stirpea ielelor este simbol imagistic al focalizării antagonice prin care întruchipările poetice ale masculinității se apropie, prin rugăciune sau prin afurisenie, de misterul feminității. Este lesne de observat că din materia fertilă a acestui model de conceptualizare poetică a feminității își trag rădăcinile ansamblurile imagistice numite *tamarete*. Lectura sugerează că apocrifa lirică intitulată *Tamaretă* este o reprezentare a visului de contopire cu feminitatea în dubla ei ipostază, de Dulcinea făr' de trup („Aveai gene atât de lungi / Că puteai, / Când te-aplecai / Peste margini de fântână, / Ca să-mi fie la-ndemână, / Cu ele apa s-ajungi, / Zână!”, *Tamaretă*, vol. II, p. 135) și de Lolită dezgolită („Atât de alb și-aliotman / Ți-e trupul cald scos lin din rochii / Pe-al dup-amiezii blond divan”, *Tamaretă* (26), vol. II, p. 178, ciclul *Infernala comedie*). Zână mai presus de suflet și fragedă stăpână peste simțuri ascuțite în alcov, poetica apariție din *tamarete* reunește, în tonalități dulci-amărui, cele două ample trăsături ale imaginarului brumarian.

Cruela. Răsfățul în care se cufundă o altă întrupare a feminității este emblema imagistică atribuită de poet unui alt fel de reflectare a amorului. El, înger, ea, necredincioasă și lunecoasă arătare ivită din visul agitat al unei nopți de vară, acesta este scheletul decorativ pe care se grefează mitologia iubirii cu năbădăi: „Ne vom plimba-ntr-o brișcă dublă, / Eu bun și gras, tu rea și suplă. // Și vom opri la mii de baruri, / Tu bând zaharuri, eu amaruri // Cu-n strat de spini pe dedeasupra / Lichidului ce-mi umple cupa” (*Povestea unei mici plimbări și-a unei mari dezvirginări!*). Portretizarea Crulei este fără de cusur metaforic: ființă *rea și suplă*, făcută din zaharuri, chiar *năucă*, promiscuă și hăbăucă, pe scurt, o ademenitoare și năzuroasă silfidă cu chemări adânci de dragoste. Femeia-capriciu, domniță a mofturilor stilate și subtile, este, cum se vede, o cuceritoare de neînduplecat. În *Povestea fecioarei descuscărețe*, o fecioară mofturoasă și neagră la inimă schingiuește exoticele daruri vii oferite de iubitorul ei prinț, plecat într-o călătorie inițiatică: „Și-i dăruie trei elefanți / Și o panteră cu ochi verzi / Ținută de-un pitic în lanț / De-argint: «Ai grijă să nu-i pierzi». // (...) iar ea, / Neprețuindu-i sfatul blând, / Bătu piticul c-o nuia, // Și trompele le răsuci / La elefanți, și cu un ac / Înfipt în dreptul inimii / Panterei îi veni de hac”.

Scenariile amoroase, prezente în registrele imagistice anterioare, sunt, de astă dată, înlocuite cu decorurile fataliste ale atracției față de fariseismul amoros al alter-ului feminin. *Cântecul cel mai naiv* este o acuarelă nostalgică a dragostei nețărnumurite față de absconsele infidelități ce catalizează efuziunile erotice: „Femeile care m-au înșelat / Atât de dulce au știut s-o facă // Încât aproape c-a-nceput să-mi placă / Nemernicia blândului păcat. // Ba chiar le-ndemn cu fluturi și le cer / Să-mi tăvălească-n praf sufletul moale (...)” (*Opera poetică*, vol. III, p. 90).

În alte poeme, lamentația este înlocuită de șfichiul poruncitor al dorințelor unei masculinități dominante, pentru care dorința de a fi iubit apare pe blazonul aristocratic al orgoliului, la care trebuie să se închine chiar și Cruela cea capricioasă: „Vreau să mă iubești ca pe un prinț, / (...) / Vreau să-mi ștergi de praf și să-mi săruți / Mâna pe inelul de cinci puduri. / (...) / Să-mi șoptești minciuni șarlatanești, / Să ai trupul proaspăt, gândul putred / Și-o să-ți dau o mie de calești / Să-mi străbați regatele din suflet!” (*Pretenții*, vol. I, p. 170).

Simpla schițare a câtorva dintre tipurile imagistice ale poeziei lui Emil Brumaru reflectă doar fragmentar organizarea complexelor rețele de semnificare poetică. Un studiu mai amplu ar putea fi însoțit de un demers evaluativ ce ar separa considerațiile valoroase de balastul critic inerent oricărei aproximări hermeneutice. Până atunci însă Brumaru rămâne un autor cu o surprinzătoare conștiință estetică, un poet al rafinamentului lingvistic, un artist livresc¹⁵, interesat de permanenta recompunere a semnificațiilor și acordat la vibrațiile profunde ale lumii de dincolo de noi.

NOTE

¹ Emilia Chiscop, *Interviu cu poetul Emil Brumaru* în „Suplimentul de cultură”, nr. 39/ 20-26 august 2005.

- ² Iolanda Malamen, *Asigurați pâine poezilor, pentru numele lui Dumnezeu!*, interviu cu Emil Brumaru, cotidianul „Ziua”, 4 august 2003.
- ³ Emil Brumaru, *Opera poetică*, vol. I-III, Editura Cartier, Chișinău, 2005.
- ⁴ Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*, Editura Univers, București, 1988, p. 34.
- ⁵ Iulian Boldea, *Universul intimității*, în „România literară”, nr. 37, 22-28 septembrie, 2004.
- ⁶ Lucia Țurcanu, *Manierismul între grație și gratuitate*, revista „Sud-Est”, nr. 1, 2005.
- ⁷ Iolanda Malamen, *Asigurați pâine poezilor, pentru numele lui Dumnezeu!*, interviu cu Emil Brumaru, cotidianul „Ziua”, 4 august 2003.
- ⁸ Emilia Chiscop, *Interviu cu poetul Emil Brumaru*, în „Suplimentul de cultură”, nr. 39/ 20-26 august 2005.
- ⁹ Este vorba despre eseu lui Tudor Vianu intitulat *Paradoxul poeziei* și publicat în volumul *Studii de stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968, p. 22-24.
- ¹⁰ Vezi interviul realizat de Marius Oprea în revista „Interval”, nr. 4-5, 1990, p. 3 (cf. Rodica Ilie, *Emil Brumaru: monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, Brașov, 2003, p. 60): „Eu am personaje în poezie. Arthur, Julien Ospitalierul, Reparata – care are trei sâni, Glycera care de fapt trece în Reparata, dup-aia mai este Pirata Chioară de un sân (...)” sau interviul Iolande Malamen, *Asigurați pâine poezilor, pentru numele lui Dumnezeu!*, cotidianul „Ziua”, 4 august 2003.
- ¹¹ Termen folosit cu sensul existent în lumea pasionaților de jocuri computerizate, în care avatarul se definește ca identitate virtuală a jucătorului.
- ¹² „Atmosfera se construiește de altfel ori de câte ori un personaj care ar trebui să aparțină unei lumi, tinde ca, fără să părăsească «fizic» lumea din care face parte prin convenție, să aparțină de fapt alteia (în imaginația sa, din cauza nebuliei, a proiecțiilor pe care le «trăiește» anticipat, a obsesiilor, a gusturilor bizare etc.)” Mariana Neț, *Pentru o poetică a atmosferei*, Editura Univers, București, 1989, p. 11.
- ¹³ Intimitatea trebuie înțeleasă aici, în sens larg, ca ansamblu de conotații a căror varietate merge de la livresc până la biografism și licențiozitate.
- ¹⁴ Ciclu de versuri scris spre sfârșitul anilor '70, dar publicat în 2005: „Dragă Șerban, / Cu poezia o duc nasol. Îmi ies numai sonete pornolirice». Așa își începe scrisoarea Emil Brumaru către poetul Șerban Foarță, în septembrie '79. Era la Dolhasca, abandonase poezia de trei ani. «Și credeam că nu voi mai putea scrie», își amintește poetul” în articolul *Șoc – Brumaru*, autor Silvia Craus, săptămânalul „Ieșeanul”, 3 mai 2005.
- ¹⁵ Carmen Mușat, *Rezervația de îngeri*, „Observator cultural”, nr. 213, 23-29 martie 2004.

Iulian **DUALISMUL POETIC PAȘOPTIST.**
BOLDEA GRIGORE ALEXANDRESCU

Grigore Alexandrescu a creat în două registre estetice, aparent distincte, dar, în fond, exprimând contradicțiile conștiinței sale, ireductibile, interogative, greu de conciliat. Acest dualism estetic, în care reverberațiilor romantice li se alătură construcțiile de severă concepție clasicistă, e reprezentativ pentru poetul pașoptist. În meditații tonul liric este elegiac și melancolic, în timp ce în epistole și fabule tonalitatea se schimbă, accentele satirice fiind mult mai pronunțate. În acest fel, putem identifica două laturi ale operei lui Grigore Alexandrescu: pe de o parte, el este un poet melancolic și reflexiv, marcat de marile întrebări asupra condiției umane și asupra istoriei, aflat în contradicție cu o societate mediocră, incapabilă să-i recunoască meritele. Pe de altă parte, prin raționalismul său de esență clasicistă, Grigore Alexandrescu se dovedește un scriitor satiric, de o luciditate extremă, care își conceptualizează emoțiile, punând mereu o distanță ironică sau sarcastică între sine și lucruri. Predilecția, în poezia de început a lui Grigore Alexandrescu, pentru meditațiile sumbre în privința destinului omenirii ori a efemerității civilizațiilor e influențată de preromanticii francezi, în timp ce melancolia gravă, transcrisă într-un vers solemn, are ecouri din Lamartine. În nota dominantă a personalității sale, Alexandrescu e un romantic, atât în elegii și meditații, cât și în epistole și fabule, chiar dacă acestea din urmă se remarcă printr-o temperare a spiritului imaginativ și prin echilibru formal.

Poetul se dovedește, rând pe rând, reflexiv și problematizant, stăpânindu-și cu luciditate trăirile, el căutând să descopere adevărul profund al propriului destin, prin intermediul autoanalizei, dar și adevărul lumii exterioare, prin denunțarea și satirizarea viciilor și defectelor contemporane. Meditațiile și elegiile lui Grigore Alexandrescu valorifică temele esențiale ale romantismului și preromantismului: sentimentul tristeții metafizice, tema ruinelor, peisajul înserării, iubirea exaltată sau tumultuoasă, evocarea copilăriei și a trecutului istoric, antiteza dintre noblețea con-

științei poetice și mediocritatea societății contemporane. Influența lui Lamartine este foarte evidentă în meditații și elegii, prin prezența reveriei melancolice, sentimentul nostalgic al timpului ireversibil, percepția grandiosului cosmic, relațiile dintre ființa umană și Divinitate, prezența elementului autobiografic, tendința de a spiritualiza realitatea, împletirea reflecției filozofice cu autoanaliza, muzicalitatea versului etc. Versurile lui Grigore Alexandrescu valorifică, în tonalitate elegiacă, frământările unei conștiințe care caută mereu să-și afle echilibrul afectiv sau să se integreze într-o lume rău întocmită, în care principiul malefic e atotputernic, iar individul suferă datorită solitudinii sale. Drama poetului e cea a interogațiilor fără răspuns, a căutărilor zadarnice și a eșecului, a speranțelor și deziluziilor. În câteva elegii sentimentul dominant este acela de resemnare în fața efemerității ființei umane și a tragismului existenței, transcris în versuri expresive și plasticizante, de sobrietate formală, dar marcate și de un anume retorism (*Miezul nopții, Adio. La Târgoviște, Cimitirul sau Candela*).

Poet reprezentativ al epocii pașoptiste, Grigore Alexandrescu a exprimat, în satirele lui, un conținut etic și didactic, pliat pe o expresivitate lirică de netăgăduit. Șerban Cioculescu notează că „Grigore Alexandrescu e el însuși în poezia de conținut etic. Poet al dezinteresării, al altruismului, al binelui public, când se dezbară de suferințele insuficient patetizate, ca și de temele lirice convenite, își regăsește tonul cu adevărat propriu, ca acela din *Rugăciunea*, din *Anul 1840*, din fabule și mai ales din epistole și satire. În aceste produceri didactice, poetul își învederează o mai statornică afinitate cu clasicismul, decât cu romantismul francez; sau dacă acesta din urmă i-a servit ca model pentru stimularea crizelor sale subiective, în dezolare și imprecizie, celălalt i s-a potrivit în structura sa permanentă, de raționalist și de observator”. *Satiră. Duhului meu* a fost scrisă în anul 1839 și publicată în volumul *Satire și fabule*, din 1842. Punctul de plecare în scrierea poeziei pare să fie satira a IX-a, *A mon esprit*, a lui Boileau. Cu toate acestea, Alexandrescu se desprinde de modelul său nu doar prin transpunerea trăirilor și a eroilor lirici într-un mediu inedit, ci și prin expresia nouă, în care echilibrul clasic și impulsul romantic se împletesc. Titlul e semnificativ și exprimă valorificarea unui procedeu literar, dialogul cu sine însuși, dedublarea eului, scindarea sa în două entități, din care una o contemplă pe cealaltă cu ironie și sarcasm. În fapt, poezia nu urmărește doar amuzamentul ori satira unor aspecte izolate ale societății, ci pune în lumină un aspect mai grav, cu contur generic, anume condiția poetului, a artistului în general într-o societate îngustă, cu principii mercantile și lipsită de deschidere spre valorile artistice autentice. Orizontul în care trăiește o astfel de societate este îngust, lipsit de perspectivă, membrii aristocrației dedicându-se mai degrabă distracțiilor ieftine, snobismului și unor preocupări mondene derizorii. Poezia debutează cu un dialog dintre eul liric și o „cuconiță”, dialog ce are darul de a realiza o punere în scenă a problemicii lirice pe care autorul o valorifică aici, dar, în același timp, de a sugera opoziția dintre două moduri de a exista și de a gândi, unul autentic, al poetului, și celălalt marcat de falsitate și de inadecvare la normele adevărului și ale valorilor autentice: „Trageți toți câte o carte: domnule, ești cu mine. / Șezi mă rog împotriva, și vezi de joacă bine. / – Dar ți-am spus, coconiță, că eu din întâmplare, / Nici bine, nici nebine nu poci să fac cercare: / Am

cuvintele mele: aste jocuri plăcute, / Cu voia dumitale, îmi sunt necunoscute. / – Nebun cine te-o crede; vrei să te rugăm poate; / Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate, / Veacul înaintează; caro; vezi că ți-e rândul, / Dar ce făcuși acolo! Unde îți este gândul? / Când eu am dat pe riga, bați cu alta mai mare? / Astfel de neștiință e lucru de mirare!”. Descrierea moravurilor, a defectelor și viciilor epocii e realizată cu vervă de comedigraf, într-un desen îngroșat până la caricatură uneori, alteori trasat în liniile subțiri ale ironiei. Din punct de vedere compozițional, poezia e alcătuită din mai multe secvențe de mărimi diferite, ce figurează scene din viața societății înalte bucureștene. În prima secvență, dialogată, cum am văzut, limbajul este alcătuit din exclamații, interogații, expresii familiare, elemente de jargon, toate având darul de a sugera o gândire și o vorbire facilă, de a denunța superficialitatea și, totodată, stilul pretențios al personajului feminin.

În a doua secvență are loc dialogul poetului cu duhul său, acela care are un comportament atât de neadecvat în societatea aristocratică. Evident, reproșurile pe care le adresează poetul duhului sunt simulate, autoironia e, în fapt, o formă de critică a moravurilor celorlalți, iar diatriba îndreptată asupra-și e destinată semenilor, ce pun preț pe aparențe, pe convențiile sociale, eludând sau ignorând trăirile autentice, valorile cu adevărat importante, acelea care structurează ființa profundă a omului. În acest schimb de replici între poet și duhul său se creează un joc de oglinzi în care falsul și autenticul, ridicolul și sublimitatea, ironia și autoironia se împletesc indisociabil („Așa-mi spunea deunăzi, cu totul supărată, / O damă ce la jocuri e foarte învățată, / Apoi șoptind pe taină cu câteva vecine: / Vedeți, zise, ce soartă, și ce păcat pe mine? / Două greșeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot, / A! ce nenorocire! *Ma chere*, ce idiot! // Vino acum de față și stăi la judecată, / Tu care le faci astea, duh, ființă ciudată, / Ce vrei să joci o rolă în lumea trecătoare: / de ce treabă mi-ești bună, putere gânditoare, / Când nu poci la nimica să mă ajut cu tine, / Când nu te-ai deprins încă nici vistu să-l joci bine? // Nu mai ești tu acela care-n copilărie / Știai pe dinafară vestita-Alexândrie, / Și viața ciudată a unui crai cuminte / Care lasă pe dracu fără încălțăminte? / Tu care mai în urmă, râzând d-acestea toate, / De rost puteai a spune tragedii însemnate, / Meropa, Atalia și altele mai multe / Declamându-le toate cui vrea să te asculte?”). Răspunsul „duhului” este unul ce trădează o gamă largă de procedee satirice, de la ironie la sarcasm, expunându-se aici tabloul unei societăți ce prețuiește non-valorile și respinge valorile autentice, în care defectele devin calități, iar viciile virtuți. E, cum s-ar spune, spectacolul aproape grotesc al unei „lumi pe dos”, marcată de superficialitate și ipocrizie, de prozaism și lipsă de idealitate: „Negreșit, îmi vei zice, ți-u minte ce îmi place, / Dar cărțile cu mine e greu să se împace. / Mai lesne poci a spune hoțiile urmate / La zece tribunaluri subț nume de dreptate, / Mai lesne poci să număr pe degetele mele, / Câți sfinți avem pe lună și câte versuri rele, / Decât să bag de seamă ce carte nu e dată, / A cui este mai mică și cine o să bată. / Când sunt în adunare, n-am altă mulțumire, / Decât să se deschiză sujeturi de vorbire: / Atunci sunt gata, slobod, ascult, și cu plăcere / Tușesc, zâmbesc, mă leagăn și-mi dau a mea părere”. Pentru a-i insufla, în mod ironic, duhului dorința de a se adecva la exigențele acestei societăți „înalte”, poetul oferă exemplul acelui „domnișor” elegant, considerat de cei din jur ca om de spirit și de caracter. Pentru

a da o imagine cât mai veridică a acestui personaj, poetul îl surprinde în mișcare, notând detalii, gestică, vorbele și comportamentul său cu cât mai multă verosimilitate și plastică a reprezentării („Vezi domnișoru-acela care toate le știe, / Căruia vorba, duhul, îi stă în pălărie, / În chipul de-a o scoate cu grații prefăcute? / Hainele după dânsul sunt la Paris cusute: / Singur ne-ncredințează. Lorneta atârnată / Este și mai streină, d-o formă minunată: / Vrea s-o cumpere prințul, dar ca un om cuminte / Dumnealui o tocmise ceva mai înainte. / Când le-a spus astea toate, o ia la ochi, privește / Chiar pe dama aceea cu care-atunci vorbește; / I-o dă în nas, se pleacă, și în sfârșit o lasă, / Zicându-i: Ce lornetă! Te-arată mai frumoasă. // Fieșcine cunoaște ce cap tânărul are; / Dar pentru că dă bine din mâini și din picioare, / Și trânteste la vorbe fără să se gândească, / Am văzut multă lume cu duh să-l socotească; / Iată de ce talente avem noi trebuință”.

Finalul poeziei aduce cu sine o amplificare a ironiei și autoironiei, pentru că poetul își povățuiește „duhul” să învețe toate acele lucruri care îi sunt străine, ce sunt inadecvate cugetului său iubitor de frumos și ideal („Așa, în loc să critici greșalele streine, / În loc să râzi de alții, mai bine râzi de tine: / Învață dansul, vistul și multe d-alde alea; / Iar dacă vrei să faci versuri, ia pildă de la Pralea”). Cum observa Șerban Cioculescu, „liricul la el (la Grigore Alexandrescu – *Iu.B.*) e accidental, am spune chiar nesubstanțial; didacticul, în cea mai înaltă expresie a cuvântului, e permanent și caracterizant. Poetul nu-și găsește nicăieri tonul just, ca în epistole și satire, unde-i recunoaștem unicitatea, prin judecată, prin bun-simț, bonomie, îngăduință, incisivitate nerăutăcioasă, în numele adevărului, iar nu al patimii”. Toate aceste trăsături, însoțite de o compoziție echilibrată, de un simț al construcției în care liricul și dramaticul se intersectează, caracterizează și *Satiră. Duhului meu*, expresie a instinctului critic, clasicizant și didactic al poetului.

Șerban Cioculescu refuză naturii poetice a lui Grigore Alexandrescu lirismul, acea aptitudine inefabilă de a vibra la ritmurile lumii, de a rezona la ecourile pe care le stârnesc în mintea noastră frumusețile naturii fizice sau ale naturii umane. Evident, o astfel de opinie, absolutizată, nu poate fi deloc acceptată. Există, în numeroase creații ale lui Grigore Alexandrescu, pagini de lirism, sugestii ale expresivității de netăgăduită forță poetică. Observația lui Cioculescu se referă la faptul că mai toate creațiile aparținând genului satiric sunt dominate de un ton didactic și moralizator, care frânge lirismul și diluează sugestivitatea. *Epistola* dedicată lui Ion Câmpineanu are un dublu caracter; pe de o parte, avem de a face aici cu o artă poetică *in nuce*, așadar cu o scriere de aspect programatic, în care autorul își exprimă concepția sa despre artă, despre raporturile, atât de subtile și de nuanțate, dintre artă și societate și, pe de altă parte, această operă ni se înfățișează ca o scriere de aspect autobiografic, ca o oglindă a spiritului creator, ce se privește pe sine cu nesăț al autocunoașterii și cu luciditate necompletentă. Evident, cele două planuri ale poeziei, cel didactic și cel autobiografic, sunt în consonanță, se împletesc și-și răspund la nivel ideatic. „Poetul se analizează, remarcă Șerban Cioculescu, în stările sale de conștiință neparoxistică, cu mai multă luciditate”. Transformând propriile sale stări sufletești într-un adevărat document moral, poetul simte totodată nevoia unei limpeziri a opțiunilor sale estetice, a unei asu-

mări a destinului său artistic din unghiul adecvării fondului la formă, a viziunii la expresie. Poezia începe pe un ton colocvial, familiar, marcat de interogații și de modalități ale oralității, mijloace care par a se transpune în adevărate forme de *captatio benevolentiae* a cititorului: „Prietene, mai ții minte acele povățuiri / Care-mi dai la ale mele trecute nemulțumiri? / C-aveai cuvânt o văz bine; eu prea înșelat eram, / Când socoteam de cumplite relile ce-atunci cercam. / Într-o zi (de atunci însă multă vreme a trecut), / Povestindu-ți eu o nouă neplăcere ce-am avut, / Te-ai întors, și c-o zâmbire: «Văz adevărat, mi-ai zis, / Și cunosc că ai dreptate, dar arată-o în scris, / Și în versuri iar nu-n proză, căci oricâți sunteți poeți, / Voie a vă plânge-n proză de l-Apolon nu aveți»”. Tonul acesta de confesiune, vădind propensiunea poetului pentru exprimarea pornirilor sale cele mai adânci, are rolul de a pune în scenă meditația despre poezie, despre rostul poetului situat într-un peisaj inadecvat. De altfel, referindu-se la rolul „obiectului” în poezia lui Grigore Alexandrescu, Eugen Simion remarcă faptul că „introdus în poem, obiectul este lăsat deoparte până ce tema morală se consumă. Poemul trece, în acest timp, de la regimul grandorii, de la tonul înalt, de o pasionalitate lipsită de căldura intimității (imitații, modele prea vizibile...), la climatul de uscăciune al demonstrației morale, pentru a căpăta, în scurtele fragmente confesive, un aspect de pasionalitate mai sinceră”. Și în *Epistolă* se poate observa o astfel de împletire a descripției reci și a unei retorici a pasiunii, într-o încercare de a uni vizionarismul de stirpe romantică al poetului cu eticismul său de sorginte clasică.

Poetul descrie, astfel, spațiul în care îi este dat să trăiască la un moment dat, pe un ton sarcastic, conturând, în imagini aici hiperbolice, aici contrase, o falsă Arcadie, în care austeritatea peisajului e, în fond, o satiră voalată a peisajelor bucolice în vogă în epocă. În aceste pasaje, descripția, meditația, amprenta afectivă și accentul etic se întâlnesc, conferind originalitate creației: „Sunt încredințat c-ai râde, când vrodată ai putea / Să mă vezi umblând pe câmpuri, rătăcit cu muza mea / Și vânând câte-o idee, câte-o rimă, un cuvânt, / Când pân lună și pân stele, când pe cer și pe pământ, / Iar de gropi nici că e vorbă, căci în câte-am căzut eu, / Căutând câte-un fraz nobil, știe numai Dumnezeu. // Nu gândi cu toate-acestea cum că mă găsesc să cânt / Slava vremilor trecute, veacuri care nu mai sunt, / Sau să laud pe vitejii fii ai vechii libertăți, / Care cu fierul în mână, pe zidul sfintei cetăți, / Pentru a unei cruci umbră în războaie au pierit, / Și ghirlanda vecinici-ei cu-a lor moarte-au dobândit. / Astfel de nalte sujecturi, pentru muza mea nu sunt / Pân’ a nu zbură în ceriuri, ea se cearcă pe pământ, / Precum soldatul ce este pentru război pregătit, / Pân’ a nu pleca și-ncearcă al sabiei ascuțit”. Repudiind subiectele „înalte” și temele de consacrat prestigiu estetic, poetul se apleacă asupra acelor aspecte ale societății, aflate în proximitatea sa, pe care pana sa le zugrăvește nu într-un avânt al sublimului, ci într-un ton voit prozaic, care să dea o culoare autentică „obiectului” reprezentat. Am putea chiar spune că suntem, oarecum, împingând lucrurile spre limita verosimilității lor, în prezența unei poetici a cotidianului, a unei concepții estetice, pentru care apte de a fi preluate în spațiul poetic nu sunt doar temele, subiectele nobile, cum ar fi trecutul, istoria, iubirea etc., ci și acele aspecte oarecum banale, aparent convenționale, acele detalii insignifiante ce beneficiază totuși de o importanță subsidiară.

Redarea unui peisaj de o monotonie deplină, de o paupertate estetică absolută e realizată cu scopul – polemic – de a demitiza acele peisaje pastorale prin care spațiul e idilizat, deformat, estetizat în sens peiorativ: „Vino, dar, de ai răbdare, și ascultă să-ți descriu / Un coprint unde-întâmplarea astăzi voiește să fiu. / Ca să n-ai cuvânt a zice c-a mea muză n-a făcut, / Pentru buna ta plăcere, orce-n mână-i a stătut. / Aici nu sunt văi sau dealuri, nu sunt crânguri sau păduri, / Care-mpodobesc cu fală sânul veselii naturi, / Și de unde își înalță cântărețul zburător / Imnurile-armonioase l-al naturii ziditor. / Nu e locul însuflărei și-al înaltei cugetări, / Ce umple duhul de gânduri, inima de desfătări, / Ci câmpie fără margini, ce arată nencetat / O vedere monotonă ochiului cel întristat. / Spre amiazăzi se vede niște pomi și niște vii, / Niște salcii semănate ici și colea pe câmpii. / (...) / Alt oriîncotro-ntorci ochii și oriîncotro privești, / Nimic nu se mai arată, deșărtul îl întâlnești. / Se preumblă peste câmpuri milioane de fânțari, / Care după răutate seamănă a oameni mari”. Muza poetului nu e, așadar, una atrasă de înălțimi, de spațiile celeste, ci mai curând una întoarsă spre pământ, spre aspectele oarecum banale, prozaice ale existenței. Poetul își mărturisește chiar o anumită inaptitudine pentru reprezentarea existenței în registrul sublimului, sugerând incapacitatea sa de a transfigura o realitate pauperă, de a da un sens nobil unor caractere și destine meschine, de anvergură banală, ca și de a transmuta simțirea sa în spațiul sentimentului de absolută amplitudine: „Acum însă ce poci face, cu ce mijloc să suspin, / Când nimica nu mă doare și când nu simț nici un chin? / Bine-ar fi dacă vederea aș putea s-o amăgesc, / Ș-un object ce urât este frumos să-l închipuiesc; / Dar măcar deși-nchiz ochii, nu poci imita de tot / Pe modelul rătăcirii, pe viteazul *Don Quichotte*. / Așa mărginit în sine-mi, trăiesc aici ca un sfânt, / Și-mpărat al neființii mi se pare cum că sunt”. Întâlnim, și în *Epistola* dedicată lui Câmpineanu, aceeași ascutime a observației, aceeași exprimare concisă, colocvială, de acută prestanță ideatică, după cum întâlnim, valorificată la cote înalte, o concepție despre poezie cu totul modernă. Georgeta Antonescu remarca, pe bună dreptate, că „în satire și fabule, Alexandrescu își însușește, în aparență, atitudinea de observator detașat, dar discreția înnăscută și bunul gust în alegerea termenilor, ca și predilecția pentru caracterizările tipologice nu pot deghiza cu totul pasiunea personală pe care poetul o pune în scrutarea realității familiare și în denunțarea anomaliilor și ridicolelor ei”. Ca autor de satire și epistole, Grigore Alexandrescu își modulează talentul într-un alt registru, acela satiric, prin intermediul căruia realitatea pauperă ca semnificație etică este sancționată, privită la adevăratele sale proporții și sensuri.

Lirica lui Grigore Alexandrescu ilustrează, în cel mai înalt grad, poate, programul romantismului românesc expus de Kogălniceanu în cunoscuta sa *Introducere la Dacia literară*. Atras deopotrivă de valorile perene ale trecutului, în spiritul valorificării eroismului strămoșilor, dar și de relieful prezentului, Alexandrescu își dispune stările afective în două registre lirice: unul patetic, cu substanță înnobilită de o turnură morală și moralizatoare, atunci când se evocă faptele de arme ale trecutului, iar celălalt satiric, cu modulații ironice ori chiar vehement sarcastice, atunci când se reliefează tarele, precaritățile ori inconvenientele prezentului cu substanță degradată. *Umbra lui Mircea*. *La Cozia* face parte din lirica de evocare

istorică, în care poetul investește cu o aură morală, evocatoare un trecut glorios. De altminteri, într-o prefață din 1847 poetul consideră că arta nu are doar o valoare estetică în sine, nu este într-o postură de totală autonomie, ci trebuie să încorporeze în structurile sale și un sens moral, să aibă și capacitatea de a educa, de a orienta publicul, exprimându-i totodată năzuințele („Eu sunt din numărul acelor care cred că poezia, pe lângă neapărata condiție de a plăcea, condiție a existenței sale, este datorare să exprime trebuințele societății și să deștepte simțăminte frumoase și nobile care înalță sufletul prin idei morale”). Poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia* a fost scrisă în urma unei călătorii efectuate în vara anului 1842, împreună cu Ion Ghica, la mănăstirile de pe valea Oltului și din nordul Olteniei. Roadele acestei călătorii sunt poeziile *Umbra lui Mircea. La Cozia, Răsăritul lunii. La Tismana și Mormintele. La Drăgășani*. În *Memorialul de călătorie* scris cu aceeași ocazie, Grigore Alexandrescu își exprimă sentimentele de admirație față de frumusețea și măreția mănăstirii ctitorite de Mircea cel Bătrân. Sunt pagini descriptive ce pot fi considerate un pandant ilustrativ în mare măsură pentru imaginile artistice turnate în vers de poet: „Numele fondatorului deșteaptă suveniruri mărețe nutrite încă de zgomotul valurilor care udă înaltele ziduri și se închină, în treacăt, țăranii eroilor. De cealaltă parte a râului, un șir de munți, acoperiți de arbori, formează mănăstirii o statornică barieră, care o apără dinspre răsărit și oprește razele soarelui de a tulbura fără timp repaosul părinților. Oltul, în mărețele lui capricii, aici desfășoară cu fală undele sale, aici strecurându-se ca un șarpe printre două stânci, ce se par a se împreuna, ca să-i închidă drumul, își răzbună prin urlete sălbatice de strâmtoarea ce suferă, și, spărgându-se cu furie de pietroasele lor temelii, pare a le amenința că – ajutat de timp – va surpa vreo dată culmea și trufia lor”. Prima secvență a poeziei, alcătuită din șapte strofe, se impune prin calitățile sale descriptive. E vorba de un pastel în care se conturează cadrul în care va apărea „umbra” domnitorului. Versurile inițiale reliefează peisajul nocturn, încărcat de semnificații simbolice, de mister, în care impresia dominantă este de solitudine și de propensiune spre meditație, atitudini romantice prin excelență. Imaginile vizuale induc ideea de încremenire, de solemnitate a naturii, de înfiorare aproape sacrală în fața misterului unei epifanii a istoriei, a unui trecut revolut. Prin intermediul aliterației, al repetării vocalei închise „u”, succedată de consoane nazale și surde, se amplifică această atmosferă de gravitate și mister, în care cadența valurilor repetă parcă succesiunea generațiilor pe ecranul istoriei. Ecoul timpului și ecoul valurilor Oltului se regăsesc sub aceeași perspectivă romantică a cadrului marcat de solitudine, de regresivitate în timp și de evocare tulburată a umbrelor trecutului: „Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate; / Către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc, / Ș-ale valurilor mândre generații spumegate / Zidul vechi al mănăstirii în cadență îl izbesc”. În strofa a doua cadrul se modifică, prin inserția fantasticului, a ceea ce contrazice logica diurnă. E introdus acum motivul „umbrei”, iarăși specific romantic. Înfiorarea se transmite unei naturi personificate, care vibrează într-un dinamism reflectat în mod hiperbolic la nivelul versului alert, dinamic, întrerupt de puncte de suspensie ori marcat de verbe la imperativ. Prezența naturii personificate are rolul de a legitima noblețea „umbrei” domnitorului, de a-i conferi acesteia dimensiuni ample, solemne, dar și de a accentua legătura, comuniunea indisolubilă dintre Mir-

cea și cadrul natural, dintre erou și țară: „Dintr-o peșteră, din râpă, noaptea iese, mă-mpresoară; / De pe muche, de pe stâncă, chipuri negre se cobor; / Mușchiul zidului se mișcă... pântre iarbă se strecoară / O suflare, care trece ca prin vine un fior. // Este ceasul nălucirii: un mormânt se dezvălește, / O fantomă-ncoronată din el iese... o zăresc / Iese... vine către țarmuri... stă... în preajma ei privește... / Râul înapoi se trage... munții vârful își clătesc. // Ascultați...! Marea fantomă face semn... dă o poruncă... / Oștiri, taberi fără număr împrejur-u-i înviez... / Glasul ei se-ntinde, crește, repetat din stâncă-n stâncă, / Transilvania-l aude, ungurii se înarmează / (...) / Mircea! Îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetază. / Acest sunet, acest nume, valurile-l priimesc; / Unul altuia îl spune; Dunărea se-nștiințează, / Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc”.

Secvența care urmează are tonalități vibrante de odă. E configurat aici, în gesticulație patetică, de un retorism măsurat, un elogiu al domnitorului ale cărui fapte glorioase trebuie să fie pilde demne de urmat pentru contemporanii poetului. E limpede că, în trasarea acestui portret elogios al domnitorului, Grigore Alexandrescu urmărește un scop moral, pornește de la o intenție educativă, imaginile poetice fiind așadar subsecvente modelului etic presupus, fapt observat, între alții, de Eugen Simion: „Scenariul din puternicul poem *Umbra lui Mircea. La Cozia* este caracteristic pentru modul lui Grigore Alexandrescu de a figura o idee lirică, de ordin, aici, patriotic și moral. Ideea este anunțată de o descripție a reliefului (spațiul meditației), format în chip romantic din ziduri vechi, muzeizite de bătaia valurilor, peșteri, râpi întunecate, munți ce se clatină... descripția este reluată, cu o notă accentuată de mister, în finalul poemului. Muzicalitatea versurilor, cadența lor extraordinară deplasează încă de la început accentul de la relieful grandios la sunetul grav al naturii”. Poetul face, așadar, în spiritul admirației față de trecut, un elogiu al „râvnei neobosite”, al „silinței” voievodului de a oferi neamului său un moment de glorie, de încordare eroică pentru dobândirea libertății. Rezonanțele arhaice ale versurilor, muzicalitatea gravă a cuvântului încărcat de o savoare liturgică conferă un farmec aparte acestor versuri: „Sărutare, umbră veche! Priimește-nchinăciune / De la fiii României care tu o ai cinstit: / Noi venim mirarea noastră la mormântu-ți a depune; / Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au hrănit. // Râvna-ți fu neobosită, îndelung-a ta silință: / Pînă l-adânci bătrânețe pe români îmbărbătași; / Însă, vai! n-a iertat soarta să-ncununi a ta dorință, / Și-al tău nume moștenire libertății să îl lași. // Dar cu slabele-ți mijloace faptele-ți sunt de mirare: / Pricina, nu rezultatul, laude ți-a câștigat: / Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare, / De aceea al tău nume va fi scump și nepătat (...)”.

Acestei secvențe poetice care are rolul de a celebra statura copleșitoare a domnitorului îi urmează o alta în care accentele de meditație sunt cât se poate de limpezi. E o meditație pe seama progresului și a capacității omului, ca ființă socială, de a-și domina instinctualitatea și pornirile agresive și de a se ridica, prin științe, arte și cultură, la lumina raționalității. E încrustată în aceste versuri o antiteză între trecut și prezent, realizată cu o amară obiectivitate, nu în spirit paseist, poetul considerând că prezentul e superior trecutului tocmai prin „îmblânzirea” moravurilor, prin progresul artei și prin binefacerile culturii („Au trecut vremile-

acelea, vremi de fapte strălucite, / Însă triste și amare; legi, năravuri se-ndulcesc; / Prin științe și prin arte națiile înfrățite / În gândire și în pace drumul slavei îl găesc. // Căci războiul e bici groaznic, care moartea îl iubește, / Și ai lui sânge-rați dafini națiile îl plătesc; / E a cerului urgie, este foc care topește / Crângurile înflorite, și pădurile ce-l hrănesc”). Ultima parte a poeziei are din nou, ca și prima, un caracter de pastel, e o întoarcere la datele peisajului romantic, sumbru și marcat de solitudine și mister. Poezia se închide ciclic, ca un cerc în care trecutul și prezentul se întâlnesc, se ating în sublimitatea și inefabilul clipei de acum. Întoarcerea „umbrei” în mormânt este circumscrisă de aceeași atmosferă solemnă, gravă, în care noaptea transfigurează gesturile, estompează orice mișcare, conferă lucrurilor și ființelor un contur fantastic: „Dar a nopței neagră mantă peste dealuri se lățește, / La apus se-adună norii, se întind ca un veșmânt; / Peste unde și-n tărie întunerecul domnește; / Tot e groază și tăcere... umbra intră în mormânt. // Lumea e în așteptare... turnurile cele-nalte / Ca fantome de mari veacuri pe eroii lor jālesc; / Și-ale valurilor mândre generații spumegate / Zidul vechi al mănăstirei în cadență îl izbesc”.

După cum s-a constatat, în poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia* elementele de odă și de meditație se împletesc armonios cu cele de pastel, de descriere în spirit romantic a peisajului. Tema centrală – supratema poeziei, cum s-ar spune – e cea a progresului omenirii, prin știință, artă și rațiune. Din punctul de vedere al realizării estetice, secvențele poetice care conțin evocarea „umbrei” sunt cele mai expresive. În prima strofă, atmosfera solemnă și gravă derivă din sonoritățile unor vocale evocatoare. Astfel, prin utilizarea unor personificări, a unor propoziții eliptice și a unor construcții exclamative, autorul amplifică emoția lirică. G. Călinescu observă că „așezându-ne în timp romantic, descoperim la poet tehnica marilor instrumente muzicale, înaltul hieratism al melancoliei”. *Umbra lui Mircea. La Cozia* poate fi considerată, prin tonalitatea patetică, prin retorismul modulat în formula celebrării, prin elementele de meditație și, nu în ultimul rând, prin bogăția temelor și motivelor poetice structurate într-un discurs liric inconfundabil, o veritabilă sinteză a poeziei pașoptiste. Prin creația sa, Grigore Alexandrescu se dovedește a fi unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai pașoptismului, în latura sa protestatar-eroică.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

1. Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, II, Editura Minerva, București, 1971.
2. Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
3. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982.
4. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, 2008; Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, Editura Cartea Românească, București, 1980.

Nicolae Mățaș, personalitate implicată în mod activ în viața universitară, în viața științifică și în viața politică a teritoriului românesc de peste Prut, Republica Moldova, a reușit să omogenizeze cele trei direcții ale activității sale, așezându-le la baza procesului de renaștere națională din Basarabia, pe principiul că rolul școlii este hotărâtor în acest proces, iar dezvoltarea învățământului este strâns legată, printr-un raport de interdependență, de intervenția factorului politic, care poate să frâneze – așa cum a făcut-o multe decenii – deopotrivă și învățământul, și știința sau poate, dimpotrivă, să le asigure prosperarea. Preocupat în mod permanent și prin întreaga sa ființă, până la disperare uneori, de soarta spiritualității românești, a înseși ființei naționale a neamului din această parte, N. Mățaș s-a adâncit în egală măsură în plan științific și în plan didactic, într-o complementaritate perfectă, în studiul limbii române în sensul afirmării identității ei de limbă romanică și a unității ei. N. Mățaș e o personalitate de mare prestigiu sub toate aspectele – științific, politic, etic – intelectual de mare rafinament, patriot în sensul adevărat al termenului, cu o forță de dăruire exemplară, promotor prin tot ce-a făcut, alături de ceilalți intelectuali, pentru renașterea demnității și identității naționale în partea vitregă încă a României și a românimii.

Prof. univ. dr. Alexandru ANDRIESCU

REFERINȚE BIOBIBLIOGRAFICE

☛ 1940. La 27 aprilie în comuna Crihana Veche, județul Cahul, într-o familie de țărani s-a născut Nicolae Mătcaș, filolog, lingvist, profesor universitar, publicist, traducător, om de stat. ☛ 1947-1957. Este elev la Școala primară și medie din satul Crihana Veche, raionul Cahul, pe care o absolveste în 1957 cu medalie de aur. În 1956 debutează ca elev cu versuri în ziarul raional din Cahul. ☛ 1957-1962. Studiază la Universitatea de Stat din Chișinău, Facultatea de Istorie și Litere, specializarea „Limba și literatură română”, pe care o termină în 1962 cu diplomă de merit. ☛ 1962-1964. Este lector la Catedra de limba română a Universității de Stat din Moldova. ☛ 1964-1967. Face studii postuniversitare de doctorat în specializarea „Lingvistică matematică, structuralistă și aplicată” la Universitatea de Stat din Sankt Petersburg, sub conducerea reputatului romanist și specialist în lingvostatică, profesorul Rajmund Piotrowski. ☛ 1967-1972. Este conferențiar, decan, până în 1970, al Facultății de Litere de la Institutul Pedagogic (actuala Universitate Pedagogică) „Ion Creangă” din Chișinău. ☛ 1972-1987. E numit șef al Catedrei de limba și literatura română, post ce-l deține până în anul 1987, preluându-l pe cel de șef al noii Catedre de limba română, pe care îl deține până în 1993. Pe baze obștești, lucrează ca redactor-șef al publicației „Tânărul învățător” (1980-1990). Publică *Probleme dificile de analiză gramaticală*, volumul de teoreme lingvistice *Școală a gândului*, în colaborare, manualele de *Introducere în lingvistică*, *Lingvistica generală*, *Limba moldovenească pentru clasa a VI-a*, cursurile *Limba moldovenească literară contemporană (Fonetică, Lexicologie, Morfologie, Sintaxă)* pentru instituțiile de învățământ superior, lucrarea de cultivare a limbii *De la grotesc la sublim* și alte lucrări. ☛ 1987-1990. Se află în funcția de secretar al Comisiei interdepartamentale pentru problemele istoriei și perspectivele dezvoltării limbii moldovenești, comisie care a recunoscut statutul de limbă de stat al limbii materne, unitatea de limbă moldo-română și a votat pentru necesitatea revenirii la grafia latină. În perioada fierbinte a anilor 1988-1989 scrie, de unul singur și în colaborare cu savantul lingvist prof. Ion Dumeniuk, om de rară onestitate și patriot cu alese virtuți,

zeci de studii și articole, îmbinând sau alternând caracterul profund științific cu caracterul didactic și cognitiv, în pagini de reviste și ziare, urmărind să fixeze definitiv în conștiința tuturor categoriilor sociale ideea limbii romanice unice în această parte a Europei – limba română. ➤ **1990-1994.** E ministru al științei și învățământului al Republicii Moldova în guvernele Druc, Muravschi, Sangheli. A reformat structura învățământului, pledând sincronizarea acestuia cu sistemul românesc și european de educație. Nu a găsit susținere printre rusofoni și rusofili, eforturile de instituire a învățământului național i-au fost zădărnice. Neremunerat, exercită și funcția de șef de catedră la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” și, o vreme, pe cea de colaborator științific la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Publică, în colaborare, cărțile: *Coloana infinită a graiului matern: File din marea bătălie pentru limbă, Îndrumar de ortografie și Elemente de ortografie și ortoepie a limbii române* (1990). Este unul dintre autorii îndreptarului *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române*, tipărită în 1990, la Editura Lumina din Chișinău sub egida Academiei de Științe și Ministerului Științei și Învățământului al Republicii Moldova. Din anul 1991 este profesor. Pentru activitatea științifică și contribuția la repunerea în drepturile firești a limbii române și a alfabetului latin în Basarabia i se conferă titlul de doctor honoris causa al Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1993) și de profesor honoris causa al Universității din București (1994). A fost ostracizat de către forțele românofobe, care au venit la putere în februarie 1994, pentru „românizarea învățământului și pentru reetnizarea tinerei generații de moldoveni”, lăsat fără loc de muncă și posibilitatea de a reveni la catedră. ➤ **1994-1995.** Activează ca redactor la revista „Limba Română” din Chișinău. ➤ **1995-2007.** În 1995 este nevoit să se exileze în România. Liviu Maior (care exercita pe atunci postul de ministru al educației naționale a României) îi propune funcția de expert superior la Direcția României de pretutindeni, funcție pe care o deține până la finele anului 2007. La Casa Limbii Române din Chișinău, în Colecția Biblioteca revistei „Limba Română”, îi apare lucrarea *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1999), în care, pe bază de argumente istorice și științifice irefutabile, respinge falsurile „moldoveniștilor” privind istoria limbii și a poporului român din Basarabia. Membru al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România. Autor și coautor, redactor și corector a peste 30 de manuale, elaborări metodice și alte ediții didactice și a peste 250 de articole și studii în probleme de limbă, cultură și învățământ, personalitate marcantă în lumea universitară, științifică și în viața social-politică și culturală a Republicii Moldova, militant înflăcărat pentru renașterea națională a românilor basarabeni, prezență notorie la radio, TV și în presă, împreună cu Ion Dumeniuk, în marea bătălie pentru limbă și alfabet. Colaborează cu articole în temei la revista „Limba Română”, cu poezii în publicațiile „Glasul Națiunii”, „Patria tânără”, „Literatura și Arta”, „Viața satului”, „Limba Română” (Chișinău), „Arcașul” (Cernăuți), „Oglinda literară”, „Dacia literară”; „Poezia”, „Contemporanul – Ideea europeană”, „Paradox”, „Dacoromania” ș.a. din România. Editează volumele de versuri: *Surâsul Giocondei* (1997), *Trenul cu un singur pasager* (1998), *Azur* (2002), *Câte-s visele, multe...*, *Coloana infinitului* (2003), *De-a baba-oarba* (2006). ➤ **2008-2009.** Odată cu ieșirea la pensie la finele anului 2007, continuă munca de cercetare și de creație. A editat plachetele de poezii *Roată de olar. Sonete* (2008), *Vernale ploi și Un câmp minat, urcușul. Sonete* (2009), definitivează o antologie de studii sociolingvistice.

Alexandru **UN INCORUPTIBIL AVOCAT** **BANTOȘ AL LIMBII ROMÂNE**

Mi-e teamă parcă să înșir cuvinte mari la adresa profesorului Nicolae Mătcaș, chiar dacă prilejul mă obligă acum, la ceas aniversar, să vorbesc altfel despre cel care timp de două decenii a fost invariabil, la bine și la greu, alături de mine și de cei ce îngrijesc revista „Limba Română”. Ca și regretatul profesor, lingvist, om de știință Ion Dumeniuk, primul redactor-șef al revistei „Limba Română”, Nicolae Mătcaș, ministru al științei și învățământului la 1991, anul fondării revistei, și-a legat destinul de această tribună spirituală, având menirea, inclusiv prin titulatură, să promoveze adevărul despre noi.

Idea unei publicații specializate în abordarea problemelor de limbă, literatură, cultură și istorie națională s-a impus ca urmare a unei febrile experiențe trăite în 1988-1990 de către cei doi mari prieteni, temerari promotori și protectori ai cauzei naționale, care publică în presa vremii numeroase și temeinic argumentate articole, inclusiv cu pronunțat caracter polemic, adunate ulterior între copertile volumului *Coloana infinită a graiului matern*, Editura Hiperion, Chișinău, 1990. Pentru cititorul de azi, pentru cel ce intenționează să cunoască entuziasmul sincer și zburciumul disperat al intelectualilor de atunci, în dorința lor de a reanima conștiința națională a basarabenilor, textele constituie o impresionantă cronică a stării de spirit și a evenimentelor surprinse în această carte cu prea modestul subtitlu „File din marea bătălie pentru limbă”. Vibrantele discursuri, incitante articole și intervenții publicistice, unele scrise împreună cu taciturnul, dar neînduplecatul susținător al românismului, ucraineanul Ion Dumeniuk, au în vizor promovarea limbii române și dezavuarea esenței activității renegaților neamului care se împotriveau orbește decretării limbii de stat, revenirii la alfabetul românesc și la denumirea corectă a limbii noastre.

Deși s-au scurs două decenii, paginile redactate în condiții de inegală confruntare dintre două mentalități, una nouă, firavă, bazată pe adevăr științific, alta veche, înțe-

penită în fals și trucaj ideologic, reconstituie percutantul registru al gândirii și acțiunii celor implicați în „revoluția lingvistică”, având drept scop final salvarea de la pieire a acestei părți de neam supusă aproape două secole monstruosului proces de deznaționalizare. Iată de ce *Unitatea de limbă, unitatea de neam* (așa se va intitula o magistrală comunicare prezentată de către N. Mătcaș pe 31 octombrie 1994, la o sesiune științifică organizată de Secția de filologie și literatură a Academiei Române), considerată premisa *sine qua non* a refacerii fundamentului ființei naționale a românilor basarabeni, revine firesc și obsedant în preocupările lingvistului, pedagogului și omului politic. În postfața volumului menționat deja, autorul, după o examinare judicioasă în plan istoric a fenomenului înstrăinării de matricea neamului, accentuează: „Conștiința limbii unice e legată indisolubil de conștiința istoriei, culturii, literaturii unice. Columna istoriei, a culturii și a literaturii au înălțat-o prin eforturi comune Ștefan cel Mare, dar și Mircea cel Bătrân, Eminescu și Creangă, dar și Caragiale și Coșbuc, Neculce, dar și Coresi”. Despre unitatea spirituală a tuturor românilor, parte integrantă a cărora sunt și basarabeni, Nicolae Mătcaș vorbește și la sfârșitul anilor '90, când Uniunea Sovietică își mai apăra cu diabolică și nemaiîntâlnită cruzime (dovadă sunt evenimentele produse în Georgia, Lituania, Armenia, Moldova etc.) integritatea imperială politică, teritorială și etnică, ultima înjghebată prin decimarea națiunilor, crearea artificială a unor noi limbi și popoare. În paranteze fie spus, după căderea colosului de la Răsărit mulți dintre intelectualii noștri, întrucât nu-i mai amenința direct KGB-ul și Siberia, au înfierat racilele regimului sovietic, între care și falsificarea de către ideologii bolșevici a identității etnolingvistice a românilor basarabeni, unii devenind, cum se zice, eroi după război. Atunci însă, în 1988-1991, când multora le era frică să semneze simple texte de adeziune, Nicolae Mătcaș, alături de neînfrântul Ion Dumeniuk, manifestă curajul de a include în circuit și de a impune în societate, inclusiv în școală, numele corect al limbii noastre – LIMBA ROMÂNĂ. În acest context trebuie neapărat amintit îndreptarul *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române*, tipărit în 1990 la Editura Lumina din Chișinău, sub egida Academiei de Științe și a Ministerului Științei și Învățământului al Republicii Moldova. Din inițiativă proprie, asumându-și consecințele, survenite numaidecât, e adevărat, ceva mai târziu, odată cu instaurarea regimului agrarocomunist, Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcaș, în pofida restricțiilor oficiale care admiteau doar „limba moldovenească”, introduc în titlul îndreptarului sintagma *limba română*. Remarcăm, de asemenea, că cei doi nedespărțiți coautori de articole, de emisiuni televizate și radiofonice, tot în 1990, în luna decembrie, pun la cale editarea, sub auspiciile Ministerului Științei și Învățământului, a revistei „Limba Română”, al cărui prim număr avea să apară la începutul verii lui '91, înainte de Declararea Independenței Republicii Moldova și cu mult înainte de destrămarea U.R.S.S.

Întâmplarea, nefastă, rânduiește ca Ion Dumeniuk, primul redactor-șef, să plece subit dintre noi, la cele veșnice, nici la doi ani după lansarea revistei, iar ministeriatul domnului profesor Mătcaș, purtând ca o povară durerea fratelui dispărut, să se încheie, dramatic și lamentabil, peste încă un an și ceva, după ce noua-veche guvernare, antinațională și românofobă, ia puterea în mâinile sale, lovind fără

cruțare în cei ce au militat deschis contra falsificării istoriei, culturii și obârșiei noastre. Un detaliu semnificativ: ultimele subvenții din bugetul Republicii Moldova revista le obține, prin grija domnului ministru Mătcaș, în toamna anului 1993, iar nu după multă vreme pe drumuri ajunge și revista, și ministrul. Cu inima tângă și plină de durere pentru viitorul mult prea obscur al publicației (copil de suflet al celor doi luminați filologi – Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcaș, dar și al multor temerari patrioți basarabeni și nu numai – să cităm câteva nume: Eugeniu Coșeriu, Valeriu Rusu, Silviu Berejan, Grigore Vieru, Dumitru Irimia, Stelian Dumistrăcel, Constantin Ciopraga, Anatol Ciobanu, Nicolae Corlăteanu, Gheorghe Chivu, Mihai Cimpoi, Ion Ungureanu, Vlad Pohilă, Ion Hadârcă, Anatol Codru – care de-a lungul anilor au scris și publicat în „Limba Română”, ocrotind-o și considerând-o parte din viața lor), Nicolae Mătcaș, încă ministru, pe 17 martie 1994 semnează cu mâna tremurândă ordinul de scoatere a publicației de sub jurisdicția ministerului (ordin redactat chiar de subsemnatul, pentru a „evita” scurgerea de informație și pentru a legaliza cât mai curând „independența” revistei). După o lungă pauză, ridicând ochii spre mine, m-a întrebat cu iscoditoare și justificată, în acel moment de răspântie, neîncredere: „Veți reuși să supraviețuiți?”. I-am răspuns scurt, involuntar: „Vom rezista. Împreună!”.

Urmează apoi destituirea ministrului, care, după ce a muncit câțiva ani la rând cu uitare de sine pentru restructurarea învățământului național, este lăsat de izbeliște. Fostul ministru, decan, șef de catedră și dascăl cu prestigiu recunoscut,

Nicolae Mătcaș cu ai săi în Canada

ajunge șomer, fără drept de a fi angajat undeva. Colegii de altă dată, mai vechi și mai noi, unii având la îndemână și pâinea și cuțitul, luați înainte de valul nemilos al oportunistului, înfolfiți în mantia propriului confort și interes personal meschin, uită de harnicul, inimosul și competentul filolog, de serviciile sale multiple și extrem de oportune în faza decisivă a Renașterii Naționale, în special la etapa elaborării și adoptării legislației lingvistice, Nicolae Mătcaș având în acele zile de tensiune fără precedent ingrata misiune de expert principal în renumita „Comisie pentru salvarea limbii”.

...Încerc un sentiment de jenă la gândul că trebuie să vorbesc elogios (parcă îl aud pe domnul profesor zicându-mi cu glas moale și târăgănat: „Hai, te rog, Sandule, lasă...”) despre unul dintre ctitorii publicației devenit în împrejurări mai puțin faste (1994-1995) și unul dintre distinșii angajați ai revistei. Tandru, modest, emanând voie bună și echilibru sufletesc, de parcă nici nu trăia cea mai crudă dramă a existenței sale, disciplinat ca un neamț – urca în biroul de la etajul cinci al Casei Presei, unde era sediul revistei, la oră fixă, rămânând îndelung față în față cu manuscrisele autorilor. Avea răbdarea și priceperea de a lucra cu tenacitate, migălos textele, înnegrind paginile și copiindu-le, de iznoavă, dacă era cazul, pentru dactilografiere. Era atent cu toată lumea, gesturile sale exprimând respect și generozitate, demnitate și responsabilitate, optimism și speranță că lucrurile se vor schimba spre bine. Atunci, în acele zile de tihnă, banală și prozaică muncă asupra verbului, cred că în sufletul lui Nicolae Mătcaș s-a redeșteptat poetul hotărât să recucerească splendorile vieții și optimismul de a trăi, învingând zilele negre și nopțile albe ale omului trecut în lista indezirabililor. Atunci am aflat, pentru prima dată, că Nicolae Mătcaș scrie poezii, pe care ni le prezenta pentru lectură cu timiditate și involburare emotivă adolescentină. Poemele, iradiind lumină, dragoste, armonie, îl ajutau, abia mai târziu am înțeles acest fapt, să-și aline suferința, să-și fortifice statutul moral și civic. Chipul de nobil, coborât parcă de pe alte tărâmurii în această lume brutală și încrâncenată, ținuta sobră, solară, argintiul părului formând parcă un nimb, ochii de culoarea cerului azuriu, hainele de cele mai frecvente ori cu nuanțe deschise, dar – recunosc tardiv, și sper ca domnul profesor să trateze cu înțelegere ghidușia mai tinerilor colegi ai săi de la „Limba Română” –, și titlul unei poezii cu răscolitor parfum primăvărativ invocând imaginea unui pom potopit de albe flori ne-a ispitit să-i găsim un supranume confratelui nostru mai în vârstă, despre care „păcat” abia acum mărturisesc. Am purtat peste ani ca pe o taină acest nou prenume al iubitului nostru coleg, ca, de altfel, și sincera și netrecătoarea afecțiune față de cărturarul și omul de caracter Nicolae Mătcaș nu doar pentru că, așa cum zicea pe nedrept uitatul poet Liviu Damian, „Tot ce-i atins de laudă dispăre...”, dar și pentru că sunt lucruri, în special relative la relațiile personale, despre care e mai bine să taci. Odată mărturisite, cuvintele îți încorsetează ființa și te văduvesc de privilegiul de a admira în intimitate imaginea omului care, adesea fără știrea lui, îți este pavază și sprijin, condrumet și călăuză, aliat și prieten nedezmințit în cele mai tulburătoare momente ale existenței.

L-am simțit pe Nicolae Mătcaș mereu aproape de noi și de tot ce se întâmplă la revista „Limba Română” chiar și după ce Domnia Sa a plecat la București,

colaborarea devenind, de altfel, și mai fructuoasă. Pe adresa noastră parvneau, din răzbunare și dor, cu o frecvență ritmică studii, exegeze, rod al lecturilor și al investigațiilor savantului pelerin. Filolog cu înalte studii făcute la Leningrad și cercetător cu merite recunoscute în materie de lingvistică și sociolingvistică, va argumenta în repetate rânduri adevărul că pe cele două maluri de Prut există „o singură limbă, o singură națiune”. În plină extindere a ideologiei moldovenismului primitiv, Nicolae Mătcaș prezintă o comunicare cu titlul omonim în cadrul conferinței științifice „Limba română este numele corect al limbii noastre”, organizată la 20-21 iunie 1995, **în și pentru** Parlamentul Republicii Moldova de către revista „Limba Română”, cu sprijinul unor instituții de resort. Conștient de misiunea sa dificilă și de blocajele existente în receptarea discursului identitar, Nicolae Mătcaș vorbește, așa cum a procedat de-a lungul carierei sale de distins savant și dascăl, calm, într-un limbaj elevat, diplomatic despre calvarul limbii române din Basarabia parlamentarilor, adică „pentru nespecialiști”, „căroră, ca și nouă, specialiștilor filologi, afirma fostul ministru, li s-a spus timp de decenii că limba lor nu ar fi română, ci moldovenească, și că ei ar fi cu totul alții decât românii, și aceasta le-au spus-o nu numai străinii, ci chiar și noi înșine, în condițiile în care știința și politica erau dirijate de politicienii din capitala imperiului și de servii lor locali”. Publicat în ediția specială a revistei „Limba Română”, dedicată amintitei conferințe, textul respectiv este inclus și în antologia de autor *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, apărută în Colecția Biblioteca revistei „Limba Română”, volum în care Nicolae Mătcaș „infirmă «savantele» invenții privind numele limbii și al poporului nostru, demonstrează inconsistența teoriilor care concep existența moldovenilor, aparte de cea a neamului românesc și a graiului românesc, aparte de limba română”.

Majoritatea textelor din această perioadă, cu reale virtuți enciclopedice, elaborate cu pasiune și acribie demne de invidiat, ca mai toate lucrările purtând semnătura lui Nicolae Mătcaș, au fost publicate pentru început în revista noastră. Scrise la București, unde ex-ministrul s-a autoexilat (rebelul și neîmpăcatul basarabean, izolat în singurătatea-i aristocratică, află tămada rănilor provocate de trădările umiltoare ale Chișinăului în ambianța bogatelor biblioteci din metropola tuturor românilor), continuând să lupte cu proverbial calm olimpien contra celor ce au rămas „în țarcul gândirii totalitare și al mentalității de sclav”. Bucureștiul i-a oferit ceea ce Chișinăul a refuzat să-i dea: slujbă, casă, masă, condiția de a trăi cinstit. Astfel, Ministerul Educației din România a câștigat un colaborator onest (lucrează în calitate de expert între anii 1995-2007, până la pensionare), iar basarabeni, în special liceenii, studenții, masteranzii, aflați la studii în Țară – un apărător al intereselor lor. Chișinăul a pierdut însă un dăruit cu har om de știință, un funcționar cu viziuni moderne și competențe profesionale atât de necesare tânărului stat suveran. Dacă renegații de neam nu veneau pentru o lungă perioadă la cârma Republicii Moldova, Nicolae Mătcaș ar fi putut lucra mult și eficient în învățământ, unde într-un timp record (1990-1994) a schimbat structura învățământului, a restabilit liceele și gimnaziile, a introdus studierea cursului integral la literatura română și al celui de istorie a românilor, a renunțat la școlile mixte, la caracterul obligatoriu de învățare a limbii ruse, a întreprins,

într-un cuvânt, energice și concrete măsuri pentru integrarea învățământului din Republica Moldova în învățământul românesc și cel european... Nicolae Mătcaș ar fi reușit, cu certitudine, să-și facă onorabil datoria la catedră sau la Facultatea de Litere, sau, de ce nu?, în fruntea Universității Pedagogice „I. Creangă”, unde demonstrase reale calități manageriale și profesionalism pedagogic, dar unde nu i s-a găsit un loc de refugiu după epopeea ministerială. I-ar fi stat bine și la timona științei filologice de la Chișinău, care în prezent duce lipsă acută de autentici specialiști și strategi-practicieni în domeniul limbii române... Cine acum, în afară de omniprezentul Ion Ciocanu, literat ca formație, este preocupat de problemele corectitudinii limbii?! Or, volumul lui N. Mătcaș intitulat *De la grotesc la sublim* din Colecția Biblioteca revistei „Limba Română”, Chișinău, 1995, tratând unele aspecte de cultură a vorbirii la nivel fonetic, lexical, morfologic și sintactic, reliefa pregnant dexteritatea cercetătorului de a investiga și de a disocia faptele dificile de limbă, avansând simplu și convingător ideea necesității de a cunoaște profund limba literară standard.

Alții însă s-au pomenit în fruntea bucatelor. De ce? E un simplu paradox sau o regulă nedreaptă a supraviețuirii? Cum se explică oare faptul că unii dintre cei care după 1994 s-au aflat în anonimatul propriilor căpătuieli (uitând că reșezarea lucrurilor e posibilă păstrând demnitatea de om liber și conștiința neîntinată de conjuncturism și parvenire și că progresul depinde de munca onestă și permanentă a fiecăruia dintre noi, indiferent de locul ocupat în societate), sunt azi declarați, ironia sorții!, mari specialiști în domeniu și chiar arhitecți ai renașterii, adevărații artizani ai marilor schimbări începute la 1989, inclusiv în cea mai delicată și mai sensibilă problemă a noastră, limba română, fiind ostentativ neglijați...

Din orgoliu, din fidelitate și respect față de idealurile cauzei naționale, spulberate de către politicienii-aventurieri, Nicolae Mătcaș a refuzat să stea la cheremul mai marilor zilei din Chișinău, luându-și lumea în cap, rămânând astfel drept și curat în fața propriului destin.

Fire blândă și răbdătoare, dar și caracter impetuos, timid, dar și năvalnic, Nicolae Mătcaș trece prin viață învingător, pentru că a detestat inerția și minciuna, oportunismul și sclavul din noi – flagel ce ne acaparează, cu regret, tot mai nemilos. A fost și este un incoruptibil avocat al limbii române.

Cu ani în urmă am asemuit chipul colegului Nicolae Mătcaș cu un copac bătut de floare, cu un pom din splendida grădină a limbii române.

E primăvară din nou și țara se îmbracă în dalbe haine de sărbătoare.

La mulți ani, iubite și onorate prieten al nostru. Și al Limbii Române!

Ion **UN ROMÂN ANCESTRAL** **UNGUREANU PRINTRE NOI**

O spun de la început: dacă e să scriem și să vorbim despre Nicolae Mățcaș, trebuie să apelăm la superlative. De m-ar întreba cineva, ce cred eu că merită un asemenea om, ce titluri, ce distincții să i se acorde, i-aș răspunde că le merită pe toate! Unor asemenea personalități societatea e cea care le este datoare și nu invers. De multe ori nu ne achităm onest datoriile față de acești oameni, ba se întâmplă că le răspundem cu indiferență sau cu o neagră ingraturitate, cu calomnii.

Eu l-aș vedea pe Nicolae Mățcaș și membru al Academiei, și Cavaler al Ordinului Republicii, și laureat al Premiului de stat. Îl văd decorat cu Steaua României de cel mai înalt grad...

Citiți-i admirabila carte, editată încă în 1998 de Casa Limbii Române, *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, și-o să vă convingeți de cele spuse. E o lucrare fundamentală, argumentată științific, accesibilă în egală măsură tuturor păturilor de cititori și care ar trebui studiată în școli. Iată doar unele titluri ale acestor strălucite eseuri, articole și studii: *O limbă – o națiune*, *Unitate de limbă – unitate de neam*, *Expulzat din istorie pentru românism*, *Intellectualii basarabeni în lupta pentru limbă și ființă națională*, „*Limba moldovenească*”: *simulacrul argumentului științific*, *Glusul blândeii Basarabii* etc.

Scrise fluent, atractiv, aceste „mărturii științifice” îți lasă impresia că autorul a fost martor ocular la tot ceea ce povestește și descrie. Împreună cu dumnealui devenim și noi omniprezenți la judecata istoriei. Pe de altă parte, vai de cei care i-au stârnit mânia! Nu i-aș dori nimănui să-i fie oponent, să nimerească sub tirul argumentelor sale imbatabile. Țintele sunt doborâte una după alta cu-o precizie de invidiat. Adversarii obraznici devin niște ființe jalnice, să le plângi de milă, nu alta (drept exemplu: „pălmuirea” publică a neobrăzatului anonim Petre P. Moldovan, pe care, pur și simplu, îl desființează!). Desigur, argumentul principal al dlui Mățcaș în aceste dueluri e adevărul științific –

cea mai eficientă armă, pe care nu întotdeauna știm s-o mânuim cu iscusință. Dumnealui știe!

Mi-aduc aminte cum prin '92 deputații agrarieni din Parlamentul de la Chișinău, influențați de propaganda proimperială, dar și de propria mărginire, au decis să-i destituie pe câțiva miniștri, care le stăteau ca un os în gât: printre care dl Mătcaș – ministrul învățământului – și subsemnatul – ministrul culturii și cultelor. Zis și făcut! S-a pus rapid la vot destituirea noastră și... până să se dezmeticească fracțiunea Frontului Popular, am și fost eliberați din funcție! După aceea deputații din partea Frontului Popular au protestat vehement, s-au legat de încălcarea Regulamentului și până la urmă s-a căzut de acord să se mai voteze o dată, ba să li se ofere cuvântul și „vinovaților”. Și iată-l pe dl Mătcaș la tribună. Era pentru prima dată când vorbea pe larg în fața deputaților, fără a fi oprit sau întrerupt. N-o să uit niciodată ceea ce s-a întâmplat atunci în Parlament. Dacă la început în sală era un fel de rumoare, de atitudine de lehamite față de vorbitor – „mă rog, ce ne poate spune nou acest ministru, care a introdus limba română și istoria românilor în școli, acest antistatist și antirus, care cu politica lui de românizare a școlilor moldovenești ne bagă în România cu de-a sila, stârnește ură interetnică, pe când noi, moldovenii, avem nevoie de liniște, de pace (asta după războiul din Transnistria, provocat de rușii imperiali!), avem nevoie de alianță cu marea Rusie, de alianță cu toți alolingvii” – mai pe scurt, era prezent în mințile majorității tot tacâmul propagandei ostile față de adevărul istoric, față de forțele patriotice, față de băștinași... – ei bine, încetul cu încetul în sală se făcu liniște, în timp ce ministrul demis se adresa calm, demn tuturor deputaților, cu argumente, cu dovezi, cu cifre... Nu tuna, nu fulgera (deși ar fi putut-o face, avea tot temeul s-o facă), dar dumnealui a ales o altă tactică. A aplicat-o special sau s-a lăsat în voia instinctului – să vă spun sincer – nu știu. Abia mai târziu, analizând ceea ce s-a întâmplat, căutând să descos „secretul” aceluia discurs, am ajuns la concluzia că, pe lângă alte calități, dl Mătcaș mai are una: este un pedagog cu har binecuvântat de Dumnezeu!

Domnia Sa li s-a adresat deputaților agrarieni așa cum o face un adevărat profesor cu elevii, neafișându-și superioritatea în materie, i-a tratat pe deputați nu ca pe niște adversari, ci ca pe niște oameni deștepți, capabili să înțeleagă în profunzime problemele cu care se confruntă școala, învățământul, le-a descris situația reală, nu una inventată, interpretată cu rea-voință de anumite forțe politice și... s-a întâmplat un miracol: agrarienii, atât de huliți astăzi, într-adevăr s-au „deșteptat”! Li s-a împlânzit, li s-a înseninat privirea, am văzut minunea aceasta cu ochii mei. Nu-mi venea a crede.

Păcat că acea memorabilă cuvântare n-a fost fixată nici pe hârtie, nici înregistrată, pentru că, trebuie s-o spunem cu regret, în mare parte ea a rămas actuală până azi. Dar să revenim. Efectul discursului a fost atât de puternic, încât deputații frontiști nu s-au putut abține și l-au aplaudat, iar agrarienii, fără să-și dea seama, i-au urmat. S-a pus din nou la vot și Nicolae Mătcaș a trecut cu brio testul – a fost repus în funcția de ministru al învățământului!

În pauză agrarienii – fii de țărani și ei, la urma urmei, deși majoritatea erau președinți de colhoz și făceau parte din așa-zisa burghezie de partid sovietică, clătinau din cap cu admirație și uimire: „Mda, aista are cap de ministru, n-ai ce zice, aista nu trebuie

scos!”. Ei au văzut în Nicolae Mătcaș un om serios, un specialist de forță care a venit la minister să facă treabă, nu să se dea în spectacol, precum că-i mare patriot.

Astăzi, întorcându-mă cu gândul la acele vremuri, judecând la rece, eu cred că una din pricinile înfrângerii noastre din '94 a fost aplicarea unei tactici greșite a Frontului Popular față de agrarieni. N-am știut să facem din ei, dacă nu aliați în unele probleme, cel puțin nu niște adversari neînduplecați. Pe de altă parte nici noi nu aveam experiență de partid politic, de oameni politici, totul se învăța din mers, greșelile erau iminente și totuși... I-am tratat cu un aer de superioritate, zeflemitor, punându-i pe toți într-o oală, în loc să avem răbdarea și atitudinea respectuoasă de care a dat dovadă Nicolae Mătcaș atunci când le-a vorbit în Parlament. Da de unde! Noi ne comportam, de parcă îl apucasem pe Dumnezeu de picioare, eram teribiliști și ...am dat cu oiștea în gard. Desigur că simplific lucrurile. Realitatea a fost mult mai complexă, dar o concluzie se cere s-o tragem: Dragi colegi! Trebuie să ne stimăm adversarii și-atunci, cred, ar exista mai multe șanse de izbândă!

Nu-i vorbă, agrarienii au avut (și mai au – chiar travestiți prin alte partide) **talibanii lor**, peăștia nu-i îmblânzești cu nimic, dar ceilalți puteau fi totuși neutralizați și poate n-ar mai fi fost atât de solidari ei înde ei în bătăliile decisive. Trebuie să recunoaștem că nu ne-a ajuns înțelepciunea și tactul lui Nicolae Mătcaș. Atunci, după victoria dumnealui în Parlament, mi s-a oferit și mie cuvântul. Eu, pe lângă Cultură, îmi mai luasem pe cap, din proprie inițiativă, și Cultele, cu preoții-deputați promoscoviți, cu care nu mă prea împăcam (iarăși o greșeală tactică!). Așa sau altfel, spre deosebire de dl Mătcaș, am căzut la al doilea scrutin. Nicolae Mătcaș era distrus: „Ce mă fac eu de unul singur?”. Noi lucrasem tot timpul în tandem, coordonându-ne multe acțiuni. Am plecat amărât din Parlament, gândindu-mă încotro s-o apuc. De întoarcerea mea la Moscova nu putea fi nici vorbă, deși acolo îmi rămăsese familia, la Chișinău însă n-o puteam aduce, aici, cum se zice, n-aveam nici casă, nici masă. Cât am fost în funcție locuisem într-o cămeruță la hotel și iată-mă acum aruncat în stradă fără o lețcaie în buzunar, fără nicio perspectivă. După ieșirea mea din clădirea Parlamentului s-a luat iar o pauză în ședință (asta am aflat-o mai târziu), s-au dus tratative intense între fracțiuni, candidatura mea a fost din nou pusă la vot (a treia oară!) și abia după aceasta am fost și eu (la limită!) aprobat, repus în funcție.

Interfrontiștii scrășneau din dinți: baricadele românismului la învățământ și cultură au rezistat atacurilor lor. Am câștigat un răgaz de doi ani și împreună cu colegul meu am făcut tot ce-am crezut de cuviință că trebuie să facem în aceste domenii, deși atacurile contra noastră n-au încetat nicio clipă, mai ales după ce o delegație în frunte cu neuitatul Grigore Vieru, cu alți scriitori, s-a deplasat la București, la Patriarhie, cu rugămintea de a fi reactivată Mitropolia Basarabiei. Indignată, conducerea de vârf a republicii a decis, drept răspuns, în '93 să-mi ia de la minister Cultele: preoțimea promoscovită s-a întors la vechea structură sovietică de dirijare a Cultelor, mai pe scurt, s-a „înfrățit” cu comuniștii, frăție ce durează până azi, spre marea noastră rușine.

Astfel am pierdut o baricadă importantă tocmai acolo unde ne așteptam cel mai puțin... În 1994 ne-am încheiat mandatul în primul guvern al lui Sangheli și, desigur, am rămas amândoi șomeri, eu o mai pățisem prin 1972, în plină „domnie” bodiulistă, dar pentru Nicolae Mătcaș a fost o mare surpriză atunci când, vrând să

se întorcă la institut, **foștii colegi i-au întors spatele!** O mărturisește chiar dumealui: „Să vă spună Stan Pățitul din mine ce înseamnă să ți se îngrădească dreptul la profesie la Chișinău, unde, după peste 30 de ani de muncă în învățământul superior, **nicio catedră nu a mai avut curajul să mă angajeze**”. Dl Mătcaș e indulgent față de acești colegi, îi scuză într-un fel, zicând că „n-au avut curajul”, adică, săracii, ei ar fi vrut, dar se temeau de consecințe... Nu, domnule Mătcaș! Lașilor trebuie să li se spună pe nume. Riscul lor nu mai era chiar atât de strașnic, timpurile lui tătucu Stalin apuseseră de mult... La Moscova eșuase puciul comunist. E vorba de **calitatea umană**. La acest examen au picat foștii Dumneavoastră colegi.

Deputații agrarieni în 1992, cu toate păcatele lor, atunci când v-au votat a doua oară după ce v-au ascultat, au fost superiori acestor intelectuali de paie, ca și ai altor intelectuali de la noi (azi mari patrioți), care în 1995, când ați trecut Prutul în căutarea unei bucăți demne de pâine, v-au etichetat „**transfug**” (printre altele, ca și pe subsemnatul). Ei bine, „transfugul” Mătcaș, aflându-se în „exil în România”, i-a ajutat pe mii de basarabeni să-și facă studiile acolo, lucrând la Ministerul Educației. Tot în acest răstimp a turnat în cuvinte alese una din cele mai frumoase cărți despre neamul românesc, despre românii din Basarabia, a continuat să lupte cu dârzenie pe baricadele românismului. Iată crezul lui Nicolae Mătcaș, expus în versuri (fragment):

„Eu limba mea română nu mi-o vând,
Chiar dacă-ar fi și limba să mi-o ia.
Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul
Și românească-mi este țara mea!

...Eu neamul, pătititul, nu mi-l vând.

...Credința mea română nu mi-o vând!”

Sunt cuvinte care pot deveni un jurământ sacru pentru orice român, dacă vrem ca neamul nostru să dăinue în istorie. Iar capitolul „Unitate de limbă – unitate de neam” (din cartea menționată anterior) se încheie astfel: „Niciun zid berlinez, nici unul vietnamez sau coreean, niciun gard de sârmă ghimpată de la Prut sau din orice parte a globului **nu poate rezista veșnic în fața aspirației neamului spre reîntregire**, în fața mersului obiectiv al istoriei spre construirea unei case umane comune”. Or, a spus-o și Eminescu: „Istoria cugetă, deși încet însă sigur și just”.

Ce-aș putea adăuga la toate acestea? Multe, încă foarte multe, dar astăzi mă opresc aici. Iubirea lui de **Țară**, de **Neam** n-are margini. Aflându-ne împreună la București, ciocnindu-ne de unele realități de acolo (să nu uităm că și România a ieșit nu de mult din experiența nefastă comunistă), eu mai crâcnem uneori, cu temei, desigur. Domnul Mătcaș însă nu și-a permis niciodată lucrul acesta: „**România e mama noastră, bună, rea, alta n-avem**”.

Nicolae Mătcaș nu știe să mintă, dar cel mai important e că **nu se minte pe sine**. Unii care i se adresau după ajutor, atunci când lucra la Ministerul Educației la București, mi se plâneau uneori că „de ce nu i-a ajutat?”

– Îi ajut, informându-i corect, le spun adevărul, de ce să-i mint să-și facă iluzii deșarte? Atunci când pot, îi ajut imediat sau le dau un sfat, dar dacă nu pot mai mult, de ce să-i duc cu zăhărelul?...

Fiind ministru la Chișinău, nu s-a sfiit să facă muncă de „salahor” împreună cu inimosul patriot Ion Dumeniuk, marele său prieten. Aveau împreună la televiziune emisiuni de alfabetizare pentru elevi și pentru maturi. Unii intelectuali de la noi strâmbau din nas: „Ei, ce se bagă el în asta? E ministru, nu-i treaba lui să se ocupe de asemenea chițibușuri”. Nu, domnii mei, Nicolae Mătcaș lucra „la negru” cu aceeași abnegație ca și-n postul de înalt demnitar de stat. În misiunea de re-deșteptare a Neamului nu există lucru „la negru”!

E trăsătura unui adevărat aristocrat al spiritului, al unui luptător de elită, ceea ce ne-a dovedit-o pe întreg parcursul vieții sale – înfruntând cu stoicism și demnitate loviturile destinului.

Și iarăși, parcă-l aud pe câte unul de la noi zicând: „O fi având el unele merite, dar nu-i perfect. De exemplu, când începe a vorbi, nu-l mai poți opri. Vorbește lung și mult”. Nu-s de acord: **el vorbește dens**, puneți-vă creierii în mișcare, stimați moftangii! Vorbește mult cel ce n-are ce spune. **N. Mătcaș are ce spune**. Eu unul (dar nu numai eu!) nu mă satur să-l ascult. Dacă aș fi student m-aș înscrie la cursurile dumnealui, mi-aș dori un asemenea profesor, în fond, de fiecare dată, când îl ascult, redevin student.

Deși înconjurat de oameni, Nicolae Mătcaș e un mare singuratic și asta se plătește. Dar, întâi și întâi, e un om modest. Chiar peste măsură. De exemplu, puțină lume știe că e și un poet admirabil. Iar sonetele sale, scrise, mai ales în ultimul timp, ating sublimul, au strălucire și eleganță, dar cine le cunoaște?! Dumnealui nu face parte din nicio grupare literară, din nicio „gașcă” – cine să-l promoveze, să-i facă publicitate?

Și la acest capitol rămâne un necunoscut, ca și-n activitatea sa de om de stat, de om de știință (în țară câteva prestigioase universități i-au conferit titlul de doctor honoris causa. Aici – în Basarabia – nimic!).

În fond, avem de-a face cu **un mare necunoscut**. Ah, ce repede uităm meritele înaintașilor noștri și cum nu știm să-i prețuim! Stimați intelectuali, dragi diriguitori! Evitați greșeala aceasta! Dacă de fiecare dată o s-o luăm de la capăt, crezând că lumea începe cu noi, unde o să ajungem? În cel mai bun caz o să batem pasul pe loc și până la urmă vom cădea cu mic cu mare în hăul istoriei, în plasa propriilor greșeli.

Mulțumesc destinului că mi l-a trimis în cale pe acest om de-o integritate morală rar întâlnită, inegalabil în toate, care pe drept poate fi numit unul dintre cei mai bravi feciori pe care i-a dat neamul românesc. **Un strălucit cărturar și un apostol al românismului în Basarabia, un român ancestral!**

Sper ca lucrul acesta să fie, în sfârșit, conștientizat de noi toți. Atunci îl vom merita! La mulți, mulți ani, Excelența Voastră și drag prieten!

Constantin UN PROFESOR – ȘCHIOPU PURTĂTOR DE LUMINĂ ȘI DE ADEVĂR

La început, chiar înainte de a fi fost cuvântul, a fost iubirea. Se zice că ea a pornit din inima Marelui Pictor ce locuia în ceruri albastre, limpezi și foarte îndepărtate. A țâșnit ca o rază de soare răzvrătită de monotonia strălucirii în mănunchi. Raza a pornit oarbă și orbitoare direct spre inima omului. De atunci este parte din el. Desigur, unii, orgolioși din fire, au ferecat-o în lanțuri, făcând-o prizonieră a propriului trup, astfel nimicind-o. Pentru alții ea a devenit mistuire într-o imensă flacără. Or, o viață de om trăită între iubire, pasiune, muncă și dăruire nu înseamnă ea ardere? Dragostea pentru valorile strămoșești, dorința de-a aduce zi de zi în sufletele discipolilor lumină din lumina Neamului – oare cum s-or fi numind? Marea fericire, marea onoare, așa zice, că-i ești discipol, care i-a ascultat freamătul sufletului la adevărul științific, dar și la frumos (nu era lecție în care să nu ne recite versuri din marii poeți ai literaturii române, dându-ne astfel de înțelese că analizele sintactice trebuie făcute pe texte artistice), nu sunt și ele o dovadă a faptului că a știut să adune în cuvinte adevăruri și să le dea forță de convingere?

Autor și coautor a 10 manuale pentru învățământul preuniversitar și universitar (*Introducere în lingvistică, Lingvistică generală, Limba română literară contemporană*), a peste 250 de articole, studii științifice și metodice (*Fonetică și fonologie. Triplul aspect al sunetului articulat, Probleme dificile de analiză gramaticală, Școală a gândului. Teoreme lingvistice, Elemente de morfologie în clasa a VI-a, De la grotesc la sublim. Note de cultivare a limbii, Româna corectă. Ghid de cultivare a limbii*), Profesorul meu rămâne a fi o personalitate de seamă a lingvisticii românești, omul de știință cunoscut și apreciat, un spirit didactic și sistematic ale cărui scrieri concentrează incredibil de multă și veridică informație într-un mod de prezentare simplu, clar, elegant. Dumnealui rămâne a fi profesorul atâtor generații de studenți, absolvenți ai Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (astăzi Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”).

Ani de-a rândul muncește, vorba poetului Grigore Vieru, în miezul cuvântului. Fie că l-a slujit la catedră, fie că îi dă trup științific sau că-l șlefuește poetic (dovadă sunt volumele de versuri apărute de-a lungul timpului: *Surâsul Giocondei*, *Trenul cu un singur pasager*, *Azur*, *Câte-s visele, multe...*, *Coloana infinitului*, *De-a alba-neagra*, *Roată de olar*. *Sonete*, *Vernale ploi*).

A devenit o personalitate notorie. Recunosc în dumnealui profesorul care m-a încurajat, pe baza a ce știam, ca absolvent al Școlii Pedagogice din Cahul, și a ce „văzuse” în mine, să merg fără frică pe mâna limbii române. Regăsesc în acest nume poezia anilor trecuți. Văd Omul care a străbătut și mai continuă să străbată cu răbdare lumina dintre naștere și renaștere, cu cumințenia celui care înțelege rostul lumii de dincolo de politici, organizări, structuri și zilnicele prefaceri sau refaceri. Recunosc Savantul devotat total cercetării și muncii didactice. În calitate de om de știință nu a ezitat să-și susțină cu fermitate convingerile, chiar și atunci când acestea veneau în contradicție cu ideologia oficială. O făcea subtil la lecții sau în discuțiile particulare cu noi. Ne încuraja să-i citim pe G. Bacovia, L. Blaga, ale căror poezii le descoperisem în fișierul „Literatura țărilor socialiste” de la biblioteca „N. C. Krupskaiia” (actualmente Biblioteca Națională). Ca pedagog avea un stil de predare serios, vorbea încet, cu mult calm, câteodată pe o singură notă, cu pauze chiar supărătoare. Mult mai târziu aveam să înțeleg rostul acestor pauze, de natură psihologică. Nu era tipul de profesor-artist / actor, care să pună în slujba cuvântului tot arsenalul de mijloace scenice pentru a convinge. Cu toate acestea, te făcea să reții materia, de multe ori fără să notezi în caiet mai nimic. Cu un discurs argumentat, cu siguranța dată de legitimitatea informațiilor, cu judicioasele exemple textuale și lingvistice și cu o bogată bibliografie de specialitate, domnul Profesor își convingea fără vreo dificultate auditoriul.

Ne-a făcut să ne certăm cam la toate seminariile. Fiecare avea o părere diferită de a celorlalți și ne aducea în faza în care ne venea să ne scoatem ochii pentru a ne impune punctul de vedere. Cu argumente, bineînțeles. Apoi „închidem paranteza și discutăm și data viitoare”. Nu mai țin minte dacă „făcea apelul”, în schimb, sunt convins că nu s-a plâns vreodată de proasta frecvență a studenților la ore.

Amprenta Profesorului meu, sesizată mai ales acum, la distanță în timp, este evidentă cel puțin în patru direcții: a unei tratări profunde și exhaustive a materiei, a unei permanente deschideri spre informația recentă în domeniul (și nu numai) lingvisticii, din care rezulta elementul noului prezent în toate prelegerile Domniei Sale (mi-aduc aminte cu mult drag de „probleme dificile de analiză gramaticală”), a unei comunicări interactive (termen foarte popular astăzi în învățământ) și a unei atitudini responsabile față de nivelul de pregătire profesională a viitorilor profesori de limba și literatura română. Dascălul nostru a știut cum să-și pregătească discipolii, considerând că facultatea este nu numai locul de transmitere a cunoștințelor, de formare a competențelor, dar și de înțelegere a lumii care ne înconjoară, a raporturilor cu ceilalți și cu noi înșine. A știut că universitatea trebuie să profileze caractere și a stăruit asupra acestui fapt. Sunt sigur că nu i-a fost defel ușor într-o perioadă când se urmărea nivelarea minților omenеști. Dar a reușit, dovadă fiind multe nume cunoscute azi concetățenilor: Vlad Păslaru, Constan-

Cu Ion Ungureanu

tin Tănase, Ion Hadârcă, Maria Hadârcă, Lucreția Bârlădeanu, Veronica Bâtcă, Maria Mocanu, Tamara Cazacu ș.a. – toți discipoli ai Măriei Sale.

Detesta trândăvia și indiferența. Invoca argumentul că „e o rușine să nu cunoști legitățile de dezvoltare a limbii materne, particularitățile ei specifice”. Ne mai aducea aminte de afirmația lui D. Cantemir, îndrumându-ne să o combatem prin strădania noastră. Aveam colegi care nu treceau din prima la examene, dar nu-i purtau pică. Era adorat de noi toți. De fiecare în felul lui. O parte din fete erau îndrăgostite de-a binelea. Poate ar fi și acesta un motiv care le făcea să vină la ore cu temele învățate. Cine știe? Iubirea este atotputernică. Ea poate făuri un destin. Unul pus în slujba limbii române, a libertății naționale, a formării conștiinței de neam. E destinul Profesorului meu, Nicolae Mătcaș, care a aplecat generații întregi, cu auzul minții, dar și al inimii, la magia cuvântului românesc, adunându-le cu mult drag în juru-i. Este cel mai bun dascăl pe care l-am cunoscut și mă simt onorat, pentru că am fost, vreau să cred, una dintre provocările dumnealui.

Am ferma convingere că Trenul cu un singur pasager se îndreaptă spre Coloana infinitului, având drept călăuză Surâsul Giocondei. Aplauzele în unison ale discipolilor sunt o mărturie a recunoștinței lor pentru marea iubire pornită de astă dată din inima unui Profesor ce locuiește printre noi și care, pe drept cuvânt, poate fi numit purtător de lumină și de înțelepciune.

Petru **CULOAREA**
SOLTAN SUFLETULUI OMULUI
NICOLAE MĂTCAȘ

Îl țin minte din timpuri de mult trecute. Îl întâlneam adesea în blocul matematicienilor de la Universitatea din Chișinău. Un bărbat bine și cu ochii triști. Nu le mai țin minte culoarea. Dânsul – basarabean, eu – transnistrean. Ochii aceia parcă îmi sfredeleau sufletul cu un sentiment de animozitate din cauza răului făcut de cei de peste Nistru românilor din Basarabia, lovind, mai ales, în limba lor. Într-o zi de iunie torid, comunitatea profesorilor filologi de la Universitate, după un examen de absolvire, stătea ciucure pe scările aceluia bloc, probabil pentru o poză cu noii colegi de breaslă. Trecând prin față, ridic mâna și vociferez: „Salut confrăților de la facultatea de litere... slavone!”. Sigur că imediat am fost turnat unde trebuia de un șef, ajuns în Basarabia tocmai din Valea Hoțului. În schimb, din partea majorității câștigasem o simpatie nedisimulată. Recunosc, la rândul-mi, că și stima mea față de această majoritate a crescut și o port în suflet până în prezent. Fiecare știa, păstrând, în adâncul sufletului, adevărul că e român și că limba i-i, de asemenea, română. Nu sunt sigur dacă se afla atunci și Nicolae Mătcaș printre cei adunați pe scări. Însă de la acea memorabilă dată, de câte ori ne întâlneam față în față, sfredelirea zdrobitoare din privire îi dispăruse, înlocuită acum parcă cu un salut amical, călduros. L-am mai întâlnit în biroul de-acasă al regretatului academician Silviu Berejan. Chiar dacă în ochii ceia mari se simțea aceeași tristețe, vorba d-sale era duioasă, blândă, amabilă.

...Trecuseră un șir de ani. Ne aflam la început de deșteptare națională. Activitatea febrilă, agitația omului prins în vâltoarele schimbării, zbuciumul sufletesc al luptătorului Nicolae Mătcaș îi șterseseră nostalgia de pe chip. Devenise un pilon al acestei deșteptări. Articole prin ziare, emisiuni televizate, ghiduri tematice purtau semnătura și imaginea înșoritului Nicolae Mătcaș. Imediat după adoptarea în Parlament a cunoscutelor legi cu privire la limbă (31 august 1989), domnul Mătcaș ținea zi de zi câte o prelegere la televizor cu privire la revenirea la grafia latină. Toată

republica îl urmărea cu atenție. Devenise un veritabil dascăl al poporului. De multe ori era însoțit la aceste lecții de regretatul Ion Dumeniuk. Acesta, deși era de obârșie ucraineană, și-a dedicat viața societății în sânul căreia se născuse și își ducea traiul. Îmi aduc aminte că, proaspăt aleși deputați în Parlamentul zis democratic, îl întreb pe colegul meu de la Frontul Popular Mihai Ghimpu: „Unde îl plasăm pe Nicolae Mătcaș?”. „La ministerul învățământului!” – replică dânsul cu voce tare, fără drept de apel, aceasta fiind o chestiune deja hotărâtă, indiscutabilă. Și la Sfatul Frontului s-a votat unanim candidatura domnului profesor.

Atâtea lucruri înnoitoare a reușit să facă domnul ministru Nicolae Mătcaș, încât e dificil a le enumera într-o asemenea prezentare. Multă lume le cunoaște și le apreciază la justa lor valoare. Asupra unui detaliu însă o să revin mai jos.

Camera Deputaților ne-a invitat la București, în august 1990, pentru a semna „Înțelegerea” privind acordarea, în anul de învățământ 1990-1991, a peste două mii de burse de studii pentru tinerii basarabeni și transnistreni doritori să învețe în România. Un adevărat dar dumnezeiesc! La București ne aștepta, pare-se, un vicepreședinte al acestei Camere, domnul Ionel Roman, care, în plină ședință, ne așeză în Prezidiu, anunțându-ne că o să ne ofere microfonul pentru a ne prezenta parlamentarilor români.

Să-l fi văzut pe domnul ministru la tribună, parcă urcat în ceruri de măreția timpurilor sosite! A vorbit aprins timp de jumătate de oră despre sentimentele înălțătoare care-l copleșeau, despre problemele învățământului specifice realității moldovenești de la acea etapă, a mulțumit cu emoție pentru ajutorul oferit tinerilor basarabeni de către statul român, care uitase de noi timp de mai bine de 50 de ani. Sala l-a aplaudat în picioare. Niciodată n-am să uit acele clipe de legitimă mândrie pentru confratele meu basarabean.

Iar acum – detaliiul promis.

La Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova – așa se numea pe atunci – se întocmea un proiect al *Legii învățământului*. Publicat pentru discuții, s-a ajuns la concluzia că este necesară elaborarea unui alt proiect, care să se deosebească radical de cel inițial. Domnul ministru a făcut vizite peste vizite la Ministrul Educației din România pentru a prezenta un alt proiect compatibil cu cel românesc. Noul proiect elaborat este din nou publicat pentru dezbatere publică. Agrarienii, în cărdășie cu interfrontiștii și mancurții de toate spețele, organizează o ședință specială în cadrul Ministerului Agriculturii, la care au fost invitați profesori de școli și universitari din domeniul respectiv. Verdictul a fost dur: a respinge acest proiect din considerentul că e românesc. Ba și mai mult: a-l destitui din post pe ministrul proromân Nicolae Mătcaș. Cu această ocazie dlui este invitat în Parlament pentru explicații – o chestiune absolut obligatorie. Urcă domnul ministru la catedra cu microfon și începe dezmățul agrarienilor majoritari. Noi, deputații din partea Frontului Popular, credeam că-i gata, s-a terminat cu ministrul Mătcaș. Iar domnul ministru, cu un calm olimpiatic, de nerecunoscut, cu o voce domoală articulată perfect, vorbește și demonstrează, întreabă retoric și răspunde socratic. Ținuta respectuoasă, dar plină de demnitate, a Domniei Sale,

vasta cultură, logica de fier și impecabila exprimare în limbă română au trezit la început curiozitatea, iar pe măsură ce înainta în demonstrații, și simpatia publicului inițial advers și agresiv. Timp de aproape două ore a ținut piept atacului din partea agrarienilor. Fapt care a mirat atât sala, cât și loja cu oaspeți. Nu l-au putut detrona. După această binemeritată victorie, ministrul Mătcaș revine în guvern și mai activ în apărarea cauzei naționale. Cu atât mai mult că alături îl avea pe alt as al cauzei noastre, maestrul Ion Ungureanu, ministru al culturii și cultelor. Acești doi, așa zice, temerari erau unicii care creau probleme la fiecare ședință de guvern, în care majoritatea o constituiau agrarienii sau aliații lor. Acești doi bărbați ai neamului au rezistat până la momentul când noul Parlament devenise totalmente agrarian. În aprilie 1994 n-au mai fost incluși în componența noului guvern și nici acceptați în funcțiile anterioare, ci aruncați în mulțimea anonimă de șomeri, fapt care i-a pus în situația de a se autoexila spre a-și căuta un loc de muncă în dulcea Românie, locul unde ambii s-au manifestat din plin ca doi reprezentanți notorii ai culturii și civilizației românești.

Înainte de a încheia schița portretului lui Nicolae Mătcaș de modestul meu penel, țin să menționez o chestiune legată de ocupația mea ca matematician.

În 1991, aflându-ne în doi la București, colegii de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj ne invită să le facem o vizită. În aula „Tiberiu Popoviciu” de la matematici, unde urma să se desfășoare întâlnirea, – lume peste lume. Colegii, știind că eu fac parte din tagma lor, mă roagă să le expun ceva din investigațiile mele. Iau creta și încep a explica un algoritm de rezolvare a unei probleme de ordin practic, algoritm pe care eu îl consider elegant. La un moment dat, poate că din cauza emoțiilor, poate că din cauza grabei de a explica, comit într-o matrice o eroare pe care n-o observ. Și niciunul dintre ceilalți congeneri ai mei de la facultatea clujeană n-o observă. Când colo, domnul ministru îmi semnaleză eroarea. Am fost extrem de mirat: filolog și să observe o eroare foarte ascunsă, comisă de un matematician! Mai târziu îmi dau seama prin ce se explică acest aspect rafinat de simțire logică. Domnia Sa își făcuse doctoratul la Sankt Petersburg (fostul Lenin-grad) în specializarea „Lingvistică matematică, structurală și aplicată”, urmase, ca doctorand, împreună cu studenții anilor I și II, cursurile de matematică din cadrul secției de lingvistică matematică de la Facultatea de Litere, publicase la Chișinău, în 1982, lucrarea *Școală a gândului. Teoreme lingvistice*, participase, de-a lungul anilor, la diverse conferințe și simpozioane în domeniu...

Nici astăzi nu știu care este culoarea ochilor Domniei Sale, însă am ferma convingere că **ilustrul om de știință și de omenie Nicolae Mătcaș** își are sufletul completamente românesc.

1978. Cu familia

1 mai 1982

31 august 1990.
Cu lingvistul Ion Mocreac

1970. Decan la Institutul Pedagogic
„Ion Creangă”

2005. Între prieteni la Casa Limbii Române

Ion **REPUDIAREA
DEDIU DETERMINISMULUI
GEOGRAFIC**

De mult bântuie prin Basarabia falsa legendă despre dominarea intelectuală a „nordiştilor”. Recunosc că, o vreme, am crezut în această poveste, mândru de faptul că și eu provin din nordul Republicii Moldova – din județul Soroca. Am căutat chiar și explicație „științifică” a acestui „fenomen” geodemografic. Cert este că în partea de nord a Moldovei de peste Prut, într-adevăr, constatăm cea mai mare densitate de cei mai vestiți români din toate domeniile de activitate intelectuală. Cum se face că anume acolo, la nord, s-au născut: Hurmuzăcheștii, Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, George Enescu, Ciprian Porumbescu, Nicolae Iorga, Ștefan Luchian, Grigore Antipa, Alexandru Arșinel etc.? Între timp am găsit și o soluție, cvasiștiințifică, pentru această „problemă”, dar aceasta ar fi o altă temă de discuție...

Dar iată că sudul lui Nicolae Mătcaș îmi răstoarnă întreaga ipoteză a „determinismului geografic nordist”. Și nu numai exemplul sărbătoritului nostru o face. O mai demonstrează și alții: în primul rând, alți trei Nicolai – Corlăteanu, Botgros și Sulac, apoi Eugeniu Grebenicov, Ion Osadcenco, Ion Bostan, Vitalie și Alexandru Marin, Anatol Eremia, Gheorghe Vodă. Tot din părțile acelea provin și Alexei Mateevici, Ion Ungureanu, Mihai Grecu, Petru Cărare.

Ce să zic? Mai rămâne de meditat...

Eu nu pretind că am fi prieteni sau colegi de breaslă cu profesorul și ministrul Nicolae Mătcaș. Dar camarazi de luptă suntem, cum sunt și cu mulți alți confrăți din generația anilor '60 – începutul anilor '90 ai secolului trecut. Este de datoria noastră să-i pomenim de fiecare dată numai de bine, chiar cu pioșenie și grațitudine, dacă vreți, pe toți cei care au constituit mediul real în care ne-am format ca oameni, ca români, ca specialiști și nu numai. În primul rând, ca luptători pentru renașterea națională. Țin să-i amintesc aici pe cei care deja au plecat în lumea celor drepti (dacă pe unii i-am omis din neatentie, rog să-mi

fie iertată impietatea): Nicolae Testemițeanu, Anatol Corobceanu, Sergiu Rădăuțanu, Vasile Melnic, Alexandru Diordița, Ion Vasilenco, Dumitru Cornovan, Vasile Coroban, Ion Osadcenco, Iachim Grosul, Nicolae Corlăteanu, Ion Dumeniuk, Silviu Berejan, Valentin Belousov, Anton Ablov, Eugeniu Russev, Vladimir Andrunachievi, Andrei Lupan, Leonid Cemârtan, Isidor Burdin, Serghei Lunchevici, Ion Vatamanu, Liviu Damian, Ion Gheorghîță, Emil Loteanu, Gheorghe Ghimpu, Nicolae Costin, Grigore Vieru... Aici l-aș adăuga și pomeni de bine și pe Artiom Lazarev, cu toate păcatele lui (antiromânești, moldoveniste), care a săvârșit și multe fapte frumoase, în special în domeniul culturii naționale.

Sunt sigur că Nicolae Mătcaș, ca și mine, se mândrește cu acești înaintași ai noștri, cu mediul intelectual în care am crescut și am activat.

În ceea ce privește atitudinea mea personală față de Nicolae Mătcaș, mă bucur sincer că este, că l-am cunoscut întotdeauna activ: la universitate, la mitinguri, pe baricade, la conferințe și mese rotunde, ca ministru al educației și științei (cel mai eficient de până acum), ca om de o aleasă cultură general-umană, talentat savant și poet, manager pe făgașul învățământului, ca sincer, pertinent și curajos camarad etc. A făcut enorm de mult pentru încadrarea a mii de copii și tineri basarabeni în prestigiosul sistem de învățământ românesc.

Realizările și meritele sărbătoritului nostru sunt multiple și esențiale. A devenit un cunoscut filolog în tot spațiul românesc; autor a numeroase lucrări științifice; a educat mii de studenți etc. Dar eu aș evidenția totuși câteva dintre cele mai importante merite: contribuția la revenirea la grafia latină, implementarea principiilor pedagogice tradiționale românești în învățământul preuniversitar din Republica Moldova. Rămâne încă viu în memoria copiilor și adulților basarabeni ciclul de emisiuni televizate „Învățăm a citi și a scrie cu caractere latine”, inițiate și susținute de Nicolae Mătcaș împreună cu regretatul profesor universitar și patriot Ion Dumeniuk. Este autorul minunatei cărți *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*. Frumoasă, atractivă, inedită și extrem de convingătoare este și opera literară a lui Nicolae Mătcaș. Pe mine personal mă copleșesc gândurile metafizice, inspirate ale omului de creație Mătcaș. Dar cel mai mult îl admir pe Nicolae Mătcaș-Omul, pe care îmi doresc să-l întâlnesc mai des și sănătos pe acest pământ românesc de-a pururi. Îl rog pe Cel de Sus ca așa să fie.

La mulți ani, domnule profesor!

Petru BUTUC **PRINCIPIUL METODOLOGIC
ÎN SCRIERILE DE GRAMATICĂ
ALE PROFESORULUI NICOLAE
MĂTCAȘ**

Numele cărturarului Nicolae Mătcaș este bine cunoscut pe întregul spațiu dintre Prut și Nistru, pe întregul areal al limbii române. Domnia Sa este respectat nu numai pentru că a fost în anul 1989 pe linia întâi în lupta cea dreaptă și sfântă întru revenirea la grafia latină și repunerea limbii române în drepturile ei firești, dar și pentru că este un mare om de cultură și știință. Sunt aproape cincizeci de ani de când își consacră viața cercetărilor de gramatică a limbii române literare, impunându-se, astfel, ca mare gramatician atât prin studiile, articolele și monografiile sale, cât și prin manualele de limbă română pentru școlile medii și cele superioare din Republica Moldova, elaborate cu participarea nemijlocită a dlui profesor N. Mătcaș: *Limba moldovenească literară contemporană. Manual pentru facultățile de pedagogie* (1987); *Limba moldovenească literară contemporană. Sintaxa. Manual pentru școlile superioare* (1987); *Limba moldovenească. Manual pentru clasa a VI-a* (1982) etc.

În lucrările dumnealui susține, dezvoltă și cercetează, în permanență, ceea ce este mai important, mai necesar, mai util și chiar sfânt pentru ființarea neamului – Limba Română. Profesorul Nicolae Mătcaș este, mai întâi de toate, un adevărat cunoscător al gramaticii limbii române literare. Fiecare studiu de gramatică, elaborat de Nicolae Mătcaș, se caracterizează prin profunzimea sarcinilor propuse, prin importanța ideilor ce le promovează și prin consecvența fidelă a criteriilor metodologice puse la baza cercetărilor. Problemele de gramatică (îndeosebi cele de sintaxă) sunt tratate de pe pozițiile principiului logico-semantic și funcțional, prin care Domnia Sa concepe analiza sintactică a părților de propoziție de la conținut spre formă, sub aspectul relațiilor comunicative, în baza unei semantici și logici naturale, pentru a identifica corelația semnificației substanțial-gramaticale ca bază a indicilor predicativi ai unității și, în general, ca bază a predicativității propoziției,

fenomen ce alcătuiește esența enunțului (Nicolae Mățcaș, *Limba moldovenească literară contemporană. Manual pentru facultățile de pedagogie*, 1987, p. 182). Iată cum sunt definite caracteristicile semantice ale predicatului verbal și nominal, ca nucleu al propoziției: „predicatul verbal exprimă o acțiune pe care subiectul gramatical fie că o efectuează, fie că o suferă, în timp ce predicatul nominal indică un calificativ oarecare, pe care-l atribuie subiectului gramatical, prin intermediul unui verb nepredicativ de relații (copulativ ori semicopulativ)” (Nicolae Mățcaș, *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Editura Lumina, Chișinău, 1978, p. 52).

Tot în baza principiilor semantice este determinat și statutul morfologic al categoriei gramaticale a cazului în limba română, despre care dumnealui menționează, pe bună dreptate, că „în limba română, cazul reprezintă o categorie morfologico-sintactică: morfologică, fiindcă dispune de forme diferite, sintactică, fiindcă raporturile redade de formele cazuale respective (de multe ori omonime) sunt deduse din îmbinări din context (Nicolae Mățcaș, *Școală a gândului*, Editura Lumina, Chișinău, 1982, p. 35).

La baza delimitării părților de propoziție, profesorul Nicolae Mățcaș, de asemenea, susține criteriul logico-semantic, atenționându-ne *ab initio* că „părțile de propoziție sunt niște categorii funcționale, condiționate de poziția cuvintelor și de relațiile dintre ele, menite a reda cele mai diverse raporturi semantice (Nicolae Mățcaș, *Școală a gândului*, Editura Lumina, Chișinău, 1982, p. 129). Numai logica semantică a oricărui enunț ne poate ajuta să disociem corect subiectul, predicatul și alte părți de propoziție. Uneori mai multe părți de vorbire pot forma numai o singură parte de propoziție nedezmembrabilă: *Casa fără femeie* (subiect) *este ca o biserică devastată* (predicat nominal); alteori una și aceeași parte de vorbire, în funcție de relațiile ce iau naștere pe axa sintagmatică, poate îndeplini diverse funcții sintactice: *De jale* (compl. circ. cauzal) *plânge tata / De jale* (compl. circ. cauzal) *plâng și eu* (Vasile Romanciuc). Acest substantiv cu prepoziție (*de jale*) comportă altă funcție sintactică în contextul ce urmează: *La noi de jale* (compl. indirect) *povestesc a codrilor desigur...* (O. Goga).

Pledând pentru o analiză sintactică a părților de propoziție în baza principii logico-semantic și funcțional, prof. N. Mățcaș, alături de alți savanți notorii (R. Budagov, A. Ciobanu, Silviu Berejan ș.a.), demonstrează, încă o dată, că „gramatica, de rând cu atâtea alte științe, este un exercițiu al intelectului, este «o școală a gândului»” (Nicolae Mățcaș, *ibidem*, p. 11).

Vlad **ULTIMA NOASTRĂ REDUȚĂ** PÂSLARU

Se știe că pentru a fi un om bine educat trebuie să ai cei șapte ani de acasă, iar pentru a deveni intelectual, trebuie să ai trei facultăți: prima s-o faci bunelul, a doua tatăl și a treia tu însuși. Profesorul Nicolae Mătcaș provine din țărani și, în timp, este la prima generație de intelectuali. Dar fiecare regulă sau principiu admite neapărat și câte o abatere, iar profesorul Mătcaș este un exemplu în acest sens, făcând abateri de la regula generală a ființei intelectuale și adunând, datorită hărniciei sale proverbiale (nu mi-l pot închipui să stea fără treabă niciun minut), trei facultăți într-o viață de om, savant și poet, profesor și ministru.

Ca savant cel mai *bine* cunoscut este acasă, unde s-a produs ca un veritabil tribun al limbii române, pe care a considerat-o *ultima noastră reduță* – metafora îi aparține – adică a românilor ruși din trupul Patriei Române. E metafora cea mai încăpătoare de sens, care a fost creată vreodată și care exprimă total ființa basarabeanului român. Valentin Mândăcanu, unul dintre curajoșii limbii române din Basarabia, i-a zis acesteia, în renumitul său eseu, *veșmântul ființării noastre*. N. Mătcaș a numit-o *reduță*, ultimul loc în care mai ființăm ca români. Or, *lupta* pentru limba română este și lupta pentru propria noastră ființare.

Ca poet este mai puțin cunoscut, deși a editat mai multe cărți, dar nu pentru a se face renumit și în această postură, ci pentru a răspunde firesc chemării pentru frumos.

Ca profesor s-a format încă din anii de studenție, muncind cu sufletul și cu mintea pentru a se asemăna chipului lui N. Corlăteanu, pe care l-a considerat cel mai bun model de savant și profesor.

L-am urmat și eu la timpul meu pe profesorul Mătcaș. Îl aveam în minte înainte de a-l cunoaște, pe când eram elev în clasele superioare, datorită fratelui meu Nikon, pe atunci student la litere, și care îmi povestea – nu despre profesorii săi, nici despre profesorul Mătcaș, ci despre lucrurile pe care le studia. Era o lume aparte ceea ce studia el, interesantă și aproape miraculoasă, încât, la un moment dat, m-am gândit că dacă fratele

meu, care este abia la anul I, știe atâtea lucruri despre fenomenele limbii și ale literaturii, atunci cum or fi profesorii lui? Am aflat în curând cum este un profesor universitar, în persoana dlui Mătcaș, care corespundea perfect imaginii pe care mi-o creasem despre profesorii fratelui meu. Nu era doar o enciclopedie lingvistică, ci și un model de gândire, vorbire și ținută academică, era în ochii mei un desăvârșit. Prezentând fenomenele limbii, le ilustra neapărat cu secvențe din opera scriitorilor români, dar niciodată nu le citea de pe hârtie, ci le recita. Știa pe de rost mai mult chiar decât profesorii de literatură și doar unul Ion Osadcenco poate că ar fi putut să-l întrecă.

Împreună cu Domnia Sa și cu alți câțiva studenți ai săi am fost primii în noua viață a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” (1967-1971). Și împreună învățam: el – să fie profesor și decan, noi – să fim studenți. El, având ca model o universitate, care era mai în vârstă decât absolventul ei cu doar cinci ani, dar totuși cu noroc de câțiva profesori foarte buni și de dezghețul hrușciovist, care a făcut posibilă deschiderea unei librării de carte românească în centrul Chișinăului. Am avut ocazia să trăim și noi, patru dintre studenții săi, miracolul sfânt al cărții românești, atunci când l-am ajutat să se mute de la cămin în apartamentul *hrușciovcă*, pe care-l primise la Botanica. Am încărcat un camion întreg, dar lucruri de gospodărie mai nimic. Doar lăzi cu carte românească. Mi-amintesc și acum cum i s-au aprins ochii lui Constantin Tănase, care deja pe atunci avea curajul să spună lucrurilor pe nume, întrebându-l în glumă pe profesor, ce-ar fi dacă, încărcând și descărcând cărțile, vreo două ar dispărea. Răspunsul profesorului mi-a desființat conceptul de morală: *Măi băieți, să furi o carte nu-i o crimă. E chiar laudabil. Dar eu vă rog să nu faceți aceasta cu cărțile mele, căci le-am adunat cu greu în anii studenției. Vă voi împrumuta însă cu plăcere pe oricare v-o doriți. Și C. Tănase s-a întors la cămin cu două cărți împrumutate din biblioteca profesorului.*

A fost și cel mai bun pedagog al nostru, influența sa educativă venind nu din *Codul constructorului comunismului*, afișat chiar și în cantina studentească – probabil, pentru a ne tempera pofta de mâncare, care întotdeauna era mai mare decât bursa –, ci din propria sa personalitate, iar aceasta venea de la aceleași izvoare ale pedagogiei populare, la care și noi am învățat, poate mai mult decât din manualele care ne declarau cei mai fericiți copii din lume (în timp ce tata, după ce răsfoia „Moldova socialistă”, la care era abonat fără voia lui, și „Zorile comunismului”, ziarul raional, la care era abonată mama, deși nu știa să citească, strecura printre dinți o înjurătură: „Minciuni!” și arunca ziarele la picioare. Noi trebuia să le luăm de acolo și să i le ducem mamei, care avea nevoie de ele ca hârtie de ambalaj).

Era un blând sever cu noi. Nu ridica vocea niciodată, vorbea calm, uneori făcea pauze mai mari decât aveam eu nevoie (abia când am devenit și eu profesor, am înțeles că le făcea pentru alții). Știam, simțeam că ne respectă mult ca pe viitorii profesori de română și nu îndrăzneam nimeni să vină la seminarele sale nepregătit. Și atunci când unul dintre colegii noștri a ignorat totuși – nu regula, mai degrabă un principiu moral acceptat mutual – am aflat că profesorul poate fi extrem de dur: „Dacă nu te respecti dumneata în calitate de persoană care și-a propus să devină învățător, nu te pot respecta nici eu. Ori îți accepți la modul serios misiunea, ori părăsește facultatea!” Prin această lecție, profesorul nu ne-a sporit frica, căci nu ne temeam de el, ci îl respectam pentru competența și cumsecădenia sa; el a exprimat principiul care ne lega, profesori și studenți, a făcut ca cel dintâi să fie auzit de fie-

care dintre noi, ne-a dat un instrument de devenire întru libertate. Căci nu poți fi profesor, mai ales de limba maternă, dacă n-ai sufletul liber, dacă nu crezi în limba română și în valorile pe care aceasta le exprimă și le creează continuu.

Acum, după ani de zile, încerc să înțeleg de ce anume N. Mătcaș a fost propus și acceptat întâiul ministru democrat al educației și-mi dau seama că argumentul cel mai tare a fost cumsecădenia sa. Miniștrii învățământului de până la el erau mai mult niște responsabili de promovarea ideologiei comuniste, decât oameni de cultură pedagogică. N. Mătcaș, pe lângă calitatea de bun profesor, de mare lingvist, își crease imaginea de om integru, de om cu principii formate în familie și în sânul limbii și literaturii române. Nimeni n-ar fi putut să-i reproșeze vreo faptă nedemnă, un gând sau o lucrare slugarnică regimului sau o funcție nemeritată. Își asumase o responsabilitate atât de mare, încât m-a rugat chiar și pe mine, care eram cunoscut doar prin câteva articole despre școala națională și ca unul din autorii *Concepției învățământului în Republica Moldova*, să-l consult în materii de învățământ. M-a flatat, dar m-am simțit și mândru să stăm jumătate de zi, într-o duminică, într-o sală a Universității Pedagogice, unde am dezghioțat fiecare domeniu al învățământului de la noi în probleme și posibile soluții. Și mai mândru am fost peste câteva zile, admirându-l pe profesor la televizor, cum prezenta în Parlament acele soluții.

Pâinea de ministru în primul guvern democrat s-a dovedit a fi destul de amară. E suficient să amintesc doar perioada de demarare a procesului de atestare a cadrelor didactice, când funcționarii din fostul minister comunist au agitat masele de învățători mai mult împotriva ministrului decât a atestării. Îi era urmărită activitatea la fiecare pas, unii din echipa sa au profitat din plin de cumsecădenia acestuia pentru a pune acel început de corupție în învățământ, care astăzi s-a extins la scară națională. Și de fiecare dată când îmi primesc salariul de profesor universitar în valoare de 2010 lei, îmi amintesc de declarația profesorilor de la Liceul „Gheorghe Asachi” din Chișinău, care au atacat pe nedrept în „Moldova Suverană” conceptul de atestare, pe ministrul Mătcaș și pe mine, pe atunci președinte al Consiliului Național pentru Atestarea Cadrelor Didactice. Or, azi, un profesor de liceu, cu grad didactic superior, are un salariu, datorită aceluia concept de atestare, cu mult mai mare decât al meu.

Mă gândesc și la *Alma mater* a mea, la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă”, care, atunci când N. Mătcaș hotărâse să revină la catedra la care a activat întreaga sa viață și de unde a plecat la minister pentru a face și mai mult bine, l-a lăsat șomer pe unul dintre cei mai mari profesori ai neamului. Aceeași instituție a repetat gestul și acum câteva luni, când a refuzat să-i acorde titlul de doctor honoris causa omului care a reformat învățământul de la noi.

Ceea ce înseamnă că metafora profesorului Mătcaș, dar inversată, este adevărată: Ultima rețuță a comunismului (mai) trăiește...

Iar profesorul Mătcaș a devenit între timp el însuși o rețuță a limbii române, a pedagogului total și a omului cumsecade. El n-a împlinit șaptezeci de ani. El, ca un copil, tot mai speră la o lume mai bună, mai dreaptă, mai curată. Și-a trăit doar repetat copilăria, de fiecare dată mai înălțător, mai sincer, mai senin, mai luminos. O spun și cărțile sale de poezie, fiecare mărturisind despre una din vârstele desăvârșirii sale.

La mulți ani, dragă profesore!

Elena **UN BUCHET**
ZGÂRCIBABĂ- DE TRANDAFIRI ALBI
BOGDAN

Să scrii despre profesorul Nicolae Mătcaș e ca și cum te-ai atinge de sublim. Atât de impunătoare și senină este imaginea Domniei Sale, încât, încercând să-i evoci chipul, ai teama să nu-i retușezi cu vreun cuvânt strălucirea.

Personalitate puternică, impunându-se prin inteligență și modestie, cumițenie și rigoare, frumusețe sufletească și eleganță aristocratică în comportament – așa l-am cunoscut pe iubitul meu profesor Nicolae Mătcaș. Am avut șansa, fericita ocazie și marea onoare de a-l avea ca profesor în timpul anilor de studenție (1975-1979) la două materii: Introducere în lingvistică și Sintaxa limbii române.

Se evidențiază net de ceilalți universitari: avea un fel specific de a se prezenta la ore, un fel deosebit, care te predispucea la stimă și admirație.

M-a impresionat prin erudiția sa, prin siguranța interpretărilor și argumentărilor, prin forța de convingere. Răbdarea benedictină și modestia profesorului se înscriu pe orbita unui rafinament de rară calitate.

Nici n-am bănuțit atunci că profesorul avea să-mi fie magistru pe viață, deoarece preocupările de cercetare lingvistică le-am deprins anume sub îndrumarea Domniei sale. Mai mult decât atât, studiul asupra predicatului verbal compus și a verbelor semiauxiliare l-am început încă din anii studenției, ca să se încununeze recent cu susținerea tezei de doctor în filologie, având în calitate de îndrumător un alt mare lingvist – prof. A. Ciobanu.

Recunoștința pentru distinsul profesor o port întotdeauna. Mi-au rămas în memorie frumoase amintiri din timpul orelor de sintaxă, pe care am îndrăgit-o încă de atunci, interminabilele discuții în afara orelor de curs vizând diverse probleme de sintaxă, dar și de literatură. Exigența manifestată de domnul Profesor, sfaturile pe care ni le dădea, grija părintească de a ne vedea oameni culți, sentimentul

demnității, dragostea față de valorile neamului sunt calități care au contribuit enorm la devenirea noastră.

Sub îndrumarea Domniei Sale am citit cele mai importante romane ale literaturii române în secția „Literatură străină” a Bibliotecii naționale, lucrări care nu erau pe atunci în programele universitare. Mai țin minte cum d-lui m-a informat de unde pot procura romanul *Delirul* de M. Preda, care s-a vândut pe atunci „din greșeală” o perioadă în Chișinău.

Nu greșesc dacă susțin că inegalabilul profesor a fost pentru mine cea mai bună școală de inițiere în știință, m-a format cu dăruire totală, acordându-mi deplină încredere și încurajare. Ce poate fi mai de preț pentru un discipol decât afirmația „Sunt mândru că nu m-ai dezamăgit în așteptări” – un autograf aplicat pe o culegere de versuri a Domniei Sale, dăruită mie de curând.

Este un adevăr de necontestat că prin tot ce a făcut și prin tot ceea ce face profesorul Nicolae Mătcaș este unul dintre lingviștii de seamă ai românilor. E convingătoare rezistența în timp a lucrărilor sale care au mereu căutare în anturajul academic: *Introducere în lingvistică, Școală a gândului, Probleme dificile de analiză gramaticală* ș.a., chiar dacă vreun „mititel” ar încerca să le găsească cusururi.

Vreau să mai afirm că cea mai impunătoare pentru posteritate rămâne îndrăzneala, curajul și verticalitatea de care a dat dovadă Domnia Sa în marea bătălie pentru limbă și alfabet. Anume în clipele de cumpănă au putut fi admirați adevărații bărbați ai neamului.

De neuitat pentru mine a rămas efortul Domniei Sale de a face drumul de la București până la Chișinău pentru a fi prezent la susținerea publică a tezei mele de doctor, iar buchetul de trandafiri albi, dăruit cu acea ocazie, rămâne a fi cel mai drag și mai scump buchet din viața mea. Trandafiri albi – această frumusețe pură ca și sufletul Domniei Sale a constituit pentru mine cea mai înaltă apreciere, suptura răsplătă pentru efortul depus la realizarea tezei de doctor în filologie.

Este un dascăl de mare prestigiu, un interpret sensibil al faptelor de limbă, „chipul lui are ceva din curățenia unui apostol”, vorba lui Sadoveanu. E chipul unui apostol în Catedrala Limbii Române. Așa l-am cunoscut și așa va rămâne mereu pentru generația de studenți pe care i-a instruit. La loc de cinste în Panteonul Științei Române, în rândul Oamenilor Iluștri ai Neamului nostru.

Chiar dacă timpul nemilos nu iartă pe nimeni și susținem, împreună cu omagiatul septuagenar:

„O roată de olar nu-i viața noastră,
Pe care timpul, crudul, ne-o tot mână
Ca vântul valul, setea gândul, zi de zi”

avem deplina încredere că domnul Profesor este tânăr și plin de viață, așa cum l-am cunoscut.

Să ne trăiți, iubite domnule Profesor! Vivas, crescas, floreas!

Maria **NASC**
CUDLENCO ȘI LA CRIHANA
OAMENI

Încă fiind copil, auzeam vorbindu-se în familia noastră numai de bine despre Nicolae Mătcaș și părinții dumnealui. Nenea Ghiță și lelea Anica, cum îi numea mama, erau oameni vrednici, gospodari la casa lor. Își lucrau singuri cele vreo cinci ha de pământ, inclusiv via de lângă casă și cea de peste râpa de la Chilatu. Nu angajau oameni cu ziua, cum făceau alții. Lucrau pe câmp de cu zori și până la asfințitul soarelui. Când a mai crescut badea Vasile, fiul lor, fratele mai mare al sărbătoritului nostru, îl luau și pe acesta în ajutor. În 1940, când s-a născut Nicolae, fratele avea deja 11 ani. A venit războiul, tata fusese concentrat, mama rămăsese cu cei doi copii. Nicolae era cuminte și înțelept. Mama Anica îl iubea tare. Deși măricel, îi plăcea să-l poarte în brațe. La 22 mai 1945, pe când se întorceau de pe câmp de la prășit cu sapele în spinare, un trăsnet a lovit-o în cap, celelalte surate căzând și ele la pământ, mai mult de frică decât de efectele descărcării electrice din preajmă. Când s-au dezmeticit și au văzut că sunt vii, și-au dat seama că numai Anica nu mai era în viață. Multă lume a plâns-o la înmormântare, căci era femeie bună la inimă, harnică foc și cu credință în Dumnezeu. Băieții au plâns-o încă mult timp după aceea. Întrucât tata nu fusese demobilizat, căci mai plana pericolul războiului cu Japonia. Singurul gospodar în familie, tată și mamă pentru micul Nicolae (de cinci ani) a devenit badea Vasile (la 16 ani neîmpliniți). Cel mai greu era să-i ogoiască plânsul după mama. Serile, ca să-l adoarmă, îi spunea povești, îi recita poezii (pe care le știa „de la români”), îi cânta cântece de dor și jale. Toamna târziu, s-a întors teafăr din război tatăl, moș Ghiță. Cum dormeau încă afară în polog, bădița Vasile auzi cum cobora cineva din deal la vale prin vie parcă plângând, parcă vorbind cu sine, se trezi și ascultă cu atenție: ce să fie? Își dădu seama de abia când tata cobora dinspre harman spre casă, îi ieși înainte, se îmbrățișară ca doi bărbați care trebuiau să fie tari, să nu plângă. „Colișor, scoală, puișor, că a venit tata!”, îl trezi el cu grijă pe mezin. Tata l-a luat în brațe, l-a sărutat pe obraz, tot încercând, cu

neîndemânare, să-și ștergă șirul de lacrimi care îl năboiau. Noroc că era noapte, iar lumina lunii nu le scotea în vileag. Au purces, apoi, cu toții, la organizarea vieții lor familiale fără priceperea, dibăcia, răbdarea și spiritul înnăscut de gospodină a casei. În zori tata pleca în câmp, după ce se întorcea, spăla, călca, făcea de mâncare, apoi iar revenea la treburile de bărbat. La un an și ceva, după ce se tot sfătuiseră cu băiatul cel mare, cerându-i consimțământul, se căsătoriră cu o vădană din Vadul lui Isac, căreia îi murise soțul în război. Cică Nicolae mult timp nu i se putu adresa cu apelativul „mamă”, fapt care o îndurera mult și pe mama Vera. Cu timpul, rana micuțului s-a mai domolit, iar atitudinea plină de grijă din partea noii mame și buna lui creștere i-au permis să-și calce pe inimă. Prin ani, i-a purtat tot respectul.

Întrucât se trăgea la carte, părinții nu l-au prea ocupat cu munca fizică, aveau să facă tot posibilul să-l dea la școală și să-i încurajeze eforturile (privilegiu de care nu beneficiase fratele Vasile, un băiat extrem de capabil și deștept). Nicolae le îndreptătea așteptările. Învăța bine și era lăudat de toți. Principial, cu un acut simț al responsabilității, dar și al dreptății și echității sociale, nu-i plăcea să sufere vreo presiune de sus. Nici când venea vreo inspecție de la raion sau de la minister și, ca elev fruntaș, era cam întotdeauna scos la tablă, nu-i plăcea. De câte ori nu era pornit să-și exprime nemulțumirea prin a declara că nu era pregătit, dar o forță din interior îi șoptea că nu e bine să spună minciuni. A fost printre pușinii copii ai satului care a terminat pe vremea aceea zece clase. A absolvit studiile liceale cu mențiune (1957). În același an a plecat să-și continue studiile la Chișinău. S-a înscris la Facultatea de Istorie și Filologie. Când venea prin sat cu vreo ocazie sau în vacanță, parcă era sărbătoare. Lumea îl întreba de una, de alta. Pentru fiecare găsea timp și vorbe bune și înțelepte. Toate acestea le-am auzit de la mama mea, Maria Brașoveanu, născută în anul 1927, cu doi ani mai în etate decât nenea Vasile, fratele lui Nicolae.

Personal, mi-a fost dat să mă întâlnesc pentru prima dată cu domnul Nicolae Mățaș nu acasă, în sat, ci tocmai la București. Mi-a vorbit, fără să mă cunoască, amabil, cu glasul său dumnezeiesc de blajin. La plecare i-am spus că suntem consăteni și că lucrez bibliotecară la Crihana Veche. M-a rugat să aștept puțin, imediat a revenit din birou cu câteva volume de versuri pentru biblioteca din localitate, pe care o consideră prima universitate a sa. Știam că este un ilustru profesor universitar, luptător neînfricat pentru deșteptarea conștiinței naționale, pentru revenirea la scrisul latin, om de știință competent și apreciat. Atunci am aflat că distinsul lingvist este și poet. Au urmat și alte donații de carte pentru cititorii de acasă. Și noi, crihănenii, sorbim cu nesaț din versul dulce, românesc, izvorât din inima neobositului apărător al limbii. Suntem mândri ca îl avem pe Nicolae Mățaș, acest copil al satului nostru devenit simbol al graiului matern, model al onestității, cumsecădeniei și omeniei.

La moment aniversar, adresăm omagiului urările noastre de viață lungă și sănătate.

Să ne trăiți ani mulți, plini de succese, noroc și numai bine, maestre!

Ion STICI **TRAIECTORIA**
în dialog cu **UNUI DESTIN**
Nicolae MĂTCAȘ **FRAGMENT**

– Am făcut și eu parte din istorica – pentru concluziile la care a ajuns și pentru soluțiile pe care le-a propus – Comisie interdepartamentală pentru problemele limbii materne de pe lângă fostul Prezidiu al Sovietului Suprem al R.S.S.M. (1987-1989), condusă de A. Mocanu, președintele Prezidiului. Parcă-i văd ca azi pe Gr. Vieru, N. Dabija, I. Vatamanu și alții militând de la tribună pentru bilingvism real, cu gândul să obținem măcar atâta, iar mâine să înfierăm bilingvismul ca ceva extrem de dăunător pentru dezvoltarea limbii și a gândirii noastre. Se lucra pe dibuite, deoarece nu se prea știa până unde puterea ar putea ceda. Erați secretar al Comisiei nominalizate (botezată ulterior, emblematic, drept „comisie de salvare a limbii”), deci erați în epicentrul a toate câte se întâmplau...

– Din epicentru se văd multe, dar te frige și lava dogoritoare a Vezuviului în flăcări din anii de foc, care nu s-a domolit nici astăzi. Ar fi multe de spus despre instituirea, componența inițială, restructurarea ulterioară a Comisiei, a grupurilor de lucru, despre comportamentul membrilor acestora în situații pașnice și în cazuri extreme etc. Lucruri care se vor cunoaște, poate, după cum se obișnuiește a se spune, la vreo 50 de ani după adoptarea Legislației lingvistice din 31 August 1989, când „se vor desecretiza arhivele” sau când va avea cineva curajul a scrie la rece despre toate acestea. Ion Dumeniuk a fost singurul care intenționa să scrie chiar atunci, la moment, „la cald”, cum s-ar spune. Subsemnatul poartă vina de a-i fi temperat pornirile, sfătuindu-l să lase memoriile pentru timpuri mai favorabile și o vârstă mai adecvată...

Asupra a două-trei momente principale însă nu pot să nu mă opresc. Cred că din componența Comisiei extinse și din invitații la lucrările acesteia au fost peste o sută de persoane devotate cu trup și suflet cauzei, iar la vreo cincizeci (Dabija, Vieru, Dumeniuk, Beșleagă, Berejan, Tanasoglu și... mă opresc aici, pentru a nu omite, la o încercare de enumerare exhaustivă, vreun nume de luptător notoriu) au demonstrat un curaj sau / și o abilitate de invidiat (în această privință

excelau, cred, Ion Borșevici – cu tot supranumele de sforar din umbră, care planează neîncrezător asupra d-sale, trebuie să mărturisesc cu mâna pe inimă că ne-am înțeles de fiecare dată din priviri –, Ion Dumeniuk și subsemnatul) pentru a depista și distruge blindajul tertipurilor diabolice la care se dedau reprezentanții puterii, interfrontiștii, mancurții, promotorii moldovenismului primitiv pentru a zădărnici eforturile sincere ale oamenilor de bună credință de a instaura, prin legislația lingvistică, dreptatea istorică, respectul reciproc și condiții de asigurare a unei conviețuiri normale între grupurile etnice minoritare și populația majoritară, de dezvoltare liberă a limbilor și culturilor naționale. Cu toate aprecierile critice de astăzi, mai cred că, pentru timpurile acelea, am reușit să obținem izbânzi neverosimile. Deși, la 1988 și începutul lui 1989, conducerea se temea și de aceea se opunea să-i atribuim limbii materne statut de limbă de stat pe teritoriul Republicii Moldova, implicit, și statut de mijloc de comunicare interetnică la nivel oficial în republică, vizitele de serviciu ale membrilor Comisiei în republicile baltice, în cele din Asia Mijlocie și Caucaz, evoluarea rapidă a situației lingvistice ulterioare din fostele republici sovietice, mișcările de stradă ale luptătorilor pentru limbă și alfabet au forțat-o să accepte înființarea unor grupuri de lucru, alcătuite din deputați, literați, lingviști, juriști, oameni de cultură, informaticieni, în vederea elaborării legislației lingvistice. Intenția inițială a organizatorilor a fost de a tergiversa activitatea numitelor grupuri, de a le impune anumite puncte de vedere – cel oficial, întâi de toate –, iar dacă nu va fi posibil, de a le astupa ochii demonstranților cu legea privind statutul de limbă de stat și de a respinge prin toate mijloacele (Țineți minte proverbialul „Niet, niet i niet!”?) revendicarea revenirii la grafia latină. Criticii de astăzi ai legilor lingvistice adoptate în august 1989 ar trebui să nu uite că, la vremea aceea, exista încă U.R.S.S.-ul, partidul unic de guvernământ și de imbecilizare ideologică (și nu numai) a maselor, o limbă unică de înțelegere și comunicare pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice, inclusiv în republicile unionale. Ar mai trebui să-și aducă aminte că varianta – atunci radicală prin prevederile ei – a Uniunii Scriitorilor a fost respinsă din start ca bază pentru discuții. Atunci când, în grupurile de lucru, se ducea o luptă înverșunată nu numai pentru orice formulare, ci și – literalmente – pentru orice semn grafic, pentru orice virgulă, cei care au lucrat „pe viu” au avut satisfacția de a se asigura ca, dacă trece legea privind atribuirea statutului de limbă de stat limbii materne și este cumva respins proiectul de revenire la grafia latină, această prevedere să fie „strecurată” și în prima lege: „Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, limbă ce funcționează în baza grafiei latine”. Ce tâmbălău se ridicase atunci, cum se străduia să ne „convingă” fugarul de azi din partidul comunist Vladimir Țurcan, cureaua de transmisie dintre grupurile de lucru din Casa Guvernului și cabinetul nr. 1 al tov. Semion K. Grossu din sediul CC, că nu e logic și nu are rostul să fie inclusă în definiție această precizare, pentru care există un proiect de lege aparte! (De parcă noi, ceilalți, nu am fi știut acest lucru.) De ce insistam asupra revenirii la alfabet latin (alfabet „latân-moldovenesc”, cum îl numea Grossu, care, când a văzut că nu va mai putea fi respins, insista să-l acomodăm variantelor cu diacritice suprapuse literelor latine aplicate pentru limbile slave – ale căror „virtuți” se străduia să ni le demonstreze futil, la comanda autorităților, pictorul poporului din U.R.S.S. Ilia Bogdesco –, și nu să preluăm varianta normală, „românească”)? Pentru că, în felul acesta, se ștergea orice deosebire între pretinsa

limbă „moldovenească” și naturala limbă română, se dovedea diogenic de simplu că regele este gol. Din aceleași considerente în legea privind statutul de limbă de stat s-a mai „strecurat” o șopârlă: recunoașterea identității (corect ar fi trebuit spus: unității) lingvistice moldo-române realmente existentă. Promovarea aproape în fiecare articol a principiului bilingvismului era o realitate peste care nu se putea trece la etapa aceea tot așa cum limba moldovenească nu putea fi numită, la ora aceea, limbă română. Dar premisele fuseseră „strecurate”, baza legală fusese asigurată. Iată că nici după douăzeci și ceva de ani conducerea criptocomunistă și fățiș comunistă care s-a perindat la putere nu a asigurat funcționarea legilor lingvistice (azi anacronice și ilogice pentru un stat suveran și independent) și nici fixarea în constituție a numelui corect al limbii și al purtătorilor nativi ai acesteia.

– Ai fost pe rol de expert la istorica Sesiune a XIII-a a Parlamentului R.S.S.M. (august 1989), când s-a revenit, epocal, la alfabetul latin. Am văzut multă lume plângând de bucurie atunci. L-am cunoscut într-o anumită măsură pe minunatul, bunul și irepetabilul Ion Dumeniuk. Te rog, povestește-ne, dacă se poate, detaliat cum ați tras dimpreună cu dumnealui acele prime brazde în noua Legislație lingvistică, cum ați susținut, seară de seară, în 1989-1990, la TVM, deja într-un timp când activai ca ministru, acea rubrică „Învățăm a citi și scrie cu caractere latine”? Ce simți când pășești astăzi pe strada care-i poartă numele?

– Câtă vreme au durat dezbaterile, am fost acceptați, în calitate de experți, chiar în sala de ședințe. Aveam emoții de nedescris. Ascultam cu sufletul la gură cum se pronunță fiecare vorbitor. La un moment dat, în pauză, se apropie de noi, speriat, Ion G. Borșevici, președintele grupurilor de lucru, care elaboraseră proiectul de lege privind atribuirea statutului de limbă de stat limbii populației majoritare din republică și al celui care elaborase proiectul privind funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republicii. „Trebuie să ia cuvântul cineva din partea grupurilor de lucru, ne spune d-lui, speriat în continuare. Cine?”. „Chiar dvs., Ivan Gavrilovici. Sunteți deputat, președinte al grupurilor de lucru...”, îndrăznesc eu să-l încurajez. „Noi cu Dumeniuk cine suntem, cine o să ne dea cuvântul?”. „Lască vorbesc eu cu Ion C. Ciobanu să-ți ofere d-tale cuvântul”, îmi aruncă din mers și aleargă spre prezidiu, căci se terminase pauza. Nu-mi venea a crede că mi se va oferi cuvântul mie. Nici n-am reușit să schimb o vorbă cu Dumeniuk, cu atât mai mult să mă concentrez, că și aud dinspre prezidiu: „Este invitat deputatul cutare, se pregătește expertul Nicolae Mățcaș”. Cunoșteam lucrurile, firește, dar responsabilitatea era atât de mare, anturajul atât de străin, ca să nu spun mai grav, emoțiile într-atât de puternice, încât numai eu știu cât m-a costat să mă mobilizez și să improvizez alocuțiunea pe loc. Timpul era limitat, de spus trebuia cât mai mult și accentuat, astfel că, atunci când l-am auzit pe traducător în cască propunându-mi să vorbesc „mai încet” (avea în vedere mai rar, nu atât de grăbit, fiindcă nu reușea să facă traducerea sincronă), am trecut la limba rusă și am tras niște rafale cu viteza sunetului, ca o turuitoare de limbă spaniolă, dar m-am încadrat în cele șapte minute ce mi se rezervaseră. Ce voi fi spus eu acolo subversiv, însă cei care priveau transmisiunea la televizor mi-au spus că cineva din conducere (nici nu mai importă cine), care se afla în rândul 1 din sala de ședințe,

ar fi tras o înjurătură de mama focului în loc de cuvenitele aplauze... (Expozeul alocuțiunii mele – istorice, într-un fel – a fost reprodus sub titlul *Dacă vrei să te simți ca acasă* în cartea *Coloana infinită a graiului matern*, editată, împreună cu Ion Dumeniuk, în 1990, la Hyperion.) Îmi amintesc că era deja seara târziu, o întrerupere mare, noi toți, deputați și experți, pe scenă, deputații nu erau de acord cu formularea că limba moldovenească îndeplinește și funcțiile de mijloc de comunicare pe teritoriul republicii. Se zvonea că S. K. Grossu l-ar fi sunat direct pe Gorbaciov – „Mihail Sergheievici, ce-i de făcut? Gloata (oamenii adunați în Piața Marii Adunări Naționale și în jurul Teatrului de Operă și Balet, în care își ținea ședințele vechiul parlament) cere ca limba de stat să fie proclamată și limbă de comunicare oficială pe teritoriul republicii” –, iar acesta i-ar fi răspuns: „În niciun caz!”. În timpul acesta aleargă pe scenă cu sufletul la gură, speriat ca scăpat din gură de șarpe, Vladimir Nicolaevici Voronin, ministrul de interne de atunci: „Semion Kuzmici, ce-i de făcut? Gloata se pregătește de asalt!”. Toți se învârt pe scenă: deputații Leonid Țurcan din Tiraspol, Piotr Țâmai din Tighina, Ion C. Ciobanu... Semion K. Grossu – la noi: „Ce-i de făcut?”. „Restabiliți textul așa cum a fost formulat de grupul de lucru”, mă încumet să-i dau un sfat omului ajuns la nevoie... A doua zi, de îndată ce au luat sfârșit dezbaterile, experții au fost înlăturați din sala de ședințe. Nu ne-a mai apărut nici conducătorul grupului de lucru, căruia, prin acceptarea de a lua cuvântul, îi salvasem și onoarea, și obrazul curat în fața mai-marilor zilei. Noroc de niște cameramani, care, recunoscându-ne și fiindu-le jenă, probabil, ne-au ascuns după niște scaune la balcon. Anume aici, la cucurigu, cu răsuflarea întretăiată și cu inima în călcâie ca să nu fim depistați, am trăit mărețele clipe de bucurie când au fost votate legile cu privire la limbi. Ion Dumeniuk, intuind importanța istorică a evenimentului, cu acribie de scrib și-a notat atunci în blocnotes: „Azi, joi, 31 august 1989, ora 15,55 min. și 06 sec., cu 337 voturi pentru, 2 împotriva și 3 abțineri, în Parlamentul R.S.S.M. a fost votată Legea cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină”. Cu un rând mai jos: „la ora 16,19 min. și 17 sec., cu 297 voturi pentru, 43 împotriva și o abținere a fost votată Legea privind statalitatea limbii noastre”.

Când am ieșit afară, torentul de oameni radiind de bucurie, unii cu lacrimi în ochi, aclamau, femeile îi legau cu prosoape tradiționale în cruciș și curmeziș pe Ion C. Ciobanu, Mircea Snegur, Ion Borșevici... Noi cu Dumeniuk, care știam cu câtă luptă și cu cât sânge – la figurat vorbind – a fost obținută izbânda, ne-am strecurat cum am putut prin clopotele de urale, simțindu-ne parcă vinovați de ceea ce se întâmpla pe scena improvizată ad-hoc în fața Teatrului de Operă și Balet, și ne-am pierdut în mulțime...

Am scris de îndată, cooptându-l și pe Gh.Rusnac, un Îndreptar de ortografie, am acceptat, la propunerea Institutului de Lingvistică al A.Ș., colaborarea la Normele ortografice, ortoepice și de punctuație (personal, împreună cu Maria Hadârcă, am elaborat, într-un timp record, mai multe îndrumare de fonetică și ortoepie), ne-am angajat, cu Dumeniuk, la emisiunea săptămânală TV, având ambiția să-i familiarizăm pe telespectatori cu scrisul latin și să spulberăm, astfel, temerea secretarului II al P.C.M. N. Bondarciuk cum că întreaga republică va deveni anal-

fabetă. Am susținut, în mass-media de la noi, ciclul „Învățăm limba de stat” pentru rusofoni cu dorința nesimulată de a-i ajuta să se integreze mai lesne în viața socială din republică în noile condiții, dacă vor să se simtă nu ca acasă, ci chiar acasă. Nu să organizeze greve împotriva limbii și scrisului, ca Nina Andreeva de la Tiraspol și kolegele ei de pe șine.

Ciclul de emisiuni televizate privind revenirea la scrisul latin a fost reluat pe parcurs. Conducătorul agrarian al țării, în loc să se bucure că un membru al guvernului se zbate pentru implementarea Legii, cică și-ar fi exprimat supărarea: „Da ce, domnul ministru al învățământului nu are ce face de iese seară de seară la televizor și ne învață a citi și a scrie?!...”. Mai știi, poate că era cazul să învățăm a scrie corect toți, de la vlădică pân-la opincă... Același ciclu a fost preluat și de redacția TV în limba română de la Cernăuți, era vizionat și la Iași, însă nimeni de acolo nu și-a exprimat nemulțumirea că dl ministru nu s-ar afla la locul lui.

În rarisimile clipe când am ocazia să-mi port pașii pe strada colegului Ion Dumeniuk, am senzații contrare: de mândrie că memoria colectivă nu-l uită pe neînfricatul luptător de pe baricade de la '88-'92 și îi apreciază contribuția la deșteptarea conștiinței naționale; de tristețe că Legislația lingvistică de la 1989, imperfectă și anacronică după trecerea timpului, n-a fost pusă în aplicare de cei care au votat-o, ba chiar a fost obstrucționată premeditat; de scârbă că unele eforturi care l-au costat viața au fost zadarnice; de hotărâre de a-i continua neabătut cauza. După cum îi plăcea să spună și Domniei Sale, lupta continuă!

– La momentul oportun ai demonstrat că ești un polemist de forță: cei care rămău „adânc” sub ce avem mai sfânt – veșnicia limbii române și a neamului românesc – au căzut în vizorul savantului Nicolae Mătcaș, dumneata trimițând asupra lor din branduri proiectile grele ce aveau la bază adevărul științific, nelăsând astfel piatră pe piatră din tot ce susțineau ei, induși mereu în eroare de acea ideologie mincinoasă bolșevică sau, ceea ce e cu mult mai grav (pentru unii ca Senik, Stati, Dziubinski), dintr-o nemulțumire sau obidă personală, promovând minciuna voit, conștient, în deplină cunoștință de cauză de ceea ce fac, în rândul maselor de oameni mai puțin instruiți sau cu totul neinițiați. Dacă aș avea putere de decizie politică, și astăzi ți-aș acorda Premiul de stat pentru volumul *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1998), deoarece el nu și-a pierdut actualitatea. Nu mai cunosc pe cineva la noi care ar fi atins atare cote în polemica sa cu impostorii. Când, unde ai acumulat materialul științific, în ce mod ai găsit posibilitatea pentru a înmănunchea sub copertă de carte toate acele „ghiulele”?

– Jos impostura, jos minciuna, scorniturile, falsul! Jos cu premiile, frate Ioane, sus adevărul, corectitudinea, integritatea, demnitatea! Adevărul l-am găsit în cronici și letopisețe, la cărturarii noștri timpurii, în anale, în lucrările scriitorilor clasici și moderni. Culmea este că multe din lucrările acestea, pe care le-am citit și răscitit pagină cu pagină la Biblioteca Academiei Române și la Biblioteca Națională din București, sunt citate și de impostori de-alde Stati, Moldovan, numai că sunt citate trunchiat sau voit denaturat, lăsându-i unui cititor neavizat sau care nu mai are

răbdarea să confrunte citatele reproduse cu originalul, prin autoritatea numelor la care se referă, impresia că ar fi tocmai așa cum ne spune mincinosul. Le-am descoperit falsul și i-am bătut cu propria lor armă. Imbatabile sunt argumentele ce se conțin în citatele reproduse onest, datoria mea a fost să le sistematizez și să le reproduc exact. Unii dintre colegi, care cunoșteau falsul din „Moldovenii în istorie” al așa-numitului Petre P. Moldovan, precum și cele promovate ostentativ de Vasile Stati și ciracii săi, îmi spuneau că nu are rost să-mi pierd timpul cu combaterea unor ineptii strigătoare la cer, iar eu, în perioada 1994-1998, îi expediam lună de lună dlui Alexandru Bantoș, redactor-șef al prestigioasei și cititei în toată Țara reviste chișinăuiene „Limba Română” (al cărei ctitor, împreună cu I. Dumeniuk și A. Bantoș, am orgoliul să mă consider), articole critice, pe care, la un moment dat, cu sprijinul efectiv al dlui redactor și al Departamentului României de pretutindeni și diaspora de pe lângă Guvernul României, am reușit să le înmănunchez, cum spui, sub coperta cărții la care te referi. Le mulțumesc sincer pentru sprijin. Aș fi preferat să rămână o carte de epocă, istorică, dar ea continuă să fie, în mare, grație persistenței imposturii, actuală și astăzi. Să te audă nu atât cei care împart premiile, cât, mai cu seamă, cititorii! Căci lor le sunt adresate cărțile, nu difuzorilor de lauri.

– Ca ministru și membru al guvernului, a trebuit să purcezi la reforme esențiale în învățământ, lucru pe care l-ai onorat cu brio. Toate se derulau cu o asemenea accelerație încât noi, jurnaliștii, abia dacă reușeam să monitorizăm ce se întâmplă. În ce măsură ai apelat la experiența românească în demararea reformelor? Care era la acea oră deosebirea dintre cele două sisteme de învățământ? Unde ne aflăm (se află și românii din Țară) astăzi în vederea modernizării studiilor de tot felul? Are școala noastră șansa de a ieși la un liman european?

– Nici chiar așa: „cu brio”. Ba multe din ele, așa spune, „cu sânge”, pentru că opinia publică de la noi este pentru schimbare doar la nivelul retoricii. Când treci la fapte, vechea mentalitate vrea să ne țină pe loc, devine recalcitrantă, agresivă. Căci schimbările mă afectează direct pe mine, pe d-ta, pe colegi, ne creează incomodități personale, ne obligă să revenim la carte. Nu era mai bine (adică mai comod) înainte? De ce să mai pun mâna pe carte: nu am studii superioare, degeaba am absolvit facultatea? Cu această rezistență m-am întâlnit deja din primul an de învățământ, 1990-1991, sub ministeriatul meu, de la noile planuri și programe de învățământ, de la elementara introducere în sistemul de învățământ moldovenesc de toate nivelurile (primar, gimnazial, liceal, profesional, universitar), indiferent de limba de predare, a cursului de Istoria românilor, a studierii întregii moșteniri literare românești, nu numai a literaturii basarabene, a cronicarilor moldoveni și a clasicilor, care se născuseră până la 1859 și numai în spațiul dintre Nistru și Milcov, de la acceptarea predării religiei în școală până la împotrivirea de a priva limba rusă din școlile cu predarea în limba română de statutul de disciplină favorizată cu un număr dublu de ore față de limba statului și de a-i conferi statut de limbă străină opțională. Chiar ambasadorul rus mă acuza că aș interzice studierea limbii ruse, că aș închide școlile rusești, că aș crea privilegiu pentru instituțiile moldovenești, că aș provoca ura interetnică... Îl întreb pe dl ambasador dacă

limba rusă trebuie studiată „sub amenințarea bătei” sau benevol. Îl rog să-mi nu-mească nu o școală, ci măcar o clasă sau o grupă rusească de la grădiniță care ar fi fost închisă. Îl întreb dacă e privilegiată școala moldovenească din care, din lipsă de spațiu, e pusă în situația de a-și organiza studiile în trei schimburi ori școlile rusești, care dau cu chirie spațiile libere. Îl mai întreb dacă înființarea de instituții de învățământ (grădinițe, școli, licee, școli pedagogice, universități) sau deschiderea de grupe cu studierea în limba națională a grupurilor etnice pe lângă instituțiile existente, aidoma celor cu instruire în limba rusă și în limba statului, ar putea provoca ură interetnică sau, dimpotrivă, creează pentru prima dată premise reale pentru satisfacerea necesităților cultural-naționale ale reprezentanților de diferite naționalități din Republica Moldova, bază pentru conviețuirea lor pașnică cu populația majoritară, iar prin învățarea limbii de stat – pentru manifestarea lor deplină în viața socială a republicii, pentru a se simți ca acasă. Ambasadorul nu are ce-mi răspunde, însă mă amenință că îi va scrie lui Boris Elțin(!)... Sigur că, din motive obiective reale, când trebuia reparată o nedreptate instaurată pe cale oficială timp de peste 50 de ani, existau dificultăți reale, nu inventate: profesorii de limbă și literatură maternă nu-i studiaseră la facultate pe Caragiale, Goga, Iosif, Rebreanu, Bacovia, Coșbuc, Macedonski, Sadoveanu și trebuiau să-i învețe „din mers” ei înșiși, în bibliotecile noastre nu existau operele literare, care urmau să le fie predate elevilor; profesorii de istoria românilor urmau să studieze ceea ce nu studiaseră la universitate, nu dispuneau de manuale pentru elevi; profesorii de limbă și literatură rusă din școlile cu predarea în limba română rămâneau fără locuri de muncă, urmând să se reprofileze. Unii colegi de creație (scriitori), mari patrioți și buni români, începuseră să aibă emoții când conștientizaseră că introducerea în programe și manuale a marilor scriitori români ar putea să le reducă spațiul acordat pentru studiere ori să-i răstoarne de pe soclu. Paliativul la care apelasem era: reeditarea de urgență a unor cursuri din perioada interbelică de istoria românilor, chiar dacă, în absența altora, erau din start oarecum învechite și incomplete; organizarea urgentă a unor cursuri de specializare la materia numită, precum și pentru familiarizarea profesorilor de literatură română cu operele literare și biografiile scriitorilor clasici, care nu fuseseră studiați la facultate; împrumutul masiv de manuale și beletristică necesară din Țară; apelul către istoricii și literații noștri de a purcede urgent la întocmirea manualelor de literatură română, istoria românilor; crearea unor colective mixte din specialiști din Republica Moldova și România pentru scrierea manualelor; asigurarea în școli a unor locuri de muncă pentru profesorii de limbă rusă, rămași fără ore, inclusiv posibilitatea de a se înscrie prin corespondență la universitate la a doua facultate (de regulă, înrudită cu vechea specializare: limba maternă sau o limbă străină) și dreptul de a preda respectiva disciplină în școală etc. Frumos pe hârtie, în cabinetele ministeriale, greu la fața locului. Lumea era bulversată, spiritele se incitau, nemulțumirile creșteau. Satisfacția ce ne însuflețea era viitorul, însă pârția trebuia croită acum, temeinic și cât mai urgent, timpul fiind limitat, din umbră pândindu-ne fantomele revanșarde ale trecutului imediat. Trebuie să menționez că am avut norocul totuși, ca la inspectoratele județene, în școli, la facultăți să colaborăm cu oameni înțelepți, entuziaști, temerari, dornici de schimbare, bucu-roși de perspectiva ce se deschidea de a se înrola în matricea întregului românesc,

care ne-au susținut eforturile, servind ca exemplu demn de urmat și pentru alții care gândeau și simțeau românește, oameni cărora mă închin și cărora le aduc și pe această cale mulțumirile mele întârziate, dar dezinteresate. Fără sprijinul, eforturile, sacrificiile lor nu am fi fost în stare să realizăm ceva.

Am stabilit chiar din primul an relații firești de colaborare cu ministerul omolog de la București, am elaborat Legea învățământului în scopul corelării sistemelor de învățământ din cele două state românești (fiind acuzați de un pretins „patriot” că am fi preluat-o pe cea din România, respinsă în prima variantă de Parlament), al lichidării granițelor tranșante și al accederii mai lejere a elevilor și, respectiv, a studenților de la un nivel de studii la altul (de la cel primar la cel gimnazial, de la cel gimnazial la cel liceal sau profesional, de la cel liceal la cel universitar, de la învățământul universitar de scurtă durată la cel de lungă durată, de la învățământul universitar propriu-zis la cel postuniversitar), al asigurării în viitorul imediat a bugetului învățământului cu un procent din PIB cel puțin la nivelul celui din România; am trecut la sistemul decimal de apreciere a cunoștințelor; am girat înființarea, în paralel cu instituțiile de învățământ public, a unei rețele de învățământ privat (tip Liceul de creativitate și inventică „Prometeu” din Chișinău, ULIM etc.), cu susținerea parțială a acestora din bugetul ministerului; am apelat la colegii din Țară la întocmirea planurilor și programelor de învățământ, a manualelor, în perspectiva unificării acestora; în învățământul profesional, organizat după exemplul colegilor români și germani, intenționez pregătirea specialiștilor în specialități legate de necesitățile timpului și de specificul local: lucrări de artizanat (impletitul obiectelor din lozie, țesutul, prelucrarea lânii și a pielii), reparație ceasuri, confecționarea obiectelor din lemn etc.; ministerul de la București s-a oferit să ne creeze posibilitatea de specializare a cadrelor didactice de orice rang din Republica Moldova în instituțiile de învățământ din Țară pe burse din partea statului român; am declarat dezideologizarea învățământului și lichidarea organizațiilor școlare politizate din perioada sovietică; pentru stimularea perfecționării continue a lucrătorilor din învățământul public, am elaborat criteriile de atestare a cadrelor didactice în vederea accederii, în baza performanțelor obținute, la diverse grade didactice cu retribuire diferențiată și atractivă. Pentru satisfacerea necesităților cultural-naționale ale grupurilor etnice din republică au fost înființate, după cum menționasem mai sus, o serie de instituții de învățământ noi (Școala pedagogică din Taraclia, Universitatea de Stat din Comrat), au fost organizate linii (grupe) cu pregătirea în limba minorităților (bulgară și găgăuză la Școala pedagogică din Cahul și la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău, ucraineană la Școala Pedagogică din Lipcani și la Universitatea „Alec Russo” din Bălți, idiș la Universitatea de Stat din Moldova) și studierea aprofundată a limbii de stat și a unei limbi străine, au fost deschise grădinițe, licee cu predare în limba maternă, paralel cu învățarea limbii de stat, ș.a.

Firește că parlamentarii și mai-marii zilei nu ne-au permis să armonizăm perfect cele două sisteme de învățământ.

– Etichetările de „românizator”, „unionist”, acuzațiile de „românizare” a învățământului din Republica Moldova și de „reetnizare” a tinerelor generații de moldoveni se mai țin de dumneata? Am avut doi copii la studii în București

și Cluj-Napoca și nu am văzut să se „reetnizeze”, ba îmi trimit din străinătăți regulat nepoței vara să facă aici, în Republica Moldova, limba română. După agrarieni, în timpul celor opt ani de dictatură comunistă, ministerul a făcut / aprobat manuale de calitate dubioasă și acum nu știe ce să facă cu ele, școala de astăzi e înnămolită în ce privește introducerea religiei în școală... Probleme și probleme. Mai vezi cumva vreo rază de lumină de la capătul tunelului?

– Eu n-am avut cum să-i românizez pe moldoveni, pentru că ei, ca bucovinenii, moldovenii de din dreapta Prutului, muntenii, oltenii, ardelenii, maramureșenii, bănățenii ș.a., sunt români de la naștere. Mai degrabă ar fi cazul, vorba colegului Ion Ungureanu, să-i românizăm pe unii români din țară, care, în timpurile de tranziție, au cam uitat că sunt nu numai europeni, ci, ca buni europeni ce se vor, ar mai trebui să fie și buni români. Nu sunt sigur dacă „moldoveniștii”, interfronțiștii, mancurții de tot soiul de la noi nu mai ascund etichetările în arsenalul lor pentru timpuri „mai bune”. Conducerea la zi a republicii, inclusiv ministerul, cred că îmi împărtășesc inițiativele de reformare a învățământului de acum 20 de ani. În măsura în care tindem spre integrare în Europa nu prin vorbe, ci prin fapte, se va întrezări și luminița la care te referi. Trebuie să înțelegem cu toții, chiar și alogenii, dacă ne vor și își vor cu adevărat binele, că trenul nostru spre integrarea europeană trece numai prin România. Prin urmare, dacă nu vrem să pierdem timpul la frontieră, trebuie să schimbăm de urgență ecartamentul!

– Totuși ce anume s-a întâmplat că, la un moment dat, când veniseră neo-comuniștii agrarieni la putere, ai rămas în afara învățământului universitar, pentru care ai avut și ai vocație? Trei decenii de decănie, de șefie la o catedră, apoi alta, nu-ți oferea dreptul de a continua profesiunea pentru care aveai chemare? Ce i-a făcut pe potențaii zilei și pe logofeții universitari să apeleze la un asemenea comportament odios vis-a-vis de persoana d-tale?

– Ba da, mi-l oferea fără rezerve. Îndepărtându-mă de la catedră, agrarienii și locotenenții lor docili au lovit chiar în inima mea, pentru că știau că eu nu puteam trăi fără comunicarea cu tineretul. În 1994 a fost primul 1 septembrie din viața mea de profesor când nu mai aveam dreptul de a intra în sala de studii. De necaz și durere, m-am dus la careul solemn de la Liceul român-englez „Mircea Eliade”, unde s-a intonat imnul „Deșteaptă-te, române!” și unde vocile de clopoțel ale elevilor anunțau un început de an școlar de bun augur. „Nici comuniștii nu procedau în acest mod”, se revolta Grigore I. Eremei, om de stat și fostul prim-secretar al P.C.M. „Am să vorbesc cu Petru Lucinschi”. Nu știu dacă va mai fi vorbit, știu doar că a trebuit să iau calea pribegiei (iar când ajunsese ambasador în România nu s-a mai interesat de destinul meu. Era și firesc: Excelența Sa reprezenta o țară, subsemnatul – altă țară...). Singura consolare era că plec în Țara-mamă. Motivele îndepărtării? Devenisem periculos pentru tineret, pentru învățământ, pentru integritatea țărișoarei, probabil. Unii se vor fi răzbunat pentru că nu le satisfăcusem ambițiile. Alții, cei care au tras sforile pe la spate, au făcut-o, indiscutabil, din motive de invidie, din ranchiună. N-am fi adevărați români dacă n-am fi invidioși, dacă nu ne-am ruga să piară capra vecinului.

Nicolae **CAISUL**
MĂTCAȘ

Noiembrie-și scutură poalele iernii.
Ninge cu frunze în Cișmigiu.
O pâclă de mahnă în suflet se-așterne.
În suflet e gol și în parc e pustiu.

Deodată, o, Doamne, ninsoarea-ncetează,
O boare de vânt austral se prefiră
Și-aduce cu sine-un crâmpei de oază –
Miroznă de floare și sunet de liră.

Ascuns într-un colț de vântoaicele lumii,
Cu capul în nori și sfidând calendare,
Un gingaș cais s-a pornit azi pe glume:
Ghidușul cais dat-a astăzi în floare!

Tu iartă-l, o, Dive, c-a mers contra firii,
Păzește-i candoarea cu mitră de zeu,
Căci florile lui sunt o sfântă iubire
La moara de vise a lerului meu.

(Din volumul *Trenul cu un singur pasager*, Poezii,
Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998, 88 p.)

BASARABIEI

În memoria marelui Grigore Vieru

Basarabie,
rapsozii tăi ți-au ales
cele mai deplasate – pidosnice – rime.
Rabie,
scabie,
tabie,
pe când tu

ai o singură și
cea mai perfectă
în lumea poetică rimă:
sabie,
pe care a ridicat-o
contra dușmanilor neamului său,
sus și tare,
un mare poet
din cohorta talentelor tale:
Ștefan cel Mare.
În fața rimei tale perfecte
și astăzi tremură
scursurile de pe toate coclaurile,
zoile tale de-acasă infecte.
Ca să nu mai rimezi
cu niscaiva spade din Spanii sau țărmi japonezi,
ți-au schimbat numele tău în „Moldova”,
confundând
apa vie cu aqua nova,
tavlegul cu negul,
partea cu întregul.
De unde să știe ei
că sabia ta se poate făuri
nu numai în fierăriile din Toledo sau în oțelăriile nipone,
ci și
la focul inimii unui haiduc
din preajma Sorocii
sau codrii Tigheciului?
Fruntea sus, Basarabie,
lamă de sabie!
Câtă vreme există dușmani
înăuntru și la hotare,
câtă vreme-asesinii morali ne doboară stegarii,
muzele nu tac,
poeți ștefani.
Sus rima oșteanului
Ștefan cel Mare!

CUM E, MOȘ PASĂRE?...

În memoria poetului Gheorghe Vodă

Moș Pasăre,
tu, care ne-ai învățat prin childuri
cum să amăgim foametea,
cum să temperăm seceta,
cum să detoxicăm frunza de tutun,
cum să scoatem stropul de apă din piatra seacă a Bugeacului,
de ce nu ai avut curajul să ne spui la vreme
cum e să fim mai puțin cârcotași,
mai fără pică pe capra vecinului,
mai omenoși față de aproapele,
să avem cumsecădenia salcânilor în arșiți de vară
pe drumul spre târgul Cahulului?

Moș Pasăre,
cine să ne mai aducă în amintire
ostașul pe nevenite,
basarabeanul pe deportate,
holda pe neseccerate,
grădina pe neudate,
fecioara pe nesărutate,
vinul pe nebăute,
viața pe nemâncate?

Cum e, moș Pasăre,
Să-ți supraviețuiești creatorul?

Dacă pe lumea aceasta și pe ailaltă mai există vreun Dumnezeu
și dacă în credința noastră mai există vreo poveste nemuritoare,
ia-ți plosca și buzduganul, moș Pasăre,
încalecă murgul – vântul și gândul –
și ține-o tot într-o goană
spre cele șapte izvoare de apă neînceptută din miraculoasa împărăție,
adu-i un strop de apă vie
măritului nostru Vodă al Bugeacului,
împărat în olatul nemuritoarei poezii.

Grea e viața aceasta pe nemâncate,
 setea pe nebăute,
 somnul pe netrezite,
 moș Pasăre...

VERNALE PLOI, CELESTE HERGHELII

S-au pornit cu goana-n coame și cu ropotu-n copite
 din fântânile din ceruri
 hergheliile de ploi.
 Uite-i cum își calc pe urme, cum se-ncalecă-n orbire
 strop pe strop, buiac pe noaten, telegar – pe-un cal de soi.

Ploi din cornul abundenței se revarsă peste glie,
 dezgolate, își fac baie ierbi-naiade, flori virgine.
 Pomii tineri fac cu ochiul căpeteniilor șoldite:
 Și ziceați că pică cerul și potopul nu-i a bine?

Smulși din capiștea celestă, din căpestre, din zăbale,
 ca la zămislirea lumii, fără frâie, fără șa,
 caii mei, sirepi ca ploaia, herghelii din cer buiestre,
 ar putea s-arunce globul, arhimezi fără proptea.

Când de-odată, fără știre – dintre spațiile astrale?
 din străfund de cer sau mare? – un semnal ca un mister
 stinge ropot de copite, nechezat de cai buieștri
 și-l retrace, ca pe-un fulger, în ostroavele din cer.

Arșița zilei, avidă, soarbe călții groși de aburi
 ce-i emană lin, prin humus, din plămâni săi pământul.
 Zmeii mei nechează-n ceață, încercând să-și țină urma
 ca să taie orizontul și să nu-i întrecă gândul.

Caii mei fără zăbale, ploi – celeste herghelii!...

„POLONEZA” LUI OGHINSKI

În memoria studentei L.-M.T. de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău, răpusă, în floarea vârstei, de leucemie

Marie zglobie,
navigând pe arterele urbei ca fulgul de păpădie,
în fustiță și ie,
cu obraji radiind ca bujorii în flăcări sub bolta cerie,
cu cosițe ca două căprițe-mpungându-se vajnic cu-o rază zurlie,
cu ce taină-magie
mi-ai ars inima mie?

Ia spune-mi, Marie,
ce vrăji te-au furat de la horele satului de pe toloacă,
legându-te-n băncile roase de carii de studenție?
Marie,
pasăre-liră smulsă de-nalturi ca brâncușiana măiastră din colivie,
floare de răsărită pe care te-aș fi recunoscut într-un lan dintr-o mie,
divină ca-n ochii smeritelor maice din curtea bisericii floare de iasomie,
te plâng sălciile-n vale ca niște vădane, ce și-au pierdut soții-n război,
și în scrânciobul lor te îmbie.

Marie,
să fi rămas în zori să săruți picăturile de rouă de pe holda din glie,
la prășit de porumb, la brodat pentru datul în scrânciob cea mai falnică ie,
să strivești în plină toamnă cu tălpile înțepate de ciulinii din vie
ciorchinii de rozăchie,
s-ar fi îmbătat de tăria mustitului tău toți feciorii de-acasă
și cei din vecinie.

Ții minte, Marie?
La balul bobocilor, cu sfârțul musteților date cu rimel,
ne-nfoiam ca păunii din curtea părintelui Ion Văsălie,
bătrânul decan se credea la catedră cu kilometrica sa pledoarie,
când, ca un fulger, răsăriră pe scenă, fără nici o regie,
un harem de cadâne dansând boogie-voogie și luând și decanul
în tărărășie.

Ne-ntreceam fiecare în glume, în scheciuri, în basme, în bizarerie:
 care – o snoavă, o scenetă,
 o melodie,
 care – câte le știe.

Când îți veni, într-un târziu, rândul și ție,
 minunăție,
 mlădie ca spicele-n freamăt de vânt ce se plimbă prin glie
țărancă Marie:
 burice de degete roase de muncă, menite s-arunce suveica nurlie,
 să mângâie sapa ori snopii să-i lege în cântec de lie,
 în dans de balet, neverosimil, eterice, parcă zburau pe
pajiștea larg' -a pianului cea sedefie,
 sfâșiindu-ne sufletul cu „Poloneza” lui Oghinski, rană vie
 a despărțirii eroului de Patria-mamă și-a noastră –
 de satul în care ne născurăm în triluri de mierlă și de ciocârlie.

Ții minte, Marie,
 ce ochi mari făcusem la anul întâi, Doamne, și ce isterie,
 când aruncase așa, într-o doară, aluziv, doctorița Katiușa,
 cea plină de nuri,
 rusoaica din visele-aezilor cea durdulie,
 of-ul bărbaților de la pictură și logopedie,
 cum că o ciută din cele sucindu-le mințile visătorilor din filologie
 ar fi bine să mai consulte vreun medic de leucocitoză sau hemogenie.

La doi ani, Marie,
 fatală floare de iasomie,
 te stinseși cum se-aruncă o stea în abis ca miraju-n pustie,
 nesărutată mireasă dându-se huța într-un scrânciob de raze în harbuzărie.
 Noi, fi ai gliei, creșcuți în misterul zborului falnic spre bolta cerie,
 știam de răzlog, de orcic, de tălpig, de fuior, patru ițe, de ie,
 însă nu cunoscusem devastatoarea urbană vocabulă *leucemie*.

Marie,
 am s-alerg pe-un buiac cale de-o poștă ori de-o-mpărăție,
 iar de-o trebui – chiar și de-o mie,
 am să fur din fântânile basmului

102 Limba ROMÂNĂ

o ploscă de apă vie
să mi te-nvie
și-o să facem o nuntă cum alta n-a fost să fie
de când e lumea aceasta și ailaltă, cea cenușie.

Trei zile și nopți nunta noastră din mit o să ție,
iar dragostea noastră –
cât dragostea dintre Soare și Lună-n celesta crăie,
ducă-s-ar duce vârtej pe pustie,
o, dulce Marie,
necruțătoarea ta boală-urgie,
ce seceră veacul ca spicele coasa când, huni, dau năvală
cosașii-n câmpie,
peri-i-ar să-i piară pentru vecie numele hâdei –
să nu mai vie!

Sărutu-ți evlavic preasfintele mâinile tale bătătorite și arse
de soarele crud de pe deal și din vie,
amprentele dorului lor de țărancă din pânzele lui Grigorescu
gravate pe clapele pianului dezacordat din Regie,
căci muzica lor, sfâșietoarea „Poloneză” a despărțirii lui Oghinski
de măicuța sa Patrie-glie,
despărțindu-te pentru totdeauna de noi,
tril de mierlă, acorduri de ciocârlie,
a devenit, ca durere și măreție,
poloneza intrării chipului tău feciorelnic în veșnicie.

(Din volumul *Vernale ploi*, Versuri, Editura Univers Științific,
București, 2009, 104 p.)

Silvia **DIN TERMINOLOGIA
PITIRICIU CROMATICĂ: GALBEN
ÎN LIMBA ROMÂNĂ**

Culorile, elemente ale naturii sau create de oameni, au fascinat dintotdeauna prin frumusețe, diversitate ori prin mesajul transmis. Nu numai în pictură, dar și în viața reală, în societate, culorile sunt semne care comunică ceva și prin care se comunică. Ele sunt legate atât de elementele materiei minerale, vegetale și animale, cât și de produsele fabricate și utilizările lor sociale, culturale ori simbolice.

În lingvistica românească și străină au existat preocupări asupra cromaticii, de la etimologie până la semantică și semiotică¹. Toate aceste aspecte prezentate mai mult sau mai puțin unitar evidențiază complexitatea cromaticii.

Cercetarea asupra culorii *galben* valorifică informațiile din lexicografia românească (DEX, DEXI, DE, DA, MDA), fiind o analiză lingvistică pe mai multe niveluri: etimologie, formarea cuvintelor, frazeologie, semantică, onomastică, semiotică. Odată cu aceasta, sunt puse în valoare aspecte de istorie a limbii române, capacitatea derivativă, bogăția semantică, semnificațiile culorii.

1. DEFINIȚIE

Culorile spectrale dispun de două tipuri de definiții: una științifică, cealaltă uzuală, ostensivă, concretă (cf. Bidu-Vrănceanu, 2007, 68). Din punct de vedere științific, galben este „o culoare fundamentală a spectrului luminii, situată între oranj și verde, cu o lungime de undă care variază între 550 și 590 de milimetri” (DA, 195). Uzual, adjectivul *galben* se definește prin proprietățile fizice: „de culoarea aurului, a lămâiei” (DEX, 409). Dicționarele explicative și enciclopedice preferă pentru termenii cromatici definiții uzuale, înțelese de un public larg. Prin extindere, adjectivul *galben* se raportează la semantica substantivului: *blond*, se spune despre părul oamenilor, iar *șarg*, despre părul cailor. Substantivul *galben* denumește și moneda care a circulat în Țările Române în Evul Mediu, precum și colorantul ori pigmentul care are această culoare (cf. DE, 400).

2. ETIMOLOGIE

Moștenit din latinescul *galbinus*, adjectivul *galben* a intrat în fondul principal lexical, fiind înregistrat în textele românești dialectale și populare (REW, 3646, EW, 119, DER, 312). Etimonul se regăsește și în cuvinte din dialectele românești sud-dunărene. De exemplu: ar., megl. *galbin*, cf. alb. *gelbëre*. Dintre limbile romanice, numai româna a păstrat etimonul latin: cf. fr. *jaune*, it. *giallo*, *pallido*, sp. *amarillo*.

3. DERIVARE

La nivelul cuvintelor moștenite din latină, derivarea este foarte bine reprezentată. *Galben* este bază de derivare pentru substantive, adjective, verbe, în special forme populare și regionale, unele chiar învechite și rare.

Prin sufixare și / sau prefixare s-au format substantive comune: *gălbenaș*, *gălbenele*, *gălbenuț*, *gălbior* „ciupercă”, *gălbeneală* „vopsea galbenă”, *gălbiniță* „plantă din familia labiatelor, cu flori galbene-aurii”, *gălbenuș* „parte sferică, galbenă a oului de pasăre sau de reptilă, bogată în substanțe nutritive”, *îngălbeneală* „vopsea galbenă extrasă din plante”, *îngălbănire* „schimbare a culorii în galben”, *îngălbénitură* „obiect devenit galben”, *gălbează* „vierme parazit”, „boală de ficat la oi și la vite”; forme populare: *gălbeneală* „icter”, *gălbeneață* „paliditate”, *gălbenet* „grămadă de bani”, *gălbănire* „îngălbănire”, *gălbenuță* „vită cu părul galben”, *gălbează* „plantă parazită”, *gălbejitură* „vierme”, „lucru uzat”, „persoană galbenă la față”, *gălbiciune* „paliditate”, *gălbénioară*, *gălbinoasă* „plantă”; forme regionale, multe desemnând plante: *gălbănare* „linariță”, *gălbenele* „năsturel”, „piciorul cocoșului”, *gălbenuș* „cojarniță”, *gălbejoară* „drețe”, *gălbănare* „pălămidă”, „boală a oilor”, *gălbioară* „rușuliță”, „solovârvariță”, „filimică”; forme rare: *gălbănare* „paliditate”, *gălbénime* „mușme de obiecte de culoare galbenă”. S-au creat adjective: *gălbenuș*,-ă, *gălbínicele*,-ea „gălbui,-ie”; *gălbenuț*,-ă „gălbior,-ioară”; *gălbui*,-ie „care bate în galben”; *îngălbénit*,-ă „care a devenit galben”, „care s-a făcut palid”, *îngălbénitor*,-toare „care îngălbenește”; forme populare și familiare: *gălbejos*,-oasă „(despre oi) gălbejit,-ă”, *gălbicios*,-oasă „galben la față”, *gălbínicios*,-oasă „gălbui,-ie”, „palid,-ă”, *gălbejit*,-ă „galben-stins”, *gălbui*,-ie „gălbui,-ie”, forme regionale: *gălbăcios*,-oasă „cam îngălbénit,-ă”, *gălbeior*,-ioară, *gălghior*,-ioară „care bate înspre galben”, *gălburiu*,-ie, *gălbénatic*,-ă „gălbui,-ie”. De asemenea, verbe: *a îngălbénit* „a deveni galben”, „a se veșteji”, „a deveni palid”, „a se trece”; forme populare și familiare: *a gălbeji*, *a îngălbéji* „(despre oameni) a deveni palid și slab la față”, „(despre oi) a se îmbolnăvi de gălbează”; forme învechite și populare: *a gălbénit* „a (se) îngălbénit”. Se observă că derivatele sunt bine reprezentate, fiind create printr-o varietate de sufixe. Analogia a funcționat în cazul unor derivate sufixale, precum: *gălbiciune*, după modelul lui *albiciune*, la fel, *gălbicios*, sub influența lui *albicios*. Definițiile termenilor derivați sunt în multe cazuri exprimate prin sinonime sau sub o formă atributivă (care...). Onomasiologia termenului arată că referirile se fac la fizionomia persoanei, la culoarea părului animalelor, la plante, boli ș.a. Româna dispune de multe sufixe pentru exprimarea „aproximării în minus” (Bidu-Vrânceanu, 2008, 151).

În cazul de față, cel puțin patru termeni sunt sinonimi: *gălbui*, *gălbui*, *gălbeniu*, *gălburiu*. Majoritatea formelor derivate prezintă numeroase variante fonetice și grafice. Ele se manifestă și în registrul stilistic regional, popular. De exemplu: *gălbinare* / *gălbănare*, *gălbănare*, *gălbenare*, *gălbînere*; *gălbează* / *calbează*, *călbează*, *găblează*, *gălbază*, *gulbază*, pop. *gălbejitură* / *gălbăjitură*, *gălbăgitură*, *găblejitură*; *a gălbeji* / *a călbezi*, *a gălbăgi*, *a găblegi*, *a gălbezi*.

4. COMPUNERE

Compunerea este bine reprezentată prin substantive și adjective. Termenul *galben* intră în relații de hiponimie cu alți termeni, formând structuri în care este atât centru de grup, ca substantiv, cât și element subordonat, ca adjectiv.

Majoritatea compuselor care denumesc substanțe chimice, pigmenți de galben au structura: substantiv + de + substantiv: *galben-de-anilină* „paraaminoazobenzen”, *galben-de-antimoniu* „antimoniat de plumb”, *galben-de-bariu* „cromat de bariu”, *galben-de-cadmiu* „sulfură de cadmiu”, *galben-de-cobalt* „aureolin”, *galben-de-crom* „cromat de plumb”, *galben-de-plumb* „oxid de plumb”, *galben-de-stronțiu* „cromat de stronțiu”, *galben-de-zinc* „sare dublă de cromat de zinc și bicromat de potasiu”. Al doilea termen este în unele compuse din această categorie un nume propriu care indică locul de proveniență a culorii: *galben-de-China*, *galben-de-Hansa*, *galben-de-India*, *galben-de-Kassel*, *galben-de-Köln*, *galben-de-Leipzig*, *galben-de-Montpellier*, *galben-de-Neapole*, *galben-de-Orient*, *galben-de-Paris*, *galben-de-Veneția* (cf. DA, 195-196) sau cu referire la realități românești: *Galbenă-de-Odobești* „soi de viță de vie” (DE, 400), *Galben-de-Soare* „cal năzdrăvan”, în basme (FC I, 33). Unele derivate ale termenului *galben* intră în compuse cu aceeași structură, de exemplu în denumiri populare de plante: *gălbenea-de-munte*, *gălbenele-de-pădure*.

Substantivul este urmat de adjectiv în denumirile vechi de monede: *galben-împărătesc*, *galben-maghiar*. Adjectivul *galben* apare în structura multor compuse denumiri populare de plante: *bostan-galben*, *brozbe-galbene*, *burete-galben*, *cucurbătă-galbenă*, *cucuruz-galben*, *dediței-galbeni*, *floarea-vântului-galbenă*, *flori-galbene*, *lemn-galben*, *ochi-galbeni*, *oițe-galbene*, *narcis-galben*, *pană-galbenă*, *pin-galben*, *sugel-galben*, *violă-galbenă* sau de boli: *febra galbenă* sau *friguri galbene*.

Adjectivul *galben* ori derivatele sale din structura compuselor poate exprima nuanța: *galben-auriu*, *galben-biliar*, *galben-brilant*, *galben-bruniu*, *galben-cerat*, *galben-citric*, *galben-roșiatic*, *galben-solar*, *galben-trandafriu*, *galben-verzui*; *alb-gălbui*, *ivoriu-gălbui*, *verde-gălbui*; intensitatea: *galben-aprins*, *galben-cald*, *galben-deschis*, *galben-fanat*, *galben-închis*, *galben-pal*, *galben-stins*, *galben-șters*, *galben-tare*, *galben-veșted*; combinații diferite: *alb-galben*, *oranj-galben*, *verde-galben*, *galben-ocru*, *galben-portocaliu*. Nuanțele culorii au echivalente nominale din cele mai diverse: *galben-bambus*, *galben-limetă*, *galben-miere*, *galben-mușețel*, *galben-muștar*, *galben-pai*, *galben-pastel*, *galben-salcie* (Starmer, 2009, 107). Unele dintre acestea funcționează ca termeni cromatici de sine stătători: *muștar*,

porumb copt, șerbet de lămâie, în cazul ultimelor două, determinările atributive conferind un plus de rigoare nuanței.

5. FRAZELOGIE

Adjectivul *galben* intră în structura unor sintagme nominale cu semnificații diferite: *alertă galbenă* sau *cod galben* „grad de marcă a intemperțiilor”, *ardei galben* „legumă”, *centura galbenă* „grad de învățare în judo și karate corespunzând celui de-al 7-lea Kyu, nivelului 3”, *centura albă și galbenă* „grad de învățare în judo și karate corespunzând celui de-al 8-lea Kyu, nivelului 2”, *pământ galben* „lut”, *pepene galben* „fruct”, *rasă galbenă* „grup de persoane caracterizat prin culoarea galbenă a pielii”, *zahăr galben* „zahăr candel”.

Expresiile în care intră termenul *galben* sunt în mare parte ușor de decodat, deoarece cromatica este evidentă: *a fi galben ca ceara*, *a fi galben ca turta de ceară*, *a fi galben ca lămâia*, *a se face galben ca lămâia*, *a fi galben de invidie* „a se supăra foarte rău până la invidie”, *galben de spaimă* „înfricoșat”. Au sens figurat expresii de sorginte populară precum: *a i se face galben înaintea ochilor* „a-i veni amețea-lă”, ir. *galben de gras* „foarte slab și palid”, *a fi cu papuci galbeni* „a se găsi foarte greu, fiind rar”. Derivatele termenului *galben*, precum *gălbinare*, *gălbenuș*, intră de asemenea în expresii: *a-l găsi gălbinarea* „a se îmbolnăvi de frică”, fig. *a-și găsi gălbinarea* „a se trece cu firea”, arg. *a lua gălbenușul* „a-și însuși cea mai mare parte din câștigul rezultat în urma unei înșelătorii”.

Alte expresii au un sens mai greu de identificat. De exemplu: *a fi pictat în galben* „a fi înșelat de soție”. Expresia are o semnificație străveche, legată de ruperea sfințelor legături ale căsătoriei în urma adulterului. „Galbenul este asociat adulterului, ca și în cazul frângerii de către Lucifer a sfințelor legături ale iubirii divine. Limbajul comun a ajuns să răstoarne simbolul, atribuind culoarea galbenă celui înșelat, în timp ce la obârșii ea aparținea înșelătorului” (DS, 421).

6. SEMANTICĂ

Din punct de vedere semantic, *galben* a cunoscut o evoluție vastă, dezvoltând sensuri fie prin substantivizare, fie păstrându-și valoarea adjectivală. Derivatele și compusele sunt modalități de exprimare a relației de hiponimie față de hiperonimul *galben*. Din analiza semică se poate observa că fiecare hiponim are mai multe seme decât hiperonimul *galben* (cf. Bidu-Vrânceanu, 2007, 134). De exemplu: *gălbinare* 1. (med. pop.) Icter. 2. Paliditate. 3. (bot.) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu tulpina ramificată spre vârf, cu frunzele dințate și cu florile purpurii, folosită la vopsit. 4. (înv. pop.) Gălbenuș de ou. 5. (bot. reg.) Pălămidă. 6. (bot. reg.) Lumânărică. (cf. DEXI, 790); *gălbenuș* 1. s.n. Partea centrală, sferică, de culoare galbenă, a oului de pasăre și de reptilă, bogată în substanțe nutritive; vitellus. 2. (bot.) s.f. Plantă din familia roza-ceelor, cu tulpina ascendentă, ramificată în partea superioară, în formă de panicul. 3. (bot.) s.f. Plantă din familia compozitelor, cu tulpina ramificată în partea inferioară, cu flori galbene în capitule. 4. (bot.) Cojarniță (cf. DEXI, 790).

Distincția semantică se asociază cu registrele de folosire, uneori se manifestă chiar în cadrul aceluiași registru, dar raportat la substantive diferite. De exemplu: *gălbejit*, -ă adj. 1. (pop.; despre oi) Care este bolnav de gălbează. 2. (pop.; fam.; despre oameni) Care a devenit palid în urma unei boli, a unei suferințe. 3. (pop.; fam.; despre textile, obiecte de sticlă etc.) Care este de un galben-stins (cf. DEXI, 789).

Numele obiectelor caracterizate prin culoarea galbenă devin, la rândul lor, termeni cromatici. În semantica acestor termeni există semul cromatic „galben” sau altele care indică aproximația: „apropiat de galben”, „care bate în galben”. Sunt formații interne, derivate cu sufixul *-iu*: *arămiu* (*aramă* + *-iu*) „galben-roșcat, de culoarea aramei”, *auriu* „galben-strălucitor, de culoarea aurului”, *cănuriu* „de culoarea canurei, adică galben-veșted”, *ceriu* „galben-închis, mat ca la ceară”, *chihlimbăriu* „de culoarea chihlimbarului, galben-deschis”, *corcodușiu* „galben-deschis, ca la corcodușa coaptă”, *duziu* „galben ca dudu”, *granguriu* „galben ca la grangur”, *lămâiu* „galben ca lămâia”, *lemniiu* „alb-gălbui ca lemnul”, *mestecăniu* „galben-deschis, ca frunza de mestecăn”, *mieriu* „galben ca mierea”, *năutiu* „galben-deschis și mat ca bobul de năut”, *nisipiu* „galben-deschis ca nisipul”, *piersiciu* „galben-roșiatic, cum e piersica”, *rădăciniiu* „galben ca miezul rădăcinii”, *salcâmiu* „de culoare albă-gălbuie, ca florile salcâmului”, *sipichiu* „galben-deschis ca floarea de sipică”, *sulfiniu* „galben-deschis ca floarea de sulfină”, *șofrăniu* „galben, de culoarea șofranului”, *tutuniu* „galben-verzui, cum e tutunul”, *untdelemniiu* „galben-verzui ca untdelemnul”, *zărzăriiu* „galben ca zarzăra”. Alți termeni asemănători ca expresie sunt împrumuturi din turcă: *fistichiu* (<tc. *fistiki*) „de culoarea fisticului, verde-gălbui”, *limoniu* (<tc. *limoni*) „galben-limon”.

Împrumuturile în a căror semantică se identifică semul „galben” sunt de proveniență diferită: *blond* (< fr. *blond*) „(despre păr) gălbui”, *fauve* (< fr. *fauve*) „de culoare galben-roșiatică”, *flavescent* (< fr. *flavescent*) „(despre organele vegetale) de culoare galbenă”, *ocru* (< fr. *ocre*) „de culoare galben-brună”, *palid* (< lat. *pallidus*) „galben-alb la față, palid”. În terminologia medicală elementul de compunere de origine greacă *xanthos* „galben” se identifică în structura unor substantive ca: *xantocit* „celulă care conține pigment galben”, *xantocromie* „colorație galben-portocalie a tegumentelor”, *xantoproteină* „corpus galben obținut prin tratarea proteinelor cu acid nitric concentrat”, *xantopsie* „cromatopsie în cadrul căreia obiectele sunt văzute cu o tentă galbenă”.

Sensul etimonului este mai dificil de identificat în cazul unor termeni cromatici precum: *izabel* „galben-deschis” (< fr. *isabelle*, cf. *Isabelle*, *Isabela*, arhiducesă a Austriei, al cărei soț ar fi purtat trei ani o cămașă galbenă în timpul asediului Ostendei), *rubil* „de culoare galben-roșiatică” (< lat. *rubellus* „roșior, roșcat”), *samaniu* „galben-pai” (< tc. *samani* < *saman* „pai”), *șarg* „(despre cai) cu părul de pe corp galben-deschis, iar cel din coamă, coadă și de la extremitățile picioarelor de culoare neagră” (< magh. *sarga* „galben”).

Sinonimia este bine reprezentată la nivelul derivatelor și al compuselor care exprimă nuanțe: *galben-deschis* = *gălbui*, *gălbui*, *gălbenatic*, *gălbejit*. Prin semul comun „galben-deschis” se creează o apropiere semantică între *chihlimbăriiu*, *corco-*

dușiu, mestecăniu, năutiu, nisipiu, palid, sipichiu, sulfiniu; galben-intens = auriu, limoniu, șofrăniu; galben-închis = ocru, ceriu. Combinațiile în care intră galben au sinonime alte culori: galben + roșu = oranj, portocaliu, fauve, rubil. Prin semul comun „galben-roșu” arămiu și piersiciu se apropie din punct de vedere semantic; galben + verde = kaki, oliv, dar și tutuniu, untdelemnii, în măsura în care au semul „galben-verde”; alb + galben = crem, lemnii.

7. ONOMASTICĂ

Crearea numelor de persoană cu bază lexicală moștenită din limba latină este o trăsătură comună tuturor limbilor romanice (Tomescu, 2001, 31). Numele propriu *Galben* provine din adjectivul *galben*. În toponimia românească prezența numelui *Galben* cu variante și a derivatelor lui este mare: *Galbăna*, *Galbăra*², *Galbena*³, *Galbeni*⁴, *Galbeniu*⁵, *Galbina*⁶, *Galbinița*⁷, *Gălbenași*⁸, *Gălbinașu*⁹, *Gălbiori*¹⁰. În compuse, termenul *Galben* apare ca element subordonat al unui substantiv: *Picioru-Galben*, *Piscu-al-Galben*, *Drumu-al-Galbin*¹¹, *Valea Galbenă*¹², dar și în poziție apozitivă: *Cheile Galbeni*, *Izbucul Galbeni*, *Piatra Galbeni*¹³.

8. SEMIOTICĂ

Culorile au o funcție semiotică, constituie un sistem de semne, un limbaj. Ele acționează prin intermediul lungimilor de undă specifice.

În plan concret, *galbenul* are o bună vizibilitate de departe, motiv pentru care a fost ales drept culoarea taxiurilor, a cutiilor de poștă, a containerelor pentru ambalajele din plastic și metal¹⁴, a unui sportiv ciclist care a câștigat etapa precedentă pentru a fi mai ușor de remarcat, culoarea grânelor coapte, iar pentru chinezi, și nu numai, culoarea pământului.

În plan abstract, *galbenul* este o culoare solară¹⁵, evocă strălucirea aurului. Este o culoare de esență divină, regală, semnifică noblețea. Auriul a ajuns simbolul puterii principilor, al împăraților, fiind o culoare a luminii și a vieții. În creștinism este culoarea aurei sfinților, a eternității. În același timp, se asociază cu tinerețea, vioieșia, căldura, copilăria, induce o dispoziție activă, vioaie, dinamică.

Conotațiile negative ale culorii țin de „trădare, ipocrizie, invidie, gelozie” (Evseev, 1994, 68). Și în creștinism aspectul negativ se identifică cu trădarea: veșmintele lui Iuda de un galben-pal sugerează agresivitatea plină de viclenie (DS, 163). În simbolistica populară românească a culorilor, galbenul-strident a căpătat o semnificație negativă, sugerând invidia și gelozia (*galben de invidie*). Interpretarea aceasta decurge din corelarea cu fiera galbenă, atribuită temperamentului coleric (cf. gr. *cholé*)¹⁶. Boala ficatului poartă denumirea de *icter*, iar în medicina populară *gălbinare*. Vindecarea ei se face „cu lucruri galbene” (Ciaușanu, 2007, 213), cu *buruiana gălbînării* ori cu *floarea de gălbinare* (cf. Purdela Sitaru, 1999, 142). În cromoterapie ideea este preluată din filozofia și din medicina populară,

galbenul din vestimentație stimulează funcția hepatică, fiind recomandat în afecțiunile ficatului.

CONCLUZII

Analiza asupra termenului cromatic *galben* ne-a oferit posibilitatea de a demonstra o serie de trăsături caracteristice ale românei: legătura cu latina prin conservarea etimonului, capacitatea derivativă mare, realizată printr-o varietate de sufixe. Derivarea este bine reprezentată atât în registrul limbii literare, cât mai ales în registrul limbii populare și regionale. Compunerea este un procedeu mai puțin productiv. Pentru compusele în care intră termenul cromatic analizat, hipotaxa este definitorie. Spre deosebire de termenii derivați, compusele au o arie de utilizare mai largă, pentru că aparțin terminologiei științifice, celei din pictură, dar și lexicului specific din etnobotanica românească.

Termenii cromatici simpli ori compuși au fie o semantică exactă, clară, fie una oscilantă sau aproximativă. Aproximația este exprimată prin unitățile lexicale derivate și prin expresii. Semnificațiile culorii *galben* pornesc de la unele caracteristici ale elementelor naturii și ajung să se regăsească în trăsăturile de caracter. Inventarul semnificațiilor termenului cromatic este deschis, după cum imaginația și percepția culorii oferă posibilități de asociere inedită cu obiectele.

NOTE

¹ Din bibliografia domeniului menționăm contribuția lui Coșeriu, 1975; Bidu-Vrânceanu, 1976, 1986; Arcaini, 1990; Grosman, 1998; Bidu-Vrânceanu, 2000; 2008.

² În Munții Apuseni, cf. Iordan, 1963, 114.

³ În Argeș, Gorj, Vâlcea, cf. Iordan, *op.cit.*

⁴ În Bacău, Argeș, Suceava, cf. Iordan, *op.cit.*

⁵ În Argeș, Buzău, Gorj, Vâlcea, cf. Iordan, *op.cit.*

⁶ În Argeș, Hunedoara, cf. Iordan, *op.cit.*

⁷ În Bacău, cf. Iordan, *op.cit.*

⁸ În Buzău, Olt, cf. Iordan, *op.cit.*

⁹ În Buzău, cf. Iordan, *op.cit.*

¹⁰ În Brăila, cf. Iordan, *op.cit.*

¹¹ În Oltenia, ultimele două sunt denumiri populare, cf. Toma, 1988, 198.

¹² În Apuseni, cf. Iordan, *op.cit.*

¹³ În Apuseni, cf. Iordan, *op.cit.*

¹⁴ Alături de roșu, albastru, verde, culori adoptate de Comunitatea Europeană.

¹⁵ Galbenul este „o culoare masculină, a luminii și a vieții, este cea mai caldă, cea mai expansivă, cea mai însuflețită culoare” (DS, 419).

¹⁶ Anticii făceau distincție între principiile active și cele pasive, din care rezultau calitățile primare. Din combinarea lor se nasc elementele propriu-zise: pământ, foc, apă, aer. Focul este asociat cu vara, cu fierea galbenă, cu temperamentul coleric (DS, 141).

BIBLIOGRAFIE

1. E. Arcaini, *Les noms de couleurs*, în *Document de Travail*, Italia, Università di Urbino, 1990, p. 190-192.
2. Angela Bidu-Vrânceanu, *Systématique des noms de couleurs. Recherche de méthode en sémanitique structurale*, București, Editura Academiei Române, 1976.
3. Angela Bidu-Vrânceanu, *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
4. Angela Bidu-Vrânceanu (coord.), *Lexic comun, lexic specializat*, Editura Universității din București, 2000.
5. Angela Bidu-Vrânceanu, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, Editura Universității din București, 2008.
6. Gh. F. Ciaușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, București, Editura Saeculum I.O., 2007.
7. E. Coșeriu, *Vers une typologie des champs lexicaux*, în „Cahiers de lexicologie”, vol. XXVII, II, 1975.
8. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.
9. M. Grosmann, *Colori e lessico. Studi sulla struttura semantica degli aggettivi di colore in catalano, castigliano, italiano, romeno, latino et ungherese*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1998.
10. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Române, 1963.
11. Maria Purdela Sitaru, *Etnomedicină lingvistică*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999.
12. Anna Starmer, *Ghidul culorilor. 200 de combinații inedite pentru casa ta*, București, Editura Litera Internațional, 2009.
13. Ion Toma, *Toponimia Olteniei*, Universitatea din Craiova, Facultatea de Filologie, 1988.
14. Domnița Tomescu, *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

SIGLE

- DA** = Mircea Popescu (coord.), *Dicționar de artă A-M*, București, Editura Meridiane, 1995.
- DE** = ****Dicționar enciclopedic*, vol. I A-C, București, Editura Enciclopedică, 1993.
- DER** = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și tradusă din limba spaniolă, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
- DEX** = Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DEXI** = Eugenia Dima (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura ARC, Editura GUNIVAS, 2007.
- DS** = Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. I, II, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
- EW** = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, K. Winter, 1905.
- FC I** = Academia Română, *Formarea cuvintelor în limba română. Compunerea*, București, Editura Academiei Române, 1970.
- MDA** = Academia Română, *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, vol. I A-C, 2001, vol. II D-H, 2002, vol. III I-Pr, 2003, vol. IV Pr-Z, 2003.
- REW** = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Dritte Auflage, 1935.

Eudochia **FLORILE LEAGĂ**
ROBU SUFLETUL OMULUI
DE TOT CE E FRUMOS

– **Unul dintre motivele principale ale lucrărilor Dumneavoastră sunt florile. De ce anume florile? E un refugiu sau un tărâm de sinceră și neîntinată frumusețe?**

– Ce sunt florile? Mă întorc cu gândul la imaginația mea de copil, desenam mereu, cu naivitatea firească acelei vârste, o figură umană din profil, cu o mână întinsă, în care ținea întotdeauna o floare. Ce-o fi însemnând? O comunicare cu lumea? Un semn între om și univers? Pentru mine florile așa au și rămas, un nod care leagă sufletul omului de tot ce e frumos.

– **În ce mod satul cu realitățile lui nu tocmai optimiste vă influențează creația și se regăsește în lucrările Dumneavoastră?**

– Am încercat timid să transpun amprentele timpului pe pânză. Nu am avut o predilecție pentru peisaj, îndeosebi cel rural. Poate mai degrabă pentru sufletul acestui peisaj, al acestui pământ. Dar câteodată nu pot să las să treacă pe alături momentele trăite și văzute în jur. Așa s-a întâmplat cu seria de lucrări „Butuceni”.

– **În calitate de profesoară de pictură, vă rog să ne spuneți cum se manifestă atitudinea, atașamentul tinerei generații față de pictură? Sunt mulți dintre cei care vor să profeseze această meserie?**

– Am lucrat puțin ca pedagog, dar aș putea să-mi expun părerea în ce privește atitudinea față de pictură. Și poate nu numai a tinerilor. Sunt mulți copii cărora le place să deseneze, rămân puțini să se dedice picturii. Generațiile tinere sunt mult mai pragmatice, chiar și în artă, de aceea aleg mai degrabă specialități ca design interior, design vestimentar și alte design-uri, care le-ar aduce nu numai succes și faimă, dar și un mod de existență mai bun, ceea ce, de fapt, e și firesc pentru ziua de azi. Alții rămân în căutarea răspunsului la întrebarea ce este pictura. Un hobby? Un blestem de care nu te poți debarasa sau altceva?

Sunt fascinată de arta realistă a pictorilor olandezi din vechime, a maeștrilor din Renașterea timpurie. Multe dintre lucrările mele sunt naturi statice, dar în ele realitatea concretă se intersectează cu imaginarul. Am făcut și lucrări tematice, inspirându-mă din lecturi sau din gândurile ce-mi vin când ascult muzică. Astfel, tablourile reunite sub titlul *Îngerii trâmbițând* s-au născut în perioada când citeam *Apocalipsa* din Biblie. Am vrut într-o vreme să pictez și o icoană, la îndemnul unui preot, bun prieten al familiei noastre. Însă după mai multe încercări mi-am dat seama că nu-mi iese o simplă icoană, ci o lucrare de proporții, *Cina cea de taină*, cu fețele sfinților apostoli, cu freamătul așteptării unui miracol ce ar schimba destinele lumii. De fapt, mi se întâmplă adeseori să pornesc un tablou, dar să-mi vină pe parcurs idei neașteptate, care mă conduc spre o cu totul altă rezolvare a lucrării. O metodă a mea e să aștern pe pânza albă culorile ce corespund unei stări sau unui impuls intuitiv. De la acest joc de culori, treptat, se zămislește și prinde contur tabloul pe care îl finisez după mai multe reveniri și căutări. Experimentez cu plăcere, însă pentru mine e important să transmit lesne un mesaj, prin imagini clare, limpezi, prin tușe sigure, precise, existând o potrivire între limbajul liniilor și cel al emoțiilor. Chiar și tabloul *Vis*, pe care l-am vizat într-o noapte de iarnă, l-am lucrat apoi cu migală, dându-i limpezimea zăpezii și strălucirea unei lumini pure, care să nu fie umbră de contururi cețoase, vagi. Despre tablourile cu fotografii de epocă pot să explic că m-a interesat să aduc în ele oameni din trecut, care nu mai există, însă privirea lor e îndreptată spre noi, cei din prezent, viața noastră fiind o continuare a suferințelor și aspirațiilor lor. În decursul anilor, tot adunând o colecție de poze vechi de la rude și prieteni, m-am gândit să trec aceste chipuri în planul abstract, în lumea simbolurilor plastice, astfel luând ființă seria „Personaje”. Pictura are menirea de a îmbogăți realitatea cu niște plâsmuiri ale imaginației noastre, dar poate avea și darul de a păstra frumusețea unor locuri sau obiecte care dispar, se sting, pier odată cu trecerea timpului. Încercând să salvez imagini inedite din satele ce se află în zona Orheiului, pictez străzi, porți, case date cu var, cu sineală, prispe și coloane de piatră, dar nu într-o manieră strict realistă, ci folosind un limbaj metaforic. Tabloul *Stâlp de casă* l-am realizat după ce văzusem cu ochii mei cum în câteva clipe s-a risipit pridvorul unei căsuțe bătrânești, părăsite de locatari.

– Care sunt condițiile ce-i poate asigura unui tânăr pictor succesul: talentul, munca, sprijinul unor buni profesori, îndrumători sau...?

– Poate că toate la un loc. Dar, în primul rând, trebuie să muncești foarte mult și să fii chiar rob al artei. Ea, arta, este foarte geloasă. Trebuie să te ții mereu de ea, dacă te lași, nu te iartă. Așa vine și succesul. Nu știu, până la urmă timpul le judecă pe toate.

– Cine au fost / sunt îndrumătorii, profesorii de la care ați deprins nu numai meseria, dar și calitatea de a vedea lumea prin prisma șevaletului?

– Am avut parte de pedagogi foarte buni. La colegiu am învățat să pictez de la I. Serbinov. De altfel, grupa noastră de studenți a fost prima promoție a dumnealui. Era proaspăt absolvent al școlii de pictură din Leningrad. Și era foarte exigent cu noi. De la el anume am învățat multe secrete în ale culorilor, și mai ales plăcerea de a picta. S-a dedicat trup și suflet muncii de pedagog și lucra foarte mult cu

studentii săi. Poate la acea vârstă – fiind copii încă – nu eram conștienți de ceea ce ni s-a oferit. Cred eu că anume școala făcută la Serbinov m-a ajutat să devin studentă la Academia de Arte Frumoase din Leningrad. Primii doi ani au fost o perioadă de pregătire cu diverși pedagogi, ca după aceea să mai treci un examen foarte sever – urma să fii selectat pentru a studia în unul din cele șase ateliere de pictură ale Academiei. Și primele două erau: atelierul de artă monumentală a lui A. Mâlnicov și atelierul de șevalet al lui E. Moiseenco, unde am și studiat. Era unul dintre profesorii care nu prea lua fete în atelierul lui. S-a întâmplat ca atunci când au intrat toți profesorii, asistenții și secretarele în clasa unde ne expuneam lucrările, eu nu eram de față. Lipseam. După lucrări am fost admisă (căci scrisesem o cerere către profesorul favorit, în prealabil), însă când a aflat că nu sunt băiat, ci fată, a ezitat, apoi a zis: „Oricum, o iau”. E. Moiseenco s-a dovedit a fi însă un om cu suflet mare. După ce ne anunța, de pildă, tema la compoziție, putea să ne vorbească ore întregi despre ce și cum trebuie să lucrăm, să gândim. Anume de la el am învățat ca oala pe care o pictezi să nu pară goală și ca fiecare lucrare să spună ceva celui ce o privește.

– În ce mod o lucrare plastică, eventual un tablou, o pânză, poate sugera legătura dintre prezent și trecut, dintre noi și cei care au fost, au trăit, au gândit, simțit până la noi?

– Această întrebare mi-a adus aminte de o poezie a A. Blandiana:

„Pe frunte părul ne tremură ușor
În vântul produs
De trecerea timpului”.

Pictorița Eudochia Robu (30.12.1958) este originară din s. Borosenii-Noi, Râșcani, stabilită în comuna Mitoc, Orhei. Absolvește Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” (1974-1978); Institutul de Arhitectură, Sculptură și Pictură din Sankt Petersburg (1978-1986). Între anii 1986-1993 activează în calitate de pedagog de pictură la Școala de Arte Plastice pentru Copii din Orhei. Membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (1997). Practică pictura de șevalet.

Expoziții republicane: **1992-2010** – participă la expozițiile *Saloanele de primăvară și Autumnala*, Sala de expoziții a UAP, Republica Moldova; **1993-2009** – expoziție-concurs de artă contemporană *Saloanele Moldovei*, Chișinău – Bacău, România, Centrul expozițional „C. Brâncuși” al UAP; **2001-2008** – *AxArt*, MoldExpo, Chișinău, Republica Moldova.

Expoziții personale: **2003** – Biblioteca municipală „B.-P. Hasdeu”, Chișinău, 24 lucrări; **2004** – Centrul expozițional „C. Brâncuși”, Chișinău, 105 lucrări; **2005** – Sala cu Orgă, Chișinău, 25 lucrări; **2009** – *Evantai de primăvară*, Centrul expozițional „C. Brâncuși”, Chișinău, 110 lucrări; OSCE, Chișinău, 45 lucrări.

Expoziții internaționale: **2002** – Hanovra, Germania.

Lucrări în colecții particulare: Federația Rusă, Moldova, Italia, România, Spania, Austria.

Eudochia ROBU.
Limbajul culorilor
și al emoțiilor

Bunavestire, 2008, ulei pe pânză

II Limba ROMÂNĂ

Violet bacovian, 2003, ulei pe pânză

Vioară uitată, 1998, ulei pe carton

IV Limba ROMÂNĂ

Ostilitate, 1993, ulei pe carton

Bunavestire, 2003, ulei pe pânză

VI Limba ROMÂNĂ

Natură statică cu vâsc, 2003, ulei pe pânză

Îngeri jucând șah, 2004, ulei pe pânză

VIII Limba ROMÂNĂ

Butuceni. Peisaj cu acoperișuri roșii, 2007, ulei pe pânză

Stâlpi de poartă, 2007, ulei pe pânză

X **Limba ROMÂNĂ**

Perpetuare, 2000, ulei pe carton

Crizanteme, 1999, ulei pe carton

XII Limba ROMÂNĂ

Stare de liniște, 2008, ulei pe pânză

Peisaj. Butuceni, 2006, ulei pe pânză

XIV Limba ROMÂNĂ

Repaos în timp. Fragment din triptic, 2001, ulei pe pânză

Deportări, 2002, ulei pe carton

XVI Limba ROMÂNĂ

Invadatori, 1999, ulei pe carton

În peisajul nostru literar, Serafim Saka a reprezentat mereu **altceva**, s-a detașat mereu de context (contingent), făcând – spre binele său și al literaturii noastre – figură aparte. A fost primul anti-druțian, în timp ce majoritatea prozatorilor noștri **druțianizau** și **mioritizau** excesiv, cuprinși de acea euforie lirică atât de specifică basarabeană. A încercat să extindă parametrii paradigmatici ai generației sale, explorând tipologii și medii umane mai puțin sau deloc explorate de prozatorii noștri. Eroii săi sunt netradiționali, decupați din lumea artiștilor, boemilor, rataților, mediul lor de viață fiind, de regulă, cel intelectual, urban. Detașându-se de mulți dintre confracții săi, el a respins acea **filozofeală** rudimentară (și păguboașă!) a țaranului moldovean ce deborda din paginile prozei anilor '60-'70. Paginile sale cele mai adevărate ne relevă, fără îndoială, o sensibilitate artistică modernă, o individualitate marcată de o cultură aleasă, bine asimilată.

Arcadie SUCEVEANU

REFERINȚE BIOBIBLIOGRAFICE

☛ Serafim Saka se naște la 16 martie 1935 în comuna Vancicăuți, județul Hotin, România, ca fiu al lui Teodot Saca și al Mariei Bordeianu. ☛ În 1942 intră în clasa I a școlii românești din comuna natală, Vancicăuți. ☛ Tatăl moare în cel de-al Doilea Război Mondial. După treizeci și patru de ani, în 1978, i se descoperă mormântul la Solca – Suceava. Mama moare de tifos în 1945, lăsând în grija cerului patru copii. Sora cea mare nu are decât 15 ani. ☛ După moartea părinților, în doar câțiva ani, se ruinează întreaga gospodărie. Luat în familia unchiului Vladimir Saca, Serafim suportă mai ușor foamea din acei ani. În 1949, unchiul, în casa căruia și-a găsit adăpost, este condamnat de Tribunalul militar din Cernăuți și dus în Siberia (Vorkuta, apoi Kolâma). ☛ În 1954 susține examenul de admitere la Institutul Pedagogic din Chișinău, devenind student la Facultatea de Litere și Istorie. În ultimii doi ani de facultate colaborează la ziarul republican „Tinerimea Moldovei”. Scrie articole, poezii, dar are și câteva încercări în proză. ☛ În 1958 semnează, împreună cu criticul și istoricul literar de mai târziu Vasile Badiu, un articol critic la apariția primului manual de istorie a Moldovei Sovietice compus de obscurii istorici Mohov, Berezneacov, Crăciun. Biroul c.c. al comsomolului, al cărui organ de presă este ziarul care l-a publicat, condamnă, într-o ședință specială, articolul și pe cei doi autori. ☛ În 1962 vede – în ingrata calitate de turist sovietic – prima dată România. ☛ 1962-1964 este colaborator la săptămânalul „Cultura”. Publică, în special, articole pe teme culturale, dar și câteva povestiri în revista scriitorilor „Nistru”. ☛ Între anii 1965-1967 urmează școala superioară de cinematografie din Moscova. ☛ Publică studiul *O întâmplare a dialecticii*, despre viața și dramaturgia lui Aleksandr Vampilov. ☛ În 1966 se căsătorește cu Maria Răcilă, artist plastic. ☛ Tot atunci revista „Nistru” îi publică microromanul *Întoarcerea noastră de-o clipă*. Blamat de autorități, dar și de cei care s-au văzut vizați, *Întoarcerea...* a rămas și până azi în varianta de revistă. ☛ În anii 1966-1967 scrie scenariile și filmează documentarele *Fântâna și Piatră, piatră* (în colaborare cu scriitorul și prietenul Vlad Ioviță), mai apoi și *Răscruci, Paralela 47, Tre-*

nurile. ➤ Studioul „Moldova-film” îi respinge scenariul *Podul lui Calistrat*. La Editura Lumina îi apare prima carte de proză, *Era târziu*. ➤ Devine membru al Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. ➤ La 1972 apare romanul *Vămile*. Atacat vehement în presă, este apărat de A. Gavriloș, M. Cimpoi, Vl. Beșleagă, I. Ciocanu. ➤ Romanul *Vămile* apare în câteva ediții și edituri. ➤ Între 1975-1993 scrie mai multe piese, dintre care două – *Această copilărie îndepărtată* și *Omula a doua zi* – sunt jucate la Chișinău. Teatrul „Lucașfăruș” montează piesa *Această copilărie îndepărtată (O viziune Creangă)* în regia lui Sandri Ion Șcurea. ➤ În 1976 publică *Aici și Acum*, carte de dialoguri, după care urmează 11 ani de interdicție literară și un exil artistic interior, timp în care își câștigă existența traducând pentru diferite teatre din marii dramaturgi ruși și sovietici: Ostrovski, Vișnevski, Gorki, Rozov, Șukșin, Vampilov, Șatrov, slovacul Zahradnik... ➤ În toamna lui 1978 vede pentru a doua oară România. Merge la mormântul tatei, căzut în război de partea rușilor, întâlnește mulți scriitori români, cu unii dintre ei întreținând apoi – pe diverse căi – legături de prietenie. ➤ În 1985 se angajează trup, suflet și speranță în mișcarea de renaștere națională, privatizată apoi de câțiva declarați mari patrioți. ➤ Apare *Pentru tine bat...*, carte de bilanț ziaristic, pentru care i se acordă Premiul de stat. ➤ Consiliul Uniunii Scriitorilor din Moldova îl alege secretar responsabil de relațiile literare. Apare la Chișinău romanul *Linia de plutire*, editat în 1989 la Moscova, apoi și la București (1993), Editura Eminescu. ➤ În 1989 Editura Sovetskii Pisateli din Moscova îi publică *Vaterlinia* și *V cetârioh stenah (Linia de plutire și Între patru pereți, o variantă a romanului Vămile)*. ➤ În toamna lui 1990 întreprinde o lungă călătorie prin opt țări – Grecia, Italia, Franța, Egipt, Malta, Cipru, Israel și Turcia –, de unde se întoarce cu *Orbirea*, carte pe care o publică în decursul anului 1993 în săptămânalul „Literatura și Arta”. Mai târziu reflecțiile iau forma unui roman de călătorie, *Pe sub arcul de cădere*, încă nepublicat. ➤ În perioada 1991-1993 – lucrează în calitate de director cultural la concernul *Valeologia*, sub acoperișul căruia iau naștere Teatrul „Eugène Ionesco” (ținut, pentru a-și lua zborul, un timp în România), o editură cu sediul la Iași și câteva formațiuni muzicale. ➤ Stabilizat temporar la Iași, pregătește pentru editare – cu susținerea financiară a aceluiași concern din Basarabia, dar și a autorilor și redactorilor din România – o serie de cărți necesare întregului spațiu românesc. Scrie *Basarabia în GULAG*, cartea dramei românilor basarabeni duși în gulagul stalinist, dar și a celor trecuți, după refugiere, prin calvarul comunismului românesc. ➤ La Editura Eminescu din București apare romanul *Linia de plutire*. ➤ Este (1994-1998) președinte al PEN-clubului Internațional pentru Republica Moldova. Susținut financiar de Fundația Soros, organizează, împreună cu revista „Sud-Est Cultural” două conferințe internaționale: „Schimbarea la față a Estului” și „Criza de identitate”. ➤ Între 1999-2006 publică în revista „Sud-Est Cultural” și ziarul „Timpul” romanul-fapt *Pe mine mie redă-mă*. ➤ Deține mai multe premii ale Uniunii Scriitorilor din Moldova; medalia *Gloria Muncii* (1994); premiul de excelență al Fundației Soros (1999); premiul de excelență al Centrului de Jurnalism (2009); Ordinul Republicii (2010).

Mircea V. OMUL CIOBANU CARE NE SCOATE DIN ANONIMAT

Istoria literaturii române din Basarabia este, pe alocuri, mai interesantă decât literatura propriu-zisă. Și, așa cum se întâmplă în istoria tuturor literaturilor, unii autori produc texte care rezistă în timp, alții contează ca prezență doar în istoria literaturii. E bine – în acest context – să fie cineva care să o scrie.

Istoria romanțată a literaturii, portretele literare, pornind de la „specificul” *domeniului de cercetare*, contează tot atât de mult cât și o istorie literară (de tip academic, să zicem). Așa au rămas în literatură autori (împreună cu protagoniștii scrierilor lor) ca André Maurois, Stefan Zweig sau Konstantin Paustovski.

Chiar zilele acestea, Vladimir Beșleagă, făcând public unul din proiectele la care ostenește – studierea materialelor Congresului III al Uniunii Scriitorilor – aruncă mănua: avem o istorie literară *care ne devansează literatura*. Generația șaizeciștilor au o *năpastă de noroc* în acest sens, noroc (sau, mă rog, năpastă) care poartă numele Serafim Saka.

Fie vorba între noi, cât pe ce să se căpătuiască și „șaptezecești” cu o scriitură pe potrivă (reportericesc-interogativă, cu nerv și cu vervă), dar Leo Butnaru, după ce a semnat un pact de neagresiune și s-a pupat în *Piața Independenței* cu *un personaj al său*, a abandonat proiectul (un *zbor frânt*, în esență, ca să intertextualizăm). De altfel, și Leo vine cam pe aceeași linie Hasdeu – Stere – Goma – Saka, dar despre asta – ceva mai jos. Cât despre optzeciști... aceștia își vor scrie, cu siguranță, o istorie colectivă, *ludică*, bineînțeles.

Dacă *Jurnalul* lui Serafim Saka este cunoscut doar în secvențele (scurte) publicate, atunci *romanul-fapt* (în curs de apariție, dar cunoscut deja în *cvasitotalitate*) ne pune în față oglinda câtorva decenii de activitate literară (și *cvasi-literară*, și *paraliterară*) în Basarabia. Portretele nu sunt idealizate, cum se mai întâmplă cu acest gen de scriere. Dimpotrivă, deși liniile de contur sunt îngroșate, iar dacă

1966. Jean Paul Sartre și Simone de Beauvoir la Chișinău

mai vorbim și despre vocația de dramaturg a lui Saka, putem spune, după Maikovski: teatrul nu e o oglindă, ci o lupă măritoare! Or, în scrierile lui Saka chiar avem un spectacol fascinant al lumii literelor și al lumii literaților.

Așadar, unii rămân în literatură, alții – doar în istoria literaturii. Degeaba se supără cineva că Saka scrie despre ei „de rău”. Bine că scrie! S-ar putea întâmpla ca aceștia să rămână în istoria literaturii doar datorită faptului că a scris Saka despre ei!

Generația șaizecistă trebuie să-i fie recunoscătoare protagonistului meu pentru simplul fapt că l-au avut. Că a existat un om care a avut *vocația unui cameraman*, care i-a interogat-ischitit-intervievat, care le-a fixat prezența pe retina paginilor de jurnal și de roman. Testul generozității chiar acesta e: cine a pomenit în scrierile proprii (jurnal, interviu, publicistică, proză, critică, istorie etc.) mai multe nume ale congenerilor? Un eventual indice de nume de la sfârșitul cărții ar dezvolta generozitatea și altruismul unuia *versus* egoismul, egocentrismul și narcisismul altuia.

Scenele sunt, cum ziceam, veritabile secvențe dramatice, după cum trebuie să fie o istorie scrisă: vie! Iată un exemplu de la suprafața evenimentelor, vizând câteva momente cruciale, unul general, cu „scene de masă”

„Adunarea deschisă de partid din 16 aprilie 1987 dă vot de blam consiliului ales de congresul VII din 15 mai 1986 și după lungi dezbateri – și bateri! – se reușește punerea în rezoluție a convocării, în cel mult o lună, a conferinței generale a scriitorilor din încă R.S.S. Moldovenească. I. C. Ciobanu votează și el rezoluția, cu un mic amendament însă. Ales proaspăt de către consiliu, președintele dorește o adunare și nu, desigur, o conferință, cu toate că **adunarea și conferința**, susține dumnealui, sunt, până la urmă, identice. (În realitate, conferința poate realege un nou consiliu, pe când adunarea doar doi-trei membri.) Angajatul până peste cap în luptă, Ion Ciocanu, îi strigă din sală:

– Dacă ziceți că-s identice, atunci să se facă conferință, Ion Constantinovici!

Zilele treceau, data fixată se apropia vertiginos, puterea însă ridica tot felul de bariere menite să stopeze conferința. Pentru început se dă sfoară în țară, că adunarea deschisă de partid din 16 aprilie a fost reacționară și cu iz naționalist, pentru ca ulterior să se pună în circulație tot felul de zvonuri, telefoane în miez de noapte, scrisori anonime și intimidări de două parale, dar și atacuri în presă, toate culminând cu chemarea, pe rând, la cece a grupului de inițiativă pentru a fi convinși să renunțe, să amâne, să anuleze, orice, numai să nu se întâmple ceea ce îi băga în sperieți. Conferința generală a scriitorilor.

– Măcar pe un timp!

– Pe cât **pe un timp**?

– Pe cât mai mult.

– Dar de ce să amânăm?

– Pentru că nu sunteți, încă nu, gata.

Ni se mai spunea – pentru a da vina tot pe scriitori – că secretarul de partid Prohin nu a prezentat la timp procesul-verbal al adunării deschise de partid din 16 aprilie, ca să informeze Comitetul Central. Se căutau motive pentru a nu se duce la împlinire ceea ce se obținuse deja: convocarea conferinței generale a scriitorilor! S-a ajuns că un confrate-scriitor, nomenclaturist de vocație, văzând că-i alunecă din mâini puterea pe care o avea asupra scrisului, dar și a scriitorilor, declară: mai întâi împușc eu vreo doi-trei scriitorăși și după asta văd ce fac și cu viața mea!

Teama de Moscova era însă atât de mare, încât nu se făcea un pas. Nici în dreapta, nici în stânga, și cu atât mai mult înainte. Puși pe bătaie lungă, scriitorii insistă, fac demersuri, cer să se traducă în viață rezoluția adunării deschise de partid din 16 aprilie. Zilele trec, zvonurile, fel de fel, își iau zborul, ajung la urechea altor uniuni scriitoricești din încă necuprinsa Uniune și când nu mai au unde, trec granița și ajung la «Europa Liberă», care vestește lumii ce se face la Uniunea Scriitorilor din Basarabia.

Până aici! Mai departe nu e unde. Ori ei pe noi, ori noi pe ei! Se constituie de mare urgență un grup de inițiativă, **în susținerea lui Gorbaciov**, ședințele căruia se țin în apartamentul meu de pe bulevardul Moscovei. La o cafea, rar de tot câte un degetar de coniac, vorbeam, în cea mai tradițională manieră moldovenească: cum să facem ca totul să fie bine! Selecția s-a făcut după cele mai neprincipiale criterii, dacă am

*admis și destui nechemați, dar veniți, bob-sosit, la timp. De la Andrei Hropotinschi, ochiul puterii în calitatea sa de fost, ani la rând, redactor-adjunct, apoi redactor-șef al Editurii Literatura Artistică și până la Eduard Kondratov, corespondentul faimosului ziar «Izvestia», care de un an și ceva își aruncase ancora în apele tulburi ale Moldovei. Dar și alții, cui nu i-a fost lene. Omenos, acum cu totul altul de cât cel pe care îl știam la pupitrul editorial, Andrei Hropotinschi ne căra din casă în casă pe la scriitori în vederea strângerii semnăturilor, 110 fără una, D. Coval retrăgându-și-o ulterior. Unii semnează fără să stea o clipă pe gânduri, alții se opun, încercând să aducă argumente dintre cele mai trăsnete în favoarea **neschimbării**. Inamicii restructurării aleargă cu limba în brâu la cece și se plâng ideologului N. Bondarciuc pe grupul de inițiativă, ziși **țipălăi**, care dau buzna în casele scriitorilor și-i forțează să semneze un manifest **antisovietic, naționalist, banditesc** și tot restul calificativelor intrate în limbajul celor care își vedeau pierdute privilegiile. Membrilor grupului de inițiativă, numele cărora nu era un secret pentru nimeni, li se fixează, pe rând, audiență la Bondarciuc unde sunt iscodiți, avertizați – dar și rugați! – să renunțe la ideea conferinței. Spre deosebire de altă dată, acum în temuta, cândva, instituție – nu degeaba se spunea, mai în glumă, mai în serios, că la cece vii cu părerea ta și pleci cu părerea lor – se vorbea din amândouă capetele mesei.”*

Portretele (dinamice, „în mișcare”, vii) ale congenerilor, ale confrăților de condei, care apar în alte episoade, sunt absolut recognoscibile și, bineînțeles, deranjante. „Nu mai am loc pentru cucuie”, recunoaște autorul.

Există câteva tipuri de satiră. Varianta Swift, de exemplu, cel care afirma: „Sati-ra e o așa oglindă, în care fiecare, privindu-se, găsește de obicei toate fețele, în afară de propria față; de aceea, în general, ea se bucură de o acceptare favorabilă în societate și puțini sunt dintre cei pe care îi ofensează”. Dar acest fel de satiră, abstractă și inofensivă, nu mai are valoare de document și de autenticitate (fie și subiectivă). Alta ar fi alegoria absolută, dar punctuală: *Istoria ieroglifică*. Dar, în final, Cantemir este impus de scriitură să dea... *scara numerelor*, să dezvolpeze personajele! Există și *varianta Stere*. Dar personajele din ultimele romane ale *flu-viului literar* erau atât de ușor developabile, încât încifrarea nu se mai justifică.

Aflu, acum, că Vladimir Aksionov, cunoscutul scriitor-disident, a scris un enorm tom (648 de pagini) despre „șazeciștii” (!) ruși, codificând numele, dar descifrându-le în context, aluziv (absurdă codificare, nu?, justificată de autor prin faptul că nu scrie un document propriu-zis, ci ecouri bazate pe memoria... perfidă și trădătoare). Aksionov este absolut sincer, dezvăluind nu numai subtextul multor scandaluri literare, mai mari sau mai mici, ci și detalii picante, inclusiv din viața intimă a personajelor. Atâta timp cât unele personaje au fost necunoscute opiniei publice, iar despre cele cunoscute s-a scris infim de puțin, romanul lui Aksionov (*Pasiunea secretă. Roman despre șazeciști*) este foarte solicitat.

Rămân puțin pe acest text, deoarece paralela se impune: este un roman despre șazeciști și este absolut recent (a fost editat în toamna lui 2009). *Pasiunea secretă (enigmatică)* pentru Aksionov era dorința năvalnică și inexplicabilă *de a scrie, în pofida opreliștilor regimului totalitar*. Luând ca model romanul lui Valentin

Kataev *Cununa mea de diamante*, despre literații anilor '20, în care protagoniștii poartă porecle (Maiakovski – „Comandorul”, Bulgakov – „Băiatul cu ochi albaștri”, Pasternak – „Mulatul”, Mandelștam – „Spărgătorul de nuci”), Aksionov își numește personajele „Robert Er” (R. Rojdestvenski), „Ellocika Ahho” (Bella Ahmadullina), „Ian Tușinski” (E. Evtușenko), „Anton Antonovici Andreotis” (Andrei Andreevici Voznesenski), „Verikalov” (V. Văsoțki).

Nu toate numele sunt ușor recognoscibile (deși autorul ar fi dorit acest lucru), de exemplu, „Mark Avrelov” pentru Iury Naghibin ș.a. O cititoare scrie că enigma numelor îi încurcă mult lecturii, pentru că atunci când îi recunoști pe unii eroi, dorești să-i recunoști pe toți, astfel încât codificarea își divulgă tarele evidente.

Iată de ce varianta „Goma”, scriitorul care îi numește pe protagoniștii săi fără menajamente (în interviuri, în eseuri, în romane), variantă aplicată *exemplar* și de către Saka, se dovedește unica valabilă azi (cu toate riscurile personale posibile), impunând de la sine reponsabilitatea absolută (de care S. Saka nu se ferește!).

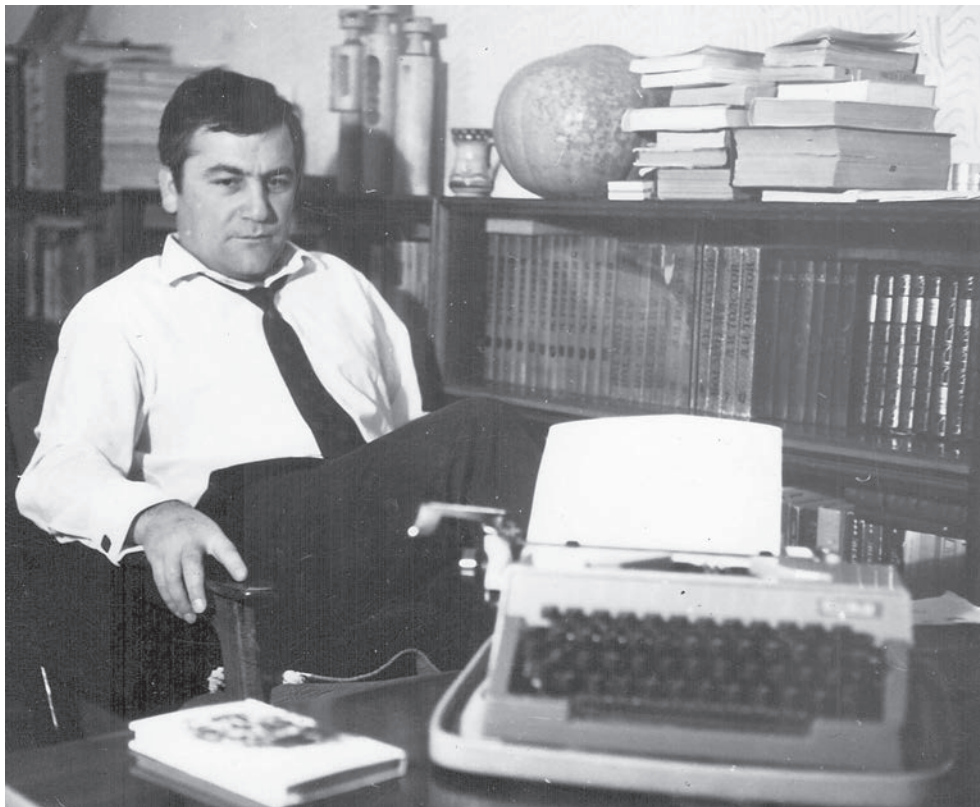
Bineînțeles, ceea ce scrie Serafim Saka este *literatură*, fie și autentică, fie și documentară. Dar este categoric preferabil un *adevăr subiectiv pronunțat* unui adevăr „ideal”, „obiectiv” *tăcut*. Pentru că... ce rămâne din tăcerea unei literaturi, geniale, sublime, dar care lipsește cu desăvârșire?

Literatura (spre deosebire de istorie) fiind *posibilă și la modul ipotetic*, am putea presupune că, dacă marii incozi ai literaturii române (basarabeni, adică): Hasdeu, Stere, Goma ar fi rămas *aici...*, ei ar fi arătat *ca Saka*: enervanți, tranșanți, incozi, plini de cucuie și vânăta. Protagonistul acestui portret (în creion) e, așadar, un Hasdeu – Stere – Goma luați împreună (apropo, are și Saka un episod de „exil în patrie”, pe o durată de vreo trei ani... la care a renunțat: nu mai era original!). Iată că avem câte un Hasdeu incomod... cam la fiecare jumătate de secol.

După mine (fiindcă trăim încă în epoca unei literaturi și istorii nu numai oralizante, ci și... aproape exclusiv orale), singura soluție de a depăși faza bârfelor tradiționale e scrierea cu semnătură. O mostră de onestitate și responsabilitate. Testul chiar acesta ar fi (când cineva te acostează să-ți spună „o veste-trăsnet”): ai putea să scrii despre asta (cu semnătură)? Ca să nu se piardă evenimentul în... dublu anonim (nici informația, nici autorul nefiind cunoscuți)!

Că unii dintre noi doar în felul acesta ar avea șansa să intre în literatură (citate – în istoria literaturii), așa cum au intrat Prale datorită lui Eminescu, Daniel Scavinschi datorită lui Negruzzi, Petrini și alții datorită altor cronicari...

Ceea ce... e mai bine decât anonimatul unor *curăței*.

1968. Cu mașina de scris în față

Tiraspol. La un seminar de dramaturgie

Împreună cu Vasile Vasilache

Serafim PE SUB ARCUL DE CĂDERE SAKA FRAGMENTE

Nu am, recunosc, prea multe de spus despre lumea cealaltă!

Nu o cunosc.

Nu mă cunoaște.

Sunt, spre marea mea părere de rău – dar și rușinea instituțiilor sovietice veghetoare –, dintre scriitorii care nu au fost lăsați să vadă lumea.

Cealaltă lume, cea liberă.

Rușii au pentru această situație un cuvânt laconic ca o interdicție – *nevâezdnoi* –, ceea ce în limba noastră s-ar putea traduce prin *fără drept de a părăsi țara*.

Nicăieri scris, dreptul de a călători *unde vrei și cât îți place* îl aveau doar scriitorii devotați – trup, suflet și nicio speranță – regimului. Lor le aparțineau *depărtările*, ei străbăteau lumea în lung și-n lat, și chiar și pe diagonală, incluși fiind în tot felul de delegații și colective artistice dansante și cântante sau prin Societatea pentru Relații și Prietenie cu toate popoarele lumii (exclus România) zisă *Drujba*, această instituție eminentă kaghebisă, cu pașapoarte civile și epoleți sub piele, pe cât de generoasă cu toate leprele vânzătoare de neam și cumpărătoare de boarfe, pe atât de intransigentă cu omul normal doritor să vadă, că de altceva nici nu putea fi vorba, cum arată o lume normală.

Cealaltă lume.

Sponsorizată de mai mulți businessmen printre care și câțiva moldoveni atinși de filantropie înainte de a se fi înfipt bine în ban, un grup respectabil – în temei de oameni de afaceri și oameni de artă și cultură – ne-am alăturat expediției *Istok* (Izvoarele), pornită în vara lui 1990 tocmai din Astrahan și ajunsă spre toamnă la Odesa, expediției dându-i-se de aici încolo un nume răsunător *Licinosti* (Personalitatea), cuvânt jenant după ce mașina bolșevică de decimare a personalității umane îl golise, în cele trei sferturi de veac, de sens.

...Țara Israelului ne-a primit cu toate onorurile.

Două cargoboturi ne însoțesc până aproape de mal, unde sirenele ne vestesc sosirea pe Pământul Făgăduinței.

Israelul vine spre noi și noi ne apropiem de Israel!

Asta la propriu, dar și la figurat, nava noastră fiind primul transport sovietic care își arunca ancora într-un port israelit în cei douăzeci și trei de ani de răcire a relațiilor, uneori până la total îngheț.

Nu e nimic de mirare – sistemul sovietic a produs atâta frig și răceală în lume, că nu ne mai poate acum încălzi decât marele Soare.

Și iată-ne ajunși acum în Israelul cel îndepărtat. Uniunea Sovietică se distanțase de el, că Israelul nu cred să fi dorit prea mult această îndepărtare, conștient că se înstrăinează, în acest fel și în același timp, de cele trei milioane de confrăți, evreii sovietici, care stau la start, dorind să se rupă cât mai repede de lumea sovietică. Lucru pe care nu a știut – sau poate nici nu a dorit – să-l facă România, care ba se prea apropia, ba din contra, se îndepărta de nemărginita Uniune Sovietică, lăsând, în felul acesta, Basarabia, Nordul Bucovinei, județul Hotin și ținutul Herța pradă tuturor demențelor bolșevice care, în cei 50 de ani de stăpânire, ne-a diminuat până la invizibil conștiința că suntem, oriunde ar fi să fim, români.

Apropierile, întocmai ca și îndepărtările de U.R.S.S., erau sărbătorite cu triumf în R.P.R., într-un caz calificate fiind drept mare act de prietenie seculară, în alt caz – mare act de curaj și eroism. De fiecare dată aceste manifestări fiind legate de numele conducătorilor-tirani ai poporului roman și popoarelor sovietice. Timp în care în Basarabia – dar și în celelalte teritorii românești înstrăinate – se împuțina ființa românească.

Ajunși la putere cu sprijinul direct al sovieticilor, comuniștilor români nu le ajungea curaj decât doar pentru mici și trecătoare supărări. Mi-i rușine să spun, dar trebuie să spun, că aflându-mă de două ori în Țară, de fiecare dată am simțit că sunt suspectat, c-aș fi trimis să spionez, doar pentru faptul de a mă fi comportat ca un român, acasă la mine, încât îmi venea să strig: mama-patrie nu-și cunoaște fiii!

Am făcut această paranteză, ș-o să vedeți de ce.

Imediat după debarcare, a avut loc o lungă conferință de presă din care reproduc doar atât:

– Considerați această vizită drept primul pas serios spre o ameliorare deplină a viitoarelor relații dintre U.R.S.S. și Israel?

– Relațiile dintre U.R.S.S. și Israel se cer imperios repuse pe alte, cu totul noi, principii.

Seria de evenimente înregistrate zilele acestea sunt expresia unei reluări oficiale a relațiilor diplomatice dintre cele două țări. Și de ce n-ar fi chiar așa? Doar Uniunea Sovietică a fost prima țară care a recunoscut proclamarea independenței

statului Israel. Și tot zilele acestea a avut loc inaugurarea zborurilor societății naționale aeriene *EL-AI* și *Aeroflot* între Moscova și Tel Aviv, precum și deschiderea de consulate în capitalele celor două țări. Toate astea sunt garanții ale unei viitoare fructuoase colaborări.

Am observat, cu această ocazie, că la o treabă de acest fel cu cât țara e mai mică, cu atât mai multă forfota. Ziariștii pun întrebări până și traducătoarelor noastre, care răspund ca niște adevărate reprezentante ale nu se știe cui, încât nu le mai rămâne timp să-și facă lucrul. În loc să traducă, tăifăsuiesc ca niște lele.

Tel Avivul, orașul sperietoare, cum ni l-au prezentat timp de un sfert de veac (că de văzut nu-l văzuseră nici măcar evreii cei mai semiți) mașina propagandistică sovietică, făcută pentru a pângări și diminua, a compromite și condamna, ca să apară numai sovieticii mari, tari și foarte omenoși. În realitate, Tel Avivul este un oraș dintre cele mai vii și frumoase din lume. Așa, cel puțin, susțin cei care au mai văzut și altceva, unii chiar foarte multe, în viața lor.

Mi-am putut da seama ce este Tel Avivul după ce doi mari patrioți ai acestei țări, soții Bauh – Aura născută la București, iar Efraim la Tighina – până acum treisprezece ani buni cetățeni sovietici, ne-au plimbat prin oraș, comentându-ni-l în lung și-n lat, și chiar pe diagonală.

Și, categoric, în cei mai înălțători termeni.

În prima zi ne-am încărcat ochii până la refuz cu vederi din Tel Avivul povestit, comentat, admirat și mângâiat de foștii noștri compatrioți Bauh, o bună bucată de noapte petrecând-o într-o superbă companie de evrei din toată lumea, adunați în atelierul pictoriței Miriam Gamburd (și ea fostă cândva basarabeană) cu ocazia zilei de naștere a fiicei sale, nepoata clasicului picturii moldovenești, Moisei Gamburd.

Se vorbea în foarte multe limbi, inclusiv româna, dar numai într-un singur sentiment, cel al dorului, fericiți că se pot vedea cu unii și revedea cu alții.

Atmosfera comunicantă din acea seară, lungile incursiuni în istoria mai îndepărtată sau mai apropiată a Israelului, viețile povestite ale celorla întorși acasă din diferite țări ale lumii, suavele amintiri ale evreilor *noștri* despre baștina lor, Basarabia, bucatele specifice și băuturile alese – toate la un loc și fiece gest în parte au făcut seara de neuitat.

Nu am uitat-o nici eu!

Ba o mai și scriu.

Sentimentul că te afli pe Pământul Făgăduinței, loc pe care nu cred să existe om care să nu viseze să-l vadă, bucuria că te înconjoară o lume atât de dorită de comunicare (în străinătate, un străin se simte foarte străin), vorbindu-ți atât de frumos și cu multă plăcere limba, mă făcea să vreau să opresc clipa.

Spun astea și în numele lui Grigore Vieru, care nu vād să nu vrea să adere deplin la vrerea mea: clipă, oprește-te!

Ei bine, pentru deplina plăcere, nu-mi ajungea, desigur, o țigară. Masa era presărată cu pachete de țigări de tot felul și eu nu aveam – nu mai aveam! – voie să trag un singur fum. Făceam efort să-mi înving părerea de rău că nu s-a întâmplat *mâine* ceea ce se întâmplase *azi*.

Dar iată și *întâmplarea*.

Umblând prin Ierusalim și ajungând în biserica de pe Golgota, la un moment dat am simțit că sunt îndemnat să vreau, să cer ceva. Copleșit de sentimentul că sunt un mare păcătos, pot cere și am cerut Mântuitorului să-mi susțină – dar și să mă pedepsească în cazul în care îmi voi călca cuvântul – efortul de a mă lăsa de fumat. Eram robul țigării, fumam la orice oră de zi și de noapte, convins că țigara, dar mai ales gestul, îmi amplifică inspirația și-mi sporește scrisul.

În acea seară mi-a fost dat să înțeleg că omul aprinde o țigară nu numai atunci când îi este greu, dar și atunci – și poate mai ales atunci – când vrea să se simtă foarte bine.

Și cum în acea companie și printre acei oameni mă simțeam bine, îmi lipsea țigara pe care – cerând Domnului să mă ajute să mă las de fumat – nu aveam voie nici să mă gândesc la ea.

Era de ajuns că păcătuiesc gândindu-mă doar.

Doriți de locurile copilăriei, dar și de noi, că fuseserăm colegi (cu Aura-Ala de Institut pedagogic, cu Efraim de Uniune Scriitoricească), soții Bauh nu știau unde să ne ducă și ce să ne arate. Ca să vedem, să cuprindem, să știm – și să spunem, desigur, și altor foști cofrați de la Chișinău – despre țara lor iubită, Israel.

Aveam atâtea amintiri comune și nu ne puteam împotrivi trecutului care se cerea imperios revorbit. Trecuseră treisprezece ani, timp în care – și asta o spuneau nu numai de dragul vorbei – cei doi Bauhi deveniseră parte a acestui pământ străbun, încât nici nu-și puteau imagina cum au putut trăi fără el.

– În U.R.S.S. n-am avut o viață din cele mai bune, ca să-i ducem acum dorul. De altfel, ca și voi... Suntem în Israel și asta mă face să uit, fie și pe o clipă, relele prin care ne-a fost dat să trecem.

– Tolstoi spunea că scriitorul este omul care vrea să-și scoată povara de pe suflet. Mi-am scos-o în patru romane, trei din care vi le dau să le citiți și voi. Toate scrise și editate aici, în limba rusă. Acum îmi apare primul roman, *Scara*, în ebraică. Tradus, firește. A trebuit să scriu multă ziaristică și eseistică în limba ebraică până m-am încumetat să mă apuc să scriu, într-o bună zi, și proză în această limbă, acum și a mea. Ebraica nu-i, desigur, o limbă de largă circulație, dar asta nu mă deranjează câtuși de puțin. Totu-i relativ pe lumea asta.

Intervine cu o întrebare subtilă Grigore Vieru:

– Aici, la voi, Hristos a fost ucis o singură dată, acolo, la noi, de mai multe ori. Ucis, înviat, din nou ucis și iarăși reînviat... Credeți că s-au terminat aceste răstigniri ale propriilor noastre suflete?

– Îmi vine greu să răspund, sunt plecat de mult, știu că lucrurile s-au schimbat și la voi... Numai nu știu cât de radical și pe câtă vreme.

Aici intervine Aura-Ala, tovarășa de suferință, dar și de victorii și bucurii a scriitorului, sufletul care a înfrumusețat clipele aflării noastre pe aceste locuri sfinte.

– Fiece om care vorbește rusește cu accent moldovenesc mi-l amintește pe Ignat Gherman (coleg de geologie și prietenul familiei Bauh, mai apoi coleg de studii cinematografice și cu mine, care și-a pus capăt zilelor, aruncându-se de la etaj), așa că sunteți de două ori doriți... Să spun că tânjesc după *acolo*, n-ar fi chiar adevărat – nici nu am prea mult timp pentru asta – dar totuși doru-i dor... Nici nu-mi vine să cred că singura limbă pe care am cunoscut-o până la șapte ani a fost limba moldovenească.

– Română, Ala!

– Acum da, acum română. Și foarte bine. Că eu românește și vorbeam. Eram doar născută la București. Un timp ne-am simțit bine acolo, așa că nu putem spune că am fugit. Am plecat de acasă, acasă, cum s-ar spune.

– Ați vrea să vă reîntâlniți cu locurile copilăriei?

– Mai încape vorbă! Vrem, și dacă vrei mult, să știi că se împlinește până la urmă...

– Așa să fie.

O bună bucată din cea de-a doua zi am petrecut-o în familia poetului și a președintelui federal al scriitorilor din întreg Israelul, Sandu David, stabilit în comuna Adanim, la douăzeci de kilometri de Tel Aviv, unde își are casa și *moșia*. Două, doar două și jumătate hectare de pământ, dar care sunt – agricol – foarte încăpătoare. De altfel, toate cele patruzeci și șapte de familii din această comună au aceeași cantitate de pământ – 2,5 ha – din care trăiesc, și încă în deplină îndestulare.

Născut la Târgoviște în 1922, după multe peripeții, greutăți și riscuri, ajunge la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial la Tel Aviv, redeprinde foarte repede limba strămoșilor, ebraica, fără s-o fi uitat însă și pe cea maternă, româna. Pe care o vorbește și din care traduce cu aleasă plăcere și până azi. Autor a mai multor cărți de poezie (una, cu autograful autorului, o am și eu în traducere românească, *Nopti la paralela 32*), poetul practică și agricultura, și încă o agricultură performantă. Duce un mod de viață de care noi am fost dezobișnuiți odată cu intrarea puterii sovietice în ogorul țaranului.

Mă gândesc ce recolte mănoase am fi crescut câte cineva dintre noi, dacă am fi avut curajul să abandonăm scrisul de care începe să nu mai aibă nimeni nevoie.

În Israel, la țară, există două forme de gospodărie. *Chibuțul*, o formă colectivă de conviețuire, și *mușavul*, un fel de cooperativă, în accepția noastră. La cele 2,5 hectare de pământ, fiecare fermă are aceeași cantitate de apă, 15 mii m³. Cei harnici și capabili reușesc, ceilalți mai puțin. Pământul este al statului și statul îl vinde din 49 în 49 de ani, și tot așa: copiilor, nepoților, urmașilor. Dar numai unuia, din aceeași viță.

Unul singur are drept de moștenire, celorlalți li se lasă bani sau bunuri. Să nu se fărâmițeze prea de tot *moșia*.

Este tocmai culesul mandarinelor chinezești, muncă pe care poetul o face ajutat de fiu, fiică și un prieten. Acum tot mai mult – anii, bată-i vina! – se vede nevoit să angajeze muncitori agricoli. În general, oamenii se ajută, ca în cele mai bune tradiții țărănești, dar dacă se nimerește și alt soi de lume – trândavi, șmecheri, bețivi – cu ei se procedează în cel mai drastic mod. Sunt impuși să-și vândă pământul, iar cei care vin să le ia locul sunt minuțios examinați de un consiliu al comunei.

La prima vedere s-ar părea că *chibuțurile* și *mușavurile* nu sunt decât niște colhozuri, cei drept, evreiești, dar nu-i chiar așa. Sau chiar deloc așa.

Diferența dintre chibuț, mușav și colhoz este esențială.

Ion Druță a definit cândva, foarte exact, deosebirea dintre colhoznic și țăran. Dimineața, zicea fostul țăran Druță, țăranul știe încotro s-o ia și ce să facă, în timp ce colhoznicul vine la sediul gospodăriei și așteaptă să primească *nareadul* (sarcina), altfel nu știe de ce să se apuce.

– Avem și o cooperativă: cumpărăm împreună și vindem tot împreună, altfel ne-ar fi destul de greu să ne descurcăm. Dacă nu chiar imposibil. Dar iat-o și pe flica mea, Iudit.

– Putem vorbi în limba dumneavoastră, zice fata.

– Care a noastră – moldoveneasca sau româna? întreb eu.

– Acum, româna...

– Fără prea multă gramatică, dar o vorbește, ne informează Sandu David. A învățat-o de la bunică-sa, mama mea, care, atunci când am adus-o din România în Israel, nu știa decât românește.

– Mișcător! A învățat limba tatei, ca să poată vorbi cu bunica.

– Putem zice, glumește Sandu David, româna este *limba de la bunica*.

Deși era foarte interesantă și tema agricolă, repede am trecut la obiectul nostru, literatura. La literatura țării Israel și, desigur, și la literatura română pe care poetul Sandu David o cunoaște la fel de bine, ca un român.

Israelul este o țară a imigranților. Scriitorii care vin din alte țări scriu în limba țării din care au venit, și e firesc să formeze aici societăți aparte. În Uniunea Scriitorilor din Israel activează unsprezece grupări scriitoricești. Ebraică, rusă, engleză, germană, polonă, ungară, arabă... Una din cele mai numeroase este secția română. Cea mai numeroasă este Societatea scriitorilor de limbă ebraică (450 de membri). Celelalte grupări întrunesc în total 300 de scriitori de diferite calibre.

În prezent e un mare aflux de imigranți din Rusia, Asociația rusească fiind una din cele mai mari. În anii treizeci-patruzeci a sosit un număr mare de scriitori din Germania, de atunci însă n-a mai venit nimeni și scriitorii de limbă germană în viață au mult peste 75-80 de ani.

– După limbile în care se scrie, se poate determina numărul imigranților, iar după numărul acestora se poate pronostica, într-un fel, viitorul scrisului la noi. Scriitorii au fost și rămân una dintre sursele de bază ale sionismului, susține mândru Sandu David. Întotdeauna și peste tot scriitorii sunt motorul principal al tuturor mișcărilor naționale.

– Nu politicienii sau economiștii, ci scriitorii, în primul rând scriitorii... Apoi și ceilalți.

– *Haluținii*, cum îi numim noi, adică primii oameni, pionierii... Scopul acestui stat a fost de a transforma poporul țării într-un popor de oameni muncitori. Muncitori agricoli, în primul rând, agricultura fiind baza acestei țări. Statul nostru este întâi de toate opera agricultorilor. Agricultura este la noi o meserie, o formă esențială de viață. Din *chibuțuri* și *mușave* se trage seva și puterea țării.

– Niciodată n-aș fi crezut că Israelul este o țară *țărănească*, ca să zic așa. Lucru care nu ne-ar sta deloc rău să fim și noi.

– Să știți că suntem... Cât privește cultura, e cu totul altceva. Suntem departe de a fi o cultură pur agrariană. Și în literatură lucrurile stau mai complicat. Important pentru *sionism* era să facă dintr-o limbă uitată, nevorbită practic două mii de ani, una vie, de stat, vorbită de toată lumea. Limba ebraică este azi o limbă funcțională, mai vie ca oricând, în care se poate vorbi, se poate scrie și se poate traduce cel mai complicat text al celui mai *încurcat* scriitor din cea mai elevată limbă. Literatura noastră poartă amprenta mediilor din care vine. Primii noștri scriitori, cei care au pus bazele statului modern israelit, au fost foarte angajați. Aceștia sunt Izar, Moșe Șamir, Mosenson, Natan Șaham, Haim Guri ș. a. După ce a luat ființă statul Israel, a venit un nou schimb – generația celor formați aici, în țară, a celor cu rădăcini de acasă, ca să zic așa, și care, scârbiți de o literatură supraangajată și arhipatriotică până la patriotard, au practicat o literatură mai individualistă. Poeții și prozatorii acestei generații pun și discută problemele omului. Este, de altfel, tema care persistă și până azi în literatura de aici. Scriitorii cei mai importanți ai acestei perioade sunt Hamos Hoss, David Apelfeld, venit din Cernăuți, romancier foarte interesant (i-a apărut recent un roman și în România). Are 65 de ani și deține marele Premiu al Israelului. Mai sunt poeții Natan Ian, Moe Dor, Tomer, Asherkaih, Aric Sivan. Avem și câțiva scriitori cu renume mondial. Aron Meghed, David Shar, Ițhac Averbuh-Orpaz, literatura cărora dezbate problemele omului și conține o mare doză de criticism. Cred că-i foarte normal. Noi, scriitorii, niciodată nu suntem mulțumiți de ceea ce se face în jurul nostru. Da parcă la dumneavoastră nu-i la fel?...

– Așa-i, desigur, cei mai nemulțumiți sunt acum cei care și-au pierdut puterea și odată cu ea și importanța. Că de citiți n-au fost citiți niciodată. Erau mari și importanți pentru că aserveau puterea și-și impuneau scrisul prin tiraje de masă și ediții de lux. Vorbesc de literatura centrală, ca să-i zic așa, că în Moldova s-au impus în ultimii ani și mai sunt și azi destul de populari poeții angajați. Tot patrioți, și încă de *estică* orientare.

130 Limba ROMÂNĂ

– În România a apărut o antologie de proză israelită, mi-a apărut și mie o carte de versuri în traducerea lui Petre Solomon. Societatea scriitorilor de expresie românească are cincizeci de membri – poeți, prozatori, dramaturgi. Alexandru Sever, Virgil Duda, Saul Carmel, Salo Har, Eugen Luca (un foarte bun eseist). Și, desigur, Alexandru Mirodan, binecunoscut și în România ca dramaturg de primă mărime. Dânsul scoate aici o publicație foarte originală: „Minimum”. Mai apare și o altă revistă de cultură și literatură în română – „Izvoare”.

– Ce face Vlăstaru-Vexler, venit din Basarabia?

– El e cu scriitorii ruși.

– Cu ruși?!... La noi scria românește.

– Îi convine, se vede, mai mult la ruși.

– Mai aveți câțiva scriitori din Basarabia – Sacțier, Iachir-Lăpușeanu – ce fac, mai scriu, sunt în viață?

– O fi fiind în viață, dar nu-s în literatură. Nu-i cunosc. Mai există o publicație în limba română, „Viața noastră”, care are săptămânal, vinerea, o pagină de literatură. Scriitorii de limbă română au și un premiu – *Țion*. Societatea scriitorilor ebraici dă anual patru premii pentru toți scriitorii din Israel. Ei, dar oricât s-ar da, în general nu se poate trăi din scris în Israel.

– Noi, acolo, în sărăcia noastră, câte unii ne încumetăm să trăim din ceea ce publicăm.

– La noi, numai cei traduși în alte limbi își pot permite acest lux. Ceilalți se ocupă de ziaristică, profesorat sau, ca mine, fac agricultură.

– Performantă!

– Dacă ziceți...

– Sunteți veniți din toate țările lumii, scrieți în mai multe limbi, aveți diverse unghiuri de vedere, poate chiar diametral opuse... Mă interesează cum vă împăcați și dacă vă reușește și această performanță într-un conglomerat evreiesc? Iar dacă nu, în ce punct se produc discordiile?

– Ca peste tot, avem și noi conflicte, dar avem și puncte comune. Cel mai important punct a fost și rămâne Țara pe care ne-o iubim cu toții, indiferent de limbă, orientare, partid. Ne-o iubim mult, asta ne dă înțelepciune să ne sincronizăm cu durerile și interesele ei. Scoatem aici în limba ebraică un almanah al tuturor scriitorilor din Israel, pentru ca publicul cititor să-și cunoască scriitorii compatrioți. Domnul meu, cultura ebraică se formează din unirea acestor grupuri, a tuturor, și nu numai a celor ce scriu în ebraică. Fiecare scriitor aduce punctul său de vedere. Cei născuți aici nu au de unde cunoaște durerile și problematica omului care vine din altă parte.

– Este și aceasta o experiență a poporului evreu.

– Exact, este o experiență și poate cea mai importantă. O experiență unică. Când s-a constituit statul Israel, aici erau vreo 650 de mii de evrei. În trei ani au sosit

1,5 milioane de suflete. Câte trei veniți la fiecare autohton. Ceea ce auzi pe stradă e una, dar du-te în cimitire și-ai să vezi din cine s-a compus statul modern Israel. Urmașii, adică fiii și fiicele lor, știi că au origine străină, dar sunt deja israelieni. Cum e și cazul fiicei mele. În prezent suntem patru milioane și mai vine un milion din Rusia. Statul acesta este patria oricărui evreu din orice parte de lume ar fi să vină. Asta-i legea fundamentală a acestui stat.

– Să vedem cum, pe ce bază, am putea colabora, cât mai avem evrei în Basarabia și basarabeni evrei în Israel. Acum nu ni se mai pun tot felul de piedici, acum putem face absolut tot ce *putem* face.

– Avem posibilitatea să publicăm în suplimentele noastre literare nuvele, articole, eseuri de-ale dumneavoastră. Cu cărțile e mai greu. Tirajele la noi sunt mici și nu se vând decât cele în limba ebraică. Noi putem să vă traducem în ebraică pentru a apărea aici și tot aici să ne traducem pe noi în românește pentru a apare acolo, în Moldova.

– Dacă putem, nu știi ce ne-ar *putea* împiedica să n-o facem. Acum știm despre evrei și țara lor ceva mai mult ca altă dată și iată trebuie să încercăm să spunem și celorlalți despre vechimea și măreția acestui pământ. Și a acestui străvechi și înțelept popor.

Uimitor lucru, dar abia după ce îi vezi mai spre rădăcină, după ce le cunoști casa, după ce ai fost martorul unui răsărit de soare la Ierusalim și ai întâmpinat zorii la Tel Aviv, după ce ai întâlnit la tot pasul lume, tot evrei, care îți vorbește cu aleasă plăcere limba, le simți țărișoara vibrând de câtă forță fizică, dar și morală, ascunde în interior și te curăți de toate resturile de sentimente pe care ți le-a cultivat o ideologie rasisto-comunistă prin repetare la nesfârșit a acelorași gogorițe, reușind, până la urmă, să facă din cetățenii sovietici niște papagali eminenti, gata să repete absolut orice despre ceea ce n-au văzut și nu au de unde ști.

Educația aceasta antisemită neoficială a făcut să plece mulți, foarte mulți, rămânând, în felul acesta, fără evreii *noștri*.

Dincolo de toate considerentele de ordin uman, mai există unul care se va face, foarte curând, simțit: fără evrei viața își pierde *țimes*-ul.

Măcar de sămânță, cum se spune, că n-o să avem la cine alerga pentru a-ți verifica alegerea, n-are să aibă cine ne da un sfat, o soluție optimă, că s-ar putea întâmpla să ajungem să nu mai știm de unde trebuie să le luăm pentru a le descâlci.

Lipsa evreilor o vor simți până și antisemiții inveterați atunci când nu vor mai avea pe cine da vina.

„Desigur că evreii știi până la isterie că sunt evrei, ca de altfel și rușii. Dar evreilor nu le place această luciditate, la care ar renunța bucuros, dacă nu le-ar trezi-o toți, dar absolut toți, neevreii. Niciun evreu nu-ți iartă că tu știi că este evreu. Individualizat în lume la limită, *hors la loi rasiale*, se sfâșie într-un orgoliu dureros” (Emil Cioran).

Oricum, îi pierdem, rămânem fără de evrei și asta nu ne va ușura, cum cred unii, cu nimic existența. Dacă nu dimpotrivă!

Mulți ani în urmă s-a întâmplat să fiu la gară la ora plecării trenului, clipă în care un mare grup de evrei au venit să-și ia rămas bun de la cei care plecau fără întoarcere în Israel. Toți, dar absolut toți – bărbați, femei, copii – plângeau în hohote. Tabloul era de sfârșit de lume, își lua pentru totdeauna rămas bun. Am plâns și eu de rând cu ei, eu de jalea noastră (la o durere străină, fiecare își deplânge propriul destin), că, deși suntem la un pas de Țară, nu putem pleca să vedem și să auzim ceea ce ne este cel mai drag pe lumea asta: neamul, țara, limba.

Întâmplarea, sau poate chiar bunul Dumnezeu, a voit să-mi arate – asta acum o jumătate de an – plecarea unui grup de evrei.

Și tot la gară!

Ei bine, tabloul nu era de sfârșit de lume, ci de început de viață, convinși că important în viața asta nu-i atât unde trăim, cât unde putem trăi.

Evreii pot, au putut, oricând și oriunde, și cu toate acestea se trag la casa lor.

„...Udivitelinâi, nepostijimâi evreischi narod! Cito emu sujdeno ispâtati?

Kak mog on ostatea v jivâh. Ili v samom dele u sudibî narodov esti svoi, neponeatnâe nam, tainstvennâe țeli? Pociom znati: mojet bâti, kakoi-nibudi Vâșșei Sile ugodno bâti, citobî evrei, potereav svoiu rodinu, igrali roli vecinoi zakvaschi v ogromnom mirovom brojenii” (V. Kuprin). („Poate tocmai de aceea Dumnezeu a făcut bine, împrăștiindu-i pe întreg pământul. Să aibă cine-l împrăpăta, să aibă cine simte, mereu, suflul nou, ineditul”.)

Ca nimeni alții pe lume, evreii simt mișcarea stelară, primii îmbrățișând timpurile noi, promovându-le și impunându-le, cu orice preț.

Mișcarea minții, mișcarea ideilor, mișcarea direcțiilor artistice, mișcarea limbajului!

Evreii știu să audă, primii, pașii timpurilor care vin.

Dar și ale celor care pleacă din istorie. Chiar dacă pleacă pășind în vârful picioarelor.

Plictisiți și săturați, primii, de altfel, de propria lor *creație*, fac tot ce le stă în puteri ca să scape. Scăpând ei, izbăvesc în același timp și lumea.

Și iată-i din nou eroi.

Eroi când fac revoluții și eroi atunci când le cântă – tot ei – prohodul.

În acest sens, al simțirii pulsului, evreii sunt revoltător de hegelieni. Adică *dialectici*. Marea revoluție socialistă din octombrie – pusă în bună parte de evrei la cale și tot de ei impusă rușilor – este azi aruncată la coșul cu gunoi al istoriei. E unul din multele exemple care au avut loc de-a lungul veacurilor. O dovadă în plus – evreii sunt pe cât de străvechi, pe atât și de noi. Niciun alt popor nu-și dărmă cu atâta bună intenție propriile bastioane în care a crezut până mai ieri cu toată sinceritatea. Făuritori de orice timpuri, timpurile își iau, până la urmă, revanșa. Și primii pe care se răzbună sunt tot evreii. În mai toate deceniile sovietice, oalele s-au spart, în primul rând, de capul bieților evrei.

Ca mai apoi – acum – cioburile să devină relicve istorice și tot evreilor să le aparțină.

Evreii știu cum se făurește scârboșenia de istorie și nu pierd nici cea mai mică ocazie s-o *făurească* cât pot în favoarea lor.

„Națiunile nu sunt ceea ce gândesc ele, ci sunt ceea ce cugetă Dumnezeu despre ele în veșnicie” (Emil Cioran).

Nimic nu-i întâmplător pe lumea asta, cu atât mai mult nu poate fi întâmplare existența acestui popor ales de Dumnezeu pentru chinuri și virtuți.

Atât de împrăștiat peste acest pământ, venind din diverse culturi, cu diverse obiceiuri și apucături, atât de diferit lingvistic, atât de diferit din punct de vedere antropogenetic (evreii safarzi, evreii askenazi, evreii orientali), niciodată, nicăieri și nici pentru o singură clipă, evreii nu s-au știut decât un singur, *același* popor.

Care alt neam a îndurat mai mult pentru a rămâne ceea ce a fost – poporul lui Israel, evreu și nimic altceva?!

Iată prima și cea mai mare virtute: invincibilitatea sa de care s-a temut și se mai teme și azi schimbătoarea, instabila și antisemita lume.

Dar de-ajuns cu calitățile evreilor, că mă mai pomenesc bănuind de a nu fi cel care sunt!

Ca și cum ar fi un mare merit să fii nu cel care ai fost, român, ci cel care ai ajuns: moldovean!

Vina evreilor în opera făuritoare de rău pe această planetă a nefericirii este azi mai clară ca oricând. Nemulțumiți de realități, primii se aruncă să strice ordinea și să instaureze noi orânduirii. Lucru știut: din cele mai nobile porniri și cea mai înaltă credință ies de cele mai multe ori monștrii și toate monstruozițiile lumii.

Comunismul, spre exemplu (dar asta nu mai e azi o noutate pentru nimeni), este cea mai odioasă operă la care evreii au contribuit din plin. Dar și anticomunismul cel mai acerb tot opera evreilor este!

Naționali fiind până la naționalismul cel mai înverșunat, evreii știu să treacă foarte ușor în universal. În acest sens, dacă tușește, să zicem, un evreu la Florești, imediat se știe și în Florida. Dar asta nu este un neajuns, asta este marea lor virtute. Și un neajuns al celorlalți.

De neînviș în aproape tot ce sunt, lumea și-ar face numai bine învățând – și nu condamnând! – câte ceva de la ei. Unii câte ceva, alții chiar mai mult! Neamul românesc ar fi trebuit să învețe de la neamul evreiesc cum să se salveze în această lume pusă pe distrugere. Dacă TRECUTUL, dacă ISTORIA, dacă FOLCLORUL, dacă LIMBA, dacă CULTURA și toate celelalte sunt *ACELEAȘI*, încât nici cel mai vândut academician de la Academia din Chișinău nu a putut găsi căutatele deosebiri ca să justifice existența unei alte limbi (dar și a altei națiuni, moldovenească), atunci de ce ținem atât de mult și atât de rătăcitor să fim alții?

Lasă pe poporul Meu să plece, ca să-mi slujească, s-a rugat Moise să-l ajute să-și scoată poporul din casa robiei a Egiptului, nu însă înainte de a se fi vindecat de toate relele și apucăturile care le intraseră în sânge cât fuseseră în nelibertate.

Nelibertatea naște robi și robia, odată intrată în om, nu are leac. În libertate robul nu devine nerob. Ajuns liber, robul devine obraznic, anarhist, extremist și chiar terorist.

Marele Moise a știut acest lucru și și-a condus poporul pe lungul drum al întoarcerii către casă prin pustiu timp de 40 de ani. Atât cât era nevoie pentru a se naște o altă generație, una liberă. La numai trei luni după părăsirea Egiptului, Dumnezeu îi relevă pe muntele Sinai conducătorului și legislatorului Moise cele zece porunci de care să se țină pentru a se putea menține. Porunci legi-legăminte pentru poporul evreu – dar și pentru alte popoare! – pe care Dumnezeu nu a voit să le încheie cu părinții robi, ci abia cu fiii lor:

Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, cum ți-a poruncit Domnul Dumnezeuul tău!

Să nu ucizi!

Să nu fii desfrânat!

Să nu furi!

Să nu dai mărturii mincinoase asupra aproapelui tău și să nu dorești casa aproapelui tău, nici țarina lui, nici robul lui, nici roaba lui, nici boul lui, nici asinul lui, nici orice dobitoc al lui, nici nimic din cele ce sunt ale aproapelui tău...

Veacurile au născut alți oameni, cu alte mentalități care au construit un alt stat, un Israel nou, demn și liber. Israelul de azi este respectat – dar și temut – de o lume, pentru că știe prețul libertății și al luptei. Cei care pierd frica de Dumnezeu, Dumnezeu are grijă să le trimită ceva care să-i împiedice să-și facă de cap. Dar, probabil, nici Dumnezeu nu mai poate vedea și auzi ce se face azi pe pământul lui?!

La 8 octombrie, ziua în care ne bucuram de pacea Ierusalimului, s-a întâmplat o tragedie – cu zeci de morți și răniți – care avea să zguduie lumea.

În octombrie, evreii își sărbătoresc timp de o săptămână (a doua parte a zilei nelucrându-se chiar) ziua ieșirii din Egipt. În aceste zile, *succot*, se pune pază peste tot, prin curțile spațioase și bogate, se întind corturi, se invită oaspeți, se bea mult ceai, în felul acesta reconstituindu-se epoca întoarcerii din exilul egiptean.

Sărbătorind atât de grandios aceste zile, izraeliții (precum se numesc cei de acasă, neveniții de nicăieri, spre deosebire de toți ceilalți care sunt evrei), țin cu tot dinadinsul să-și adâncească rădăcinile aflării lor pe aceste pământuri. Soarta a vrut însă ca arabii să-și sărbătorească și ei – și tot în aceste zile – nașterea lui Mahomed. Două națiuni secular învrăjbite, care își dispută întâietatea pe aceste locuri, marchează în același timp și cât mai zgomotos sărbătoarea prin care se exclud reciproc. Iată atunci cresc de o parte și de alta patimile, energia negativă ducând până la fanatism convingerile opuse. E destul o singură scânteie ca să răbufnească într-o clipă ceea ce se ține cu atâta efort în frâu. Ura.

„Ferește-mă, Doamne, de ura cea mare, de ura din care izvorăsc lumi. Domoleşte-mi tremurul agresiv al corpului și descătușează-mă din încleștarea fălcilor mele. Fă să dispară acel punct negru ce se aprinde în mine și se întinde în toate membrele, născând arderea nesfârșitului negru al urii, o flacăra ucigătoare...” (Emil Cioran).

Pe acest loc – aici Avram și-a jertfit fiul, pe Isac – acum șase secole, două din catedralele evreiești au fost închise și lichidate, ridicându-se o moschee pe care arabii o păzesc și până azi ca pe ochii din cap. Este, după Mecca și Medina, al treilea loc religios. Destinul a vrut ca zidul rămas să fie numit Zidul Plângerii, unde vin evreii de pretutindeni și-și deplâng marea și tragica istorie prin care le-a fost dat să treacă.

Locul este în aceeași măsură sfânt pentru unii, dar și pentru alții. Pătrunderea unui evreu aici egalează cu o mare crimă. În acea zi, evreii au dat năvală încoace și arabii, dacă nu puteau face nimic altceva (stau soldați pe toate străzile, la orice colț, în punctele principale și neprincipale, încât ai impresia că țara e în stare de asediu), s-au apucat să arunce cu pietre. S-ar părea o nimica toată, dar a intervenit armata (cu o mare promptitudine), împușcând 31 și rănind trei sute de arabi.

Televiziunea iordaniană a arătat doar unele secvențe (un copil arab fugind să scape de soldații care trăgeau în el, un grup de arabi incendiind mașini pe străzile Israelului), mass-media israeliană relatând foarte zgârcit tragicul eveniment. Cu toate acestea, chiar a doua zi s-au anunțat trei zile de grevă la care vor lua parte toți arabii din Israel și multă evreime de altă orientare. În majoritate arabi, șoferii vor sta trei zile în grevă, în felul acesta, turiștii – dar și misionarii – vor fi lăsați în mijlocul drumului în grija lui Dumnezeu și în totală nesiguranță: în orice clipă ar putea să li se întâmple ceva.

Tot pentru mâine și poimâine mamele din Israel au declarat zi de doliu.

- Prea se umblă cu mânuși, cu niște teroriști.
- Și cine-s, după dumneata, teroriștii?
- Bine, dar ce mai vor evreii ăștia?
- Dar arabii ce vor?
- Ce vor, zici?
- Da, ce?
- Vor să trăiască unul fără altul.
- Și de ce nu se duc acasă?
- Unde-i casa arabilui?
- Acolo unde s-a născut.
- Da evreul unde s-a născut?
- Tot pe acolo...

Omul sovietic știe foarte puțin despre lume. De aici și doza exagerată de agresivitate. Internă și externă. Mulți dintre cei de pe navă nu mai comunicăm de mult

unii cu alții. Cu omul de alături cu care am călătorit patruzeci de zile pe aceeași *sebastiană* navă.

După o lună de călătorie pe Mediterană, continuăm să nu știm mai nimic din câte se întâmplă în lume. Dar mai ales acasă. Nici ziare, nici televizor, nici măcar niște aparate simple de radio. Nimic, încât trăim sub teroarea zvonurilor.

Azi, spre exemplu, s-a zvonit că la Moscova e grevă generală și nu-i exclusă o lovitură de stat. Neputând afla ce se întâmplă în afara navei, stăm cu ochii unul pe altul și pe un vapor ca al nostru toate astea se văd ca în palmă...

Dar mai bine să reproduc o legendă despre istoria pământurilor sfinte și a poporului Israel:

Filistenii și-au orânduit taberele între Soco și Azeca. În valea Haeila se afla oștirea Israelului. Dintre filistenii s-a desprins Goliat din Gat, înalt de șase coți și o palmă, purtând coif de aramă, zale de solzi, tureci de aramă peste fluierile picioarelor și o pavază de aramă între umeri.

– *Arunc azi o ocară asupra oștirii lui Israel, a zis Goliat. Dați-mi un om să mă lupt cu el. Dacă va putea să se bată cu mine și să mă omoare, noi vom fi robii voștri; dar dacă-l voi birui și-l voi omorî eu, voi ne veți fi robi nouă și ne veți sluji.*

Ostașii Israelului au fost cuprinși de frică.

Timp de patruzeci de zile înainta uriașul dimineața și seara și zvârlea provocarea.

În cea de-a patruzeci și una zi, s-a desprins din oastea lui Israel un băiat tânăr, frumos, bălai și a înaintat să se lupte cu Goliat.

Era David.

El venise în zori, trimis de tatăl său, să aducă merinde (o efă de grâu și zece pâini) fraților săi care se aflau în tabără. El a văzut uriașul și a auzit ocară.

În preajmă-i, un soldat a rostit următoarele:

– *Pe cel care l-ar ucide pe Goliat, Regele l-ar umple de bogății, i-ar da ca nevastă pe fiica sa și ar scuti de dări casa tatălui său.*

David a luat rapid hotărârea care avea să-l facă celebru.

A refuzat coiful și zalele oferite de Saul și a apărut în luptă în cămașă țărăneas-că, cu toiagul în mână, având ca armă praștia și cinci pietre puse în trăistuța de pe umăr (cele cinci pietre au reprezentat pe Domnul, Aron Hacoheh, Abraham, Ițhac și Iacov).

Văzându-l, Goliat a izbucnit în râs și l-a întrebat:

– *Oare eu sunt câine, de vii spre mine cu toiege? și a continuat cu ocările către Dumnezeu.*

Senin, David a răspuns:

– Tu vii împotriva mea cu sabie, cu suliță și pavăză; eu vin împotriva ta în numele Domnului Oștirii lui Israel, pe care ai ocărât-o.

David sărea din piatră în piatră în pârâiașul care-i despărțea. Goliat, împovărat de armură, evita pârâul din teamă să nu alunece. A aruncat cu furie lancea spre băiat. Agil ca o pisică, David a evitat lovitura. Sudoarea a inundat fruntea și ochii uriașului, orbindu-l. O clipă și-a dat pe ceafă coiful pentru a-și șterge nădușeala.

În acest moment, David a aruncat piatra în fruntea colosului, care s-a prăbușit. Cu repeziciunea fulgerului, David l-a decapitat pe Goliat cu propria-i sabie.

După legendă, cei doi luptători, David și Goliat, erau doi strănepoți a două surori: Ruth și Orpa, amândouă moabite, fiice ale lui Eglon.

De atunci s-au scurs 3000 de ani. Urmașii lui David au cunoscut gloria, bucuria întregirii neamului lor într-un regat unit sub domnia lui Saul, David și Solomon. Au cunoscut apoi dezbinarea, pulverizarea, exilul, suferința, pogromurile, lagărele de exterminare, dar nu și-au pierdut credința în Domnul și visul revenirii în țara lui David.

Și acum o realitate care mi s-a întâmplat zilele acestea în mahalaua mea, la Râșcani, în săptămâna patimilor la creștini.

Suntem în Joia Mare și soția m-a trimis, dis-de-diminecioară, să cumpăr lapte. Măine se coc cozonaci. În drum spre cisterna cu lapte din cartierul de alături, l-am întâlnit pe Anatol Kogan, vecinul meu de foarte mulți ani de la Râșcani și coleg de Uniune scriitoricească.

Pentru cei care nu știu, Anatol Kogan este scriitor rus de origine evreiască și bun vorbitor de limba română.

- Noroc și fericire, Anatol!
- Noroc și fericire?! Care noroc, de unde acum fericire?
- Așa se spune la creștini.
- Mie îmi spui cum se spune la creștini?!
- Creștinii spun la Paști: Cristos a înviat. Voi ar trebui să spuneți invers: Cristos a murit, nu?
- Dacă zice creștinul, zice și evreul.
- Citesc din când în când *Kişiniovskie novosti*, îi spun eu.
- Citești?! Și eu citesc. Și ce dacă citești?
- Mă întreb al cui o fi numele Victor Bucoveneanu?
- Nume?!
- Atunci pseudonim.
- Dar ce, scrie prost?
- Prost ar mai fi cum ar fi... Scrie oribil.
- De unde să știu eu cine este Victor Bucoveneanu?!

138 Limba ROMÂNĂ

- Mă gândeam, poate știi, că lucrezi acolo...
- Poate știi, da poate nu știi?... Și dac-aș ști, ai fi mai fericit?
- Mi-ai spune și mie și-aș ști și eu.
- De ce-ți trebuie să știi și tu?
- Ca să-l întreb ce are cu *românismul* nostru, că-i sar scânteii leniniste din peniță când scrie.
- Nu cu românismul, da' cu româniștii voștri are.
- Dar ce, sunt atât de răi româniștii noștri?
- Răi?! Sunt imposibili!
- De ce?
- Ce au moldovenii cu *românismul*?
- Care moldoveni?
- Cum care?!... Voi!
- Noi suntem români.
- Cum, și Ștefan cel Mare e român?!
- Sigur, desigur...
- Și tu ești român?
- Categoric.

Ca autor al *unui ciclu romanesc inspirat de viața lui Ștefan cel Mare*, scris la comanda timpului, și-a adunat saliva în gură și a scuipat în plină stradă și din străfund de suflet.

Am rămas pe loc mut. N-am scos un cuvânt. Cred că încă nu s-au născut cuvintele cu care ar fi meritat să-i răspund. Mi-am continuat drumul spre locul unde între timp lumea făcuse coadă la cisterna cu lapte.

Măine la creștini se coc cozonaci!

În urma mea am auzit, pierzându-se, vocea fostului meu coleg și vecin Anatol Kogan, strigându-mi disperat numele:

- Serafim?!... Serafim?!... Sera!...fim!...

Mă gândeam să mă opresc și să-i spun:

- Dumneata, Anatol Kogan, care te-ai născut și ai trăit toată viața aici, în Basarabia, scrii și vorbești rusește, te consideri, cum e și firească, evreu. Eu, Serafim Saka – născut în România, scriu și vorbesc românește, nu-mi dai dreptul să fiu – în viziunea dumitale de viziună – ceea ce sunt! Ce instanță îți asigură acest drept, Anatol Kogan?

Serafim SAKA **OMUL PENTRU LUME**
DIN ROMANUL-FAPT
PE MINE MIE REDĂ-MĂ

Despre anii de studii înalte nu am – și nici nu-mi pare rău că nu am – multe a vă spune. Decât ceea ce nu se cuvine să rămână neștiut și de alții, mai tineri sau mai puțin tineri, contemporani ai altor oameni – dar și ai altor cărți! – că- rora ar putea nici să le treacă prin minte enormitățile prin care ne-a fost dat să trecem.

Ce alt blestem mai mare decât să ajungi să faci filologie fără limbă, literatură fără de Eminescu și istorie fără de Pa- trie? Ce altă mare nenorocire decât să fii nevoit să accepți în propria ta gură o limbă atât de mare, încât să nu mai rămână loc pentru altă limbă?! Să te împaci de bună voie cu o istorie războinică, care era mai mult geografie întinsă pe un spațiu în care într-o aceeași clipă undeva răsare, iar al- tundeva apune Marele Soare! Toate acestea, dar și alte atâtea, m-au *pus* și mă mai pun pe gânduri după ce au trecut atâția ani de când am părăsit nu acestea, alte amfiteatre, și m-am despărțit nu de aceștia, de alți profesori. Dar care tot institut pedagogic se chema.

Vă rog să mă credeți, că m-am gândit îndelung ce aș putea spune, mai exact, ce-ar fi bine să nu trec cu uitarea atunci când știu că lumea așteaptă umor și distracții, un aproape *pâine și kino*, cum zicea în cel mai serios mod un coleg de la istorie în lipsa cuvântului *spectacol* neadmis în vocabu- larul activ al moldovenilor studioși.

Învățător n-am lucrat decât până a fi urmat studii pedago- gice, nu însă și după absolvirea acestui institut care era altul, așa că fulgul meu de experiență pedagogică poate valora, la o adică, cât o lecție de *clarviziune* dată de un nevăzător.

Nu sunt nici măcar un părinte prea fecund. Am un singur copil – deocamdată și pentru totdeauna – care reușește să-mi umple viața cât zece.

Din tot ce eram pornit să fiu, m-am pomenit într-un miez de noapte rob al hârtiei pe care și până azi cutez să o aco- păr prin mine de la oameni, și această lume în care nu tot

ce zboară e pasăre și foarte puțin din ceea ce prinde la copertă se cheamă carte. O lume în care scriitorul este încurajat să fie om cuminte și bine crescut, în felul acesta alegându-se cu prea puțin din ceea ce ar fi meritat să fie redat apoi oamenilor. Așa că, permiteți-mi să mă *spun* așa cum sunt la ora la care vă vorbesc. Dar pentru că, ajuns total dependent de hârtie, îmi vine tot mai greu să mă exprim, lipsindu-mă de ea, vă cer îngăduința de a vă spune de pe hârtie ceea ce am a vă comunica cu această ocazie.

Au trecut, ca mâine, douăzeci de ani de când mi-am luat rămas bun de la acest institut, iar timpul, care știe atât de bine să le șteargă (o fi absolvit și dânsul vreo școală a uitării), a lăsat totuși să mai pâlpaie și până azi o aducere-aminte, care uneori mă înseninează, alteori îmi întunecă amintirea.

Nu văd pe nimeni din cei în care ne rezemam fosforescenta noastră sete de cunoaștere și dor de lumină. Dar nu-i văd nici pe ceilalți, de ochii cărora ne feream puținele surse cărturărești, pe atunci neînțelese, și tocmai de aceea contraindicate, dacă nu chiar interzise, mai ales celora care, nutrind porniri poetice, simțeau mai mult ca alții, nevoia acoperirii sonore. Cuvântul, adică.

Nu ne aflăm nici măcar între acei solizi pereți de pe strada Kievului unde la etajul trei aveam și un *parnas* la înălțimea căruia ne adunam la recreația mare pentru a fuma câte patru-cinci din țigara celuia care era admis să-și spună fericit poezia scrisă în timpul lecției cu scundele mijloace lingvistice de atunci, contribuind cu ce putea la întreținerea *stării poetice* din *sine*.

S-au dus și vremurile în care era de ajuns să știi câte ceva ca să lași impresia că știi multe. Vremuri în care tot ce știam, toți la un loc, putea să încapă într-un cap de om, bun pentru a începe învățătura: toți delaoaltă știam mai puține cuvinte-sens câte ar putea ști azi – dacă ar dori, desigur! – un singur student;

când cele mai simple împerecheri de cuvinte, să zicem – *facultatea de litere, sala de festivități, salvarea urgentă* –, azi rostite și de un garderobier, intrau atât de greu și cu atâta prudență în îngălbenitele pagini din care profesorii noștri își silabiseau cenzuratele precepte;

când – orice s-ar fi întâmplat și oricât de amenințată s-ar fi pomenit modesta noastră bursă – viața își lua câte puțin, dar pe mult, ceea ce azi – între acești / alți pereți și cu acești / alți profesori a ajuns, indiscutabil, realitate vie și pe măsura oricui nu-i este lene să gândească.

Ar mai fi de zis multe, dar nu e bine să răscolim cenușa memoriei care nu vrea să uite și ritmul inimii care se întetește ori de câte ori văd sau aud pe câte cineva din cei foști...

Mi-am scris, repet, vorbele pe care le am azi pentru Dumneavoastră și din motive de ordin pur emotiv. Uneori mă prinde un tremur – omenesc și sincer – dar cu atât mai periculos pentru vârtejul cuvintelor, de aceea citesc în continuare, întrebându-mă mirat – chiar atâția ani să fi trecut de când pășeam pragul, nu acestei, altei clădiri, în care mi-am petrecut cinci ani de ședere, pe unde degeaba, pe unde

fără de folos, dar de nevoia bursei, nici mai mică, nici mai mare, dar tocmai să-mi ajungă pentru exact o săptămână, că restul trei săptămâni mâncam pâine și beam un fel de ceai – apă fiartă cu zahăr – mai rar chefir de cel cu care se răcorea câinile intendentului ca să ne latre când ne întorceam, noaptea după unsprezece, la căminul de pe strada *Frunze*, prin parcul catedralei cu multe cuiburi de ciori care nu erau învățate să se uite în jos când își făceau ușurările. Sau dimineța urcând, pas alergător, scările de la intrarea în institut, actuala Politehnică, unde ne aștepta Pușkin, nu marele poet, dar micul depozitar care, după felul cum ronțăia semințe de răsărită, era clar că nu rimase în viața lui nici măcar „okno” cu „kino”, responsabil de mingile dezumflate și uniforme sportive în care, nu prea înalt fiind, mă împiedicam, de aici trăgându-mi-se cele două cozi – norma la fugă și sărituri – care s-au ținut vreo doi ani în urma mea; după care eram chemat la decanat, la Repida Afanasi Vasilevici, care, istoric fiind, nu prea avea chef să stea de vorbă cu cei de la filologie, niște palavragii, căci nu aceștia fac istoria...

Ca fost student al acestui fost și prezent institut pedagogic, cadrele căruia seamănă cuvântul și lumina pe ogorul minții moldovenești, cadre cu care am atâtea ocazii să mă reintâlnesc prin școli, pe stradă, la potopul de cursuri de învățare și perfecționare, alegându-mă de atâtea ori cu un sentiment de regret când în loc să văd că se limpezește, văd că se tulbură mintea și inima unui dascăl.

Să-mi fie iertată noțiunea aceasta atât de arhaică – dascăl – care a fost fragmentat și divizat pe specialități, obiecte și despărțituri, încât riscă să-și piardă semnificația inițială și dintotdeauna – de luminător –, reducându-se în multe cazuri la numai ceea ce nu trebuie să ajungă. Un pur matematician, un strict lingvist sau numai istoric, biolog și atât de rar: profesor! Progresul, timpul, multiplele aspecte ale realităților noastre, viața cu toatele ei urcușuri și coborâșuri, impasuri mortale și soluții salvatoare de moment, ne-au făcut să fim așa cum suntem: prea știutori într-un domeniu și cu totul profani în altele; prea abili la mâna stângă și nepermis de stângaci la mâna dreaptă; prea agresivi la volanul puterii și de atâtea și atâtea ori umili în calitate de simpli cetățeni; prea nesăturați la pluralele înnobilării și atât de singulari la înnobilare! Prea deprinși cu *da-da*-urile și șovăitori când vine clipa să spunem *nu!*

Termin, nu însă înainte de a mai spune că l-aș vrea pe dascălul-pedagog integru și omogen, același în spusă și în faptă, demn la chip, scutit de dubii și dubluri, bun părinte și în toate călăuză... Indivizibil și măreț în fața singurei și adevăratei bogății care se cheamă viața. Pe care tot învățătorul o poate – printr-o scădere a omeniei din el – urâți!

Ca scriitor, nu vreau să ajung zilele când aș fi nevoit să concep un erou-personaj limitat pozitiv la numai scara profesiei sale, oricât de importantă ar fi ea.

Învățătorul a fost și trebuie să rămână – ca să închei cu o simplă definiție – o mare sumă de cunoștințe-cuvinte și suflet-lumină cu care să modeleze omul pentru lume.

Cer iertare și vă mulțumesc pentru răbdarea cu care m-ați ascultat.

Serafim SAKA **ORDINEA ESTE ÎN FIECARE**
în dialog cu **DINTRE NOI**
Nicolae STOIAN

– Mă aflu la „BBC”, postul de radio pe care dacă erai prins ascultându-l în perioada sovietică, erai calificat drept mare dușman al regimului.

– Bine că nu mai este!

– Nu, slavă Domnului. Altfel nu mai eram eu acum aici...

– Erai mai târziu și tot erai.

– Vin de la Chișinău via Edinburgh unde s-a ținut Congresul mondial al PEN-clubului. Sunt de câțiva ani președinte al acestui club internațional pentru Moldova și am profitat de ocazie. Vroiam foarte mult să te văd pe tine, să văd Londra, și iată-mă văzându-vă... De necrezut!

– De necrezut, dar adevărat.

– Mă bucur și am chiar și niște emoții din cele foarte pozitive, aflându-mă la „BBC”, postul care, de rând cu „Europa Liberă” și „Svoboda”, a fost și a rămas pentru intelectualitatea cu aspirații românești din Basarabia cea mai promptă și sigură sursă de informare. Dar și de îndemn și reazem în speranțele noastre de schimbare a timpurilor care ne-au oprimat, apăsător, deznaționalizat și tot restul din acest arsenal diabolic de *făurire* a omului nou. Noi vă ascultam cu sufletul la gură, convingși că ceea ce spune „BBC”-ul este incontestabil și de mare importanță. Și chiar era! Un scriitor de la noi, mare *bibisist*, punea cât mai încet radioul fixat pe postul dumneavoastră și ieșea afară să controleze dacă, la o adică, l-ar putea auzi cei de la *kaghebe*. Dovadă că ne temeam, și cu toate că nu ne mai temem, vă ascultăm în continuare, cu plăcere și interes.

– Pentru că ați spus că intelectualii basarabeni ascultau „BBC”-ul, ne-ar interesa să știm dacă lumea, cetățeanul obișnuit, nu neapărat intelectualul, cel care muncește în sudoarea frunții, săteanul, elevul, studentul, dacă pe ei îi mai interesează ce se întâmplă în lume și, desigur, ce se întâmplă în România, pentru că în prezent o bună parte din

ceea ce transmitem noi se referă mai mult la evenimentele politice din România și uneori și din Republica Moldova. Mă interesează să știu, în primul rând, dacă ascultă, și dacă nu, de ce n-o mai fac?

– **Erați, din motive cunoscute, ascultați mult mai intens pe timpul comunismului. Iar dacă azi sunteți ascultați în mai mică măsură, asta se întâmplă tot din motive cunoscute.**

– Nu le cunoaștem, vrem să le știm.

– **Azi lumea este ocupată și preocupată de altceva, informație având mai mult ca orice și oricând. Ni s-a dat și privim cu toții TV București, recepționăm mai multe posturi de radio. „BBC” și România spun acum cam aceleași lucruri. Înainte diferența era enormă. Preferam „BBC”-ul României. Postul Dumneavoastră ar putea să se facă mult mai ascultat în schimbata Basarabie, pentru asta ar trebui să lărgiți tematica, să vă implicați mai intens în viața omului de la sate – furat, amăgit și nedreptățit în această amețitor de îndelungată tranziție spre naiba știe unde. Ați putea cointeresa și atrage mai multă lume vorbind adevărul despre ce se întâmplă azi cu românul-moldovean. Mai ales cu cei de la țară, că noi am fost și rămânem în continuare o populație *eminentemente agricolă*. Dar pentru asta ar trebui să veniți mai des și mai pe mult la noi, în Moldova.**

– Vom ține cont de sugestiile dumneavoastră.

– **Atunci hai să vorbim despre prima dumitale venire în Basarabia și primul meu contact, pe viu, cu un om de la „BBC”. Asta se întâmplă în anul...**

– 1990, și se întâmplă chiar la dumneata în casă unde m-a condus poeta Carolina Ilica.

– **Îmi amintesc, la mine în casă...**

– Casa era bătută, cum se spune, cu oaspeți.

– **Și mai toți din România. Până la revoluție românii de dincolo de Prut ajungeau cu greu în Basarabia, iar basarabenii ajungeau și mai greu în România.**

– Venisem să angajez un corespondent pentru „BBC”.

– **Știu, l-ai angajat.**

– L-am angajat pe domnul Gheorghe Malarciuc.

– **Ei bine, află că mi-ai lăsat o impresie din cele mai extraordinare. Mie, dar și prietenilor din România, sosiți cu ocazia sărbătorii limbii, care, după ce auziseră atâtea despre dumneata, aveau ocazia să te cunoască. Pentru mine dumneata veneai dintr-o altă lume, necunoscută și de neatins, încât mi se părea că nu calci, dar plutești... Că nu ocupi loc unde stai. Că mănânci fără să ei din farfurie. Nici cuvintele nu le rosteai, le lansai, parcă. Știind că ești cel care ai pus la cale meditația transcendențială, credeam că ești expresia acelei... Nici nu știu cum să-i zic – școală, concepție, viziune... Abia după ce ne-am întâlnit**

și a doua, și a treia oară, aveam să observ că acesta ești dumneata, cu firea, caracterul și felul dumitale de a fi.

– Acesta-s, n-am ce face.

– Să poposim ceva mai amănunțit asupra meditației transcendente pentru care știu că ai fost condamnat în contumacie la opt ani... Pentru ce? Unii spuneau că *meditația transcendentală* îndepărtează, înstrăinează omul, în primul rând intelectualul, de realitate, ca să nu poată, la o adică, interveni, lua o atitudine sau zice adevărul despre regimul comunist și puterea ceaușistă. Alții, aceștia în minoritate, spuneau că aveai sarcina să subminați fostul regim.

– Păreri omenești!

– Bine, dar ce era, totuși, de capul acelei meditații transcendente și ce scop urmărea? Că și noi vroiam să *medităm transcendental* și ni l-ai trimis pe un fost coleg de meditație, un oarecare Chiaburu, care după câteva zile de ședere la Chișinău s-a dumerit... Ori că eram incapabili de transcendentalizare, ori că eram demult transcendentalizați, dar n-a ieșit nimic din intențiile dumnealui și vrerile unora dintre noi.

Eram convins, chiar credeam că intelectualitatea basarabeană avea nevoie să treacă școala meditației transcendente, ca să promoveze într-o altă categorie de gândire și concepere a lumii. Cei cinci-șase ani de așa-zisă democratizare prin care trecusem deja ne-au zăpăcit și mai tare, dezorientându-ne definitiv.

– Dacă ar fi ca această zăpăceală să aibă drept cauză numai acești 5-6 ani, ar fi simplu. Zăpăceala vine de demult, zăpăceala vine poate de sute și mii de ani. Și din când în când iată că se pune puțină ordine în această zăpăceală. Și ordinea nu vine decât de unde e ordine. Ordinea este în fiecare dintre noi, în inima fiecăruia, când suntem mai puțin atenți la *zgomotele* și dezordinea din afară. Asta ar fi, simplu, meditația transcendentală. Nu e nicio intenție de a izola pe intelectuali de viața cu care se confruntă, nu este niciun fel de intenție de a asalta autoritățile într-un fel oarecare. Este un mod de a se crea mai multă ordine în gândire, și de aici în acțiune, prin liniștirea minții. Și liniștirea minții se poate face foarte simplu prin această tehnică, că asta este – aprecierea unui gând la un nivel tot mai simplu, până ce sursa acelui gând este cunoscută, este trăită.

Este o experiență pe care o ai regulat și care ți se întipărește în fiecare fibră a sufletului și a corpului. Asta este liniștea sursei gândului, răzbate apoi în liniștea gândirii și deci în ordinea gândurilor și mai departe în ordinea acțiunii.

– **Și crezi că se puteau liniști niște tulburați până la demență?**

– Dacă ar fi vorba de mine, aș spune că nu. Dar nu este Nicolae Stoian cel care o face. Cel care o face, el se liniștește... Este ca și cum ai spune omului: uite așa se scrie „A”, și el îl scrie pe „A”. Nu poți să-l scrii pentru el, nu poți să trăiești viața lui, fiecare și-o trăiește așa cum și-o trăiește. Mă rog, întâmplarea a făcut să pot să arăt oamenilor cum se scrie acest „A”.

– Iată suntem de la șapte dimineața, acum e douăsprezece și jumătate, pășind împreună, pas cu pas, pe străzile și prin neasemuitele parcuri ale Londrei și continui să mă simt, alături de tine, la fel de bine, de aerian și dezlegat la limbă, și aici în studioul „BBC”. Eu îți vorbesc, dumneata îmi vorbești, raționând și răsând cum n-am mai răs nici nu mai țin minte de când, acolo la Chișinău, în zăluda noastră realitate.

– Realitatea e diferită în funcție de ochii care o văd. Realitatea nu e unică. Realitatea depinde, dacă este s-o descrii, de cel care o descrie, dacă este s-o trăiești, atunci există cel puțin o realitate comună, trăită de toți, pe care când începi s-o exprimi, începi s-o filtrezi prin cel care o exprimă și, evident, asta este poate și farmecul celor care se îndeletnicesc cu punerea slovelor pe hârtie, pentru a scoate ceva din realitatea trăită de ei și a face să rezoneze acel ceva trăit în inimile și mințile altora...

Nu-i nevoie să-i spun unui scriitor ca Serafim Saka că așa este.

– Ochii mei alături de ochii d-tale văd această Londră aeriană, luminoasă-alta decât este sau este chiar așa cum o văd ochii noștri?

– Este produsul, ca să zic așa, a două perechi de ochi.

– Ești așa cum ești, rezultatul unei concepții transcendente, omul școlii transcendente sau ești omul ființei, firii, caracterului transcendent?

– Nu știu. Răspunsul e simplu. Nu știu. Ce știu este că această experiență îmbunătățește pe om, și am avut suficiente dovezi să văd că așa este. Nu știu în ce măsură m-o fi afectat și pe mine, dar slavă Domnului, am păcatele mele...

– De ce regimul vechi nu vroia să ajute omul să se liniștească, de ce te-au condamnat atât de crunt?

– Nu știu. Efectiv, nu știu. Dar știu că a fost o minciună, și cei care au propovăduit-o, în mod sigur, la un moment dat, o să dea socoteală... Dar a fost o minciună faptul că am avut drept intenție de a lovi în intelectualii care, auzind de această meditație, au trăit într-un fel preocupările lor mai vechi, s-au gândit să vadă ce este. Și prin asta în mod voit le-am cauzat suferințele pe care au avut să le îndure. Dacă și am senzația că s-a spus lucrul ăsta, dacă cumva se crede că am făcut-o intenționat, e o minciună gravă.

– Ai fost de mai multe ori în Moldova, cunoști realitățile mai bine ca alții de aici de la „BBC”. Ai văzut Moldova în diferite faze și ani, crezi că de la an la an, de la fază la fază se schimbă ceva acolo la noi sau totul s-a împleticit, s-a transformat într-o mazăgă, într-un bioxid de clei, într-o smoală, din care nu-ți poți scoate piciorul ca să pășești mai departe?

– Este o experiență pe care nu o am. Aceasta a *îngreunării* picioarelor. Dar ce-am constatat? În primul rând în anii '90 a fost un elan național, dominat de sentimente naționale, dominat de limba română, dominat de grafie, dominat de o dorință de afirmare. Într-un fel sau altul au intervenit decepțiile și idealurile de atunci nu mai

vibrează în același mod astăzi. Asta este cert. Al doilea lucru este chestiunea economică. Dintr-o piață care mergea după anumite reguli, s-au produs rupturi care cer adevărul despre forța economică a unei anumite regiuni. Nu știu în ce măsură Republica Moldova s-a adaptat acestor noi cerințe de concurență, când produsele trebuie să corespundă anumitor standarde și asta s-o facă în mod sistematic, nu doar din când în când și nu știu în ce măsură, cei care au condus economia au fost suficient de dibaci pentru a garanta aceste standarde și o prezență a Moldovei în condiții de concurență. Dar am văzut la Chișinău, acum două săptămâni, un număr mai mare de mașini decât erau, să zic, un an înainte. Și categoric mult mai luxoase. În primul rând, că ele nu sunt cumpărate cu vin, sau poate sunt cumpărate cu vin, dar în tot cazul nu merg cu vin, merg cu benzină. Benzina asta costă și vine din Rusia ori din altă parte. Probabil din Rusia. Pe dolari, pe valută.

– **Cât privește benzina, benzină avem până una alta.**

– De unde?

– **Se aduce din Iran, Irak, din Rusia, dar și din România.**

– Se aduce pe dolari? Cine are bani să cumpere mașini, să le întrețină și să poată să facă aceste mașini să meargă?

– **Cei care au bani, firește. Dar avem și destule hârburi occidentale bine lustruite, care, în fond, rămân hârburi poluante. Și care nu costă prea mult.**

– Nu costă s-o cumperi, dar costă s-o întreții. Costă cauciucurile, costă amortizoarele, costă motorul. Toate costă.

– **Vrei să spui că înmulțirea mașinilor este un semn al belșugului?**

– Domnul meu, în orice caz, nu poți să ajungi la concluzia că tot mai mulți mor de foame. Dacă ar fi fost mai mulți care să moară de foame, ar fi tot mai puține mașini, s-ar umbla cu desaga în spinare.

– **De foame nu moare nimeni. Țăranii își asigură bucata de pâine, mai rău de pensionarii de la oraș căroră statul nu poate, și nu știu dacă dorește prea mult, să le poarte de grijă. Cu toate acestea, dacă ar fi să se facă un referendum sau alegeri în forurile superioare, majoritatea ar vota pentru comuniști.**

– Mă rog, nu știu dacă asta e valabil pentru majoritate. Dar poate că ar vota cu trecutul. Nu? Asta ar fi mai drept.

– **Poate cu trecutul. Atunci era puțin, dar era. Acuma ba-i mult, ba-i puțin, ba nu-i de loc.**

– Era. Dar erau peste tot cozi, erau lipsuri mari și multă minciună.

– **Cam jumătate din viața multora din generația noastră, că diferența nu-i prea mare, a trecut stând la coadă, în rând. Dar asta am uitat-o foarte repede. Astăzi, precum ai putut observa, au dispărut cozile, nu se mai stă în rând. Bani de-ar fi, că sunt de toate. Economia de piață știe să asigure piața.**

– Exact.

– **În una din zile, am urmărit un impresionant tablou. În fața mașinii de fript pui, o rotativă sau cum i se mai spune acolo, se oprise un biet țăran și-și ronțăia semințele, scuipând cojile pe jos. M-a mișcat calmul cu care sărmanul flămând scuipa cojile pe jos, privind cum se prăjesc puii pentru altcineva. Era monumental de calm, de parcă ar fi trecut școala meditației transcendente.**

– Nu e un calm foarte conștient.

– **Ai intrat în contact cu multă lume de la noi, în primul rând cu cei de la radioul național, colegii de meserie, ai fost și pe la Uniunea Scriitorilor, în parlament, la guvern... Ce poți zice despre lumea asta care ar trebui să meargă cu un pas înainte, ar trebui să vază în perspectivă lucrurile, să fie mai gata pentru timpurile care vin peste noi.**

– Cred că rolul scriitorilor a fost acela de a deschide ochii concetățenilor față de originea lor. De a promova limba basarabenilor, limba română. Acesta a fost un rol pe care l-au îndeplinit cu entuziasm, și l-au îndeplinit bine. Mai departe societatea nu mai este o societate de romantism revoluționar. Este o societate de echilibru și de calcul economic, capitalist. Țsta este termenul. Nu ne place, sau ne temem. Ne temem de capitalism pentru că, pe de o parte, nu știm ce-i asta, pe de altă parte, ni s-a spus decenii la rând că este un fel de *bau-bau* de care ni se face frică. Cuvântul capitalism trezește reacții înfiorătoare. Asta este... Este economie de piață, înseamnă că cel care este bun răzbate, cel care nu este bun învață, se adaptează ca să răzbată și el. Este povestea succesului personal care determină succesul colectiv. Nu succesul colectiv care se chinuiește să îmbunătățească pe cineva. S-a pus carul înaintea boilor, crezându-se că relațiile de producție o să-l schimbe pe om. Omul schimbă relațiile de producție, nu invers. Asta este simplu, lecția celor 70 de ani. S-a încercat ca omul să fie Dumnezeu. Nu-i așa. Întâi ajungi la dumnezeire și apoi, dacă ți-i hărăzit, nu greșești și faci bine pe pământ. Dar experiența asta a trecut. Lumea se zbate și aceste zbateri nu mai țin de domeniul viziunii scriitoricești, nu mai țin de domeniul țelului măreț al punerii în față a scriitorilor să propovăduiască o limbă, o apartenență națională, cum a fost la începutul deceniului. Lucrurile astea s-au dus, și scriitorul nu mai are un țel național, are țelul pe care scriitorul l-a avut dintotdeauna de a trăi și de a face și pe alții să trăiască o experiență a multora, sau o experiență mai profundă care să vibreze în mai mulți.

– **Sunt pe deplin de acord. Lucru pe care nu vor încă foarte mulți să-l înțeleagă. Și-au încordat mușchii în 1988 și stau în continuare încordați, dar n-ai cu cine te confrunta, acum trebuie să accelerezi ca să nu rămâi de alții.**

– Ce-a fost a fost. Drama experienței celui văzut ca sfânt, care vede că de fapt nu-i sfânt. Asta a fost. Au fost, și-mi aduc aminte, oameni care sărutau mâna pe stradă lui Grigore Vieru. Nu știu dacă au s-o facă și azi. Dar atunci o făceau.

– **Erau mai puțini popi atunci, acuma sunt foarte mulți, de-ar fi cine să le pupe...**

– Au fost momente cărora li s-a dat un răspuns, acele momente au trecut și răspunsurile sunt căutate acum la alte întrebări, cum se spune la Chișinău.

– Care sunt aceste alte întrebări la care se caută intens răspuns? Un răspuns mai rămâne să se dea și la întrebarea principală a noastră. Cea națională care nu s-a dat încă. Noi nu ne-am revărsat în albia noastră firească, în care trebuia să curgem. Noi continuăm să curgem într-o albie paralelă cu mama-matrice.

În acest sens, intrarea României în NATO trezește multe și mari îngrijorări în Basarabia. Dacă România intră în NATO fără de noi, frontiera pe Prut se întărește și cei din Republica Moldova rămân, unul Dumnezeu știe pe cât timp, în spațiul asiatic, aceasta fiind adevărata înstrăinare. Atunci când trăiam într-un regim identic – comunismul românesc având doar un aspect amăgitor național – reîntâlniți după 50 de ani, nu ne deosebeam prea mult. Aveam aceleași noțiuni, aceleași idei, în România fiind vorbite mai corect. Nu însă și mai adevărat.

Acum ce facem? Tindem spre Unire sau mergem paralel, lăsăm să se producă reunirea de la sine? Sau îi punem cruce și semnăm tratate de vecinătate cu Țara-mamă?

– E greu de spus ce-o să facă alții... În felul cum merg lucrurile, nu pare să existe un interes susținut pentru reunirea României cu Moldova. Nu știu dacă a fost vreodată un interes susținut, a fost un vis, o dorință de a-ți exprima identitatea. Dar dincolo de asta este faptul acțiunii curente, concrete, zilnice și după aceste vise și efuziuni sentimentale vine clipa practică a lucrului, a muncii, a activității în tot felul de domenii și contează mai puțin idealul sau nu este perceput, nu este infuzat în fiecare fibră a fiecărei acțiuni. Asta este fapt. Nu știu dacă ar trebui să fie așa sau n-ar trebui să fie așa, dar așa este. Nu s-a propovăduit nici într-o parte, nici în alta Reunirea Basarabiei cu România ca un țel primordial al politicii celor două părți. Nici la Chișinău, nici la București. Altele sunt prioritățile, altele sunt răspunsurile sau întrebările care frământă și cărora trebuie să li se dea un răspuns. Deci dacă lucrurile continuă așa, atunci chestiunea națională va dăinui în mintea și în inimile câtorva, poate acești câțiva la un moment dat să se întâlnească, dar nu văd ca în viitorul imediat această problemă să fie elementul primordial, esențial, dominant și în România și în Republica Moldova.

Dacă s-ar produce o înstrăinare, probabil că lucrul ăsta ar dura și s-ar putea atunci să se coaguleze anumite, să zic, forțe sau, mă rog, anumite grupuri care să încerce să dea un răspuns acestei înstrăinări și să i se opună. Nu știu ce forță, sau ce anume vor putea galvaniza aceste elemente în rândurile maselor mai largi. Deci chestiunea națională nu cred să se pună într-un mod acut în momentul acesta nici de o parte a Prutului, nici de cealaltă. Sunt sigur că se va pune în viitor și se va pune întotdeauna. Ca un fel de dorință de identitate și de exprimare a firii românești comune cu bemolul necesar răspunderii și împărțirii puterii. Când va fi vorba de împărțirea puterii, atunci va exista, în ciuda entuziasmului național comun, suficientă forță pentru intrigi, pentru frică, pentru teama de nu a avea un superior pe care nu l-ai dori și idealul național va avea de suferit.

– Măine plec spre București, sunt împreună cu colega mea, secretara PEN-clubului Valeria Grosu, iar peste câteva zile vom fi la Chișinău. Ce duc din partea dumatile moldovenilor români din Republica Moldova?

– Românilor moldoveni și moldovenilor în general, pentru că moldovenii români sunt amestecați în relații de tot felul – de prietenie, de rudenie, de cumetrie cu moldovenii ruși, cu moldovenii ucraineni, cu moldovenii bulgari... Dacă se consideră moldoveni să se considere moldoveni, dacă se consideră români să se considere români. Nu cred că răspunsul este lupta, cred că răspunsul este dorința de afirmare a identității.

– **Cu bine!**

1997

P.S.

Mai citește, te rog, odată textul nostru (am intervenit foarte neesențial) și pune cu mâna, mintea și sufletul tău, ceea ce simt că-i lipsește fără a ști ce anume. De altfel, asta se întâmplă tot mai mult și cu alte, atâtea lucruri, de care mă ciocnesc AICI la tot pasul. Dar așa-mi trebuie dacă nu m-am decis la timp să trec Prutul! Mă țineau atâtea lucruri și atâtea suflete, care m-au făcut, până la urmă, să cred că aici va fi mai mare nevoie de mine. Poate a fost, dar știu că nu mai este. Acum aici fiecare are nevoie numai de ceea ce are nevoie, și cum nevoile sunt în temei numai materiale, personale și național egoiste, eu rămân în afara acestei raze de îngustă cuprindere.

Rămas în raza mea, încerc s-o trasez așa cum cred că este mai bine. Asta când e vorba de scris, că în viața de fiecare zi este peste puterile mele să mai pot trasa ceva.

Ce mult aș vrea să mai pășesc o dată, pas mărunț de observare, prin parcurile Londrei, care, cred, n-a înnebunit și ea odată cu lumea asta. Eu am, mai am un loc, la vila de la doi pași de codrii Orheilor, atât că nu am cu cine păși. Dacă te ascultam și făceam și noi ceva atunci când ai avut o idee bună – hai, Serafim, să facem și noi ceva! – acum aveam, la sigur, și niște bani și puteam să ne plimbăm, pas negrăbit, și prin alte părți. Asta nu înseamnă – ba din contra – că nu te invit în una din cât mai neamânatele primăveri sau toamne timpurii s-o facem la vila din codrii Orheiului, unde dispunem de multă iarbă verde și spațiu dormitor pentru tine, pentru doamna soție și unul-doi-trei din minunații – sunt convins! – tăi urmași. Dacă ai curajul, fă-o până nu mi-a sărit definitiv inima de pe orbită. Suport tot mai greu o aritmie cardiacă care mă amenință tot mai des să mă plaseze pe orbita veșnicului punct.

Dar asta e o altă poveste pământeană în care – eu, cel puțin – nu sunt un prea mare specialist!

De aceea închei aici, al tău de demult și pentru cât va fi să fim!

Badea – cum îți place să mă numești – Serafim.

17-11-08

APRECIERI CRITICE

Romanul modern cunoaște formule extrem de variate, neputându-se opri asupra uneia anume. Eseist, dramaturg și prozator, Serafim Saka s-a folosit de acest drept pentru a scrie *Vămile*, unul din romanele de rezistență ale literaturii basarabene de azi.

Apărut, mai întâi, în 1972, a fost revăzut în 1987 și a cunoscut o altă ediție, la București, în Editura Ulise. Prima ediție i-a adus autorului o lungă dizgrație politică, fapt care l-a constrâns să se ocupe numai de traduceri, din dramaturgia sovietică, îndeosebi. Considerat în condițiile violentei stagnări din deceniul al șaptelea, *Vămile* prezenta la suprafață un text foarte inocent; în profunzime însă – un sens ostil ideologiei colectiviste.

[...] Prin *Vămile*, Serafim Saka s-a înscris, de aproape două decenii, printre intelectualii proeminenți ai spiritualității românești contemporane.

Dan MĂNUCĂ

Din câte îmi dau seama, Serafim Saka reprezintă un fel de alianță, o alianță profund românească. El este basarabean și moldovean, în general, prin sufletul lui, prin blândețea sufletului lui, prin candoarea cu care de multe ori întâmpină împrejurările lumii, dar este și foarte muntean, prin causticitatea spiritului lui. O causticitate care îl introduce în categoria marilor cârtitori pe care i-a dat cultura română din spațiul muntenesc. Un bârfitor perfect, cum îi stă bine românului. Alecsandri spunea că românul e născut poet; eu cred că românul e născut comentator (nouă ne place teribil să comentăm), Serafim Saka ilustrând perfect și această latură a ființei noastre. Dar o ilustrează, în același timp, și pe cealaltă, cea lirică. Și peste aceste două are și conștiința cea gravă a transilvăneanului.

Cartea lui cea mai recentă, *Linia de plutire*, arată foarte limpede acest lucru, încât aș putea spune că Serafim Saka este o sinteză a ceea ce înseamnă spiritualitate românească în materie de expresie literară. Și ca să-l definesc într-o singură propoziție, aș folosi o parafrază celebră și aș zice că Serafim Saka are trei linii. O linie literară, o linie geografică și o linie când sare de

pe linie. Avantajul lui cel mare e că are această din urmă linie. Atunci când sare de pe linie, pentru că sare de pe linie din literatura, să zicem, foarte localizată a spațiului, a intimității proprii, și se plasează dintr-odată în european, iar în geografic sare iarăși din linia foarte particularizată a unei geografii pe care o cunoaște și care e în el într-un fel ancestral, și se plasează într-o geografie nu mai puțin europeană, ba chiar universală.

Cred că în interiorul lui Serafim Saka se consideră nu știu dacă numaidecât basarabean, nu știu dacă numaidecât muntean sau transilvănean... Eu cred că se consideră scriitor român.

Și asta este esențialul. Apoi, ca scriitor român, îmi place să cred – și am discutat de multe ori cu el pe această temă –, se consideră un scriitor român și întrucât este un scriitor român este și european.

Acesta este Serafim Saka.

Laurențiu ULICI

Cine va ști să citească paginile acestei cărți, va înțelege cu exactitate de ce autorul ei a ținut să facă din *Linia de plutire* un concept moral, capabil să măsoare felul nostru de viațuire, al celor care am trăit (și n-am murit) în spațiul Răsăritului totalitar.

Aidoma tuturor celorlalte provincii istorice ale României, pământul din stânga Prutului a fost supus unui regim de sovietizare fără egal printre celelalte teritorii aservite Moscovei postbelice. Și totuși, în acest spațiu, omul n-a amuțit cu totul, credința din el nu s-a stins de tot, înclinarea lui pentru cântec n-a fost înăbușită cu desăvârșire. Nici mai jos, nici mai sus de *linia de plutire*, astfel navigând, omul adaptat la propria sa nevoie de supraviețuire a izbutit să facă inutil și chiar să ridiculizeze (cu ce preț, vom vedea peste ani) programul de nimicire pe care i l-a aplicat prigonitorul său.

Literatura română contemporană se îmbogățește cu un scriitor îndrăzneț în a spune lucrurilor pe nume și în a le plasa în zonele intermediare ale infernului, acolo unde trăirea pe jumătate este osândită la suferința unei perpetue nevoi de reîntregire.

Mircea CIOBANU,
București

Serafim este scriitorul care... da, notam anterior trei vocabule: *luciditate*, după care venea – dar nici putea să nu vină – *ironia*, după care urma *sarcasmul*. În chiar clipa asta am găsit, fără să-mi dau seama, un al patrulea termen, care le-ar îngloba pe toate trei: *implicarea*! Serafim este omul care se implică în toate. Se pronunță despre toți și toate.

De aici, reacțiile violente ce le stârnesc atât textele lui, cât și replicile / aprecierile formulate. Amintiți-vă câte reacții a avut, numai în ultimul timp, în presă, la cele publicate de Domnia Sa! Implicarea în treburile cetății îți cere luciditate, luciditatea implică ironie, ironia nici nu ai observat cum și când se transformă în sarcasm. Iar sarcasmul, cui oare îi place? Mai ales în mediul nostru viciat, corupt, degradat, degenerat... Credeți c-o face din răutate, cum sunt înclinați s-o creadă destui? Nu! Luciditatea, dar și fructul ei (una e principiul, alta efectul) sunt ambele componente ale moralității. Iar moralitatea... iar moralitatea... Cine-și mai amintește astăzi de ceea ce e moral și imoral?

Iată că Serafim este unul dintre puținii, foarte puținii din rezervația noastră care știe să spună lucrurilor pe nume.

Vladimir BEȘLEAGĂ

Mariana **BASMUL –
CHETROIU CONSOLIDARE
PRIN JOCURI DIDACTICE**

Jocul didactic – o metodă modernă și eficientă pentru orele de literatură română (aplicație *Basmul*)

Lucrarea își propune să prezinte câteva jocuri didactice care pot fi aplicate la orele destinate studierii basmului (popular) în clasa a V-a.

Jocul didactic este o metodă modernă, care activează și dinamizează colectivul de elevi, îi regroupează, anulând monotona ordine din bănci, îi solicită să colaboreze și să dezbată idei, probleme, sarcini de lucru. Poate fi aplicat în oricare moment al lecției, în funcție de scopurile urmărite de profesor. Distractiv și instructiv în egală măsură, jocul didactic le permite elevilor să se cunoască mai bine, să-și descopere calități de raportor, de coordonator, de timer, de coechipier etc., să-și dezvolte spiritul de competiție și de colegialitate (concurență / colaborare).

Jocurile propuse în această lucrare au grade diferite de dificultate, adresându-se unor paliere largi de colective de elevi. Sunt prezentate mai multe jocuri, toate adaptate la lecția **basm**, dar ele pot fi folosite și la alte specii epice sau dramatice. Profesorul de română poate opta pentru unul sau mai multe dintre jocurile propuse aici.

Regulile prezentate aici pot fi adaptate în funcție de obiectivele pe care profesorul vrea să le atingă și în funcție de posibilitățile materiale și intelectuale ale clasei. Jocurile didactice se desfășoară mult mai plăcut dacă mesele elevilor pot fi grupate, astfel încât ei să se constituie efectiv în echipe. Sistemul de recompense poate capta mai mult interesul elevilor față de astfel de momente ale lecției. Aplauzele, insignele, fanioanele sau alte dovezi ale reușitei conduc la sporirea încrederii în lucrul în echipă și la responsabilizarea fiecărui membru al echipei.

*

În România zilelor noastre, cadrul didactic, aflat într-un sistem în plin proces reformativ, trebuie să-și dezvolte abilități pedagogice și manageriale complexe, adaptate și adaptabile la înnoirile crescânde, cerute de politicile educaționale.

Tocmai de aceea, *jocul didactic* ar putea fi soluția practică a unei lecții reușite, o metodă de a îmbina *utilul cu plăcutul*, de a-i dezmoști (la propriu și la figurat) pe copii, de a dinamiza ora și de a preda, a consolida sau a evalua performanțele școlare ale elevilor într-o manieră mai puțin plictisitoare.

Rândurile de față încearcă să prezinte aplicarea unor astfel de jocuri didactice la orele de consolidare a cunoștințelor despre **basn** (*Prâslea cel voinic și meriele de aur*), studiat la clasa a V-a. Jocurile sunt astfel concepute, încât vizează cunoștințele despre conținut, despre personajul principal, despre mesajul etic al operei literare studiate.

Evident, creativitatea profesorului poate modifica, simplifica sau combina diferitele idei propuse aici, în funcție de profilul, componența și nivelul clasei, de timpul avut la dispoziție etc. Performanțele elevilor participanți la jocurile didactice nu se notează în catalog. Fiecare profesor stabilește modalitățile de evidențiere a câștigătorilor (aplauze, calificative, diplome, insigne etc.).

OBIECTE ȘI... LITERE*

Este un joc ușor și rapid, care poate fi aplicat imediat după parcurgerea basmului, pentru a evalua atenția elevilor în timpul lecturii. Elevii sunt repartizați în trei grupe, cărora li se va da câte o coală de hârtie, pe care profesorul a notat un număr. Spre exemplu, prima echipă are scris numărul 3, a doua echipă – 4, iar a treia echipă – 5. Aceste cifre reprezintă numărul de litere din care trebuie să fie formate cuvintele care vor fi scrise pe coală. Li se explică elevilor că trebuie să găsească în textul operei literare (fără să folosească manualul), cuvinte reprezentative pentru basn, formate doar din 3, respectiv 4 și 5 litere. De exemplu: 3 litere: *măr; pom; seu; apă; aur; foc; pui.....* 4 litere: *zmeu; corb; bici; mere; fete; trei.....* 5 litere: *tarâm; palat; aramă; frați; carne; luptă.....* Timpul de lucru va fi stabilit la 3-4 minute. Apoi câte un reprezentant al fiecărei echipe citește cuvintele scrise pe foaia de hârtie. Profesorul va aprecia munca lor, făcând completări sau corectări (după caz).

TURUL GALERIEI (REPREZENTARE GRAFICĂ)**

Acest joc este conceput ca temă facultativă pentru acasă. Li se cere elevilor să reprezinte grafic basmul studiat, pe o coală albă de hârtie A₄, sau pe o coală din blocul de desen. Pot fi folosite orice / oricâte culori și materiale sau tehnici specifice artei grafice (acuarelă, tempera, creion, colaj etc.), sau, dimpotrivă, profesorul va impune anumite restricții. Lucrările nu vor fi semnate, pentru a nu influența părerea celorlalți elevi. Produsele obținute vor fi afișate pe tablă sau pe pereții clasei, astfel încât să poată fi observate de elevi. După ce profesorul le explică elevilor sensul sintagmei *a face turul galeriei*, le cere să voteze un singur desen, considerat a fi cel mai sugestiv, cel mai reprezentativ pentru basmul studiat (votul poate fi exprimat printr-o bulină aplicată sub coala de hârtie sau o linie trasată cu creta). Rezultatul jocului este mai obiectiv dacă numărul votanților este mai mare decât al produselor, de aceea este important ca profesorul să insiste asupra ideii că tema este facultativă. De asemenea, obiectivitatea votării va fi mărită dacă nu li se permite elevilor să vorbească între ei în timp ce examinează produsele expuse.

Se numără voturile și se stabilesc elevii câștigători (spre exemplu, primii trei), cărora li se cere să vină în fața clasei și să explice viziunea artistică.

În final, profesorul face aprecieri, având grijă să remarce produsele care au tins spre metaforă, spre simbol, iar nu pe cele care au re-povestit / au ilustrat secvențe ale basmului. Lucrările vor fi păstrate în portofolii sau vor fi publicate în revista școlii.

CUBUL VIRTUȚILOR**

Este un joc didactic foarte ușor de realizat, cu multiple posibilități de aplicare și care acoperă doar 15-20 de minute din ora de curs. Sunt consolidate cunoștințele despre eroul basmului și îi pregătește pe elevii de clasa a V-a pentru caracterizarea personajului literar.

Elevii sunt repartizați în cel puțin trei și cel mult cinci echipe egale numeric. Repartizarea se face după criteriile aleatorii sau impuse de profesor (de exemplu: ordinea din catalog, ordinea din bănci, după simpatii / „biserițe” etc.). În cadrul fiecărei echipe, un elev va fi desemnat *raportor* (va raporta în fața clasei produsul echipei sale), un altul va fi *timer* (va gestiona minutele alocate).

Profesorul va avea pregătit un cub de carton sau de plastic, pe ale cărui fețe sunt scrise șase trăsături morale ale eroului din basmul studiat (spre exemplu: *generozitate; vitejie; spirit de sacrificiu; modestie; credință în Dumnezeu; istețime; curaj; hărnicie; tenacitate* etc.). La fiecare echipă profesorul va rostogoli cubul, pentru a repartiza o virtute pe care elevii să o evidențieze prin raportare la textul literar. Se precizează timpul alocat muncii în echipă (șase minute) și se dă startul. Elevii vor dezbate în cadrul grupului lor, fără să aibă voie să folosească manualul sau caietul. Când timpul a expirat, profesorul le cere raportorilor să iasă în fața clasei și să prezinte, fiecare, oral, produsul echipei. Se apreciază calitatea muncii fiecărei grupe și se aduc completări sau, după caz, corectări.

INTERVIUL (CU EROUL BASMULUI)***

Acest joc didactic este foarte apreciat de elevi, solicitând o bună cunoaștere a textului și o profundă înțelegere a personalității eroului din basm.

Se formează grupe din câte patru-cinci elevi, iar din fiecare echipă se desemnează un *reporter* (cel care va adresa întrebarea / întrebările). Elevii pregătesc (timp de patru-șase minute) una sau cel mult două întrebări, care vor fi adresate unui elev devenit „eroul” basmului studiat. Este de preferat ca „eroul” să fie ales de către profesor, care cunoaște cel mai bine gradul de emotivitate al copiilor, siguranța de sine a acestora, capacitatea lor de a răspunde rapid și coerent întrebărilor primite. „Eroul” vine în fața clasei și poate lua loc la catedră. Echipele de ziaristi pun întrebările. După fiecare întrebare interviueatul răspunde, apoi se trece la următoarea întrebare. Profesorul va supraveghea ca întrebările să fie în spiritul textului și

al semnificațiilor lui. Nu trebuie admise întrebări aberante sau stupide. În final, profesorul (împreună cu elevii) va comenta răspunsurile „eroului”, urmărind încadrarea lor în matricea spirituală și comportamentală a unui personaj principal de basm. Va fi declarată câștigătoare echipa care a formulat cele mai surprinzătoare / interesante întrebări. (Exemplificare: „Când zgrițuroaica v-a mai cerut o bucată de carne, de ce nu ați protestat, spunându-i că v-ați ținut promisiunea și că deja a mâncat cele o sută de bucăți, așa cum fusese învoiala?”.) De asemenea, „eroul” va primi, din partea clasei, un calificativ care să oglindească felul în care a reușit să intre în rol.

SĂ INVENTĂM O POVESTE (ORAL)**

Este un joc didactic folosit ca metodă de consolidare a cunoștințelor dobândite, după predarea basmului. Mai întâi, profesorul sistematizează – oral – cu ajutorul elevilor și al schemelor / notițelor din maculator, portofoliu, fișe de lucru etc. caracteristicile basmului, ca specie epică, apoi enunță regulile jocului: pe rând, fiecare elev va construi unul sau cel mult două enunțuri, legate logic între ele, astfel încât să întocmească un nou basm. Spre exemplu, primul elev va spune o formulă inițială specifică basmelor (*A fost odată...*). Al doilea va propune o expozițiune, de pildă *Într-o țară foarte, foarte îndepărtată trăia un împărat mare și foarte priceput în arta războaielor...* Al treilea elev trebuie să continue povestea și tot așa, urmărind un fir epic logic, construit ad-hoc. Ultimul elev va trebui să încheie basmul cu formula specifică. E bine ca elevii să stea cu fața unii la alții, astfel încât să poată urmări evoluția basmului. În situația în care elevii nu au curajul să înceapă povestea, e recomandabil ca profesorul să le ofere atât formula inițială, cât și expozițiunea, ba chiar și ruperea echilibrului (prejudiciul), astfel încât să le sugereze o cale de urmat. Elevii vor prelua firul epic și vor duce mai departe povestea. Ca temă pentru portofoliu, li se cere elevilor să construiască – în scris – un basm de cel mult 50-60 de rânduri. Cele mai reușite creații vor fi afișate la panoul clasei, sau vor fi publicate în revista școlii.

GĂSEȘTE... MOMENTUL POTRIVIT!*

Acest joc didactic urmărește verificarea cunoștințelor dobândite de elevi, referitoare la firul epic al basmului studiat la clasă. Elevii vor fi împărțiți în patru-șase echipe, egale numeric. Profesorul scrie la tablă, într-un tabel, momentele subiectului (expozițiune; intrigă..... etc.). Apoi împarte echipelor bilețele, (în număr egal) pregătite din timp, pe care sunt scrise anumite idei secundare ale textului studiat (spre exemplu, o echipă a primit patru bilețele pe care este scris: *Prâslea se luptă cu al treilea dintre zmei; Frații trădători sunt omorâți de propriile săgeți; Mezinul familiei se oferă să păzească mărul; Corbul îi oferă ajutor lui Prâslea etc.*). Profesorul le lasă elevilor un timp de gândire și dezbateri (aproximativ trei minute), apoi le cere să lipească fiecare bilețel în rubrica potrivită, adică să identifice momentul subiectului în care se încadrează secvența

notată pe bilețul. La final, se discută munca fiecărei echipe și se desemnează câștigătorii.

ZODIACUL**

Este un joc menit să dezvolte în rândul elevilor capacitatea de a înțelege profilul moral al personajelor literare. Clasa de elevi este împărțită în trei sau patru grupe, în interiorul lor desemnându-se câte un *raportor*. Fiecare grupă primește o coală de hârtie pe care sunt trecute cele 12 zodii, având menționate câte patru-cinci trăsături (de exemplu, Vărsător: *receptiv la nou; îndrăzneț; generos; simpatic; altruist*). Elevilor li se alocă un timp de lucru de maximum 10 minute și li se cere să stabilească zodia cea mai potrivită în care se încadrează personajul literar din basmul studiat la clasă. După expirarea timpului, raportorii ies în fața clasei și numesc zodia hotărâtă în grupa lor, justificând fiecare trăsătură morală. Câștigă echipa care susține cel mai credibil / pertinent alegerea făcută.

CRITICĂ-L, LAUDĂ-L!*

Jocul este foarte ușor de aplicat și durează doar câteva minute. Colectivul de elevi se împarte în patru sau șase grupe, acestea desemnându-și câte un *raportor*. Grupele cu număr fără soț vor avea de criticat un aspect (fizic sau moral, la alegere) al personajului din basm, iar grupele cu număr par vor lăuda personajul, de asemenea pentru un singur aspect (fizic sau moral, la alegere). La terminarea timpului alocat lucrului, raportorul va justifica în fața clasei alegerea făcută de grupa sa. Prin acest joc didactic se urmărește cunoașterea personajului și prezentarea lui sub aspectele pozitive și negative ale personalității. Aplicând acest joc, elevii vor sesiza mult mai ușor ideea că eroul basmului poate fi considerat un bun model moral. Rolul profesorului este de a urmări și de a clarifica justificarea calității / a defectului ales de fiecare grupă în parte.

PANSELUȚA*

Acest joc se adresează mai ales claselor / grupelor de elevi cu randament școlar mai scăzut. Profesorul formează echipe de câte patru-cinci elevi și repartizează fiecărei echipe câte o coală de hârtie pe care a desenat o floare cu patru petale mari. În centrul florii stă scris numele eroului din basmul studiat la clasă. Li se cere elevilor să noteze în cele patru petale cele mai importante / reprezentative patru trăsături ale personajului. Timp de lucru – opt minute. Apoi raportorii vor citi rezultatul muncii lor. Profesorul va insista asupra faptului că unele trăsături apar pe foile mai multor grupe (*curajul; vitejia; bunătatea* etc.), ceea ce conduce la ideea că personajele basmelor se înscriu într-un tipar de calități morale apreciate de poporul român.

COMPARĂ PERSONAJUL!***

Este joc care îi conduce pe elevi spre simbol, spre esențializare și spre metaforă. Elevii clasei sunt repartizați în cinci-șase echipe, egale numeric și valoric. Se desemnează câte un *raportor* și câte un *timer* pentru fiecare echipă. Se stabilește timpul de lucru: 10-12 minute. Jocul constă în găsirea unui corespondent (animat sau nonanimat) al personajului de basm, cât mai sugestiv și insolit. (Li se poate sugera elevilor să-l compare cu o floare, cu o pasăre, cu un fenomen al naturii, cu un sentiment etc.) Important este să găsească argumente care să justifice comparația propusă. Va fi declarată câștigătoare echipa care propune și argumentează cea mai neașteptată comparație. (Exemplificare: *Prâslea poate fi comparat cu un ghiocel, deoarece pare plâpând și neajutorat – așa îl consideră tatăl său – dar, așa cum ghiocelul este singurul care înfruntă frigul iernii și reușește să străpungă zăpada înaintea altor flori, Prâslea este singurul care restabilește echilibrul în împărăție.*)

CINE AI VREA SĂ FII? **

Este un joc didactic sub formă de temă facultativă pentru acasă. Se lucrează pe o pagină distinctă, care va fi păstrată în portofoliu. Li se cere elevilor să scrie o compunere, de 15-20 de rânduri, în care să arate ce personaj (din basmele cunoscute de ei) ar dori să fie și de ce. Vor fi citite câteva compuneri și profesorul va comenta alegerea elevului, apreciindu-le pe cele în care copiii s-au identificat cu personaje pozitive.

*** = grad ridicat de dificultate

** = grad mediu de dificultate

* = grad scăzut de dificultate

Nicolae COMPLEMENTUL FELECAN POSESIV

Limba română, spre deosebire de alte limbi romanice, folosește, în locul adjectivului posesiv, formele neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv în dativ, așezate pe lângă verbe și substantive¹:

(1) „Talantul ce mi-au dat să-**mi** poci plăți datoria” (Varlaam) (datoria *mea*); „Pleacă-**ți** urechea în vreme de scârbă” (Dosofoței) (urechea *ta*); „Gura nu-**ți** mai tace” (Miorița) (gura *ta*); „Mut **îmi** e mormântul” (Macedonski) (mormântul *meu*);

(2) „Copilele **ți** s-au culcat” (Coșbuc) (copilele *tale*); „Arcul întins încoardă, arma-**i** strălucește” (Dosofoței) (arma *sa*); „Să-nalțe mulțumirea-**și** / L-acela ce-a zidit-o” (Văcărescu) (mulțumirea *sa*); „Și-aș pune soarta lumii pe buza-**ți** purpurie” (Eminescu) (buza *ta*); „Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocaul, / Dacă fiii-**ți** mândri aste le nutresc” (Eminescu) (fiii *tăi*)².

Constituind o situație aparte în sintaxa românească, această construcție este numită, de regulă, după denumirea ei din latină, dativ posesiv (*dativus possessivus*). Ca funcție sintactică, ea nu și-a găsit un loc acceptat de toți specialiștii, fiind trecută, în totalitate sau parțial, la atributul pronominal, la complementul indirect și, mai nou, la complementul posesiv.

Articolul de față își propune să reia discuția și să evidențieze faptele care conduc spre una sau alta dintre opțiuni și măsura în care acceptarea acestei noi funcții sintactice – complement posesiv – este îndreptățită sau izvorăște doar din ideea unei înnoiri terminologice.

Și în latină construcția era privită ca o evoluție sintactică aparte „prin legarea stereotipă a dativului (persoanei) cu verbul *a fi (esse)*”, de unde și denumirea de „dativ cu *esse*” sau „dativ posesiv”, și „crearea unei formule-standard care să furnizeze o fericită concurență ad-verbală noțiunii de „a avea”, exprimată, în sintagmă nominală, cu ajutorul genitivului, iar mai apoi, și lexical cu ajutorul unui verb special, în latină cu ajutorul lui *habere*”³. Față de construcția cu *habere*, dativul cu *esse* are o nuanță stilistică deosebită, deoarece posesorul este arătat prin cazul interesului⁴, adică acest dativ

devine expresia afectivă a ideii de posesiune: *Sunt mihi bis septem Nymphae* (Vergilius) („**îmi** sunt de două ori șapte Nimfe”), față de *habeo bis septem Nymphas* („am de două ori șapte Nimfe”). Expresivitatea construcției cu dativul constă în faptul că „subiectul logic, real, *mihi*, este în situația afectivă a interesului, iar complementul direct logic, real, este prezentat sub forma nominativului, adică a săvârșitorului de acțiune, nu a suferitorului unei acțiuni, cum este în realitate”⁵.

În alte situații, cu alte verbe, dativul pronumelui personal și reflexiv determină substantive guvernate de același verb: *Animus gaudebat mihi* (Terentius) („sufletul **mi** se bucura / sufletul meu se bucura”), *De Thebeste usque ad Tergeste liget sibi collum de reste* (Petronius) („de la Thebeste până la Tergeste să-și lege gâtul de funie / ... să lege gâtul său de funie”)⁶.

Așadar, din motive de expresivitate, în primul rând, „randamentul dativului posesiv este enorm în latină: el va rămâne vivace în latina populară, fiind moștenit, în ciuda arhaității sale, până în limbile romanice, într-o serie de formule stereotipe”⁷.

În legătură cu situația amintită, Ovid Densusianu aprecia că în limba latină *mihi*, *tibi*, *sibi* etc. au fost plasate pe lângă substantive pentru a arăta că un lucru aparține cuiva și atunci e naturală (în limba română) întrebuintarea acestei forme atone de pronume cu sensul posesiv⁸. Danezii Kr. Sandfeld și H. Olsen (1936) explică atașarea la substantiv a formelor pronominale neaccentuate în felul următor: „în propoziții ca: *părul mi se ridică, sufletul mi-era greu*, în care pronumele e folosit pe lângă verb și stă imediat după substantiv, s-a ajuns ușor să se lege pronumele de substantiv: *păru-mi, sufletu-mi*” (p. 117, *apud* Asan, 1957, p. 135).

Construcția este frecventă în primele noastre texte și în poezia populară, culminând cu secolul al XIX-lea, odată cu poezia eminesciană, care abundă în asemenea formule. Ulterior dativul posesiv începe să fie folosit din ce în ce mai puțin în limba vorbită, deoarece era simțit ca o caracteristică livrescă sau a limbajului poetic. Prin urmare, nu-l mai găsim la Creangă și Ispirescu, al căror stil se apropie mult de limba vorbită⁹, dar reapare, în special în traduceri¹⁰, în limbajul publicistic¹¹ și chiar în vorbirea curentă sub influența limbii literare.

În ciuda acestor fluctuații, anumite formule sunt curente: *vezi-ți de treabă, copilul i-a murit, mi-am luat cărțile* și este chiar tendința de a le dezvolta: *mi-am văzut mama* în loc de *am văzut-o pe mama*¹².

Așadar, prezența acestui dativ posesiv de-a lungul istoriei limbii române a pus mereu problema funcției sale sintactice. Dacă pentru exemple de felul celor notate cu (2) situația era clară, aceea de atribut (pronominal în dativ), pentru celelalte, prin faptul că pronumele stă pe lângă verb, dar semantic trimite la un substantiv guvernat de același verb, părerile sunt împărțite ori situația este ignorată¹³.

Includerea tuturor faptelor menționate sub (1) și (2) în categoria atributului apare, cel mai explicit, la Finuța Asan, în articolul *Atributul pronominal în dativ*¹⁴, în care, în urma unei analize minuțioase a problemei, autoarea conchide: „capitolul *Atributul pronominal în dativ* trebuie completat cu studiul formelor neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv cu sens posesiv care stau pe lângă verb” (p. 132).

Al. Graur, în *Gramatica azi* (1973), afirmă: „Atributul poate sta și în dativ, când are valoare posesivă: *preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet*. Astăzi această întorsătură este în bună măsură învechită; se mai folosește dativul pronumelui personal, în stil popular sau, dimpotrivă, pretențios: *de capu-ți; haina-i măturând pământul..., vezi-ți de treabă; copilul i-a murit; mi-am văzut mama*. Aici, la prima vedere, atributul poate fi confundat cu un complement indirect” (p. 186)¹⁵. Ideea generală, care se desprinde din acest citat, rămâne aceea a atributului pronominal în dativ, fiindcă numai „la prima vedere” el ar putea fi confundat cu un complement indirect.

Dumitru Irimia, în *Gramatica limbii române* (1997, p. 479), include în categoria *atributul descriptiv în dativ* („când atributul se realizează prin pronume personal sau reflexiv, forma scurtă, numită *dativul posesiv*”) exemple caracteristice construcțiilor de tip (1) și (2): „De ce taci când fermecată / Inima-**mi** spre tine-ntorn?” (Eminescu); „Oamenii **își** strângeau sumanele și-și înfundau căciulile” (Rebreanu), ceea ce înseamnă că autorul nu face nicio diferență între ele.

Și Gh. Constantinescu-Dobridor, în *Sintaxa limbii române* (1994), se situează pe aceeași poziție: „Atributul pronominal în dativ, cunoscut sub numele de *dativ posesiv*, stă mai ales pe lângă substantive sau adjective articulate hotărât (rar pe lângă substantive nearticulate) și e prezent mai ales în limbajul poetic: «Din doru-i aprins și-n veci călător / O doină domol se-nfiripă» (Goga); «Pe palida-**ți** frunte nu-i scris Dumnezeu» (Eminescu). Uneori apare și pe lângă verbe, dar se referă de fapt tot la un substantiv: «Gura nu-**ți** mai tace» (Miorița); Părul i-a albit. [...] El poate fi exprimat și printr-un pronume reflexiv care însoțește obligatoriu un verb, la aceeași persoană cu pronumele, dar cu referire tot la un substantiv (e vorba de așa-zisa valoare de *reflexiv posesiv* pe care o au asemenea construcții reflexive): **Și-a luat revistele** («revistele sale»); **Îmi văd de treburi** («de treburile mele»); **Ne ocupăm locurile** («locurile noastre»)” (p. 180).

Această opinie, de includere a dativului posesiv în categoria atributului, indiferent dacă este atașat substantivului sau verbului, se găsește și la alți autori cunoscuți în lingvistica românească, precum, Vasile Șerban (1970)¹⁶, Dumitru Bejan (1995)¹⁷, Alexandru Metea (1998)¹⁸, Corneliu Dimitriu (2002)¹⁹.

În opoziție cu această idee de considerare a tuturor formelor de dativ posesiv în categoria atributului, există și părerea că dativul posesiv atașat verbului – vezi exemplele de sub (1) – trebuie incluse la funcția sintactică de complement indirect.

Prima care s-a exprimat în acest sens a fost Flora Șuteu, în articolul *Atribut pronominal sau complement indirect?* (1962)²⁰. Autoarea, pe baza unei analize substanțiale a tuturor situațiilor înregistrate și a bibliografiei de specialitate, ajunge la concluzia că „cele două construcții nu pot fi discutate împreună”, iar „dativul posesiv așezat pe lângă verb nu este atribut. El nu determină de fapt substantivul pe lângă care exprimă ideea de posesie, ci determină sintactic verbul și, numai pe plan lexical, semantic, prin intermediul acestui verb, se referă la un substantiv, iar acest substantiv este legat sintactic de verb” (p. 273). Având drept trăsătură generală posibilitatea de

a relua sau anticipa un complement indirect exprimat printr-un pronume în dativ, cu formă accentuată, sau printr-un substantiv, ceea ce nu este posibil în cazul în care determină un substantiv, dativul posesiv impune interpretarea sa ca un complement indirect chiar atunci când apare singur pe lângă verb²¹.

O poziție asemănătoare, fără a fi detaliate faptele, găsim și la Valeria Guțu Romalo (1973), care, referindu-se la un exemplu de tipul *Mi-am luat cărțile*, unde dativul este plasat în vecinătatea verbului, și nu a substantivului, afirmă: „dependența dativului față de substantiv (și nu față de verb) este, în cele mai multe cazuri, cel puțin discutabilă” (p. 180). Prin urmare, conchide autoarea, „în interiorul *grupului verbal* însă, care comportă diferiți determinanți substantivali, *dativul* caracterizează poziția sintactică *complement indirect*” (p. 181).

Înspre o asemenea direcție am putea interpreta chiar și afirmațiile din GA, ediția 1966, care, la atributul pronominal în dativ, precizează: „Când pronumele neaccentuat în dativ stă pe lângă un verb, dar se referă la un substantiv de pe lângă acel verb (cu rol de subiect, nume predicativ sau complement de diverse feluri), el poate fi echivalent cu un atribut, ca în exemplele: *Directorul se duce la o extremitate a peronului și-și aruncă privirile la mulțimea adunată până în cealaltă extremitate* (Caragiale); *Vezi-ți de treabă*, deși în general este complement indirect: *Gurița nu-ți tace* (Teodorescu), *Copilele ți s-au culcat* (Coșbuc)” (p. 133). De aici trebuie să reținem două lucruri: primul, exprimarea realizată cu „poate” ne duce în zona posibilității, nu a realității, și al doilea, adaosul „deși în general este complement indirect”, afirmații care, luate împreună, converg spre ideea că dativul posesiv pe lângă verb este un complement indirect. Dacă privim însă capitoul complement indirect, observăm că *Gramatica* nu ia în dezbatere asemenea fapte, ceea ce ne-ar putea induce și părerea că problema a rămas ignorată.

Față de aceste neconcordanțe și oscilări, pentru situația în care dativul posesiv determină un verb, GALR (2005, 2008), vine cu un concept nou, complementul posesiv, definit ca „un component al grupului verbal care se actualizează într-o structură ternară și exprimă posesorul printr-un clitic de pronume reflexiv sau personal cu trăsătura semantică [+ Animat], stabilind prin intermediul verbului regent o relație semantică de posesie (și alte relații subsumate posesiei: apartenența, dependența etc.) cu un alt nominal din structură, care exprimă „obiectul posedat” (în sens larg): *Ion își respectă / iubește părinții, vecinii; Ți-am / Ți s-a auzit vocea*” (p. 441).

Avantajul acestui demers constă în faptul că scoate, fără echivoc, situațiile de sub (1) din categoria atributului, plasându-le în cea a complementului, dar nu în a celui indirect, față de care există asemănări – amândouă sunt componente ale grupului verbal, au clase de substituție similare, apar în structuri ternare, prezintă fenomenul sintactic al dublei exprimări – dar și diferențe – complementul posesiv stabilește o relație de dublă subordonare: sintactică – față de verb –, și semantică – față de substantivul coocurent din structura ternară la care participă, are ca regent doar verbe, dubla exprimare a complementului posesiv este un fenomen marginal și se manifestă mai ales în enunțuri emfaticе (vezi GALR II, p. 441-449).

Față de întreaga situație pe care am expus-o până aici, cu argumentele oferite de lucrările consultate, ne exprimăm convingerea că opțiunea pentru o nouă funcție sintactică, aceea de complement posesiv, devine benefică, întrucât organizarea grupurilor sintactice, atât din punct de vedere structural, cât și funcțional-sintactic, capătă o mai mare limpitudine și consistență și, în final, va ușura analiza gramaticală.

BIBLIOGRAFIE

1. Finuța Asan, *Atributul pronominal în dativ*, în *Studii de gramatică*, vol. II, București, 1957.
2. Mioara Avram, *O specie modernă a atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, în „Limba română”, nr. 4, 1965.
3. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997.
4. Dumitru Bejan, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Editura Echinoc, Cluj, 1995.
5. I. I. Bujor, Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, Editura Științifică, București, 1958.
6. Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1982.
7. C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1982.
8. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române, II, Sintaxa*, Editura Institutul European, Iași, 2002.
9. D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
10. A. Ernout, F. Thomas, *Syntaxe latine*, Klincksieck, Paris, 1964.
11. Nicolae Felecan, *Sintaxa limbii române. Teorie. Sistem. Construcție*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
12. *Gramatica limbii române, II*, ediția a II-a revizuită și adăugită. Tiraj nou, Editura Academiei, București, 1966 (GA, 1966).
13. *Gramatica limbii române, I, Cuvântul, II, Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005 (Tiraj nou, revizuit, 2008) (GALR, 2005, 2008).
14. Al. Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei, București, 1973.
15. Al. Graur, *Puțină gramatică*, vol. II, Editura Academiei, București, 1988.
16. G. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
17. Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșală (Limba română de azi)*, Editura Științifică, București, 1972.
18. Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
19. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1954 (1956).
20. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
21. Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997.
22. Alexandru Metea, *Limba română de la A la Z*, Editura Helicon, Timișoara, 1998.
23. Rodica Nagy, *Sintaxa limbii române actuale. Unități, raporturi și funcții*, Editura Institutul European, Iași, 2005.
24. G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale*, Editura Excelsior, Cluj-Napoca, 1999.
25. G. Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Editura Academiei, București, 1974.
26. G. Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române. Partea I. Sintaxa grupului verbal*, București, (ediția a II-a, Brașov, 1999), 1976 (1999).

27. Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976.
28. I. Rizescu, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în „Limba română”, nr. 5, 1961.
29. Kr. Sandfeld, H. Olsen, *Syntaxe roumain, I, Emploi des mots à flexion*, Paris, (II, *Les groupes des mots*, III, *Structure de la proposition*, Copenhague, 1960, 1962), 1936.
30. Dan Slușanschi, *Sintaxa limbii latine*, vol. I, *Sintaxa propoziției*, Editura Universității București, București, 1994.
31. Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române – curs practic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.
32. Flora Șuteu, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, în „Limba română”, XI, 1962, nr. 3, 1962.
33. Toma Vasilescu, N. I. Barbu, *Gramatica limbii latine*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1961.

NOTE

¹ Plasarea pe lângă adjective e falsă, deoarece, formal, acest lucru se întâmplă doar atunci când adjectivul ca determinant este așezat înaintea substantivului și preia de la acesta articolul și, odată cu el, și forma atonă a pronumelui în dativ. Aceste două elemente aparțin, de fapt, substantivului: „Blându-**i** sunet se împarte / Peste văi împrăstiet” (Eminescu); Cu-ncetul tânăra copilă își veni-n simțiri, ochii ei albaștri clipiră sub lungile-**i** gene bălaie” (Odobescu, *Doamna Chiajna*); „Dar ne-nfricatul meu cârlan / Goni-va negru-**ți** armăsar” (Ion Pillat, *Cântecele stepei*) (= *sunetu-i blând; genele-i lungi; armăsarul-ți negru*).

² Exemplele sunt luate de la Finuța Asan, 1957.

³ Slușanschi, 1994, p. 90.

⁴ Vasilescu, Barbu, 1961, p. 165.

⁵ Barbu, 1947, p. 81.

⁶ Asan, 1957, p. 135.

⁷ Slușanschi, 1994, p. 90.

⁸ Densusianu, 1931-1932, ap. Asan, 1957, p. 135.

⁹ Asan, 1957, p. 137.

¹⁰ Asan, 1957, p. 138.

¹¹ Guțu Romalo, 1972, p. 98-100; Guțu Romalo, 1973, p. 180.

¹² Graur, 1973, p. 186; Guțu Romalo, 1973, p. 180.

¹³ Vezi Iordan, 1954, cap. *Atributul pronominal*, p. 639-646; Iordan, Robu, 1978; Avram, 1997.

¹⁴ Publicat în „Studii de gramatică”, vol. II, București, 1957, p. 131-139.

¹⁵ Vezi și Graur, 1988, p. 210-211.

¹⁶ „Dar analiza arată că în această situație [pronumele neaccentuat este legat de un verb] nu poate fi vorba de un complement indirect, ci de un atribut pronominal în dativ” (p. 190).

¹⁷ „Pronumele în discuție [pronumele personale și reflexive forme scurte de dativ] pot fi atribute pronominale și când stau pe lângă verbe, dar se referă la substantive” (p. 311).

¹⁸ „Atributul pronominal în dativ, atunci când stă în fața unui verb, poate fi confundat cu un complement indirect. El este atribut când după verb urmează un substantiv, de obicei articulat, căruia îi putem adăuga un adjectiv posesiv sau un pronume personal, persoana a III-a, cazul genitiv: *Ți-am admirat fotografia = Am admirat fotografia ta*” (p. 164).

¹⁹ Vezi nota de subsol 599, p. 1356.

²⁰ În LR, XI, 1962, nr. 3, p. 267-276.

²¹ Șuteu, 1962, p. 274.

Alexandru „LITERATURA ESTE O RĂFUIALĂ
BANTOȘ CU PROPRIA CONȘTIINȚĂ”
în dialog cu
Eugen CIOCLEA

– Ce mai face poetul, publicistul, polemistul Eugen Cioclea? De ce despre el se vorbește mai rar ca altă dată?

– Mai multe și totodată nimic. Pornind de la Kant și Eminescu prin *nimicurile* sale se simțea la o răscruce a nelumilor. Dacă *nimicul* ca *ens rationis* este un concept vid fără obiect care suprimă totul, atunci acesta până la urmă tinde să ajungă nenumele tău. Ce-i de făcut? Cum să ieșim din gravitația belicoasă a lui ? Continuă să rămână și astăzi unicul recidivist încăpăținat, săvârșind o sumedenie sau, mai bine zis, o groază de infracțiuni morale. Astfel, în poemul *Sobliminal* adeveream alte principii: „Tânjesc prin doina singurătății. Îs. Nicăieri. / Mă-mpiedic de sufletul cârnii, – / m-am săturat să-l recit / Scap dintr-un fel de corvoadă / numai și numai / c-un poate-s / cuantic / corcit”. Va să zică jigodia asta proeminentă ne-a cucerit genetic, informația fiind trimisă prin ADN oriunde până ajunge la conștiința răposaților și a oamenilor contemporani nouă. Adică tot ce este cuantic este *ceva* ce începând de la celulă se transformă-n quark (greu de găsit geometric!) dar solid, are o masă ca *terțul tainic inclus*, un concept filozofic al lui Ștefan Lupașcu. Thibaudet spunea că omul inteligent este omul nuanțelor, deci omul acela ce reconstituie adevărul din nuanțele lui.

Publicistul și polemistul? Își savurează leșul în scândurile revistei „Poligon”.

Vreau să vă spun că odată cu trecerea timpului pe mine aproape că nu mă interesează dacă se mai vorbește sau nu despre mine. Ajungi să pricepi că și timpul în scurgerea sa îți devine... infidel! Importanții scriitori au înțeles chestia asta mai de demult revenind cu opera lor la copilărie, când tufa de urzică mirosea inefabil-adevărat. În *Noli me tangere* scriam: „inefabilu-i fără soroc / pe cărja lui *nevermore*”. Cam târziu au ajuns fizicienii să se întoarcă la prima clipă a universului, când irățiunea *big-bangului* – fără prelegerile lui S. W. Hawking – e rațiunea timpului covăsit.

– **Interpreți cu renume ai literaturii noastre (drept exemplu: Alexandru Mușina) vă consideră „un poet mai bun” ca Mircea Dinescu. Cum înțelegeți acest calificativ? Din punctul Dumneavoastră de vedere ce trăsături trebuie să întrunească un poet (creația lui) ca acesta să fie mai bun ca alții? Stănescu credea, de exemplu, că un poet e comparabil doar cu sine...**

– În revista „Le Monde diplomatique” poetul francez Jacques Roubaud investighează neajunsurile liricii contemporane. Fatalist și lucid, pe lângă faptul că încearcă să depisteze vinovații direcți ai acestui gen literar, ajunge *ad hoc* la bucătăria „făcătorilor” de matrapazlâcuri și la culinăria făcută de moderniști. El spune: „Nu e nicio surpriză că pentru mulți faptul de a fi declarat poet, în zilele noastre, te acoperă cumva de ridicol și de penibil. Chestia jenantă vine fulgerător de la societate. Librăriile nu se omoară pentru cărțile acestor tipi «depravați», televiziunile nici atât. Când se produc seamănă leit cu niște evenimente literare de înmormântare. Salonul Cărții de la Paris se desfășoară fără poeți. Nobelul nu surâde degrabă nici pentru Le Clezio sau Yves Bonnefoy. Atunci mă întreb cam retoric: A qui la faute?”

Pentru poezia „modernă” contează acum mondializarea. Se tinde spre tipul de poezie *internațional liberă*. Festivalurile fac reclamă unor *poeti* ce le place să se tăvălească pe jos, să rupă foaie cu foaie cartea de telefon și să producă, direct prin computer, multe secvențe sonore, admirabile și nemaiauzite, fără a pronunța un singur cuvânt sau măcar un mini-text memorabil.

Academicianul Kjell Espmark declară că poezia va continua să fie scrisă în limbile naționale, însă cei care vor prospera vor fi tocmai intermediarii – traducătorii în cele câteva limbi de mare circulație. Deci poetul va deveni sufleurul, în vreme ce traducătorul va fi marea vedetă.

La cartea de poeme *Vreau să distrug uniVersul* am însăilat un *drept motto* în care am încercat să emit niște viziuni. Pemele sunt scrise la Universitatea „M. Lomonosov” din Moscova. Pe atunci, după ce decanul facultății de matematică Pimenov avuse niște cursuri la Universitatea Sorbona din Franța. Acolo s-a molipsit de puțină democrație și ne-a permis, studenților, dreptul de a merge la lecții cam pe sărite, dacă între timp te-ai înscris la o materie specială din programul matematic. Am ales prelegerile de la colocviul *mecanica diferențială*. Idei cu duiumul! Cu alți colegi am pus la cale o manifestare importantă. La adunarea generala a comsomoliștilor am ieșit pe scenă cu niște lozinci fulminante, prin care anunțam că vrem altă organizație în locul celei bătrâne și decăzute. Balamucul ne-a reușit de minune! Băieții de la alte facultăți au fost excluși irevocabil de la studii, dar pe mine (ce tragedie...), printr-o comisie specială, m-au dat afară din comsomol. Decanul m-a sfătuit să-mi iau un an de concediu academic. Bun. Atunci am ajuns prin grija lui Pavel Pelin la Cernăuți pe mâna ziarului „Zorile Bucovinei”, unde, chipurile, am și lucrat, nepublicând niciun articol. Mâncam pateuri cu mazăre de trei copeici, locuiam la hotelul Bucovina și beam vin. Cu puținii mei gologani, care-mi foșneau (ca un rest de reflecție) prin buzunare, cumpăram cărți românești. Vă spun toate acestea doar din dorința de a intra în tema discuției.

Publicul cititor mi-a uitat existența. Din „opera” mea *sacrosanctă* au rămas niște zdrențe pe sârma istoriei naționale. Când îi apare prima carte, oricine se consideră geniu. De asta probabil intram în patul femeilor moscovite cu fraza derbedeului debordant: ai ocazia să flecărești cu viitorul laureat al Premiului Nobel. Pentru Alexandru Mușina am fost un pacient. Nu am citit nicio filă din dosarul care, probabil, se mai păstrează la KGB, cel puțin cel de la începutul anilor '88, când urlam versuri incendiare la cenaclul lui Anatol Șalaru. Mușina se gândea că-s un poet de o revelație deosebită, evident superior poeziei lui Mircea Dinescu și că păstrez excelent marca personală a noului Midas „Made in U.R.S.S.”. Dar până s-apară *salvarea* teoreticianului, care-o făcea pe agentul unei anonime instituții de binefacere, îmi dădea postumul răgaz de a mă foi de pe-o rână pe alta-n sicriu. Imposibil ar fi să greșesc, dar uneori pot să jur că mai port rășchirat peste zări năsălăul lui Gogol.

Nu este vorba de scriitorii mai răsăriți, mai și mai și...! Nu poți să fii mai bun, mai mare ca altul, dacă prin scriere nu ți-ai trădat secretul tău personal. Dar cred că Stănescu are dreptate. Îți duci sinceritatea la ultima răsufare, ori chiar vorbești precum Pavlov pe patul de moarte. Nu degeaba cineva spunea: conștiința morții are legătură cu scrisul. În contradictoriu avem o sumedenie de exemple. Ar fi foarte bine să te consideri drept mărginaș (pe ultima bancă), trecând peste orgoliu, când totul se duce pe iureș în bălbâielile unei clase politice. Faptul (numiți-l cum vreți) ne zăpăcește, ne răzvrătește continuu.

– Eugen Cioclea a editat cărți și cu un tiraj de 10 mii de exemplare. Care e câștigul poetului din această „afacere”: pecuniar, social, spiritual?

– Placheta de versuri *Alte dimensiuni* a fost scoasă într-un tiraj de 10.000 exemplare. Onorarul a fost de 12.642 ruble. Veneam de la Moscova să fituiesc banii la restaurantul „Moldova”. Dădeam bani la cunoscuți și aiurea, beam coniac bulgăresc, fetele erau foarte ieftine-n timpul sovietic (nu ca acuma), euforia mă făcea mai important ca poet și capul... vuia. Nostalgia nu mă duce-ndărăt. După șase luni de viață „aleasă” eu purtam pe-o sprânceană lauri de lefter. Asta-i afacerea! Alt om acătării ar fi gândit altfel, mai social, mai spiritual. Un coleg de școală își copia toate temele de la mine. După terminarea liceului a absolvit un colegiu de agricultură. Prin '89 îl întâlnesc lângă *casa presei*. După una-alta aflu, din spusele lui, că de-o groază de ani e președintele unui colhoz-milionar. M-a invitat să-mi dea un porc de Crăciun.

– Până la '89 / '90 scriitorul era supus unor teribile presiuni, restricții ideologice și, prin urmare, nu avea libertatea de a se manifesta sincer și deplin în plan creator. Iată că blocajele de tot felul au dispărut odată cu prăbușirea regimului sovietic, performanțele literare se lasă însă îndelung așteptate. De ce? Or, cele două decenii de libertate (relativă libertate) nu au însemnat o reanimare / reînnoire a vieții literare dintre Prut și Nistru?

– Făgașul literaturii e instabil. Antologia istoriei ne-o dovedește! Consider că o seamă de scriitori s-au simțit binișor în Uniunea Sovietică. Lăsați-o baltă cu aspirațiile unora, că-mi vine să-njur. Din povestirile lor reiese că pe lângă

faptul că regimul îți dădea frâul libertății de muschetari speciali, plăcerea de-a sta tolănit pe o rână și uneori să făurești scrieri „substanțiale”, adăugându-ți (obligator) domiciliu, plus niște metri pătrați (cabinet), plus foile la casa de creație, plătite de sindicat, plus, plus, plus, și eu ar trebui să răspund, cam timid, la fostele *teribile presiuni* și la *restricțiile ideologice*. Involuntar se zărește de la o poștă substanța (pusă desigur pe grindă) a șiretlicurilor de atuncea ce mai persistă și astăzi. Scriitorul șiret sare oricum peste hândichiul democrației, chiar dacă tușim toți, cu hurta, înfrigurați. La o revizie fugară a parastasului *sui-generis*, te cuprinde o crâncenă alergie parașutată din scârbă. Deși economic nimic nu se poate schimba. Degeaba mai stăm proțâpiți cu scăfârlia smuncită spre spate.

Admitem că prin anii șaptezeci, când am și scris *Autobuz spre provincie*, eu trimiteam la redacție opusul următor: „Vin acasă / Mă întorc în provincie / Mai sentimental decât toată literatura / sovietică moldovenească, / de parcă aș fi fost toată viața pantof, / care, deși având limbă, / abia acum s-a hotărât / să vorbească”. Ar fi bine să uit de *Cina irodică*, de *La persoana a treia* compuse cam toate în perioada aceea. Nu știu în care interviu răspundeam că scriitorul e scriitor numai atuncea când se descurcă cu *secțiunea de aur* și *calculul diferențial*. Logica subversivă mă face să cred în șansa imposibilității, fără să bănuie că vine și vine, și vine (chiar horcăind) epoca restructurării.

Basarab Nicolescu este un teoretician de renume printre fizicienii din Franța. Acolo și locuiește. Am citit mai multe recenzii la cartea sa *Teoremele poetice*. Aflu că cele 13 capitole pot fi citite ca diverse poeme îngemănate cu hurta în esofagul estetic. Pentru Nicolescu *theoremă* presupune un *spectacol*. Spectacolul are nevoie de spectatori. Dacă spectacolul este adevărat (pe marginea relativității), el poate fi prezentat prin teoremele matematice. Este o marfă! Numai că-n marfa aceasta-s băgate prea multe bacterii nocive. Le număr și nu cheltuiesc toate falangele de la o mână; spiritul, știința, inteligența și fantezia oamenilor pricepuți. Pe mine m-au răscolit aforismele din *Poetica cuantică*. El vorbește despre cunoașterea poetică conjugată cu cunoașterea cuantică. Definește noțiunile de spațiu, timp, poetic, imaginar și cuvânt prin mecanica cuantică strictă și viceversa. Întrebându-se ce este *imaginarul*, tot el răspunde din punctul de vedere al transdisciplinărității: *imaginarul poetic nu-i nimic altceva decât imaginarul cuantic sau cuvintele sunt cuante, ori poezia este suprema aproximare cuantică a lumii*. Dintre formulele simandicoase iat-o pe una mai primitivă: *știința + iubirea = poezia*.

Prin '69 prevedeam decalajul-forțat dintre știință – literatură. O spuneam în glumă, însă invenția (genială) n-am patentat-o! Înșiram poemul $E = hv$, apoi *Subliminal*, unde vorbeam, cu-n iz psihologic, despre implementarea mecanicii cuantice în mecanismul cunoașterii.

Oare câți oameni sunt membri ai Uniunii Scriitorilor din Moldova? De la căderea cenzurii, mereu își fac meseria doar 20-30 autori, restul așteptând trepidant *temele cărților moldovenești* (unde-s specialiști) ale regimului comunist. Peste Prut, unde românii de-acolo îs mai limbuți ca țiganii, se uită urgent cine-au fost. Tu-

ruie oral și în scris pretutindeni. Trăiesc cu sentimentul că din saturația asta de cacealma o să rămână ceva...

– **Biografia Dumneavoastră de până la 1989, consideră unii colegi de breaslă, e mai mult decât spectaculoasă: Moscova, acces în sferile înalte ale protipendadei sovietice, șanse și vise mari, spulberate de o realitate, se pare, potrivnică poetului și boemului Eugen Cioclea. Cât adevăr și câtă fantezie e în această aventură spirituală a dumitale? E o experiență de viață și de creație pe care v-o asumați cu regret, cu nostalgie sau...?**

– Nu am făcut niciun mare secret. Biografia curge pe-o gărlă ca apa copilăriei. Când întreprinzi un *fapt important*, noțiunea de *spectacol* dispare. Asta-i. E un fapt izvorât din mendrele tale. Te ridică puțin, ori te aruncă în aut, pe miriștea neputinței. Primăvara (până la Șalaru) eu, împreună cu Alexandr Brodschi, am organizat în spatele cinematografului Patria un recital. Poșta lucra excelent. Ne-au vegheat securiștii, oamenii care mai treceau pe acolo și niște bravi colegi, scriitorii „revoluționari” (viitori deputați), care-n momentele acelea se ascundeau prin tufișuri. La Șalaru s-a petrecut la fel. Consistența liricii, cea mai „sublimă”, a apărut peste vreo lună. Nu degeaba-mi spuneau la sindicatul Uniunii Scriitorilor de la Moscova că-s derbedeu dacă plec definitiv la revoluția moldovenească. Navivul din mine credea, cu strășnicie, că se schimbă macazul.

Căsătorit de două ori. Divorțat. Nichita Danilov mă numea pe la Iași prințul Mășkin. Tatăl primei soții, Mihail Redkin, era vice-ministru al aviației unio-nale. Lumea vorbea că nunta se va petrece chiar la Terebna. Nu știam cine era prim secretar al raionului, dar în răstimpul acela au făcut un drum de asfalt, cu trotuare cu tot, de la pădurea din Edineț până în sat. Or, nu putea un di-tamai ministru să vină la nunta lu' fiică-sa pe harababura aceea, gravidă de gropi. Asta a fost, se pare, unicul aport social pentru oamenii gospodari de la baștina mea. Am trei copii. Doi feciori și o fiică. Nostalgia nu-i pentru mine. Sentimentul se alterează în timp și numai regretul, regretul rămâne, persistă în ceafă. Sentimentele le folosesc și uit tot atunci cum le cheamă. Imperturbabil. Cuvintele-mi par niște ființe absconse. Prăbușirea turnului Babel le-a sustras și le-a șters urmele biografice. Ne fac fel de fel de probleme majore, ca îngerii lui Dumnezeu. Scriam în *Spaima de cuvinte*: „Sufăr de-o spaimă cronică. Tratat / tot de cuvinte. Cură după cură. / Degeaba! Fi-voi, poate, vindecat / numai cusut cu iarbă pe la gură”.

Eu am fost cine sunt și acum. Neînțeleș. La universitatea din Moscova aveam un prieten, Volodea Popov. Serveam cafea sau beam altceva și după câteva vorbe ne scufundam în tăcere. Fiecare își rumega indiscreta afacere cu gândirea. Singură-tatea matematicianului mi s-a transmis ca un cod. Cred că de asta am divorțat. Am compus niște pagini dintr-un jurnal *Persona Non Grata*. Acolo intimitatea mea personală se desfășoară ca un eșec cu talentul tras pe-o sprânceană. Mă văd autoscopic, dar (supra)clar, din exilul ființei.

– **Integrarea literaturii scrise pe cele două maluri ale Prutului e problema pentru care, zice-se, s-a militat pe parcursul ultimelor decenii. Ce s-a realizat**

concret, palpabil în acest sens? Cum poate fi eficientizată sincronizarea / unificarea procesului literar din cele două state românești?

– Sincronizarea s-a și produs. Scriam în poemul *Cu alte cuvinte*: „Cu alte cuvinte aceleași cuvinte le scriu și le zic. / O reluare a iubirii – poezia. / Dar marfa asta dacă vrei s-o vinzi, / sacrifică-ți întâi / copilăria”. Din anii șaptezeci cunoșteam că literatura-i o *marfă* care se vinde, se vinde la gustul neavizat al clientului. Astăzi, când cititorii îs mai puțini, datorită prețului exagerat pentru o singură carte, îți vine să ai un pistol pregătit. Asta ca să-i provoci pe maestrul esești la o discuție (cu degetul pe trăgaci), deoarece scriu și rescriu o mistuire de parastase pentru restul literaturii. Vrăjitoria de pe cele două maluri ale Prutului mă lasă perplex. Nimeni nu le citește opera, dar autorii se laudă singuri pe sine. Europenește! Într-un metapoem din „disertația” mea *Dați totul la o parte ca să văd* uneori o cam luam razna: *...el n-are nevoie (organic) de cititori*, deși logica vrând-nevrând mă conducea spre versul acesta: „Literatura este o răfuială cu propria conștiință. / Ea nu vorbește despre-adevăr. / Cel ce o face este, altminteri, / omul de nicăieri”. Exilul ființei (în special pentru mine) ar fi *boschetarul ființei*. Neluminata taină a lumii ne înfioară. Nu știu cum se face, dar conștiințele luminate, înainte de a ajunge să ne dezvăluie un *ce* simplu, esențial, ceva se petrece cu dâșii. Ori nebu-nesc, ori îs împușcați.

– Am vrea să aflăm ceva despre Eugen Cioclea cititorul: care sunt cărțile pe care le-ați parcurs cu plăcere în ultimul timp?

– Acum mă salvează doar internetul. Citesc numai cărți de știință și filozofie. Pe vremuri eram mai prost și înghițeam de-a valma toate cărțile de la magazinul „Drujba” din Moscova. Îmi vine să spun un banc care fără-ndoială cade și în ograda noastră. Am vizionat un film. Niște englezi se rătăcesc într-o junglă și în cele din urmă nimeresc în mâinile unui trib de papuași. Englezii înțeleg cumva că au nimerit la un spectacol al tribului. Cel mai zvelt dintre englezi urcându-se pe un trunchi pornește să recite niște versuri din Shakespeare. Papuașii au tăcut mâlc, dar pricepând despre ce este vorba (prin traducător), un *poet* al tribului a rostit o frază sau două în graiul său. Ceilalți au pornit să chiuie, să dâșuiască și să-l arunce în sus pe marele *poet*. Național.

– 111 dolari. Acesta este prețul plachetei de versuri *Dați totul la o parte ca să văd*. Tirajul celei mai scumpe cărți din Republica Moldova, afrimă unii, e de 350 de exemplare. Câți cititori v-au cumpărat cartea? Ce concluzii ați tras din această experiență de scriitor și vânzător / distribuitor de carte?

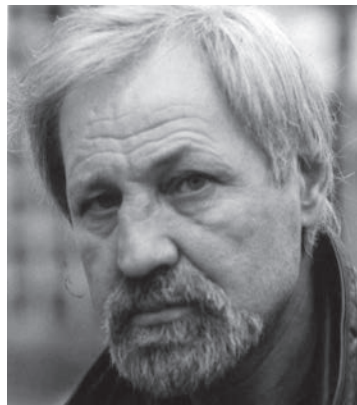
– Tirajul a fost de 333 de exemplare. Cubul pe alb are trei bile. $333/3 = 111$. Eu compun o carte o dată la zece ani. Desigur, e vorba și de revoltă. Când un autor își stoarce creierul pentru o carte. Onorariile se plătesc doar simbolic sau chiar defel. Am vândut cam 200 de bucăți. Asta în zece ani. Astfel banii curg răpănoși din buzunarele mele și eu nu prea știu nicidecum unde să-i mitroșesc. M-am zăpăcit!

Zăpăcit, zăpăcit, dar optimist! Așa cum adolescentul din Cioclea a vrut să fie în poezie mai răsărit ca Ion Barbu (profesorul de matematică Dan Barbilian) la care

am fost *ucenic*. Știam pe dinafară mesajul *Jocului secund* și-am înțeles pe atuncea că limbajul lui I. Barbu se află la granița dintre limbajul științific și limbajul poetic. Releva gândirea greacă, care se exprimă nu doar în mituri, dar și în teoreme. Geometria greacă cuprinde un spațiu mai larg, esențial. În acest sens pentru iubitorii de poezie dau un fragment din *Poemul didactic* a lui Parmenide din Eleea:

„Unică mai rămâne însă rostirea căii
 (pe care ni se arată) cum stau lucrurile când e vorba
 de «a fi»; pe această (cale) multe sunt cele ce o arată
 cum ființa fără naștere și fără de moarte
 pe deplin de sine stătătoare stă aici
 precum și în sine pe deplin nemișcată și nici trebuind
 cândva să se desăvârșească;
 și nici nu a fost cândva și nici nu va fi cândva,
 căci ca prezent ea este pentru totdeauna, unic unind unit
 adunându-se în sine din sine (ținându-se strâns
 laolaltă în deplină prezentitate)”.

Eugen Cioclea (4.8.1948, Druța, Râșcani). Familie de intelectuali. Poet, traducător. Studii (neterminate) la Facultatea de Matematică a Universității de Stat din Moldova (1966-1967) și la Facultatea de Matematică a Universității „M. V. Lomonosov” din Moscova (1968-1971). A fost traducător la diverse instituții, muncitor și ajustor de mașini-unelte cu programare automată. Revenit în Moldova, este redactor-șef al ziarului „Tineretul Moldovei” (1992-1995). Debutează cu volumul de poeme *Numitorul comun* (1988). Urmează cărțile *Alte dimensiuni* (1991), *Dați totul la o parte ca să văd* (2001), *Subversiunea poetului revoltat* (2002). Este prezent cu poeme în volumul antologic *Portret de grup* (1995). Premiul Uniunii Scriitorilor (1991, 2001).

Eugen **KARAOKE**
CIOCLEA

Nu-s defel
aşa cum gândeam.
Tot ce-am vrut n-am făcut niciodată.
Mândria-şi clonează scufiţa d i a v o l i c e a s c ă
prin care oricine încearcă
să poată chiar după moarte,
falnic să ţiurie-n
artă.

A

Pe la capătul lui noiembrie inexistenţa
mi-a fost zădărată de către ovulul matern,
pregătit, mi se pare, să cadă
încă de-atuncea,
ca fructu-n
Eden.

Nicio gaşcă de hoţi nu spiona pe aproape,
în afară de-un ins de la care
mult mai târziu o să aflu
că-mi este tată.
El trimisese, chipurile de urgenţă, delegaţia-spermă
(o gloată de viermi mustăcioşi) în recunoaştere

172 Limba ROMÂNĂ

și poftim rezultatul:
din superafacerea asta antinațională
au apărut alde cioclea,
purtătorul soiului de cuvinte
prin excelență
bizare.

În nimicul străabsolut se zărește un fort inflexibil.

Câmp de recoltă devine seceta mea;
or, bunăoară (până la Newton și după),
când gâdilam gravitația,
altă formulă chiar și-n angoasele
ființării barbare,
neimportantă,
tăcea.

AX

Vrei să știi altceva despre *eu*?
El s-a născut cu identitatea de-a-ndoaselea-n
spiritul meu.

PRIPON

Pe limbă mi-a nins.
Inspirația a început să respire substanțial,
ideile să-și recâștige personalitatea în testament
și să-și exprime incertitudinea,
deși sunt departe de gândul
că asta încă mai poate să-nsemne
vreun lucru
esențial.

Trec prin mine atât de ușor
de parcă nici nu-s.
Spatele clipei mă suspectează.
Sentimentele se distrug de la stânga la dreapta și-apar
altele, mult mai neclare.

De-ar fi să cobor ar fi ca și cum
 aș merge *vivacissimo*
 pe neființă
 călare.

Vorbesc cu tine întâmplător.
 Iată momentul când spovedania e necesară, --
 de pe suflet când mă prăvăl
 eu parcă am absolvit
 chiar ultima
 seară.

PANTA RHEI

Ființa lui Dumnezeu iese din lucruri
 și curge năvalnic spre mine,
 în timp ce pe mîzga aceasta
 se poate-ntâmpla chiar orice.
 Carteziana îmi dăruiește unica șansă
 s-ajung cât mai teafăr
 în Gră. Ghetsemani
 tropăind mai repede
 ca papuașii
 prin frunze de lauri
 pe răposatul
de ce.

Ceva se întâmplă.
 Tigva clipei transpiră.
 Nu-i viață fără exces, afirmă reclama XS
 și asta mă face să cred că și Domnu-i gelos și se luptă
 cu antropismul din sine,
 căci și-a permis să fie o dată
 și numai o dată mai bun
 cu suicidul
 din mine.

NIRVANA

Mârlesc transcendental poezia –
poate ajung
la orgasm.

MAL

În perioada mai mică
de 0.000000003335640952 secunde
vine iluminarea.
Din ce-ai priceput poți să bâlbâi aproape nimic.
Arthur Rimbaud amețit de poeme
s-a aciuat *en Enfer*
săltându-și dosul sălbatic
în preajmă (avea
vreun amic?).

Dați totul la o parte să văd îngăduința
marelui șef pe lumină care o năruie fără contor.
Locuiesc într-o zonă unde și viața
este cu plată,
iar asta, până la urmă,
mă cam belește
obositor.

Relativitatea face limbrici
în mâncarea cantinei.

Heisenberg parcă-mi intră din nou, strâmb,
ca o plasmă,
în minte.

Dar *s e n s u l* de unde sosește
pe limbă degrabă?

Sunt prototipul care-l cunoaște
și poate să-l spună și-l spune
și chiar îl pune să umble
pe incerta
tarabă.

VĂJ

Ca extratalent
 eu pot să atac cu lumina cuantică
 pe-o mulțime de genii.
 Pot cu-n influx cerebral să preschimb
big bangul mișcării.
New-age-iștii se întremează
 cu paradigma *yin-yang*.
 Totul în lume persistă
 prin răsturnarea
 mirării.

Mai pot să înot și în Stixul
 indiferenței blajine.
 Pe-aceasta cosmosul mi-a implantat-o în nări
 ca pe-un testosteron.
 Pot să descopăr sub rochia-ți ieftină
 și de celebră mahalagioaică
 cum te cam freacă flagrant
 printre coapse
 doar cultul
 falusului
 indian.

Esența lui *pot*
 mă surprinde-n erecție.
 Călăuza meditației simultane
 îmi lustruiește în dodii bocancii,
 căci numai o altă credință în sine
 transformă
 intransigența
 din haosul
 fricii.

NEX

Cartea-i mulătră. În țoale.
 Nu-i prea ajunge ceva, –
 vreun *ce* important pentru mine.

176 Limba ROMÂNĂ

E scrisă de unul paranormal.

Dar asta-ți
convine?

Presupun că ai vrea complet altceva;
vreo funcție care vorbește,
nu-un om ce se dă fistichiu peste cap
să demonstreze
că este.

Totul să fie mai inexact
ca creierul tău. Bunăoară,
ce-ai pus la cale să iasă perfect
în orișice fel
de cămară.

Să vină în pripă (dacă-l poftești)
clasicul *quarc* pe aleea pustiei.
Să te scobești tam-nisam
printre dinți,
scuipând darabana
prostiei.

Oricum: s-ar putea,
s-ar putea, s-ar putea.

Degradă (vând vreun secret?)
voi scăpa de (pre)textul acesta,
ca de-o hârtie
mototolită,
cu multă migală,
în sățiosul
closet.

POLIGON

Deunăzi comisia de control a citit caietul acesta,
poreclindu-l insuportabil în timp. Potlogărie. N-au nicio probă.
Pregătesc un recurs. Voi băga pe toți derbedeii
fo. serios la pârnaie.

Păstrez părerea
 astrofizicianului Stephen W. Hawking,
 proțâpit în scaunul cu roțile. Corespondăm prin e-mail.
 Lui îi place coperta cu zaruri (!!!)
 și-mi cere frumos să-i trimit anumite poeme
 (pentru arhivă)
 din opera postmodernistului
 G punct Emil.

Nu-s kamikadze, dar vreau să mă fac.
 Literatura cam crapă în câmpul nostru de moină,
 parșivă cu alții.
 De asta probabil ne ducem tâmpiți pe urlați
 cu mămăliga dimensiunii
 impvizibili
 sub haină.

SILEX

Mă uit dintr-o parte
 la sufletul meu,
 dar nu-l recunosc.
 El are aproximativ 6.14316725... gr.
 Iraționalitatea s-a oploșit
 și pe-aici.
 Nexul ontologic își scoate pârleala hermeneutic.
 Trec printr-un soi de realitate apăsătoare (cum spunea
 Kierkegaard),
 care se reazemă numai pe sine
 și chiar insistă asupra-i
 confirmându-se și
 repetându-se.

La urma urmei, ce pot să mai fac?

Preapoate c-ar trebui
 să vă purtați voi cu mine
 cam tot (cam așa)
 cum mă port eu
 cu voi.

ATU

Supraomul (Nietzsche)
a dus demult acuma
rămân niște ființe cam leftere. Atât.
Cu tipii aștia timpul s-a luminat aproape
sărind peste dilema
de-a fi
numaidecât.

Academia Shakespeare
și-a pus frumos lăcata,
pe dânsa o tâmpea *to be or not to be*,
iar noi din urma ei am răgușit anemic
cu-accentul englezesc
nemaiputând
zâmbi.

Codați fundamental, cu țestele-n plăsele,
antropolog de vise eterice-n sfârșit.
Unde-i Jung să-mi spună
ce să fac cu *karma*
dobândită de la
răsărit.

Lasă bre muștarul! Japonezul vinde
mașina de furaje clandestine.
Cred de-aceea poate Papa de la Roma,
săracul, se gândește
doar la mine.

Ușier la ADN-ul clipei
trage-ți pe privire fesul orișicui,
dar leapădă-n cuvintele din tine altă pată,
holbându-te la ora
ce pe tipsie
nu-i.

Eugen HAZARD

CIOCLEA

Mă gândesc că ar fi foarte bine să comunicăm între noi fără filozofări, dar regret că nu se mai poate. Când zic cui-va „bună ziua”, el mă privește suspicios. Adică, de unde știu eu cum a început ziua lui! Psihologia ne curge pe nări, nemaivorbind de celelalte metehne materne.

Acum, la începutul celui de-al treilea mileniu, ar trebui să ai mult curaj ca să spui cum mergi mai departe fără o țară de panică. Am lăsat în urmă niște vremuri sângeroase și chiar „glorioase”. Ce ne așteaptă puțin mai departe, deci care parte a civilizației va triumfa? Toate cuvintele neimportante despre trecut ne-ar duce-ntr-o lume a nesiguranței. Civilizația noastră s-a dezvoltat prin mințile pătrunzătoare ale lui Kierkegaard și Baudelaire, ajungând până la Jaspers și Heidegger, care au prevăzut printre ultimii criza ce ne pândește. Apoi aceasta a continuat prin *Omul revoltat* al lui Camus, cu *Așteptându-l pe Godot* al lui Beckett, cu *Scaunele* lui Ionesco. Apare șocul. Toată lumea se transformă-ntr-o dulce absurditate. Expansiunea imperiului sovietic era în toi. Pe ecranul televizorului vezi imagini de suferință și de mizerie ce-au pus stăpânire peste o lume. Lângă aceste metamorfoze ar fi bine să ne-amintim de Zbigniew Brzezinski, care, pe la sfârșitul anului 1990, a exprimat chinuitoarea neliniște filozofică: „Democrația a învins. Sistemul pieței libere a învins. Dar care este substanța credințelor noastre de astăzi, în urma acestei mari victorii ideologice? De ce se agață ființa umană din Europa? De relativismul hedonist? Cred că acest gol, acest vid potențial, destul de real, este periculos...”

Semnalele de alarmă sfârtecă Occidentul... Unii trăiesc cu ideea că criza nu este decât un element conceptual al existenței umane. După toate acestea nu ne rămâne decât să căutăm altă logică a existenței, noi percepții ale lumii din preajmă. Dacă nu trăim vremuri obișnuite, trebuie să admitem că civilizația noastră a ajuns într-un punct critic.

Odată cu vârsta am priceput că universul e guvernat de un principiu moral. S-a injectat în toți numai hazardul convingerii că până la urmă dreptatea triumfă, că nu trăim de azi pe mâine și că păcatul va trebui ispășit. Însă unda de șoc m-a lovit chiar atunci când îmi atingeam tuleiele de la mustață. Nu trăiesc într-un univers moral. Absurditatea pândește de pretutindeni. Adică cum să trăim într-o lume perversă, pe care nicidecum nu putem s-o atașăm unei entități divine sau unei idei transcendente? Ar trebui să căutăm o altă paradigmă morală. Complet diferită. Aici este vorba despre un nou raționalism. Cealaltă rețetă deformează ființa umană și-o mutilează. Altminteri, dacă omul modern se zbate cu lașitate în perspectiva unei lumi virtuale și oarbe, în care distrugerea și construirea se cimentează și-apoi pătrunde adânc în abisurile intimității, el, omul modern, va descoperi un haos particular și-o întunecime pe care le-ar ignora bucuros. Deci cum să trăim virtual într-o lume a nesiguranței după ce am trăit în socialism, cel puțin relativ, protector și cam *sigur* de el? Cum să viețuim într-o lume unde mulți gânditori susțin că victoria Omului este iluzia, că Omul modern „și-a pierdut Sinele”. Până și Berdiaev vorbea despre „pierderea personalității”. T. S. Eliot spunea că „o dată cu dispariția ideii de luptă morală intensă ființele umane tind să devină mai ireale”. Cioran vorbea despre „descompunerea” sinelui. Walsh descria „anularea Omului”. Paradox peste paradox pe grumazul acestui Om modern. Sunt convins că acest paradox se poate anula și din spusele lui Dostoievski: „numai cei care ignoră total istoria civilizației ar putea continua să susțină ideea că omul își ordonează propria existență”. După toate citatele îți vine să-ntrebi: cum este posibil ca aspirația la bunăstarea universală să genereze atâta mizerie neumană? Vrând-nevrând, te gândești la istorioara lui Falaris, care, spune legenda, și-a ars de viu adversarii într-un taur de bronz din care strigătele de agonie ale victimelor ajungeau, răsunau până afară, ca o melodie grațioasă.

Dacă negăm viziunile apocaliptice și ne retragem cumiți în „transcendența orizontală” dintr-o lume în care-am pierdut credința în Dumnezeu, ajungem doar la slăbirea credinței într-o „istorie mântuitoare”.

Suntem noi oare pregătiți pentru propria renăscare? Avem vreo idee, vreo viziune clară în perspectivă și chiar curajul de a ne bate cu timpul din față? Ne trebuie alte unelte, mult mai durabile? Cu umilința și modestia nu se mai poate. Spre centru! Mai aspri. Altfel toate eforturile noastre de a ne găsi un loc cât de cât în lumea aceasta ar eșua. În mod tragic. Trebuie să acceptăm eterna condiție de neliniște și speranță. Karl Popper zicea: „Este adevărat, avem nevoie de speranță; a acționa, a trăi fără speranță este peste puterile noastre. Dar n-avem nevoie de mult. Ne mulțumim cu puțin, însă în plus noi avem mare nevoie de siguranță”.

Când toate popoarele din celelalte țări merg „cumva” înspre „ceva”, noi pe aicea, fără de sârma ghimpată întinsă pe stâlpi, ne imităm singuri pe sine. Vasăzică rămânem aceiași... *echilibriști!*

Lina **GH. FOCȘA –**
CODREANU ETNOGRAF ȘI MUZEOGRAF (I)

Organizată pe principii științifice, cercetarea formelor de manifestare spirituală și a elementelor materiale dintr-o comunitate este o activitate complexă (amplă și variată), susținută pe criterii bine definite de sociologi, folcloriști, etnografi, muzeografi ș.a., fiind integrată organic în procesul de individualizare a unei comunități în raport cu celelalte. Realitățile social-istorice sunt cercetate la un nivel general teoretic de etnologi și la un nivel concret de cunoaștere de etnografi, toate aspectele de viață fiind conservate în mentalitate, obiceiuri, ritualuri și rituri, literatură populară, artă plastică și în alte forme socioculturale de manifestare a colectivităților, îndeosebi ale celor din mediul rural.

O contribuție fundamentală la aprofundarea cercetării etnografice pe temeuri științifice, la ctitorea muzeală și sistematizarea dezvoltării muzeografice a adus-o, indiscutabil, Gheorghe Focșa. Vom puncta, în cele ce urmează, câteva repere din viața și activitatea etnografului și muzeografului român, aspecte ce ni s-au părut relevante, în special raportate la viața spirituală a zonei rurale.

Copilăria și anii de școală au fost trăiți între colinele moldave arcuite împrejurul satului cuibărit, unde s-a născut, la 15 octombrie 1903, Gheorghe I. Focșa. În extrasul din *Registrul stării civile*¹, eliberat de Primăria comunei Jigălia, din fostul județ Fălciu, este menționat ca loc de naștere al cercetătorului – *cotuna Rășcani, comuna Găgești*. Cătunul avea 80 de gospodării de plugari săraci și mijlocași, între care și a părinților acestuia: Ion și Mândița Focșa. Dintr-o schiță a arborelui genealogic al mamei², reiese că neamurile erau răspândite în arealul tutovean, gospodăriți în localitățile învecinate: Unțești, Tg. Fălciu, Văleni, Schineni. Cei mai mulți înaintași aveau profesii sau ocupații oarecum diferite de ale răzeșilor din zonă (preoți, cântăreți bisericesti, dascăli, funcționari, doctori, polcovnici), adică erau știutori de mai multă carte decât plugarii. Lipsurile materiale specifice vremurilor au fost înfruntate și depășite de

familia de țărani mijlocași, prin inițiativa tatălui dornic de progres și muncitor bun care a adus în zonă cea dintâi mașină de treierat. Clasele primare au fost frecventate de copilul Gheorghe în satul Jigălia, dar dintr-a cincea, tot Ion Focșa, animat de gândul „luminării” copiilor, a pus la dispoziție gratuit o cameră din casa proprie de locuit, care a servit câțiva ani drept sală de clasă³, astfel încât fiul său a terminat școala medie în localitatea natală. Tăvălugul neiertător al războiului a întrerupt subit ascensiunea materială a familiei, deoarece tatăl a murit în 1917 pe front, iar Mândița a rămas să crească și să-i rostuiască pe cei șase copii, între care Gheorghe avea o vârstă (14 ani) și un drum școlar de răsruce.

Studiile liceale au fost începute la un liceu particular din Vutcani, improvizat în condiții vitrege de profesori, ofițeri sau refugiați și apoi continuat, ca să nu se întrerupă învățătura, la Bârlad. Studiul serios și aprofundat este atestat oficial prin următoarele cinci clase, încheiate cu susținerea examenului de bacalaureat, pe care le-a urmat la Liceul „Cuza-Vodă” din Huși.

Din 1918, târgul Hușilor a cunoscut o veritabilă mișcare economică, instructiv-educativă și culturală stimulată de încheierea Primului Război și realizarea Marii Uniri (cum, de altfel, se întâmpla în toată țara). Aceste majore evenimente istorice au avut repercusiuni în plan social, economic, politic și cultural, încât au creat speranțe nenumărate pentru sufletele și gândurile tinerimii școlare, rănite de ororile războiului. Entuziasmul Marii Uniri a animat tinerețea hușeană care participa la serbările Unirii, interpretând cântece patriotice, jucând hora unirii, agitând torțe alături de soldații care defilau în paradele militare pe străzile orașelului. Pentru a înțelege climatul în care s-a format adolescentul licean, amintim că existau în urbea cu o populație de aproximativ 14.500 de locuitori renumita Episcopie a Hușului (păstorită de renumiți episcopi), biserici (predominant de rit ortodox), școli primare de băieți și de fete, Liceul „Elena Doamna” de fete, Seminarul Teologic Ortodox (reînființat în 1919), Școală Normală de băieți (de învățători), o școală de viticultură, școli de meserii, tribunal, bănci, spital, o nouă cale ferată, tipografii și librării, ziare și reviste, hotel, restaurante și piață de produse alimentare, târguri și iarmaroace, ateliere meșteșugărești etc. Prin transformarea Gimnaziului „Anastasia Panu”, din 1918, s-a înființat, la Huși, Liceul „Cuza-Vodă”, („Academia de la Huși”, cum l-a numit Paul Popescu-Neveanu, renumitul psiholog, el însuși absolvent al liceului hușean), chiar în aceeași perioadă cu înscrierea la cursuri a lui Gheorghe Focșa (1918). Cu toată această evoluție complexă, în plan material, viața elevilor nu era ușoară, așa cum reiese din însemnările absolvenților de atunci⁴. Gazdele cereau bani mulți și ofereau condiții mizere, părinții parcurgeau drumuri lungi pentru a le aduce hrana necesară, manualele și rechizitele erau scumpe, strictețea regulamentului școlar și unele procedee didactice îi îndepărtau pe elevi de la accesul spre instruirea și educația pentru care veniseră la liceu. Încurajările au venit, de cele mai multe ori, chiar de la directorul liceului, Constantin Holban, redevabil model pedagogic pentru generațiile care l-au avut ca director și ca profesor. Acesta, prin calmul și diplomația didactică necesare, a știut să-i încurajeze și să le dirijeze avântul juvenil în actul învățării, ca prim pas spre accederea idealurilor de viață. Așa se explică efervescența creatoare

din liceu și din Huși, în general. În 1918, Gh. I. Focșa a fost înscris în anul I, la clasa cu profil real, având, între colegi, pe Petru P. Harnagea (prieten pentru toată viața), Ilarion I. Bordea, Victor C. Roman, Sorin Kernbach ș.a.

Gheorghe Focșa –
în adolescență
(elev de liceu, 1924)
și în tinerețe

Gh. Focșa – având în dreapta lui pe prietenul său, Petru P. Harnagea, și pe Victor C. Roman, colegi de liceu (1924)

Grupul de elevi din clasele a VI-a și a VII-a, secția reală, împreună cu profesorul de matematică Paul Iacobescu (1924). Elevul Gh. Focșa este alături de P. P. Harnagea, al cincilea din rândul de sus

Din comisia de examinare la admitere făceau parte C. A. Holban, profesor de română, și Ion D. David, profesor de fizico-chimice, ambii viitori directori. Această generație cuprindea prima promoție de elevi care a intrat în primul an de funcționare oficială a liceului, incluzând elevi de vârste diferite, întrucât unele școli fuseseră închise și clădirile primiseră o altă destinație pe timp de război. În 1922, din inițiativa unui grup de elevi, a fost înființată prima revistă școlară a liceului – „Zorile”⁵.

Pe timp de vară, între anii 1920-1924, profesorii organizau excursii prin țară, îndeosebi în zona de peste Carpați, prilej cu care elevii susțineau spectacole prin unele localități vizitate. Între licee (liceul de fete, comercial, Școala Normală și Seminarul Teologic) exista o adevărată întrecere în organizarea unor șezători culturale săptămânale în cadrul Ateneului Popular „Dimitrie Cantemir”. Prin rotație,

Întemeietorii primei reviste școlare, „Zorile”, din Liceul „Cuza-Vodă” din Huși (1922)

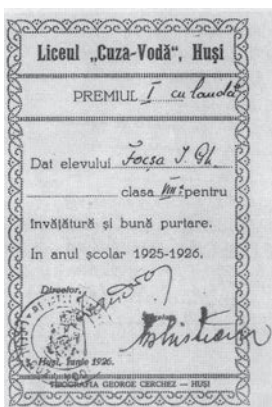
liceenii de la „Cuza-Vodă” participau succesiv (câte două clase împreună: una din cursul superior și una din cel inferior) la aceste întreceri de profundă rezonanță educativă și culturală. Totodată, funcționau formațiile corale cu caracter folcloric din Societatea Culturală „Mihail Kogălniceanu” sau echipele sportive din liceu. În anul 1925 un grup de elevi (între care și Gh. Focșa) a pus în scenă piesa *Stâlpii societății* de H. Ibsen.

Imagini cu elevii actori, care au interpretat roluri în piesa lui H. Ibsen (1925). Gh. Focșa este în centru și se remarcă printre favoriți

În urma absolvirii cursurilor din anul școlar 1925-1926, i se acordă de către Liceul „Cuza-Vodă”, Huși – *Premiul I cu laudă elevului Focșa I. Gh., clasa a VIII-a, pentru învățătură și bună purtare.*⁶

Diploma pentru Premiul I „cu laudă”, acordată lui Gh. Focșa la sfârșitul anului școlar 1925-1926

Gh. Focșa în 1926, la absolvirea liceului hușean

Terminând liceul, Gh. I. Focșa și-a susținut bacalaureatul la 28 iunie 1926. Plini de entuziasm, absolvenții liceului din anul 1926 hotărâu să se reîntâlnească după zece ani în aceeași unitate de învățământ. Drept urmare, la 26 iunie au făcut și semnat *Legământul* prin care Petru P. Harnagea, Sorin Kernbach și Gh. Focșa s-au angajat sub semnătură să facă anunțurile necesare viitoarelor întruniri. Legătura cu liceul, cu foștii profesori sau cu amicii – foști colegi de liceu, nu s-a întrerupt niciodată, Gh. Focșa fiind pivotul reîntâlnirilor de promoție, al vizitelor sau al evenimentelor majore din viața liceului hușean. Periodic, s-au organizat întâlniri colegiale, la București îndeosebi, cu ședințe festive urmate de câte o agapă.

Un moment memorabil l-a constituit festivitatea amplă de sărbătorire a semi-centenarului Liceului „Cuza-Vodă” în zilele de 18-20 octombrie 1968, la care au participat foști profesori, absolvenți ai liceului din seriile 1918-1968, alături de colectivele didactice și elevii existenți în acel moment în instituția liceală. E de remarcat prezența primului director al liceului, aflat la 90 de ani, profesorul Constantin A. Holban, care a constituit centrul emoțional al festivităților, un adevărat port-drapel al pedagogilor de mare dăruire didactică, demnitate și patriotism de-a lungul existenței școlii hușene. Programul includea manifestări cultural-științifice diverse și antrena mai multe grupe de acțiune. Fiecare grupă avea câte un coordonator și un secretar, Gh. Focșa fiind responsabil pentru simpozionul științific. Între obiectivele propuse figurau editarea unui număr festiv al revistei „Zorile”, editarea unei lucrări monografice despre Huși, un simpozion științific, organizarea unei expoziții consacrată liceului, un concert simfonic, program artistic susținut de elevii liceului, vizite ale oaspeților prin locurile natale etc.⁷ Manifestarea având o asemenea amploare, era nevoie de un spirit organizatoric riguros și activ. Drept urmare, programul a fost elaborat de un *Comitet executiv* al cărui *președinte* a fost Gheorghe Focșa, directorul Muzeului Satului din București, alături fiindu-i prietenul său – Petruță P. Harnagea.

Semicentenarul liceului – 1968.
În centrul imaginii – cercetătorul muzeograf Gh. Focșa, la pupitru – renumitul geograf Ion Gugiuman

Prof. universitar Gh. Focșa se adresează participanților la festivitate (1968)

În martie 1969 un grup de vizitatori hușeni – absolvenți, profesori și elevi – au fost primiți la Muzeul Satului de prof. univ. Gh. I. Focșa, directorul muzeului. Aidoma vizite, organizate în grup sau individuale, au avut caracter permanent, ultima vizită organizată de un grup de profesori împreună cu elevii Liceului „Cuza-Vodă” fiind la 1 decembrie 2007.

Student la Facultatea de Filozofie și Litere, Gheorghe I. Focșa își începe concomitent, în 1929, cercetarea științifică, înscriindu-se ca participant la seminariile de introducere în sociologie. Aici a fost invitat de celebrul profesor Dimitrie Gusti de la Catedra de sociologie să participe în cadrul echipelor studențești pentru cercetarea monografică a satelor românești din perioada interbelică, prima dintre acestea (la care a participat Gh. Focșa) desfășurându-se în 1930 – Runcu (Gorj). La astfel de cercetări complexe Gh. Focșa a activat, între anii 1930-1942, ca membru component (coechipier) sau conducător-cercetător de echipă studențească, revenind apoi în mod individual pentru cercetare aprofundată la Runcu (Gorj), Cornova (Orhei, Basarabia), Drăguș (Făgăraș), Țara Oltului, Moșeni (Țara Oașului), Satu-Mare, Cuhea (Maramureș), Dioști (Romanați) etc. Din 1932 a început să publice în revistele de profil articole despre aspecte ale spiritualității și civilizației rurale interbelice.

Între anii 1935-1942 a fost angajat al Fundației Culturale „Principele Carol”, cumulând mai multe funcții și având diferite responsabilități: a fost inspector cultural și inspector general al căminelor culturale și al școlilor țărănești (1935-1937), a fost bibliotecar (1934), apoi bibliotecar-șef al Fundației Regale „Principele Carol” (1940), a organizat cursuri de perfecționare cu îndrumătorii de cămine culturale și biblioteci din satele românești (1942), a fost inspector și inspector general al Fundației „Regele Mihai I” (din 1940), a condus lucrările de (re)construire a satului Dioști – Romanați, distrus de un incendiu devastator, a participat la organizarea expozițiilor pavilionare cu obiecte etnografice și documente achiziționate de echipele studențești în timpul cercetărilor monografice (1935-1939), propunând ulterior Fundației organizarea unei expoziții permanente de artă populară.

Sub direcția prof. D. Gusti, campaniile monografice erau organizate foarte riguros și orientate cel puțin pe două coordonate: studiul complex al vieții rurale și inițiativa de a stimula progresul material în satele aflate în obiectivul cercetării. De aceea, pentru a realiza în final o viziune monografică a comunității, grupul sociologic era împărțit în subechipe, fiecare având în obiectiv un singur aspect: cosmic, biologic, psihologic, economic, istoric, spiritual, juridic sau politico-administrativ. În primul rând, intențiile erau de a cerceta starea culturală și de civilizație a satelor, studiul concentrându-se pe tradiții și obiceiuri, mentalitatea rurală, elementele de folclor, riturile de trecere, componentele vestimentare, raporturile interumane în procesul de muncă și de petrecere a marilor evenimente din viața satului... În *Autobiografie*, Gh. Focșa face referire la „analfabetismul, starea de incultură și înapoiere tehnică, apăsarea superstițiilor, a sărăciei și mizeriei biologice în care lăncezeau satele roase de boli și de alcoolism”⁸. Constatarea acestei stări de fapt a fost imboldul ca tinerii coechipieri să mobilizeze și să ajute administrația locală și, împreună cu țăranii, să pornească la (re)construirea de drumuri, poduri, cămine culturale, școli, plantații de pomi, băi publice, organizarea de biblioteci, valorificarea fondului tehnico-material, stimularea și (re)organizarea îndeletnicirilor meșteșugărești etc.

NOTE

¹ Documentul este fotocopiât în Ioan Godea, *Gheorghe Focșa (1903-1995). O viață de muzeograf*, Editura Museion, București, 1997, p. 15.

² *Idem*, fotocopie, p. 11.

³ *Idem*, *Autobiografie*, p.15.

⁴ *Cartea de Onoare* a liceului, corespondența aflată în arhiva liceului și amintirile inserate în scrierile lui Gheorghe I. Chiper (vol. *Târgul trăsniților*) sau ale lui Costache Olăreanu (vol. *Cvintetul melancoliei*) menționează atmosfera anilor de școală din Liceul „Cuza-Vodă”, dominantă în perioada interbelică.

⁵ Revista „Zorile” a avut ca întemeietori pe elevii Ion N. David, devenit înalt magistrat, Dumitru Ionescu, ofițer superior de Stat Major (din clasa a VII-a), Octavian Angheluță, devenit pictor, și Gh. P. Harnagea, cercetător principal în domeniul razelor X (din clasa a VI-a). Apariția revistei înregistrează mai multe serii: 1922-1923, 1930-1932, 1967-1980, 1995, 2002 – până în prezent.

⁶ Ioan Godea, *op. cit.*, fotocopie a *Diplomei*, p. 16.

⁷ Evenimentul a avut ecou în publicațiile vremii. De exemplu, în ziarul „Vremea nouă”, organ al Comitetului județean Vaslui, au semnat articole Ștefan Bahnaru, director în funcție al Liceului „Cuza-Vodă” (nr. din 18 octombrie 1968), și C. Petrescu (22 oct. 1968, p. 1-2); altă consemnare a lui P. P. Harnagea a apărut în „România liberă” (nr. 18 februarie 1975).

⁸ I. Godea, *op. cit.*, p. 14.

Erast **BULIADA**
CĂLINESCU SAU „NEMAIPOMENITELE”
AVENTURI ALE LUI BULĂ
ÎN ORÂNDUIREA SOCIALISTĂ

*

De când românul e român, a făcut haz de necaz ori, cum s-ar exprima mai plastic Bulă al nostru, a fost și este „miștocar”. Acest dar cu care a fost hărăzit de Dumnezeu nu l-a scăpat de necazuri, dar l-a ajutat pe român să le îndure și să iasă la liman cu mintea întregă.

Umor alb sau negru, uneori chiar macabru, bancuri care se pot scrie și altele care umblă numai din gură-n gură, politice, deocheate, cu regi, țigani, cosmonauți, jidani, sfinți, unguri, olteni, chinezi, ardeleni, cu personaje ca Stan Pățitu, Haplea, Gâgă sau Zăroni, Bulă sau Ceaușescu, De Gaule sau Leana academiciana.

Unul singur dintre acești eroi, reali sau imaginari, însă a umplut umorul românesc contemporan, iar acesta a fost BULĂ. Bulă copil, Bulă elev, Bulă funcționar, Bulă vânzător, Bulă ofițer politic, Bulă, Bulă și iar Bulă – personaj

...Asta, așa, ca să afle și cei de azi, adică cei cu volanul într-o mână și cu mobilul în cealaltă, cum se trăia după orânduirea socialistă, adică pe vremea comunismului din România!

Nu râde, cititorule, căci fâlfâind lozinca „Stalin și poporul rus libertate ne-au adus” și „Lumina vine de la răsărit”, Lampa lui Ilici, adică becul electric nu ajunsese încă într-o mulțime de sate, iar capitala zăcea nopțile în întuneric, de se-mpiedica om de om. Rația de pâine și se cântărea, după numărul de mâncători, la biserică se mergea pe furie, iar în școli și facultăți n-aveau ce căuta copiii cu „origine nesănătoasă”. La coada pentru carne veneai de cu seară, cu scăunelul, iar dimineața apucaai din porc numai picioarele, iar cu un pic de noroc și o bucată de cap, din găină, doar „tacâmul”. Dacă, așteptând să-ți vină rândul, mai scăpai vreo vorbă cu două înțelesuri, de pe la vreun post de radio interzis, te puteai alege cu niște ani de pușcărie, pentru „propagandă dușmănoasă împotriva orânduirii socialiste”. Și, cam așa se trăia în R.P.R...

„Buliada” se vrea o timidă frescă socială a acestei epoci de coșmar.

E.C.

năzdrăvan, original, norocos sau păgubos, ca românul de pe stradă, dar totdeauna gata să dea răspunsuri neașteptate, pline de duh și de adevăr.

Nu se știe cine l-a inventat pe Bulă, dar se știe sigur că românul l-a îndrăgit, l-a gustat din plin și și-a alinat amarul vieții, râzând de isprăvile lui, – de cele mai multe ori, fără să-și dea seama că, de fapt, Bulă personifică românul contemporan lui însuși, cu păcatele sale, dar și cu spiritul său inteligent și necruțător.

Născocitorului anonim al acestui personaj năstrușnic, care a descreețit frunți întunecate de foame, de frig și de grija zilei de azi și de mâine, inventatorului acestui personaj care a înseninat, chiar și numai pentru o clipă, suflete românești chinuite, îi dedic acest mănunchi de „aventuri”, care s-ar vrea o oglindă aburită a moravurilor unei epoci, pe care am dori-o apusă pentru totdeauna.

* * *

Bulă era cătrănit încă din școala „elementară”, cum se chema pe-atunci școala primară. Nu era dumerit de ce îi zicea „elementară”, că doar „elemente” li se spuneau doar copiilor răi! Dar taică-său, care avea un nivel ideologic mai ridicat, îl lămurise că elementele sunt de două feluri: elemente sănătoase și elemente nesănătoase. Și că cele nesănătoase le-au exploatat, la sânge, pe cele sănătoase – treabă care iarăși nu era de priceput: cum adică bolnavii au avut vlagă să-i exploateze pe cei sănătoși și încă la sânge!?

La care babacu îl lămurii că treaba asta nu se trage de la boală, ci de la origine, adică cele sănătoase au origine sănătoasă, căci se trag din muncitori sau din țărani săraci, iar cele nesănătoase se trag din restul, ca elemente burgheze, elemente chiaburo-popești, moșierești și din altele de teapa lor.

Atunci Bulă a fost curios să știe (mai bine-și ținea vorba!) ce fel de element e taică-său, dacă tataia a fost cârciumar. La care bătrânul i-a tras o palmă, ca să țină minte și să nu sufle nimănui vorba asta, căci el scrisese în autobiografie că se trage din țărani săraci.

Nu-i trecuse bine palma asta, că Bulă fu făcut „șoim al Patriei”, care iarăși nu prea era el lămurit cum vine treaba. Noroc de unchiul Bulache, care l-a lămurit în doi timpi și trei mișcări, pe când era la un sprîț, împreună cu taică-su și cu damigeana de sub masă...

Tocmai se plângea unchiul Bulache că nu luase niciun chior la chenzină, căci nu se realizase planul de morți la Pompe funebre, unde dumnealui era pe funcția de cioclu. Atunci Bulă, ca să-l mai învelească, îi aduse vestea cea bună că l-au făcut „șoim”. Dar unchiul Bulache se făcu vânător de mânie, înjură cumplit și-l umflă pe bietul Bulă, pe sus, să-l arunce de pe balcon și zbierând ca turbat: „Zboară bă, dacă ești șoim, la... ai de te făcură!”. Noroc că maică-sa a țipat, iar taică-su l-a smucit pe Bulă și l-a tras iute în casă pe unchiul Bulache, nu de alta, dar să nu-l audă „secu” de la etajul doi, că iar o să ia o primă ca data trecută, când îl turnase pe unul de la etajul lui...

În clasa întâia se întâmplă altă boroboacă. Care l-a cătrănit pe Bulă. Tovarășa învățătoare făcuse o inovație pentru care fusese chiar evidențiată în muncă, iar la chenzină, ...ba nu, la Organizație i se înmânase solemn o diplomă de onoare. Inovația era că i-a botezat pe toți cei 45 de elevi din clasă „Bulă”, dar numerotați după rezultate, adică după inteligență, așa că Bulă 1 era cel mai deștept, iar Bulă 45, cel mai tâmpit. Știrea ajunsese chiar și la minister, care a trimis un reporter de la „Gazeta învățământului”, ca să studieze și să popularizeze experiența tovarășei. Zis și făcut! Reporterul i-a luat la întrebări pe Bulă 1, pe Bulă 30 și, la urmă, pe Bulă 45. Apoi, ca să se afle în treabă, i-a adresat lui Bulă 45 cea mai ușoară întrebare, așa ca pentru nivelul lui. Arătând cu degetul înspre portretul tovarășului președinte Gheorghiu Dej, de pe perete, l-a întrebat cine e cel din poză. La care Bulă 45 s-a scărpinat în cap și a răspuns: Bulă 46! Atunci tov. reporter s-a scuzat că are o ședință la minister, iar tovarășa le-a dat pauza mare, urgent și fără clopoțel.

Dar bietul Bulă s-a dezumflat și mai rău: adică de ce, dacă el e Bulă, să-i zică tot Bulă și celui mai tâmpit? Numai ca tovarășa să ia diploma de onoare?...

* * *

Anii treceau, dar lui Bulă tot nu-i trecea. Ba se făcea tot mai năzdrăvan.

Când îl luară militar, dosarul său îl urmă ca un câine credincios. Deci, la recrutare, comisia era curioasă să audă ce iese din el, așa că îl întrebă la ce armă ar vrea și de ce. Bulă nu mai stătu pe gânduri și se ceru la marină, căci îi plăcea apa. Atunci comisia îl dădu la pompieri. Și, ca să aibă liniște, îl repartiză la o unitate tocmai într-un fund de Bărăgan, unde ispășeau cadre pedepsite pentru abateri de la regulament, cum ar fi neglijență în manipularea cartușelor (de Kent, de la părinții recruților și care și-au schimbat direcția și n-au mai ajuns la superiori).

Și cum la pompieri era cam plictiseală, căci sub ploaia mocănească de toamnă nu mai lua foc nici un obiectiv, Bulă își aminti de isprăvile din armată ale unuia din gașca lui, pe nume Sucă al lui Mărin din Băilești. Deci cum avea toți boală pe sergent, îi întoarse împreună cu plantonul patul, cu sergent cu tot, cu capul la picioare, așa că de unde până atunci avea peretele pe dreapta și cobora din pat pe stânga, acum avea zidul pe stânga. Apoi Bulă se culcă cuminte în patul său și răcni de sub pătură: Alarmă! Foc! La care chemare bietul sergent sări drept cu capul în zid, de umblă năuc vreo trei zile. Iar Bulă fu avansat la camera de chibzuință, adică la carceră. Și tot așa, o ispravă azi, alta mâine, trecu și timpul de militărie, de-și făcură gradații cruce cu amândouă mâinile când Bulă fu lăsat la vatră.

* * *

Bulă era de acum bărbat în regulă, cu armata făcută și cu buletin de capitală, așa că, într-o bună zi, taică-su îi spuse, foarte grav, că a venit timpul să-și caute de lucru, o locuință și să se însoare, nu de alta, dar ca să se mai adune și el de drumuri.

Tot cugetă Bulă cum să le facă pe toate și își zise că ar fi mai bine să înceapă cu ce e mai la îndemâna omului. Așa că se înțoli „la trei ace” și se prezentă la un bal, care atunci se chema „reuniune tovărășească”. Trase o cinzeacă de spumă de drojdie, la bufet, își aprinse o mărășească cu filtru, care tocmai apăruseră, și luă hotărârea să se poarte cât mai „salon” posibil!

La prima otheadă prin sală, observă una mică ce se tot zgâia la el și porni la acțiune, „tot înainte!”, cum ne învață partidul. Se apropie de ea, își drese glasul și o întrebă: Helo bebi, dansați sau ești cu... mă-ta? La care fata se roși ca o gogonea pârăguită, își țuguie buzele unse cu ruj marca „Cosmetica nouă” și-i răspunse, cu ochii în pământ, că la dans e cu mamaia, aia de doar me pe scăunel, că ziua mai lucrează pe la Aprozar... Iar, ca stare civilă, e solistă, căci n-are boifrend. Atunci Bulă tuși gros și își zise în capul lui: Am plesnit-o! Apoi dansară la rocuri și bluzuri, căci de la o vreme se dăduse drumul la d-astea decadentele.

Și cum tot îi spusese fata că e solistă, Bulă intra în fiecare noapte, pe fereastra din spatele casei, în odaia unde îl aștepta Bulina. Căci mamaia dormea în cea din față. Într-o zi însă se încurcară treburile. De tot! Căci mamaia schimbă „locația” cu Bulina – cică să audă fata mai bine privighetoarea care cântă, în zori, din nucul din fața casei...

Și cum pe vremea aceea încă nu erau telefoane mobile, Bulă fu foarte punctual, adică imediat ce se arătă luna pe cer, sări gardul, apoi fereastra deschisă și... zdup în pat lângă mamaia! Dar până să facă o mișcare, auzi o voce știrbă, ca dintr-un lighean: Tu, de-al cui ești, tovărășele?... Bietului Bulă i se puse, brusc, un nod în gât, că abia avu puterea să-și apuce tenișii și să sară pe fereastră...

Azi așa, mâine așa, Bulă se dumeri că Bulina e o fată „specială” și foarte fidea, „nu ca alte gagici, care își sticleau ochii după toți bagabonții”. Și, într-o seară, se duse la părinții ei și o ceru pe Bulina de nevastă.

La sfatul popular fu programat peste cinci zile, laolaltă cu alte 15 perechi, iar când se împlini sorocul, tovarășul președinte le-a urat, la toți, la un loc, să îndeplinească cu succes și împreună sarcina partidului de a construi socialismul mână-n mână, după care i-a pus să spună fiecare „da, da, da...” și să semneze într-un registru, că au auzit.

De unde să știe bietul Bulă ce meteahnă avea Bulina! Căci era ea fată bună și gospodină, dar era păguboasă-foc. Pe ce punea mâna, ieșea cu pagubă! Vorba ceticistului¹ de la uzina unde Bulă lucrase trei zile: „Defectele ascunse iasă la iveală tocmai acasă, la consumator!”

Și... începură să iasă la iveală, chiar de la nuntă, adică cheltuiră pe ea nouă mii și adunară, la dar, numai șase. Degeaba îi făcură rost nașului de cinci mii, să-i dea cică în dar mirilor, așa, ca să-i „stimuleze” pe nuntași, – că oamenii mânca ră bine, băură și se bătură bine, dar uitară să-și desfacă mai tare băierile pungii, ca să-i cinstească, mai interesant, pe miri...

Cel mai mare dar primit au fost patru pungi de „Loz în plic” (n-ar mai fi fost!), așa că în loc să-și petreacă mirii noaptea nunții ca tot omul, desfăcură la lozuri

până la cântatul cocoșilor și, în loc de 2-3 Dacii, le ieșiră vreo doișpe poli și de vreo șaișpe ori „Mai trage odată”. Așa că se culcară, obosiți de speranțe, ca să mai apuce și ei măcar o idee din noaptea nunții...

Nu trecu bine o lună, că Bulina îl informă pe Bulă, roșindu-se ca pe vremuri, la balul cel fatal, așa, tot ca o gogonea pârguită, că dânsa va deveni mamă! Avortul fiind răsplătit cu niște ani de pușcărie, Bulă, care încă nu apucase să-și găsească de lucru, se scărpină în cap și zise că și el cam simte că va deveni tată, numai să fie băiat, căci cu fetele... doar bebele! La care biata Bulina îi răspunse, smiorcăindu-se, că nu știe, căci așa e ea, păguboasă.

De data asta însă nu fu, căci într-o zi scoase nasul la lumină un Bulișor, cu ochi negri și cu tuleie crețe ca mă-sa și cu urechi clăpăuge ca tat-su.

Botezul îl făcură acasă, pe furiș, să nu afle partidul, de pe la vecini, dar grăbiți, să nu apuce să moară pruncul nebotezat, că nu se udase de trei zile. Și să tot vezi minune și să nu crezi: cum îl scoase popa din vailingul cu apă cam rece, băiatului i se ridică pâstaia în aer și stropi, copios, drept în ochelarii nașului! Așa că băură și se veseliră, la început cam pe tăcute, iar la despărțire nașii îl invitară pe Bulă și familia să petreacă la țară „sărbătorile de iarnă”, cum îi zicea pe atunci Crăciunului.

Veni și vremea vizitei și cum Bulina era, vorba lui Bulă, „lăptoasă non stop”, cu toate protestele babacilor, îl luară cu ei și pe Bulișor, cu căruț cu tot. La gară dânsa se duse direct în sala „Mama și copilul”, iar Bulă se înființă la vârful cozii, la casa de bilete clasa a doua. Acolo, gălăgie mare, căci trenul avea oprire de numai cinci minute, iar casierița era în pauză de masă. Odată anunțat trenul, coada deveni tot mai nervoasă, auzeai chiar cuvinte nepotrivite la adresa casierei, ca, de pildă, „...călca-te-ar trenu cu șef cu tot!”, până ce unul din față zise că nu mai e mult, căci casierița se scobește deja cu unghia, în dinți...

Bulă primi locuri în picioare, dar pe vremea aceea trenurile aveau locuri chiar și pe scară și pe acoperișurile vagoanelor, așa că lăsă căruțul la casa de bagaje și porni la atac pe scara vagonului, care era deja ciucure de oameni. Văzând-o însă pe Bulina cu copilul în brațe, au evacuat trei din cei cinci din WC și i-au făcut loc și ei, cedându-i chiar cel mai bun loc, adică pe tron, nu de alta, dar ca să-i poată servi masa lui Bulișor.

Totul intră în normal, trenul fluieră, smuci și porni cu ceva întârziere, dar mecanicul promise că o va scoate el până la destinație. Bulă însă, pe scara vagonului, se tot împingea cu ceilalți, ca să se țină mai bine. Iar Bulina, grijulie, îi tot striga din WC: Bulică ține-te bine! Dar nu se auzea nimic, din cauza hurei vagonului, așa că biata nici n-avea habar dacă dânsul mai este prezent pe scară...

La haltă, nașu îi sui în căruța colectivei, căci lucra ca vizitiu, și hai acasă! Acolo, bucurie mare, că abia scăpaseră, cu o pilă la raion, să nu-i bage la categoria „chiaburi”, pentru care dăduseră toate-cele, pe la rudele mai sărace, în dreapta și-n stânga, ca să n-aibă ce declara ca avere. Că dacă îi trecea „chiaburi”, unii erau chiar deportați în Bărăgan, cum pățiseră deja cei din Banat. Că ieșise pe-acolo chiar o vorbă: Cine-o pus ban lângă ban, o ajuns în Bărăgan. Cine-o pus banii la MAT², o rămas tot în Banat. În sat, sărăcie mare: nu le mai rămăsese oamenilor

mai nimic. Vorba cântecului: Brăul, brăul, colectivul mi-a luat grăul, Celuloza paiele și-am rămas cu c..... (scuzați de cuvânt prost!).

Mai oprise nașu ceva țuică, de pe când mai avea cazan de fiert, și o îngropase în butoiașe de dud, iar la zile mari mai dădea cep la câte unul, dar cu mare frică și numai în familie.

* * *

Trecură și sărbătorile, Bulă își luase grija de casă, căci locuia la nevastă, așa că se apucă să-și caute de lucru. Cum avea un scris citeț, că de aia îl puseseră, la armată, să treacă în condica pompierilor „intervențiile”, fu sfătuit să se facă funcționar de stat, adică mai mult să stea decât să lucreze. Cam așa pricepu el treaba, că la birou se lucrează așa: „Nu fă azi ce poți face mâine, că ori nu mai trebuie, ori o face altul”, căci „cine nu muncește, nu greșește și cine nu greșește este promovat!”, mai ales că „cine se scoală de dimineață cască toată ziua”... Zis și făcut!

Încă din prima ședință șeful le spuse că trebuie să se ia la întrecere. Socialistă, nu de fugă, își zise Bulă. Așa că puseră lozinci prin birouri, care sunau după cum urmează: „Nu ne țineți de vorbă, suntem în întrecere!”. Lui Bulă însă îi trăsni prin cap să facă, în plus, și o inovație, așa că scrisese cu scrisul său frumos: „Țineți-ne de orice, numai de vorbă nu!”. Treaba însă îi ieși de-a-ndoaselea, căci șeful îi recomandă să se îndrepte, fiindcă nu stă prea bine cu „morală socialistă”.

Dar, până să se îndrepte el, Bulă vru să vadă cât de îndreptați sunt tovarășii săi de muncă. Așa că, în ziua chenzinei, luă o sută, o legă cu ață neagră, subțire și o puse ușurel pe prag, la ușa biroului. Dar, spre ghinionul lui, în loc de un coleg, apărui în ușă șeful, care se uită împrejur și dădu să înșface suta. Numai că Bulă trase de ață și suta se mișcă, iar șeful se roși ca o sfeclă, râse mânzește și își spuse, în mintea lui: Lasă, măi Bulă, că vine ea schema, draguța de ea!

Schema veni, alunecoasă, ca în fiecare an, cu reducere de personal „indirect productiv”, adică de funcționari. Tocmai se oprise fumatul în birouri, ca să nu se afume „avutul obștesc”, adică pereții, dulapurile și mașina de scris. Mai ales că șefului, când era răcit îi suna, așa ca o muzicuță, în bojoci, fapt care îl făcuse pe Bulă să-i spună, odată, când erau pe teren: Șefu, nu vă supărați, dar vă cam cântă coliva-n piept, să trăiți!

Acum însă o făcu pe cea mai lată. Și pe ultima! Și o nimeri ca Ieremia cu oiștea – gard, cum se zice în popor... Ca să fie cât mai eficient și mai în ton cu ordinele șefului, își aruncă din el tot talentul și desenă un porc cu pălărie și cu țigara în rât, sub care scrisese cu roșu: În acest birou numai eu fumez! Și puse foaia pe perete.

Asta puse însă capac la toate, căci șeful apărui în birou cu țigara în gură și, fără să spună, se simți făcut porc. Așa că Bulă alunecă, urgent, pe schemă și rămase fără lucru...

* * *

Auzind că Bulă e „pe liber”, un vecin săritor ca tot românul, îi dădu ideea să încerce la o cooperativă. Zis și făcut... În cadrul cooperativei „Lustrul socialist”, Bulă era foarte apreciat, căci nu avea reclamații ca alții care mânjeau cu cremă șosetele clienților, în timp ce le lustruiau pantofii, și era cuminte, politicos. Era atât de apreciat, încât gestionarul îl mai lua, din când în când, „pe teren”, adică în schimb de experiență, pe la alte „unități”. Însă el – tot cu de-ale lui. Când șeful văzu într-o vitrină un costum mai malagambist, care îi plăcu și intra cu Bulă să-l probeze, la întrebarea cum îi vine costumul Bulă, sincer dar prudent, îi zise: Șefu, da nu vă supărați! Vă stă ca pe gard. La care șeful înghiți în sec și-i spuse cu năduf: Ia tramvaiul și marș la lucru!

La lustragerie îl aștepta altă surpriză: era chemat la serviciul de cadre, fără alte explicații. Ceea ce îl făcu să-și zică, în capul lui: Bulică băiete, ai mierlit-o!

Pe tovarășul Fane, șeful de cadre, Bulă îl văzuse doar la angajare, când își făcuse autobiografia. Era scund, gras, cam măsliniu și cu ochi scormonitori. Povestea la toți cum fusese exploatat în regimurile trecute, ca *lift-boy*, la magazinul Galeries Lafayette din București. Metoda sa era să-ți strângă mâna, ori de câte ori te întâlneai, pe zi, pe coridoare, pe scări, oriunde, rânjind negru: Noroc tovarășele!

Odată ajuns la cadre, Bulă primi de la tov. Fane un scaun, trei coale albe, toc și călmară cu cerneală. Apoi tov. Fane se făcu comod, adică se descălță sub birou, de unde ieși spre nasul lui Bulă așa, ca o adiere cu parfum de țări. La care Bulă strănută, iar tov. Fane îi zise: Hai noroc! Când ridică ochii să-i mulțumească, Bulă văzu scris pe perete, deasupra lui Fane: V. I. Lenin – Cadrele hotărăște totul! Adică tov. Fane, își zise Bulă. Iar mai spre fereastră: K. Marx – Cadrele e capitalul de aur –, adică tot tov. Fane. E mare, își mai zise Bulă și muie tocul în cerneală.

Văzând tov. Fane că Bulă se tot uită pe pereți, îl întrebă dacă e gata și îi spuse să scrie o referință despre gestionarul unității, din punct de vedere politic, moral și profesional. Iar la „moral” să „isiste” dacă tovarășul are, sau nu are, „relații ginecologice” cu casierita... Deci când Bulă ajunse la „moral”, scrise că nu a văzut. Vorbă care îl enervă atât de tare pe tov. Fane, că se încălță urgent și, scoțându-și burta de sub birou, se ridică în două picioare și strigă la Bulă: Tovarășu, noi aicea nu vorbim discuții! Noi scriem concret, ca să-l ajutăm pe tovul să se îndrepte!...

Și tot așa, timpul trecea, iar Bulă tot lustruia... Locul de muncă îi plăcea, căci avea pereții pavoazați frumos, cu lozinci mobilizatoare, cum ar fi: „Clientul nostru, stăpânul nostru” și „Nu primim bacșiș”. Într-o dimineață ploioasă și noroioasă, Bulă își agăță șapca într-un cui și se apucă de curățat la ghetete, că veniseră mulți clienți. Dar să vezi minune: ca niciodată, fiecă client le lăsa câte un mic bacșiș, spre mirarea lor, ceea ce îl făcu pe Bulă să remarce: P-ăștia i-a plouat la cap! Abia când să plece, văzu Bulă de unde li se trăgea treaba cu bacșișul: dimineața își agățase șapca peste „Nu”, de la „Nu primim bacșiș”. Văzând că treaba merge ca pe roate, Bulă continuă să-și agăte zilnic șapca de cuiul fermecat... Până ce într-o zi veni în control Preș-ul cooperativei și cum văzu scris „... primim bacșiș!”, întrebă a cui e șapca din cui, zicând răstit că nu e voie să se facă inovații fără știrea lui. Iar Bulă înțelese că trebuia să-i fi dat și lui „partea leului”. Și ce mai tura-vura, că îl

dădu pe Bulă afară, pentru „abateri grave de la morala comunistă”. Adică, își zise Bulă, ce bârfea lumea despre metodele înaintate sovietice: „metoda Șperțov” și „metoda Ciubucov” era adevărul adevărat...

* * *

Văzând Bulă că nu i-a mers nici ca funcționar și nici ca membru cooperativist, se lansă în comerțul socialist, adică la Aprozar, unde lucrase și taică-su și mama soacră. Era ea cam murdară munca, căci legumele veneau mai plouate, mai cu pământ, dar lumea le cumpăra și așa, numai să aibă ce mânca. Ba chiar și familia îi era mulțumită, că mai aducea și pe-acasă, așa că ajunseseră aproape vegetarieni, căci carne și brânză greu se găseau.

Dar, într-o zi, babacu tuși de trei ori și plecă dintre noi! Dar lui Bulă nu-i trecură toanele nici măcar la înmormântare, căci când părintele se rugă „să se odihnească în loc cu verdeță”, el sări ca ars: Ba cu carne și cu brânză, părinte, că de la Aprozar i s-a tras!...

Lui Bulă însă i se trase de la ouă. Căci într-o zi primise Aprozarul vreo patru-cinci lăzi cu ouă – se făcuse o ditamai coadă, de ziceai că se dau icre de Manciușia, pe gratis! Degeaba le spunea mereu Bulă să nu mai stea atâția, că nici dacă le-ar da câte trei ouă de căciulă, tot n-ar ajunge la toți... Și cum tot împărțea la ouă, ajunse la ultima ladă și se iscă o îmbrânceanță de babe de toată frumusețea, pe care Bulă încercă s-o domolească cu vorba bună, cam așa: Ho mamaie, că te caută moartea pe-acasă iar matale îți arde de ouă!

Și nu știu cum se făcu că scăpă Bulă lada jos, de se făcură toate ouăle jumări! Atunci babele îl luară la scărmanat, că de abia putu milițianul să-l scoată, zgâriat și tras de păr și mânjit cu ouă, de nu mai semăna cu al de pe buletinul de București!...

Așa se făcu că îl dădură afară și de la Aprozar. Pasămite scriseseră babele în condica de „sugestii” că, atunci când s-au spart ouăle, Bulă le-ar fi adresat „o exprimare care oglindește o atitudine nejustă față de femeie”...

* * *

Pățania de la Aprozar îl puse pe Bulă pe gânduri: Nu-i de mine comerțul socialist, să mă frece toate babele care s-au sculat în zori, cu fața la cearșaf, ca să apuce rând la coadă! Și ca să nu mai lucreze cu publicul, se angajă pe post de văcar la un Gostat. Barem vacile nu scriu în condica de sugestii...

Cu vacile Bulă se împăca bine. Era, mai ales, una Didina, sau mai intim Didi, care se uita la Bulă cu dragoste, ca la vițelul ei. Iar dacă nu era atent, când îi puneă cocenii tocați în iesle, Didi îi ștergea câte o limbă aspră peste urechi, de-i cânta muzicuța vreun ceas. Căci uitasem să vă spun că vacile astea erau capitaliste și veniseră de acolo cu năravurile lor decadente – cumpărate cu dolari, de către tovarăși siguri și de bază (adică se întorceau înapoi) și cu sarcinile realizate, cum ar fi câte o „atenție”

în aur, pentru tovarăşa de viaţă a şefului – trimişi de ea la cumpărat vaci – care să sporească producţia de lapte în Republica Populară. Beleaua cea mare era însă că educaţia lor capitalistă decadentă le făcea pe vaci să iasă în grevă, „din cauza schimbării meniului”, cum zicea Bulă, pasămite de când mâncau coceni tocaţi cu melasă, li se făcuse dor de siloz de portocale, cum mâncau acasă, în Israel.

Veterinarului îi cam căzuse fisa că era treabă cu meniul, dar directorul politic bătea cu pumnu-n masă că e sabotaj! Căci, zicea el: Acasă, la mama, Joiana mânca „apă, paie şi bătaie şi trăgea la jug şi hrănea opt plozi şi nu văzuse portocală de când mă-sa o fătase”!.. Iar planul de lapte al Gostatului nu se făcea, adică se făcea numai „scriptic”, iar Bulă nu-şi mai lua leafa întreagă, cu toată munca sa de lămurire a vacilor, că aici nu e acolo şi că aici portocalele se cumpără numai la „Sărbătorile de iarnă” şi la coadă şi nu se pun în siloz. Iar vacile nu pricepeau, că nu ştiau încă româneşte şi dădeau lapte cu ţărâita...

Dar beleaua cea mare începu când vacile se porniră să fete. Viţei ieşeau greu, iar după un timp se apucau aşa, tam-nesam, să tuşescă de parcă ar fuma Naţionale! Şi, cum era primăvară, şi vacile ieşiseră la păşune, veterinarul spuse că păşunea e infectată cu microbi şi mai bine să le ţină acasă, adică la grajd. La care tovul politic se urcă în şareta cu un cal şi se deplasă pe teren, adică pe păşune. Şi începu să caute, cu codiriştea biciului, prin iarbă, de se mira vizitiul ce-o fi pierdut şi căuta şi el. Iar când se întoarse la Sediul, convocă o şedinţă de producţie, în care declară că viţei tuşesc şi mor de sabotaj şi nu de microbi, căci dânsul n-a găsit niciunul în iarbă!

Vara trecu cum trecu şi iată că veni şi Crăciunul, pardon, Sărbătorile de iarnă, cum se chemau pe atunci. La oraş ţigănuşii mai jucau încă irozii prin autobuze şi încheiau cu „Foaie verde de piper, să trăiască don-şofer”, ca să nu-i debarce la prima staţie. Bulă îi spuse nevastă-să să se aranjeze şi o luă la masa tovarăşească de Anul Nou, de la cantina gospodăriei.

Sala era pavoazătă festiv, cu tablourile lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin, precum şi a tovarăşului preşedinte Gheorghe Gheorghiu Dej, împrejurul cărora erau puse lozinci mobilizatoare ca „Tot poporul e cu noi”, „Mai mult, mai iute, mai eficient!” şi „Să construim socialismul victorios!”. Paharele cu apă erau pline de tescovină din producţie proprie, televizorul era deschis şi, în curând, apărură cel mai iubit fiu al poporului, care ţinu o lungă cuvântare care nu s-a prea înţeles, din motive de răgâieli după tescovină, iar când s-a sculat tovarăşul-politic, cam legănat şi el, şi a închinat, probabil pentru secretarul general, era deja prea târziu, căci ceilalţi cântau deja „Leliţă cârciumăreasă” şi căutau de zor damigeana pe sub masă.. Masa tovarăşească a continuat cu sarmale şi cu fetele de la cantină şi s-a încheiat spre dimineaţă cu o tentativă de cuvântare a tov. politic despre elanul cu care trebuie să..., dar nu s-a mai înţeles nimic, din cauza bruiajului celor care sughătau sau dormeau sforăind, cu capul pe masă. Toate astea, acompaniate de răgetul vacilor, uitate fără hrană şi neadăpate.

După Anul Nou, probabil din cauza elanului sporit, se terminară şi cocenii tocaţi, laptele scăzu şi mai tare, iar leafa lui Bulă, proporţional...

Într-o zi, cum stătea Bulă, cătrănit, la coadă la cartofi, întâlni pe un fost coleg de la Aprozar. Ce faci, măi Praştie, că nu te mai văzui de-un an? Şi, din vorbă-n vorbă, îi zise

Praștie că, mai an, soacră-sa își aduse aminte că, de fapt, ei aveau baftă și nu știau. Adică erau dintr-un soi de sectă, așa, cântătoare. Deci merseră la o adunare, cântară cu ceilalți și se gândiră să meargă și pe la Chicago, să cânte și cu frații de-acolo. Zis și făcut. Praștie făcu cerere de „Plecare definitivă”, fu dat afară din partid și trimis la „munca de jos”, adică departe, în agricultură. Cică de aia nu se mai văzuseră ei doi, demult.

Timpul trecea, Praștie nu mai primea pașaportul, iar frații din Chicago tot scriau la radio Europa Liberă că au nevoie de el în cor, că n-aveau bas. Așa că se închise cu nevasta și cu cei șapte copii în apartamentul lor de la etajul trei și afișară, într-o dimineață, pe balcon, două cearșafuri pe care era scris, mare, VREM PAȘAPOARTE, semnat: Familia Praștie. Apoi se puseră pe așteptat, să vadă ce se va mai întâmpla, și stăteau așa, numai ochi și urechi. Trecătorii și vecinii lor priveau pe furis, cu coada ochiului, cearșafurile, își scui-pau în sân și-și făceau cruce cu limba-n gură, ca să nu se vadă, apoi se topeau în pas grăbit, ca și cum n-ar fi observat nimic.

Asta n-a durat însă mult, căci miliția a prins de veste și a suspendat circulația în toată zona și totul era calm, așa ca înainte de furtună... Cam după două ceasuri însă, le sună telefonul și toți săriră, ca arși, la aparat. Îi suna un „nene” care le vroia numai binele. Cică să termine cu bălciul, că dacă nu, o să le taie apa și lumina și o să-l vadă pe *dracu-gol*, pe întuneric. La care Praștie strigă cât putu, la aparat, că nu termină nimic până nu primește pașapoartele, ba vor mai face în plus și greva foamei. Mai ales că toată treaba îi prinsese și cu frigiderul gol, așa ca înainte de chenzină. Pasămite dânsul, în capul lui, era hotărât să nu mai mănânce până în avionul Panam, un „hotdog cu o cocăcolă, dacă s-o da fără coadă”, nu de alta, dar ca să fie sigur că nu-l mai întoarce careva în agricultură.

Și cum blocaseră ușa din față cu dulapul de haine, așa, pe la trei dimineață, auziră bătăi ușurele la geamul de la balcon, dar nu era dracu, așa cum le spusese nenea de la telefon, ci *era Secu și nu era gol*. Care văzând că familia Praștie se face că plouă, scoase diamantul și tăie frumos geamul lângă clanță, intră ușurel cu încă vreo doi, le lipi vorbitoarele cu ceva „made in USA”, nu de alta, dar ca să guste deja ceva din America și ca să nu tulbure somnul vecinilor, și îi scoase împachetați, câte unul, pe scara de pompieri, ca să le dea pașapoarte personal, de să țină minte cât or trăi, că nu e frumos să-ți arăți cearșafurile de pe balcon, fără rușine, la toată mahalaua...

– Și acuma ce faci, măi Praștie, aici în piața Amzei, îl întrebă Bulă. Iau cartofi pentru biata mamaie, că eu mi-am confirmat zborul către Chicago, îi răspunse el.

– Și nu ți-e frică de gangsterii de pe acolo?

– Să-ți spun de-adevăratele, mai tare mi-i frică de cei de-aici. Să nu cumva să se răzgândească. Nu știu dacă mă-nțelegi...

Întâlnire care l-a cam pus pe Bulă pe gânduri...

NOTE

¹ CTC (cetecist) – controlor tehnic de calitate.

² MAT (cârciumă) – Monopolul alcoolului și tutunului.

Viorica-Ela NOUA POEZIE BASARABEANĂ – CARAMAN O RE-AUTENTIFICARE A LITERATURII

Lumea literară de la Chișinău s-a bucurat la sfârșitul anului 2009 de un eveniment care marchează cu certitudine o debordantă tendință de afirmare artistică a tinerilor poeți – apariția volumului de poezie, *Noua poezie basarabeană*, la Editura Institutului Cultural Român, antologat și prefațat de Dumitru Crudu, o personalitate creatoare care, și prin animarea celor mai recente

cenacluri de la noi, asigură, în spiritul vremilor postmoderne, fluidizarea trecerii de la conceptul optzecist de poezie care, deși ridiculiza clișeele literare, susținea principiile esteticului gratuit / pur – la o poezie revendicativă și cu finalitate, către o anulare a gratuității artei, încercând, în același timp, perfecționarea în continuare a mijloacelor de expresie poetică.

Departate de arta cu teză, dar distinsă și de una gălgâitor-metafizică, antologia pare să reprezinte un fruct la care ajunge experimentarea extremelor, o *aurea mediocritas*, în sensul valorificator al termenului, prin concilierea exceselor. Condițiile unei astfel de creații sunt, din păcate sau din fericire, în totală măsură să o susțină. Or, dacă până și pericolele fizice instantanee care ne urmăresc în tot locul ca propriile umbre – și într-o viață anonimă / nevinovată, supusă chiar – ne fac existența dependentă de absurdul „imediat”, tocmai acestea nasc un estetic panicat al urgenței, în care nu încap deloc vreo articulație a *spleen*-ului de natură mistică sau a cotidianului inertial. Dedicția cărții rezumă crunt premisele acesteia: „Dedic această antologie lui Valeriu Boboc, ucis în bătaie de polițiști în evenimentele-

le din aprilie 2009, și tuturor tinerilor care au fost torturați de poliție în beciurile din Chișinău”.

Noua poezie basarabeană este un titlu clasic și sistematizator, termenul *basarabeană* sunând istoric și complet față de determinarea analitică „din Basarabia”, pe care ar fi putut-o utiliza autorul pentru a accentua caracterul regional, de facticitate și de importanță a diversității și pluralității. Semul *istoricitate* al sintagmei *poezie basarabeană* include cartea într-o logică a evoluției literaturii pe care ar trebui s-o interpretăm cu cea mai mare precauție, pentru că, dincolo de situația existențială specifică a oamenilor de creație din Basarabia, interdisciplinaritatea postmodernismului a lansat și la noi o perspectivă pluridimensională asupra scrisului, antrenând modalități noi de abordare a relațiilor scriitor – scriitură – existență (social) – text (operă în sine) – cititor – mediu – prezent – posteritate..., abandonând exploatarea excesivă a metaforicului și cripticului conotat pe segmentul strict al textului și al imaginarului poetic de la care am avea tendința să ne așteptăm la o manifestare augmentativă, așa încât o metaforă a lui Iulian Frunțașu (inclus în antologie) să o bată pe una a lui Stănescu.

Apropo de istoricitatea cărții, unii au și reușit la această oră (devreme sau târziu?) să facă afirmații nu numai istorice, ci și destul de curajoase: „În sfârșit, literatura din România și Basarabia sunt sincronizate în adevăratul sens al cuvântului. Cred că citind literatura din Basarabia s-ar putea forma o idee și despre ce se scrie în România. Hai să nu mai pornim de la ideea că România este buricul pământului și că în afara României nu se scrie literatură bună în limba română” (Octavian Soviany).

Noua poezie basarabeană are multe dintre caracteristicile fracturiștilor în opinia lui Dumitru Crudu; acesta, ca lider, dar și așa, lipsește din antologie, un semn al modestiei care totuși, s-ar părea, confirmă aluzia la faptul că mulți dintre tinerii poeți antologați alcătuiesc într-un fel sau altul fructul fracturismului (sau seva lui, depinde de mica diferențiere de vârstă, dar mai ales de gradul de conștientizare a apartenenței la această tendință, care repersonalizează sau re-autentifică literatura), mai ales că Dumitru Crudu apare și în calitate de coautor al cărților semnate de autorii din volumul proaspăt de poezie (*Ortodoxia pentru postmoderniști*, Ștefan Baștovoii, Nicolae Balotă, Diaconul Andrei Kuraev, Dumitru Crudu). În sumar apar nume ca Angela Pânzaru, Iulian Frunțașu, Ștefan Baștovoii, Mihail Vakulovski, Alexandru Vakulovski, Steliana Grama, Diana Iepure, Pavel Păduraru, Leo Hristov, Andrei Ungureanu, Ana Rapcea, Adrian Ciubotaru, Horia Hristov, Alexandru Buruiană, Liliana Armașu, Iurie Burlacu, Aurelia Borzin, Corina Ajder, Andrei Gamarț, Vladimir Vasiliu, Daria Vlas, Doina Bulat, Ecaterina Bargan, Cătălina Bălan.

Angela Pânzaru, autoarea care deschide antologia, se distinge prin alegoriile inedite sau inedit articulate (siameza, lupoaica romană etc.), impunând cititorului o așteptare pitită a sensului care va izbucni dintr-un nod expresiv nebănuț. Profilul eului liric este atât de ambiguu, încât nu se diferențiază de imaginarul liric integrat pe care poeta îl exprimă cu o simțire acută.

Cele mai frumoase poeme ale lui Iulian Frunțașu seamănă cu liniștea de dinaintea furtunii, care asigură intensitatea maximă a unui conținut afectiv sfâșietor, dar lin

unduitor la suprafață. Un exemplu memorabil: „Șoaptele vântului vor curge printre mâinile mici / Cele de culoare verde căutându-mi febril respirația / Cu ce să le satur, aş putea spune uitată-vă, / Luna pe cer – ca un creier de arici // Căinii negri – o noapte mișcându-se, rar / Hau-hau se aude și mi-e frică / Mâinile verzi alunecă și mă ridică / Desupra norilor roșii până dispar // E rugăciunea gurmandului pe care exaltată o îngâni / Noapte cu mâini umede mângâindu-mi țeasta / Sunt cel care se va trezi dacă se-ntâmplă și asta / Cu floacele căinilor negri în gură, cu-n creier în mâini” (***, p. 19). Sau „Corpul ei de mercur îl cuprindeam se lipa de mine / cu toată pielea pe care o avea era o reflectare invers proporțională / a corpului meu dumnezeu mă gândeam ea mă așteaptă atât de mult / încât zilele pe care le-am pierdut respingând-o sunt ca picăturile / ce curg din robinetul defect în stare / să mă scoată din minți (...)” (*Poem*, p. 17). Peste tot însă dinamica energetică a sensibilității interioare este întreținută continuu, paradoxal, cu figuri lirice ale corporalității și zoomorfului de parfum tare: „gura ta (...) o mansardă roșcată”, „firicele de iarbă ca niște codițe de șobolan”, „masturbare transcendentă”, „animale mici și abile ca niște cârțițe găsesc negreșit nările noastre”, „dorsal central” etc.

Ștefan Baștovoi inițiază un soi de poetică a eticului guvernat de o limită de aur a conștiinței eului. La nivelul reprezentării lumii Ștefan Baștovoi nu se distinge de confrății de generație, doar că metaforizarea sau alegorizarea nu este singura miză expresivă, ci conținutul poetic se înscrie în zisa *ortodoxie pentru postmoderniști*, rostită de o voce din mijlocul acestora, adică revendicându-se dintr-o lume neantificată de mângă în care este mult prea dificil orice tip de accedea către rost și echilibru. Sugestive în acest sens sunt titlurile *Mireasa*, *Mergem să ucidem bășinoșii pământului*, *Peștele pescar (o poveste)* *V (Poetul)*, *XXXIX (Omul)*. Poemul *Sentimente noi* dezvăluie în stare pură finalitatea spirituală pe care o pregătește autorul în lungi poeme de balast: „Unde este patima / și unde este aprinderea, / toată așa-zisa dragoste – / nu mai înțeleg. / Cele cu care m-am mândrit, / acelea sunt pricina rușinii mele. / Dar vai mie – / că nu este rușinea mea pe măsura mândriei mele. / Pot totuși să zic : / zădărnice a fost și neînsemnătate. / Am cunoscut și alte sentimente, / despre acestea nu se pot scrie poezii” (p. 31). Finalul abrupt al poemului este și o veritabilă nouă *ars poetica*, în care poezia nu mai e un laborator al spovedaniei, ci un instantaneu al purității de care este capabilă o ființă umană, puritatea supremă rămânând totuși în afara trăirii.

Mihail Vakulovski a găsit, ca poet, o ieșire onorabilă din încurcătura definițiilor literaturii: plagiază viața în care există literatură pentru a avea acces la ea: „Afară era o noapte atât de frumoasă! / ca-n Ionel Teodoreanu ziua” (*Jimi+Roxana a murit Jimi+Elena=liubov*, p. 35); „Pe peretele meu / s-au întâlnit / Peter Handke Eugene Ionesco Nicolae Manolescu bunicu’ / Vâsoțki Brecht Dan Perjovski Yehoshua Dudu / Henry Miller Baștovoi Alexandru Vakulovski și alții // sub ei doar-me un om obosit” (*nocturnă*, p. 37); „uneori manechinele emoționează / măcar în poeziile lui Cristi Popescu / măcar în vitrinele de pe Victoriei sau Kogălniceanu / măcar în inima lui Iulian care a terminat / facultatea la Brașov” (*stiloul știe eu merg pe Kogălniceanu în jos*, p. 37); „mă ascundeam după fereastră / și mă uitam cum baba Vera / își scotea balcoanele afară / și vroia să-l hrănească / pe frățiorul meu / care / încă nu scrisese *Pizdeț*” (*reverii colorate*, p. 36-37) etc.

Reînviat, existențialismul lui Alexandru Vakulovski se însoțește cu o temporalizare suprarealistă a poeticalui. Timpul este o obsesie lirică a poemelor care izbucnește în imagini supradimensionate ale curgerii: „nu mă crezi / că mi-e dor de bunica tu vrei să-mi fii bunică?” sau „mamă acum ești la o vârstă n-ai vrea să-mi fii bunică?” (p. 42). Cu toate acestea, timpul este fără îndoială o avansare în grad a morții: „azi m-am întors și l-am găsit pe tata mort azi m-am întors și am găsit-o pe mama moartă azi iarba acoperise viermii din stârvurile bunicilor azi m-am întors acasă și i-am găsit pe toți atât de morți” (p. 43). Unei concepții temporale transversale îi corespunde și un imaginar pe măsură, în care elementele se intercontaminează semantic: „străzile mă cunosc și nu le e frică să meargă la o așa oră târzie cu mine la plimbare” (p. 40), „tată (...) nu fi supărat înjură-mă te voi înjura și eu înjură-mă și vom fi iar prieteni” (p. 43).

Dar autorii la care am făcut referință ar fi, să le zicem, clasicii antologiei. Pe lângă aceștia mai există multe poetici memorabile (Steliana Grama, Pavel Păduraru, Liliiana Armașu, Aurelia Borzin), pe care suntem liberi fiecare să le gustăm. Cartea conține destul de multe alte surprize, unele chiar „sudate”, „neanalizabile”! Altele – neanalizabile pentru că nu dau nimic celorlalți descifrările unuia...

*

Situația acestei poezii (care prin declișezare creează o impresie a disconfortului de receptare și o tendință de anulare a sensului din partea cititorului) se asociază cu un paradox în spiritul gândirii lui Heidegger. Filozoful german gândea pozitiv toate teoriile de la care s-a abătut în elaborarea uneia noi. El judeca astfel: grație operelor care au neajunsurile despre care am gândit, am putut gândi asta. Astfel, ceea ce nu exprimă alte viziuni se înfățișează în acele viziuni nu ca absențe, ci ca posibilități. Prin urmare, dacă această poezie postmodernistă are – deși acești termeni de judecată nu sunt tocmai potriviți, dar ei se folosesc fără preget – mai puțină substanță decât cea fundamentată pe metaforă (figură care spune mai mult, prin sugestie, decât figură care ascunde, reflectând în limita parametrilor poeticalui), cea postmodernistă, fiind identificată în mare parte cu poezia cotidianului și cu proza neantificatoare a limbajului poetic, are mai mult de ascuns decât de spus – ea ascunde însăși arta. Ea mizează, fără îndoială, pe faptul că se înțelege mai mult decât se exprimă. Deci metaforicul și elevația sugestiei exprimă mai mult decât exprimă poezia cotidianului, prin urmare, ultima ascunde mai mult decât ascunde cea dintâi. Or, conflictul dintre cele două concepții despre poezie constă în faptul că cea modernă obiectează lipsa substratului poetic din poezia postmodernistă, lucru neadevărat. De aici și inexactitatea sau chiar un alt neadevăr că poezia postmodernistă este pentru toți (M. Cărtărescu ș.a.). Cine oare sunt acei toți care citesc efectiv poezia de azi? ...Din moment ce ea mizează pe ceea ce nu spune, ar putea fi tocmai invers: ca aceasta din urmă să-și selecteze mult mai drastic cititorul, pentru că oricine înțelege ceea ce se spune, mai puțin însă înțeleg ceea ce se sugerează și doar foarte puțini rămân cei ce pot înțelege ceea ce nu se spune. Mie uneia mi se pare că problema începe să capete subtilitate și rămâne, evident, deschisă!

Iulian **HĂȚIȘURILE**
FILIP **ȘI LUMINIȘURILE**
RĂTĂCIȚILOR

Felul lui Mircea Eliade de a evita răspunsul direct la o întrebare adresată *razant* autorului *Istoriilor religiilor* se leagă delicat cu felul de a răspunde al lui Aurelian Silvestru la întrebările ce nu ne mai slăbesc din încorsetarea lor, provocate aci de mitralieri ateiste, aci de mutații *brawniene* de optică.

În romanul *Cel rătăcit* psihologul, pedagogul, filozoful, poetul, cărturarul, creștinul Aurelian Silvestru, cel pornit cu creșterea și cunoașterea la mănăstire, s-a dezlănțuit interogativ într-un câmp minat de subtilități și de sublim, unde nu ai ce cuteza dacă nu știi a păși în vârful degetelor printre capcanele explozive, pe care să le poți depista și citi.

Cheile *rătăcitului* sunt aruncate repetat în calea cititorului, zângănite *limbut* în cele câteva dialoguri, pentru care s-a scris romanul: dialogul marchizului Vermont cu talentatul și tânărul cercetător Cornelius Verișan, dialogul dintre vechii prieteni de școală, directorul de liceu (!) Al Satin și virtuosul cercetător Cornelius Verișan, dialogul lui Verișan cu cardinalul papal Diego Feroza, dialogul lui Mihai cu bătrânul alb cu coroană de cristal. Dar... numai dialogurile nu fac roman.

La lansarea cărții în curtea Liceului „Prometeu”, plină de lume venită la numărul anilor directorului, pomeneam o alarmă a poetului Liviu Damian pentru pierderea cititorului în competiția cu televizorul și calculatorul. Însă *taica* Liviu Damian sugera și un remediu, care viza ambalajul mesajelor scriitoricești.

Romanul *Cel rătăcit* aplică îndemnul poetului, realizând un veritabil detectiv cu toate componentele gustate de imensul auditoriu căutător de asemenea ecuații. Dar autorul a reușit un roman detectiv mai altfel decât ceea ce constituie *armatura* genului. Nu am intenționat testarea specială a lecturii repetate, dar după ce am citit romanul lui Nicolae Dabija *Tema pentru acasă*, am simțit necesitatea să revin la anumite pasaje din cartea lui Aurelian. M-am surprins că o citesc integral, ceea ce nu mi se întâmplă cu tradiționale ecuații detective cu cheia în final... Romanul

Cel rătăcit oferă câteva chei, dar sugerează mai multe lacăte. Am revenit chiar și la altă carte, mai demultă, a autorului – *Noi și biografia omenirii*.

De ce să nu mă întreb, dacă mi se întrebă? Nedumerirea poetică a lui Ion Vatamanu a precedat *Codul lui Da Vinci*, roman care a oferit mai puține răspunsuri decât întrebări. Dan Brown a impulsionat o *evangeliadă* literară (și nu numai literară) impresionantă, tulburând lumea comodă a tabuurilor îndoielnice. Conjugate cu mai recente dezvoltări ale proiectelor Noii Orânduiri Mondiale de tipul *Blue Beam*, proiect ce-și propune, la o primă etapă, compromiterea religiilor vechi, instaurarea unor crize (!) globale, a unor cataclisme, generatoare de groază, când Salvatorii se acceptă mai lesne, fără a-i căuta la dinți ori în CV-uri, mesajele *rătăcitului* te strâng pe alocuri de... gât, încât simți că se respiră nu atât de liber.

Elementele nucleare detective ale *Celui rătăcit* sunt manuscrisul lui Pilat și miraculosul remediu din laboratorul subteran incredibil al lui Cornelius Verișan. Manuscrisul lui Pilat, vânat de agenți secreți și de Vatican, contestă Învierea lui Hristos – prin utilizarea poțiunii miraculoase, *nanovitalina*, cunoscută încă de vechii egipteni și redescoperită, după o rețetă egipteană găsită în una din numeroasele sale expediții, de Cornelius Verișan. Și personajele au tot echipamentul potrivit vânătorilor și apărătorilor de manuscrise și poțiuni miraculoase: o agentă de rară frumusețe, cu pregătire profesională impecabilă (Vica); un asasin de constituție herculeană, ajuns să aibă îdoieli (Dan); un tânăr cu rare capacități de medium, fiul directorului de liceu Al Satin (Mihai); un obsedat de calculatoare (Radu); șeful piramidei *Regatului Umbrei*, Saenco, fost colaborator al serviciilor sovietice, inutil acasă după destrămarea imperiului; marchizul Vermont, susținătorul geniilor; cardinalul Diego Feroza de la Vatican; Sfânta Oarbă („mi s-au luat ochii, mi s-a dat vederea”); „nepotul”, incredibila, odioasa făptură, exponent al *celeilalte lumi*; peștera Zimbrului Alb...

Deși romanul onorează rigorile genului detectiv, ambalajul facilitează lectura, pregătind cititorul, determinându-l să degusteze dialogurile dense ale personajelor deja intrigante, credibile, distinct conturate, dialogurile-cheie, în care se dezghioacă metodic, insistent, pe toate paginile necesare, motive polemice principale, între care *dreptul la întrebare și la îndoială* e cel axial.

„– ...Să știi că amenințarea cea mare a Bisericii vine nu din partea necredincioșilor care îi întorc spatele, ci din partea credincioșilor care îi adresează întrebări... Câteodată, intram în biserică, îngenunchem în fața altarului și mă rugam să fiu iluminat, dar, în loc să găsesc răspunsuri la întrebările pe care le aveam, plecam de acolo cu o sumedenie de alte întrebări... Să nu-mi spui că nu ai avut și tu clipe de ezitare, în care strigai la cer după ajutor, iar cerul tăcea și te înfiora prin faptul că era îngrozitor de rece și pustiu...

– Nu-l vei întâlni niciodată pe Dumnezeu atâta timp, cât aștepți din partea Lui o dovadă că El există. Credința este realitatea pe care trebuie s-o accepți fără dovezi.

– Poate că ai dreptate. Poate că e mai bine să nu cauți. Eu însă am căutat și... am găsit. Doar că ele nu întotdeauna au coincis cu dogmele pe care majoritatea dintre noi le iau de bune, fără să le cerceteze... Binele este o forță. Răul – o slăbiciune... Exact același lucru se întâmplă și în Univers. Echilibrul se ține pe contrarii: întuneric și lumină, cald și rece, repaos și mișcare, încărcătură negativă...

– Nu insista.

– Într-un cuvânt: lumea materială face tandem cu cea spirituală. Dacă există o lume materială, vizibilă, înseamnă că există și o lume imaterială, invizibilă. Acest fapt dovedește că ceea ce spun cărțile sfinte despre suflet e adevărat. Orice corp imaterial rezultă din transformarea materiei în energie. Sufletul deci este energia despărțită de materie prin moarte.

– Îmi explici Biblia cu ajutorul fizicii?

– Îți demonstrez că Dumnezeu există”.

Nu e doar detectiv romanul lui Aurelian Silvestru. În toate cărțile sale anterioare instrumentele cercetătorului au fost permanent secundate de o imaginație întregitoare a panoramei fenomenului elucidat, în care golurile nu sunt suportate categoric. Ipoteze, intuiții, deducții, susținute de bibliografii solide, au făcut din cărțile anterioare ale autorului trepte spre acest proiect de roman, în care Bing Bangul nu e o explozie oarecare – a fost „cea mai spectaculoasă explozie din istoria Universului, având un sigur „spectator” – pe Creatorul ei...

„– Energia este mult mai avansată ca materia. Are proprietăți la care materia nici măcar nu poate să „viseze”. Materia este starea primitivă a energiei. Și atunci, dacă admitem că materia este conștientă, de ce i-am refuza această însușire energiei?

Pus la colț de logica prietenului său, Al Satin rămase un timp pe gânduri. Cornelius profită de ocazie ca să câștige și mai mult teren.

– Materia este copilul energiei, zise el, iar copiii, după cum se știe, sunt o copie aproximativă a părinților. Mă urmărești?

– Firește.

– Să ne întrebăm atunci: de unde ar avea materia conștiință, dacă mama ei, adică energia, ar fi lipsită de așa ceva?

– Dumnezeu ne-a creat „după chipul și asemănarea Sa”. E frumos, dar incredibil în lumina teoriei tale.

– Ba deloc! E o greșeală de imagine să credem că ne asemănăm cu Dumnezeu la față și la trup. Suntem la fel ca El numai prin suflet – acest strop de energie pură pe care divinitatea ni-l dă la naștere și pe care noi i-l restituim în clipa morții...”

Nanovitalina asigură despărțirea de corp a spiritului, care e liber să plutească, să zboare, să revină în corp, *înviindu-l*.

„– ...Călătoria e posibilă. Mă deranjează totuși efecte colaterale. După prima încercare, mi-au apărut pe corp doar niște pete care s-au absorbit treptat. Acum e mult mai grav...”

– Să chem un medic?

– Nu.

– Te-ar ajuta.

– Ar fi o pierdere de timp... Cunosc un lac cu apă tămăduitoare. Vreau s-o adaug la formulă”.

Dialogul lui Cornelius Verișan cu cardinalul Diego Feroza comportă o ajustare de limbaj și autorul stăpânește registrul adecvat. Trecem, prin aceste schimbări

de registru în diferite dialoguri, treptele pe care autorul ne ademenește cu siguranță spre alte optici, spre nuanțări mai subtile...

„– ...Azi dimineață, domnul general mi-a sugerat că are legătură cu Vaticanul, dar, sincer vorbind, nu-mi pot imagina că Biserica și serviciile secrete au același drum.

– Nu drumul, ci dușmanul nostru e comun...

– La cine vă referiți?

– Există un ordin secret care și-a propus să stăpânească lumea.

– Cel de care mi-a vorbit și domnul general?

– Da, frăția care vrea să distrugă ideea despre Învierea lui Isus Hristos.

– De ce credeți că mitul despre Înviere este ținta lor?

– Am să vă răspund cu cuvintele apostolului Pavel: *Dacă Isus n-a înviat din morți, atunci zadarnică este credința noastră.*

– Riscantă afirmație.

– Tocmai de asta nu trebuie s-o neglijăm. Dumnezeu l-a trimis să ne elibereze de frica morții. Învierea Sa demonstrează că viața e veșnică.

– Și, dacă n-ar fi înviat, viața nu era să fie veșnică?

– Dar a înviat!

– Sigur că... da, încuviință nehotărât profesorul.

– Nu cumva v-ați lăsat și dumneavoastră contaminat de virusul încorporat în manuscrisul lui Pilat?

– Dimpotrivă – datorită manuscrisului am ajuns să înțeleg, indiferent cum interpretăm noi Învierea, că Dumnezeu există, este veșnic și atotputernic. Religia nu are nevoie de miracole ca să ne convingă că Dumnezeu există”.

Dialogul întins menține tensiunea, scoțând în lumină alte și alte călcâie vulnerabile în complexa *gospodărie creștină*, care și-a făcut, prin Soborul de la Nicea, întemeiere canonică din doar patru evanghelii, pe mai multele trecându-le la... trecut și la tăcere (tăcere în tot felul impusă).

Nu manuscrisul face romanul, nu manuscrisul e miza cea mai mare, deși *falsul* zdruncină și alarmează rău vârfurile veghetoare ale Vaticanului. Falsul, realizat superb de frăția lui Saenco, atrage un miracol revelator din ceruri – fulgerul lovește în mașina profesorului, dar arde numai și numai manuscrisul din geanta sa, întărindu-l în credință pe Cornelius Verișan: „– ...ținta fulgerului n-a fost mașina mea, ci manuscrisul...”. Miracolul cu manuscrisul lovit de fulger îi provoacă alte întrebări cardinalului Diego Feroza: „E, oare, Dumnezeu mai mult în altă parte decât în catedralele mărețe și impunătoare? De ce, oare, altora, mult mai puțin evlavioși, li se înfățișează, le arde manuscrisul, mașina, lucrurile, lăsându-i nevătămați în viață, iar lui, care, de când se ține minte, l-a slujit cu dăruire și smerenie, nu i se arată nici măcar în vis?”.

E de altă natură dialogul lui Mihai cu un personaj din alte dimensiuni, *paralele* – bătrânul alb cu coroana de cristal. „Era un personaj din visurile sale. Îl cunoștea de mic, de când se rătăci odată în Pădurea Lupilor și el îi apăru ca din senin în față, îl luă de

mână și îl conduse printre fiare spre poteca ce ducea în sat. De atunci, i se ivi de nenumărate ori în vis, ca o proiecție a propriilor închipuiri despre eroii din povești...

– Vorbești cu o ființă din lumea paralelă întrupată într-un chip pe care tu ți l-ai imaginat așa. Dacă dorești, îmi schimb înfățișarea și devin un șarpe, un copac, un fluture, o farfurie zburătoare... Ce preferi?

– Rămâneți ceea ce sunteți.

– Îmi place și mie să arăt așa. De altfel, în clipa când te-am privit prin ochii fătului din sfera de cristal, mi-am dat seama că nu mă vezi și nu poți comunica cu mine...

– Cum se face atunci că îmi puteți vorbi?

– Nu eu sunt cel care a străpuns hotarul, ci tu, grație sensibilității tale. Există foarte puțini oameni înzestrați cu capacitatea de a comunica cu noi... E o povară. Știu. E foarte greu să fii deosebit, dar numai datorită vouă reușim să vă salvăm de marele pericol.

– De un nou potop?

– Nu. De dispariție!... Potopul a fost o simplă baie în comparație cu ceea ce se poate întâmpla”.

Lipsa de comunicare, în toate dimensiunile, generează toate problemele, inclusiv lipsa de comunicare între tot mai mulții *paraleli*. Capacitatea de penetrare comunicantă a lui Mihai și metamorfozele miraculoase ale altei galerii de personaje întredeschid spectaculos ferestre ce dau concomitent în câteva lumi, facilitând recitirea scrierilor sfinte într-o optică modernă de reconstituire. Legătura învățaturii lui Enoh („îngerii se asemănau cu oamenii, iar marele lor păcat n-a fost trufia, ci dorința nestăvilă de a face copii cu femeile pământenilor – fapt pentru care Dumnezeu i-a izgonit din Rai. Ulterior, Biserica a pretins că îngerii nu au sex și i-a descris ca pe niște prunci cu aripi”) cu fătul din sfera de cristal și cu pronosticurile apocaliptice ale bătrânului alb cu coroana de cristal fac fundalul tensionat al sfârșitului romanului, când supraviețuitori miraculoși sunt Mihai și Vica, între care ceea ce se înfiripă e fragila eternă iubire. Din această cauză sunt ocrotiți? Autorul înțelege să nu aplice soluții și iluzii liniștitoare, nu pune punct căilor diferite ale mântuirii. În planuri interferente tehnologiile aplicate de autor în volumul *Noi și biografia omenirii* temperează *dialectic* și pericolul apocaliptic din roman, deși balsamul final e totuși dantesc: „Dacă dincolo de moarte nu există Dragoste, la ce bun veșnicia?”. Domnul ne are în grija Sa, iar toate semnele citibile confirmă că Omul îi e și cea mai îndrăgită creație. În varianta lui Aurelian la facerea omului Tatăl Nostru comun a întrerupt experimentul cu materialul pur (din care i-a făcut pe toți ceilalți *paraleli*, care nu știu de frig, de foame, de durere...) și a operat cu lut. Ceea ce a rezultat din această abatere constituie o șansă pentru întreg Universul de lumi paralele: „...v-am crezut inferiori, pentru că nu ne-am dat seama că Tatăl Nostru experimenta nu lutul, ci sufletul – această invenție a Sa, necunoscută până la acel moment... Din slăbiciunile pe care le aveți, din suferință, din lacrimile voastre rezultă un produs aparte, pe care Creatorul îl crește în fiecare om, apoi îl trece, după moarte, prin purificare și îl plantează în ființele din lumea noastră... Până la apariția omului, Universul era perfect, dar rece, ca un palat pustiu în care niciodată nu răsunase o voce de copil. Acum, treptat, dar sigur, datorită vouă, Veșnicia se înnobilează și devine Spirit!”.

AUTORI

Iulian BOLDEA, prof. univ. dr., decan al Facultății de Științe și Litere, Universitatea „Petru Maior”, redactor al revistei „Vatra”, Târgu-Mureș.

Petru BUTUC, prof. univ. dr., U.P.S. „Ion Creangă”, Chișinău.

Erast CĂLINESCU, prof. univ. dr., București.

Mariana CHETROIU, profesoară de Limba și literatura română, Școala nr. 56 „Jose Marti”, București.

Mircea V. CIOBANU, istoric și critic literar, membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Eugen CIOCLEA, poet, publicist, membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Lina CODREANU, profesoară, Huși.

Maria CUDLENCO, șefă de bibliotecă, s. Crihana Veche.

Ion DEDIU, prof. univ. dr., academician, Chișinău.

Nicolae FELECAN, prof. univ. dr., Universitatea de Nord, Baia Mare.

Iulian FILIP, scriitor și publicist, Chișinău.

Nicolae MĂTCAȘ, ex-ministru al științei și învățământului din Republica Moldova, prof. univ. dr., lingvist, poet, publicist, membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Ioan MILICĂ, lector dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Antonio PATRAȘ, conf. univ. dr., Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Vlad PÂSLARU, prof. univ. dr. hab. în pedagogie, Institutul de Științe ale Educației, Chișinău.

Silvia PITIRICIU, conf. univ. dr., Universitatea din Craiova.

Adrian Dinu RACHIERU, prof. univ. dr., decan al Facultății de Jurnalistică, Universitatea „Tibiscus”, Timișoara.

Eudochia ROBU, artist plastic, membru al U.A.P., Republica Moldova.

Serafim SAKA, scriitor, dramaturg, publicist, membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

208 **Limba ROMÂNĂ**

Petru SOLTAN, dr. hab. în științe fizico-matematice, prof. univ., membru titular al A.Ș.M., Chișinău.

Constantin ȘCHIOPU, conf. univ. dr., Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, U.S.M., Chișinău.

Ion UNGUREANU, ex-ministru al culturii și cultelor din Republica Moldova, actor și regizor.

Elena ZGÂRCIBABĂ-BOGDAN, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B.-P. Hasdeu”, Cahul.

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ